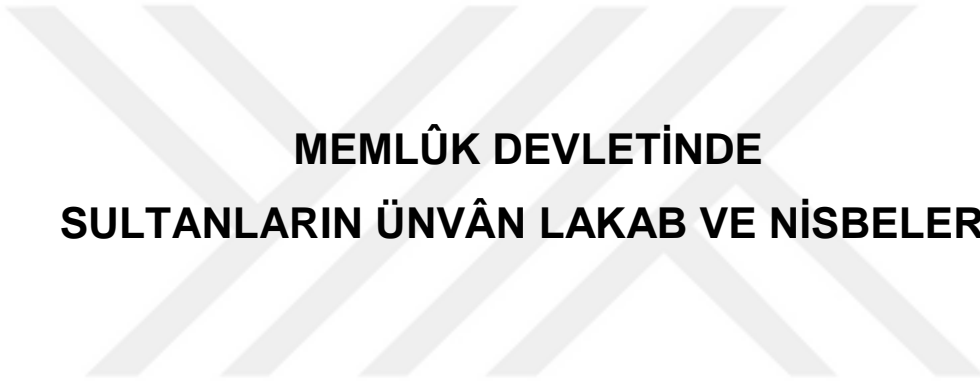

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**MEMLÛK DEVLETİNDE
SULTANLARIN ÜNVÂN LAKAB VE NİSBELERİ**

Cahid BİLGİÇ

**Tez Danışmanı
DOÇ. DR. SÜLEYMAN ÖZBEK**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

EKİM - 2019

**MEMLÛK DEVLETİNDE
SULTANLARIN ÜNVÂN LAKAB VE NİSBELERİ**

Cahid BİLGİÇ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EKİM 2019

Cahit BİLGİÇ tarafından hazırlanan “Memlûk Devletinde Sultanların Ünvan, Lakab ve Nisbeleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OYBİRLİĞİ-~~OYÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Unvanı Adı SOYADI Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK

Anabilim Dalı, Üniversite Adı AHBV Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan: Unvanı Adı SOYADI Prof. Dr. İlhan ERDEM

Anabilim Dalı, Üniversite Adı A.Ü. DTCF

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye: Unvanı Adı SOYADI Dr. Öğr. Üyesi Bilal KOÇ

Anabilim Dalı, Üniversite Adı AHBV Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 18/10/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Cahid BİLGİÇ

18/10/2019

MEMLÛK DEVLETİNDE SULTANLARIN ÜNVÂN LAKAB VE NİSBELERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Cahid BİLGİÇ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekim 2019

ÖZET

Hükümdarlık alâmetlerinden birisi olan “Ünvân ve Lakâblar”, diğer Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi, Memlûkler Devletinde de bir alâmet olarak karşımıza çıkmaktadır. Nisbeler ise, memlûklerin menşe’i başta olmak üzere efendileri ve tâcirleri, grup, meslek, ülke, şehir vs. gibi intisablarını göstermesi bakımından önemlidir. Bilindiği üzere, Memlûklerin hükümdarlık telakkisi diğer Türk-İslâm devletlerinden farklıdır. Diğer Türk-İslâm devletlerinde saltanat ırsî iken, Memlûkler saltanatın verasetle intikali kaidesi mucibince hareket etmemişler ve bu özellikleri ile diğer Türk-İslâm devletlerinden farklı bir hususiyet kazanmışlardır. Çalışmamızda, 1250-1517 yılları arasında Mısır ve Suriye’de hüküm sürmüş bulunan Memlûk Devleti sultanlarının kullandığını tesbit ettiğimiz özellikle resmî mahiyetteki lakabları, künyeleri ve nisbelerini içerir şekilde bütün yönleri ile ortaya çıkarılmış bulunmaktadır. Dört Bölümden oluşan çalışmanın Giriş kısmında, öncelikle Memlûk Devleti öncesi İslâm Tarihinde Lakab kullanımının tarihçesi kısaca anlatılmıştır. Birinci Bölümde, Memlûk Devleti döneminde lakab verme yetkisi, lakab çeşitleri, lakablar arasında üstünlük bakımından meydana gelen farklar (tefâvüt) ve silsilelerde lakabların diziliş sırası hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci Bölümde, Memlûk Devleti sultanlarının muhtelif vesika, kitâbe ve sikkelerde kullandıkları tesbit edilen lakabları alfabetik olarak sıralanarak, anlamları, ilgili lakabı kullandığını tesbit ettiğimiz Memlûk Devleti sultanı ve kullanım yeri ile birlikte verilmiştir. Üçüncü Bölümde, Memlûk Devleti sultanlarının Künyeleri, yine anlamları, ilgili küneyi kullandığını tesbit ettiğimiz Memlûk Devleti sultanı ile birlikte aktarılmıştır. Çalışmanın son bölümü olan Dördüncü Bölümde ise, Memlûk Devleti sultanlarının Nisbeleri, ilgili sultanın muhtelif intisabiyetlerini açıklayacak şekilde verilmiştir.

Bilim Kodu : 1124
Anahtar Kelimeler : Memlûkler, Hükümdarlık Alâmetleri, Sultan Unvanları, Lakab, Nisbe
Sayfa Adedi : xiii + 321
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK

SULTANS' TITLE LAKAB AND NISBAS IN MAMLUK STATE

(M.Sc. Thesis)

Cahid BİLGİÇ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

October 2019

ABSTRACT

Alike other Turk-Islam States, we encounter “Titles and Lakabs” as Sovereignty Symbols in Mamluk State as well. And nisbas are important as well because they clarify Mamluks’ various affiliations, primarily Mamluks’ origin, patrons and merchants, group, profession, country, city et cetera. As known, Mamluks’ understanding of sovereignty differ from other Turk-Islam States. While sultanate is based to succession in other Turk-Islam States, Mamluks did not behave in accordance with this pedestal, and with this characteristics Mamluks have gained a different particularity than other Turk-Islam States. In our Study, it is thoroughly unearthed that especially the titles, nisbas and tags of formal quality which we detected Mamluk State Sultans’ who have ruled Egypt and Syria between 1250-1517 have used. In the Introduction part of The Study which consists of four chapters, firstly, history of title usage in pre-Mamluk State Islamic History is briefly explained. In First Chapter, informations are provided about the authority of bestowing title in term of Mamluk State, title varieties, conflicts of superiority that occur between titles and alignment order of titles in title chains. In Second Chapter, titles detected which has been used by Mamluk State Sultans on various documents, inscriptions and coins are aligned alphabetically and their meanings are given alongside the Mamluk Sultan who bore the related title and place of usage of titles. In Third Chapter, tags of Mamluk Sultans and their meanings are given with the Mamluk State Sultan who bore the related tag. In Fourth Chapter, which is The Final Chapter of this Study, Mamluk State Sultans’ nisbas are given to explain the related Sultan’s various affiliations.

Science Code : 1124

Key Words : Mamluks, Sovereignty Symbols, Titles of Sultans, Lakab, Nisba

Page Number : xiii + 321

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Süleyman ÖZBEK

TEŞEKKÜR

Bu alıőmanın hazırlanması esnasında, tez konusunun seimi, yönetimi ve aksayan yönlerinin düzeltilmesi noktasında daima yaptığı tenbihlerle yönlendirerek çok kıymetli zamanının bir kısmını ayıran değerli hocam Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK bey'e, tezin tamamlanabilmesi için çok gerekli olan dil seviyemin ilerlemesi, ufkumun açılması ve Türkiye'de ulaşma ihtimalimin çok zayıf olduğu kaynaklara ulaşabilmemin yolunu açarak 1997 yılında bir eğitim yılı burslu bir şekilde Mısır'a gitmeme vesile olan muhterem hocam Prof. Dr. Kazım Yaşar KOPRAMAN'a ve elbette ki, maddi ve manevi desteklerini her zaman cömertçe sunan canım aileme teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Cahid BİLGİÇ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. MEMLÛKLER DÖNEMİNDE LAKAB ANLAYIŞI VE LAKAB ÇEŞİTLERİ.....	23
2.1. Memlûkler Döneminde Lakab Verme Yetkisi.....	23
2.2. Memlûkler Döneminde Lakab Çeşitleri.....	26
2.2.1. el-Elkâbü'l-Usûl.....	26
2.2.2. el-Elkâbü'l-Müferre'a.....	27
2.2.2.1. el-Elkâbü'l-Müfrede.....	27
2.2.2.2. el-Elkâbü'l-Mürekkebe.....	27
2.2.3. Nisbeler ve Künyeler.....	28
2.2.3.1. Nisbeler.....	28
2.2.3.2. Künyeler.....	29
2.3. Lakablar Arasında Kıymet Bakımından Meydana Gelen Farklar (Tefâvüt).....	31
2.4. Metinlerde Lakabların Diziliş Sırası.....	32
3. MEMLÛK DEVLETİ SULTANLARININ KULLANDIKLARI LAKABLAR.....	33
3.1. Eb.....	33
3.2. el-Ebvâb.....	33
3.3. el-Ecell.....	34
3.4. İskenderü'z-Zamân.....	37
3.5. el-Eşref.....	38
3.6. el-A'zam.....	45
3.7. el-Efdal.....	47
3.8. el-İmâm.....	49
3.9. el-Âmir.....	56
3.10. el-Evhad.....	58
3.11. Pâdişâh-ı Benî Âdem.....	60
3.12. Bedrü'd-Dîn.....	61
3.13. Behlivân-ı Cihân.....	61
3.14. Tâcü Mülûki Benî Âdem.....	62
3.15. Câmi'.....	62
3.16. Câhân Şâhân.....	64
3.17. Cemâlû'd-Dîn.....	64
3.18. Hâizü Menkabeteyi's- Seyf ve'l- Kalem.....	65
3.19. el-Hâc.....	66
3.20. el-Hâfız.....	67
3.21. el-Hâkim.....	70
3.22. el-Hâmî.....	73
3.23. Hâvî el-Mehâsin ve'l-Meâsir.....	74
3.24. el-Hicâbü'l-Münî'.....	74

3.25.	el-Huccet.....	74
3.26.	el-Hüsâm.....	75
3.27.	Hısnü'd- Dünya ve'd- Dîn.....	76
3.28.	el-Hâdim.....	76
3.29.	Hâkân.....	78
3.30.	Hüdâvend-i 'Âlem.....	81
3.31.	Hüsrev-i İran.....	81
3.32.	Hûnad.....	82
3.33.	Dâmigu'l-Fecereti ve'l-Müşrikîn.....	83
3.34.	ez-Zuhr.....	84
3.35.	er-Rükn.....	86
3.36.	ez-Zâir Kabri Resûlillah.....	87
3.37.	ez-Zeyn.....	87
3.38.	es-Sitr.....	88
3.39.	es-Sa'id.....	89
3.40.	es-Sultân.....	90
3.41.	Seyf.....	110
3.42.	es-Seyyid.....	112
3.43.	eş-Şâhinşâh.....	117
3.44.	Şihâbü'd-Dîn.....	119
3.45.	Şehriyâr-ı İran.....	119
3.46.	eş-Şehîd.....	120
3.47.	es-Sâhib.....	121
3.48.	es-Sâlih.....	129
3.49.	es-Salâh.....	130
3.50.	ez-Zâhir.....	133
3.51.	ez-Zill.....	137
3.52.	ez-Zahîr.....	140
3.53.	el-'Âbid.....	140
3.54.	el-'Âdil.....	141
3.55.	el-'Âlim.....	147
3.56.	el-'Âlî.....	149
3.57.	el-'Âmil.....	150
3.58.	el-'Abd.....	152
3.59.	'Adlullahi fi'l- 'Arz.....	153
3.60.	el-'Azîz.....	154
3.61.	el-'İzz.....	154
3.62.	'İsmetü'd-Dünyâ ve'd-Dîn.....	155
3.63.	'Alâ'ü'd-Dîn.....	156
3.64.	'Îmâd.....	157
3.65.	el-'Avn.....	158
3.66.	el-Gâzî.....	160
3.67.	el-Gıyâsî.....	161
3.68.	Gavsü'l-Melhûfîn.....	163
3.69.	el-Fâtih.....	163
3.70.	Fahrü'd-Dîn.....	166
3.71.	Fazlü men Hakeme fi 'Asrihi bi'l-Hükm.....	166
3.72.	Ferîdûn.....	166
3.73.	Fağfûr.....	167
3.74.	Kâtil.....	167

3.75.	Kâmi'	169
3.76.	el-Kâhir	173
3.77.	el-Kâim	174
3.78.	Kasîmü Emîri'l- Mü'minîn.....	175
3.79.	Kayyım Halîfetillah	177
3.80.	el-Kâmil	177
3.81.	Kenz.....	177
3.82.	Kehf	182
3.83.	el-Mâhî.....	185
3.84.	el-Mâlik.....	187
3.85.	Mânihu'l- Memâliki ve'l- Ekâlîmi ve'l- Emsâr.....	192
3.86.	Mâni'u Erbâbi'l- Tühemi.....	193
3.87.	el-Mübîd	194
3.88.	el-Müsâgir.....	202
3.89.	el-Mücâhid	203
3.90.	Mücîru'l- Ümme	204
3.91.	Muhibbü'l- Fukarâ'i ve'l- Fukahâ'i ve'l- 'Ulemâ'i ve's- Sâlihîn	205
3.92.	Muhyî.....	205
3.93.	el-Mahdûm.....	209
3.94.	el-Murâbit	210
3.95.	Müzelzil	210
3.96.	Müzîlü'l-Fesâd.....	212
3.97.	Müsteridd.....	212
3.98.	el-Müste'în Billah.....	213
3.99.	el-Müstağni 'ani'l- İtnâb fî'l- Elkâb	214
3.100.	Müsellikü Sübûli'l- Kibleteyn	214
3.101.	el-Muzaffer	214
3.102.	Muzhir.....	218
3.103.	el-Mu'izz.....	220
3.104.	el-Mu'azzam	221
3.105.	Mu'linü Kelimeti'l- İmân bi'l- 'Adli ve'l- İhsân.....	222
3.106.	el-Mugîs li Külli Mazlûm ve Melhûf.....	224
3.107.	Müferriku 'Abedeti'l- Evsân	225
3.108.	Muktefi Hedyi Seyyidi'l- Murselîn	225
3.109.	Mukteli'u'l- Kalâ'i min Eydiyi'l- Kâfirîn	226
3.110.	el-Melâz	227
3.111.	el-Melce'	228
3.112.	el-Melik.....	230
3.113.	Meliketü'l- Müslimîn.....	242
3.114.	Mümellik.....	242
3.115.	Munsif.....	245
3.116.	el-Mansûr.....	247
3.117.	Mühlik.....	252
3.118.	el-Mevlâ.....	255
3.119.	Müemminü'l- 'Arzi'l- Muhîta	258
3.120.	el-Müeyyed	259
3.121.	Müeyyidü'l- Hakk	261
3.122.	Nâşir.....	262
3.123.	en-Nâsır.....	263
3.124.	Nâziru'ş- Şer'i	272

3.125.	Nusretü'l- Gazâti ve'l- Mücâhidîn.....	273
3.126.	Nasîru'l- İmâme.....	273
3.127.	Nûrû'd-Dîn	273
3.128.	Hâdim	274
3.129.	Hâzim.....	275
3.130.	el-Hümâm	276
3.131.	Vârisü'l- Mülk	278
3.132.	Vâlidü'l-Mülûki ve's-Selâfîn.....	280
3.133.	Vâlidetü'l-Melik el-Mansûr Halil.....	280
3.134.	Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr	281
3.135.	el-Veri'	281
4.	MEMLÛK DEVLETİ SULTANLARININ KÛNYELERİ	283
4.1.	Ebû'l-Cûd	284
4.2.	Ebû's-Sa'âdât.....	284
4.3.	Ebû'l- 'İzz	285
4.4.	Ebû'l-Feth	285
4.5.	Ebû'l-Fütûhât.....	286
4.6.	Ebû'l-Fidâ'	286
4.7.	Ebû'l-Fazl	287
4.8.	Ebû'l-Mehâsin	287
4.9.	Ebû'l-Me'âlî	288
4.10.	Ebû'l-Muzaffer	288
4.11.	Ebû'l-Mefâhir.....	288
4.12.	Ebû'n-Nasr.....	289
4.13.	Ebû Sa'id	290
5.	MEMLÛK DEVLETİ SULTANLARININ NİSBELERİ	293
5.1.	el-Melik el-Mu'izz 'İzzeddin Aybek es-Sâlihî en-Necmî et-Türkmânî	294
5.2.	el-Melik el-Muzaffer Seyfeddin Kutuz el-Mu'izzî.....	294
5.3.	el-Melik ez-Zâhir Baybars el- Bundukdârî es-Sâlihî en-Necmî el-Eyyûbî et-Türkî ..	294
5.4.	el-Melik el-Mansûr Kalavun el-Elfî et-Türkî es-Sâlihî en-Necmî el- 'Alâî el- Aksungurî el- Kâmilî	295
5.5.	el-Melik el- 'Âdil Zeyneddin Ketboğa el-Mansûrî el-Mogolî.....	295
5.6.	el-Melik el-Mansûr Hüsâmeddin Lâcîn el-Mansûrî	295
5.7.	el-Melik el-Muzaffer Baybars el- Burcî el-Mansûrî el-Çaşnigâr.....	296
5.8.	el-Melik ez-Zâhir Berkûk el- Osmânî el- Yelbogavî el-Çerkesî el-Kesâî.....	296
5.9.	el-Halîfe es-Sultân el-Müsta'in Billah Ebû'l-Fazl el- Abbâs el-Abbâsî el-Hâşimî el- Mısrî.....	297
5.10.	el-Melik el-Müeyyed Şeyh el- Mahmûdî ez- Zâhirî el- Çerkesî	297
5.11.	el-Melik ez-Zâhir Tatar ez-Zâhirî	297
5.12.	el-Melik el-Eşref Barsbay ed-Dukmakî ez-Zâhirî el-Çerkesî.....	297
5.13.	el-Melik ez-Zâhir Çakmak el- 'Alâî ez-Zâhirî el-Çerkesî	298
5.14.	el-Melik el-Eşref İnal el- 'Alâî ez-Zâhirî en-Nâsırî.....	298
5.15.	el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem en-Nâsırî el-Müeyyedî.....	298
5.16.	el-Melik ez-Zâhir Yelbay el-İnâlî el-Müeyyedî	299
5.17.	el-Melik ez-Zâhir Temürboğa ez-Zâhirî	299
5.18.	el-Melik ez-Zâhir Hayır Bek ez-Zâhirî el-Hoşkademî	299
5.19.	el-Melik el-Eşref Kayıtbay el-Mahmûdî el-Çerkesî ez-Zâhirî	299
5.20.	el-Melik ez-Zâhir Kansu <i>min</i> Kansu el-Eşrefî.....	299

5.21.	el-Melik el-Eşref Canbolat <i>min</i> Yeşbek el-Eşrefî en-Nâsirî.....	300
5.22.	el-Melik el-‘Âdil Tumanbay el-Eşrefî Kayıtbay	300
5.23.	el-Melik el-Eşref Kansu <i>min</i> Bayberdî el-Gûrî el-Eşrefî el-Çerkesî	300
5.24.	el-Melik el-Eşref Tumanbay <i>min</i> Kansu en-Nâsirî el-Çerkesî	301
6.	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	303
	KAYNAKLAR.....	309
	ÖZGEÇMİŞ	321

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A.G.E.	Adı geçen eser
AÜ	Ankara Üniversitesi
B.	Bin, ibn
BS.	Baskı
BEÜ	Bitlis Eren Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
ÇEV.	Çeviri
DGBİT	Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
DÜ.	Düzenleyen
EKEV	Erzurum Kültür Eğitim Vakfı
GÜ	Gazi Üniversitesi
H.	Hicrî
HZ.	Hazret-i
İ.A.	İslâm Ansiklopedisi

İSTEM	Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakóltesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Dergisi
M.	Mîlâdî
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
NO.	Numara
Ö.	Ölüm Tarihi
RA.	Raziyallâhü anh
S.	Sayı
SAV.	Sallallâhü aleyhi ve sellem
TERC.	Tercüme
TTK	Türk Tarih Kurumu
VEF.	Vefât
VOLS.	Volumes
VR.	Varak
YAY.	Yayınları

1. GİRİŞ

Araştırmamızda, 1250-1517 yılları arasında Mısır ve Suriye’de hüküm süren Memlûk Devleti sultanlarının kullandıkları ünvan, lakâb ve nisbeler tesbit edilerek çeşitli yönleri ile incelenmiştir.

Memlûklerin hükümdarlık telakkisi, bilindiği üzere, diğer Türk-İslâm devletlerinden farklıdır. Diğer Türk-İslâm devletlerinde saltanat ırsî iken, Memlûkler saltanatın verasetle intikali kaidesi mucibince hareket etmemişler ve bu özellikleri ile diğer Türk-İslâm devletlerinden farklı bir hususiyet kazanmışlardır¹. Hükümdarlık alâmetlerinden birisi olan “Ünvan ve Lakâblar” ise, Türk-İslâm devletlerinde² olduğu gibi, Memlûk Devletinde de bir alâmet³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Nisbeler ise, memlûklerin menşe’i başta olmak üzere muhtelif şahıs, grup, meslek, ülke, şehir vs. gibi intisablarını göstermesi bakımından mühimdir.

“اللقب=el-Lakab” kelimesi, “لقب= Lakabe = İsimlendirmek; Lakabını vermek” fiil kökünden türemiş bir isim olup, lügatte “kişinin – veya şeyin- ilk isminin haricinde, medh, zemm yahut bunların haricindeki bir niyet ile takılan isim; unvan; soyadı” gibi manalara gelmektedir. Bahis mevzuumuz olan “Lakab” kelimesi, ayet⁴ ve hadislerde de⁵ geçmektedir. “Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakablarla çağırmayın”⁶ mealindeki ayette, hangi tür lakabların kullanılabileceği, hangi tür lakabların kullanılmaması gerektiği açıklanmaktadır. Müfessirler, bu ayetin tefsirinde, “و لا تَنَابَرُوا بِالْأَلْقَابِ” ve *lâ tenâbezû bi'l- elkâb*” ifadesinde nehyolunanın bütün lakab çeşitleri değil, sadece karşıdaki kişiyi küçük

¹ Özbek, S. (2013). Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar "Sultanı Öldüren Sultan Olur". *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(53), 155-172; Aktan, A. (1990). Memlûklerde Saltanat Değişikliği Usulü. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(9), 270-279.

² Arslan, İ. (Bahar-2012). İlk Türk-İslâm Devletlerinde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri. *EKEV Akademi Dergisi*, 16(51), 73-92; Alptekin, C. (1988). Büyük Selçuklular. H. D. Yıldız (Dü.). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (C.VII, 95-229). İstanbul: Çağ Yayınları; Şeşen, R. (1987). *Salâhaddîn Eyyûbî*: 207-208; Özaydın, A. (2012). Unvan. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XXXXII, 166). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

³ Macid, A. (1979). *Nuzumu Devleti Selâtin el- Memâlik ve Rûsûmuhum fî Mısır* (2 bs.). Kahire: Mektebetü el- Ancelo el-Mısıriyye: 34-39; Aşur, S. A. (1992). *el- Müctema'ü'l- Mısri fî 'Asri Selâtin*'l- Memâlik. Kahire: Dâru'n- Nehsati'l- 'Arabiyye: 90.

⁴ Abdülbâkî, M. F. (1945). *el-Mu'cemü'l- Müfehres li Elfâzi'l- Kur'âni'l- Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâ et-Türâsi'l- 'Arabî: 650.

⁵ Wensinck, A. J., & Mensing, J. P. (1986). *Concordance et Indices de la Tradition Musulmane* (VI). İstanbul: Çağrı Yayınları:134.

⁶ Hucurât Sûresi: 11.

düşürücü, kötü lakablar olduğunu belirtirler⁷. Aynı şekilde “Lakab” mevzuu, hadis-i şeriflerde de geçmekte, bu hadislerde de lakabların insanlar arasında diyaloglarda ne şekilde kullanılması gerektiğine değinilmektedir. en-Nevevî, İbn Hacer el-Askalânî ve İbnü'l-Farzî el-Endelûsî, lakablar ile alakalı yazdıkları eserlerinin giriş kısmında, Hz. Peygamberi'in huzurunda olan veya ona anlatılan olayları nakletmişler ve Hz. Peygamber'in, insanların kötü lakablar veya isimlerle zikredilmemesini emrettiği sonucuna ulaşmışlardır⁸.

Lakab hususu, geçmiş dönemlerde insanlar arasındaki diyaloglarda hiçbir zaman önemini kaybetmemiştir. Bu durum, peygamberler arasında Hz. İbrahim (as)'ın “el- Halîl”, Hz. Musa (as)'ın “el- Kelîm”, Hz. İsa (as)'ın “el- Mesîh”, Hz. Yunus (as)'ın “Zû'n- Nûn” şeklindeki lakablanmalarıyla sabittir. Yine Arapların cahiliye döneminde muhtelif lakablar kullandıklarını (Zû'l- Menâr, Zû Nüvâs gibi) görüyoruz⁹.

İslâm Tarihinin ilk döneminde, İslâm büyüklerinin lakablar kullandıkları vakidir. Meselâ Hz. Ebû Bekir'in lakabı önce “Atîk” daha sonra “el-Sıddîk”; Hz. Ömer'in lakabı “el-Fârûk”; Hz. Osman'ın lakabı “Zû'n- Nûreyn”; Hz. Hamza'nın lakabı “Esedullah”, Hz. Halid b. Velid'in lakabı “Seyfullah” idi. Yine peygamberliğinden önce Hz. Muhammed (sav)'in lakabının “el- Emîn” olduğunu biliyoruz.

İslâm tarihinde “*el-Elkâbü'l- Fahriye*”nin (ünvan) kullanılması seyrine bakıldığında; Râşid halifeler döneminde Hz. Ebu Bekir'in “Halifetü Rasûlillah”, Hz. Ömer'in “Emîrû'l- Mü'minîn” lakablarını kullandıklarını görüyoruz. Bu dönemi takib eden Emevîler döneminde ise, bu lakabların üzerine bir ekleme yapılmamış, her iki dönemde de şahsî na'tlarda görülen zenginlik, el- Elkâbü'l-Fahriye'ye yansımamıştır¹⁰.

Halifeliliğin Abbâsî'lere intikalinin ardından, lakab hususunun devlette çok büyük önem atfedilen bir iş haline geldiğini görüyoruz. İbrahim b. Muhammed'e (ö. h.132/749) biat edildiğinde, o, “el-İmâm” lakabını aldı. Ondan sonraki halifeler de lakab kullanmaya devam ettiler. Ebû'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed b. Ali (ö. h.136/754) “es-Seffâh” ile lakablandı ki, bu ona, Emevî Hanedanından çok kişinin kanını akıttığı için verilmiş bir lakab idi. Onun, halifeliliği esnasında kullandığı lakabı hususunda ise ihtilaf vardır. Bir rivayete göre “el-Kâim”, bir rivayet göre “el-Mühtedî”, diğer bir rivayete göre ise “el-Murtazâ” lakabını

⁷ Yazır, H. (1971). *Hak Dini Kur'an Dili* (VI). İstanbul: Eser Neşriyat: 4470; el-Kurtubî, M. A. (1965-1967). *el-Câmi'u li Ahkâmi'l- Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî: 328.

⁸ en- Nevevî, M. E. (1971). *el- Ezkârü'l- Müntehabe min Kelâmi Seyyidi'l- Ebrâr*. (A. el-Arnâvût, Dü.) Dımaşk: Matba'atü'l-Mellâh: 250-251; el-Askalanî, 1991, *Kitabü Nüzhet*: 11-18; el-Endelûsî, 1992, *Kitabü'l- Elkâb*: 9-11.

⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: V, 414.

¹⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: V, 414 ; el- Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 59.

almıştı. Bundan sonra da halifelerin kullandıkları lakablar çoğaldı¹¹. Yukarıda belirttiğimiz üzere İbrahim b. Muhammed' e verilen “el-İmâm” lakabının, ilerleyen zamanla birlikte, halifeler için genel bir lakab halini aldığını görmekteyiz¹².

Abbâsî halifeleri, sadece kendileri lakab kullanmakla kalmamışlar, devlet vazifelilerinden ileri gelen şahısları da (vezirler, komutanlar vs.) lakablar ile taltif yoluna gitmişlerdir¹³. Meselâ, ileride İslâm hükümdarlarının genel bir lakabı olacak “es-Sultân” lakabı, müstakil İslâm devletlerinin kurulmasına kadar genel bir lakab olmamış, sadece “el-Elkâbü't-Teşrîf eş- Şahsî” den biri olarak kalmıştır¹⁴. Ebû Müslim el-Horasanî, “Emîru Âl-i Muhammed” ile lakablandırılmıştır. Ebû İshak el-Mu'tasım Billah Muhammed b. Hârûn döneminde (ö. h.227/842) Haydar b. Kâvûs'un (ö. h.226/841) “el-Afşin” ile lakablandırıldığını; Ebû'l-Abbâs Ahmed er-Razî Billah b. Cafer (ö. h.329/940) döneminde de Ebû Bekir Muhammed b. Togac'ın “el-Ihşid” ile lakablandırıldığını görmekteyiz¹⁵.

Abbâsîler döneminden itibaren Arapça haricindeki dillerden geçen bazı lakabların da, Arapça lakablarla birlikte kullanılmasına sebep olarak Hasan el-Bâşâ' nın gösterdiği delil “...Abbâsî halifeliliğinin çok genişleyerek, pek çok devleti ve kültürü bünyesine alması, böylelikle cihan şümûl bir vasıf kazanmasıdır...”¹⁶. Meselâ yukarıda zikrettiğimiz “el-Afşin” lafzı, Uşrusana bölgesi meliklerinin lakabı idi¹⁷. el-Belâzûrî'nin bildirdiğine göre,

“...el-Me'mun'un zamanında Soğd, Uşrusana ve Fergana ahalisinin ahdi bozması üzerine, buraya asker sevk edilmiş idi. Uşrusana hükümdarı Kâvûs, barış teklifinde bulunmuş, bu isteği kabul edilmişti. Fakat o, daha sonra sözünde durmayarak anlaşmayı bozdu; İslâm ordusunun tekrar üzerine yürüdüğünü duyunca da, Müslüman olduğunu ilan ederek emân diledi. el-Me'mûn da onu affederek ülkesinde hükümdar olarak bıraktı. O ölünce de oğlu Haydar'ı tayin etti. Haydar, Afşin şeklinde biliniyordu...”¹⁸.

¹¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V , 414-415.

¹² el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 60.

¹³ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V , 415.

¹⁴ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 60-61.

¹⁵ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 415; el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 61.

¹⁶ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 61; Corci Zeydan' ın hesabına göre, 4.328.014 mil kare büyüklüğüne ulaşan Abbâsî devleti, gerçekten de zamanın en büyük gücü idi. Abbâsîlerin hükmettiği bu arazi hakkında Bkz : Zeydan, C. (1329-1330). *Medeniyeti İslâmiye Tarihi* (II). (Z. Megâmiz, Çev.) Der Saadet: İkdâm-Kanaat Matbaası: 43, 78.

¹⁷ Barthold, V. V. (1990). *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*. (H. D. Yıldız, Dü.) Ankara: Türk Tarih Kurumu: 228.

¹⁸ Belâzûrî, A. Y. (1987). *Fütûhu'l- Büldân*. (M. Fayda, Çev.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı: 626-629.

Yukarıda zikrettiğimiz bir diğer lakab olan “el-Ihşîd” lafzı, Fergana bölgesinde, “Melikler Meliki” manasında olup, bu bölgenin hükümdarlarının kullandığı bir lakab idi¹⁹. Ihşîdîler Devletinin kurucusu olan Ebû Bekir Muhammed b. Togac’ın nesebinin, Fergana melikleri nesline dayandığı belirtilmekte²⁰; Ebû Bekir Muhammed’in mezkur lakabın kendisine verilmesi için Abbâsî halifesi er-Râzî Billah’a bir mektub yazdığı, er-Râzî Billah’ın, bu lakabın ne manaya geldiğini hâcibine sorması üzerine, hâcibin lakabın manasını bilememekle birlikte, “ ‘abd” yani “köle” manasına geldiğini diğer şahıslardan öğrendiğini, bunun üzerine er-Râzî Billah’ın, bu lakabın Togac’a verilmesinde bir mahzur görmediğini öğrenmekteyiz. Fakat “Ihşîd”, yukarıda da belirttiğimiz gibi, “Melikler Meliki” manasına delâlet etmekteydi²¹.

Deylem’den ortaya çıkarak, Abbâsîler üzerinde sulta kuran Büveyhoğulları döneminde, devlette Fars nüfuzunun arttığını görüyoruz. Büveyhoğullarının bu hakimiyetleri, lakablar üzerinde de tesirini göstermiş, yeni lakab kalıpları ve düzenleri ortaya çıkmıştır²². Bu dönemde, “el-Elkâbü’t-Teşrifü’l-Hâssa” da çeşitli tamlamaların ortaya çıktığı görülmektedir. Şöyle ki, “ed-Devlet”, “ed-Dîn”, “el-Millet” gibi kelimelere bir takım başka kelimelerin eklenmesi ile, yeni lakablar türetilmiştir²³. Mesela, h.334 yılı 12 Cemaziyelevvel’inde (Aralık 945) -Bağdad’a girişlerinin hemen ardından- Büveyhoğullarından Ebû’l-Huseyn Ahmed b. Büveyh (ö.356/967) “Mu’izzü’d-Devle” lakabıyla; ağabeyi Ebû’l-Hasen Ali b. Büveyh (ö. h.338/949) “ ‘Îmâdü’d-Devle” lakabıyla; diğer ağabeyi Ebu Ali el- Hasan b. Büveyh de (ö. h.366/976) “Rüknü’d-Devle” lakabıyla Halife Ebû’l-Kâsım Abdullah el-Müstekfi Billah b. Ali (ö. h.338/949) tarafından lakablandırıldı²⁴. Ayrıca, “el-Makâmâtü’ş-Şerîfe”, “el-Meclis” ve “el-Hazret” gibi “el-Elkâbü’l-Kinaye” yahut “el-Elkâbü’l-İsti’âre” şeklinde isimlendirilmesi mümkün olan yeni bir lakab türünün de yine bu dönemde ortaya çıktığını görüyoruz²⁵.

¹⁹ Kâşif, S. İ. (1970). *Mısır fi 'Asri'l- Ihşîdiyyîn*. Kahire: 60 ; Şeşen, R. (1985). *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: 35.

²⁰ İbn Tagrıbirdi, 1992, *en-Nücûmu'z-Zâhire*: III, 268-270 ; Koprıman, K. Y. (1987). *Ihşîdîler Devleti*. H. D. Yıldız (Dü.) içinde, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (V, 194-197). İstanbul: Çağ Yayınları.

²¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: V, 453 ; Kâşif, S. İ. (1970). *Mısır fi 'Asri'l- Ihşîdiyyîn* (1 bs.). Kahire: Dâru'n-Nehzati'l-'Arabîyye: 60.

²² el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 59.

²³ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 62.

²⁴ İbn Kesir, E. F. (1994-1995). *el-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Târih*. (M. Keskin, Çev.) İstanbul : XI, 365; İbnü'l-Esir. (1991). *el- Kâmil fi't- Tarih Tercümesi*. (A. Ağrakça, Çev.) İstanbul: Bahar Yayınları: VIII, 384; Mahmud, H. A. (1972). *el-İslâm fi Asya el- Vustâ (beyne'l- fetheyni'l- Arabî ve't-Türki)*. el-Heyetül-Mısriyye el-'Amme li'l-Kitab: 98.

²⁵ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 62.

el-Kalkaşandî, halife hakkında bu şekilde müste'ar lakablar kullanılmasını ve lakab hususunun Büveyhoğulları döneminde katettiği mesafeyi şöylece anlatmaktadır:

“...Yürürlükte olan lakabların gerçek durumu ve daha sonra tazimde en son derecesine ulaşması ile alakalı olarak; Halifelik Lakabları, önceleri –şanınin yüceliğine ve kudretinin celâletine rağmen- , hilâfet divanından çıkan ve oraya gelen yazışma ve velâyetlerde min ‘abdillahi ve veliyyihi el-İmam el-fülânî Emîri’l-Mü’minîn şeklinde idi. Bu durum Büveyhilerin Deylem’den gelerek hilâfet üzerinde tahakküm kurmalarına kadar da bu şekilde devam etti. İşte o zaman, halifenin zikrinin geçmesi gereken yerlerde : el-Mevâkıf el- Mukaddese, el-Makâmâtü’ş-Şerîfe, es-Sirretü’n-Nebeviyye, ed-Dârü’l-‘Azîze ve el-Mahallü’l-Mümecced şeklinde künyelendirmeler yapıldı. Burada geçen el-Mevâkıf ve el-Makâmât kelimeleri, halifelerin bulunduğu mekanlara; es-Sirre kelimesi, halifenin üzerinde oturduğu arş’a; ed-Dâr kelimesi, halifenin evine; el-Mahall kelimesi de, halifenin bulunduğu mahallere delalet etmekteydi. Zehîratü’l- Küttâb’da dendiği üzere: Bu değersiz lafızlarla halifenin muazzam ve mükerrem olan sıfatlarını değiştiren ve bu kinayelerle Emîrü’l-Mü’minîn hakkında kinaye yapan kişi, keşke hiçbir şey kastetmediğinin farkında olsaydı! Bunun yapılması uygun görülüp razı olduğunda ve hiçbir şey duymamış gibi davrandıktan sonra, en sonunda da el- Mecâlisü’t- Tâhire, el-Makâ’idü’l-Mukaddese , el-Merâkibü’l-Mu’azzama ve el-Esirretü’l-Mümeccede şeklinde de söylenebilirdi... Halifelere olan tazim, bu müste’ar na’tlar ve lakablar şeklinde bittiğinde, bunu, el-Meclisü’l-‘Âlî, el-Hazretü’s-Sâmiye şeklindeki talkiblerle meliklerin ve vezirlerin tazimi hadisesi takib etti... Daha sonra da durum el-Makam, el-Makarr, el- Cenâb, el-Meclis gibi künyelendirme şeklinde çoğaldı.

Lakabların çoğalarak haddi aşmasına gelince; sunulduğu üzere, el-Kâdir Billah zamanına gelinip, ed-Devle’ye muzafen lakablandırma ortaya çıkıncaya kadar bir şahıs, lakablandırmada herhangi bir sayı olmaksızın, bir lakab ile lakablanıyordu. İşte bu dönemde, ‘Adudu’d-Devle b. Büveyh’ in lakabına Tâcü’l- Mille lakabı da eklenerek ‘Adudu’d-Devle ve Tâcü’l-Mille şeklinde artırıldı. Kendi kendine lakabına ek yapan kişi ise oğlu Bahâü’d-Devle oldu ve el-Kadir Billah döneminde, lakabına Nizâmü’d-Din lakabını ekledi. Böylece bu şekilde ona Bahâü’d-Devle ve Nizamü’d-Din denildi. Denildiğine göre, o, Bahâü’d-Devle lakabının arkasına fî’l-Ümme lafzını da eklemiş ve onun lakabı Bahâü’d-Devle fî’l-Ümme ve Nizamü’d-Din şeklinde söylenir olmuştu. Yine el-Kadir zamanında, Mahmud b. Sebüktigin Yemînü’d-Devle, Emîrü’l-Mille,

Kehfû'l-İslâm ve'l-Müslimîn, Veliyyü Emîri'l-Mü'minîn gibi lakablarla lakablanmıştı. Bundan sonra da durum, haddi aşır en son noktasına ulaşıncaya kadar çoğaldı, kâtipler bütün zamanlarını ziyade lakablar seçmek ve önermekle geçirir oldular...’’²⁶.

Büveyhoğullarının h.334 (945) yılında Abbâsî halifeleri üzerinde kurdukları sulta, h.447/1055 yılında Tuğrul Bey’in (ö. h.455/1063) bizzat Abbâsî halifesi Ebû'l-Ca’fer el-Kâim Biemrillah Abdullah b. Ahmed’in (ö. h.467/1075) daveti ile Bağdad’a girmesiyle son buldu²⁷. Selçuklular, Abbâsî halifeliğinin başkenti olan Bağdad’a girmelerinin ardından devlet düzenine ve idaresine yeni bir nizam ve canlılık getirdiler²⁸. Fakat beklenenin aksine Selçuklu unsuru, devlet içerisinde Türk Kültürünün değil Fars kültürünün ve adetlerinin daha da yaygınlık kazanması gibi bir netice verdi. Fars edebiyatı, Selçuklu sarayı tarafından himaye ve destek görmesinin sonucunda, yüksek bir seviyeye ulaştı²⁹. Bu ise, bazı lakabların kuruluşunda, Farsça lafızların kullanılması veya lakabın kendisinin Farsça olması gibi bir netice doğurdu³⁰.

Selçuklu sultanlarının kullandıkları lakablara bakılınca, ileride lakab çeşitlerini aktarıırken üzerinde duracağımız bir lakab türü olan ve “el-Elkâbü'l-Mürekkebe” şeklinde isimlendirilen birden fazla lafzın birleştirilmesi sonucu meydana gelmiş lakablar kullanıldığını³¹ ve bu tür lakablarda daha sonraki dönemlerde farklı olarak bir çoğalma olduğu görülüyor. Selçuklu sultanlarının lakablarındaki bu çoğalma ise onların nüfûzlarının ne derece geniş olduğuna delâlet etmektedir³².

Selçuklu Devletinin, Sultan Sencer’in (ö. h.552/1157) vefatının ardından parçalanmasını takiben, Selçukluların hâkim olduğu sahalarda, “Atabegler” adı verilen muhtelif Türk sülaleleri Selçuklu Devletinin halefi olarak buldukları sahalarda istiklâllerini ilan ettiler ve genellikle Selçuklu devlet teşkilatı ve lakablarını devam ettirdiler³³. Musul ve

²⁶ el- Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 460-462.

²⁷ İbnü'l-Esir, 1991, *el-Kâmil*: IX, 462-469; Turan, O. (1978). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (2. bs.). İstanbul: Nakışlar Yayınevi : I, 270-271.

²⁸ Köymen, M. A. (1989). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu : 188.

²⁹ Mahmud, H. A. (1972). *el-İslâm fî Asya el- Vustâ (beyne'l- fetheyi'l- Arabî ve't-Türkî)*. el-Heyetü'l-Mısriyye el-'Amme li'l-Kitab: 108-130 ; Alptekin, C. (1988). Büyük Selçuklular. H. D. Yıldız (Dü.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (VII). İstanbul: Çağ Yayınları: 210 ; Kafesoğlu, İ. (1993). Selçuklular. *İslâm Ansiklopedisi* (X, 410). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

³⁰ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 63.

³¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI , 384.

³² el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 64.

³³ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 64 ; Merçil, E. (1980). *Kirman Selçukluları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları: 230 ; Köymen, M. A. (1989). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu: 310; Köprülü, M. F. (1993). *Ata. İslâm Ansiklopedisi* (I, 715). içinde Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Haleb’de hüküm süren Zengîler, bu atabeyliklerin en önemlilerinden olup³⁴, bilindiği üzere Selâhaddin Eyyûbî (ö. h.589/1193) tarafından Mısır’da kurulan Eyyûbîler, Zengîlerin bir uzantısı mahiyetinde idi³⁵. Ayrıca bilindiği üzere Selâhaddîn, Mısır’da devletini kurmadan önce dört seneye yakın bir müddetle (h.564-567/1168-1171), Fatimî Devletinin hizmetinde bulunmuş ve bu esnada da Fatimî idari düzeni hakkında fikir sahibi olmuştu³⁶. İşte Eyyûbîler devletinin gerek müesseseleri bakımından ve gerek bizim asıl araştırma konumuz olan lakablar bakımından bu iki unsura, yani Zengîler vasıtasıyla Selçuklulara ve Fâtımîlere dayandığı fikrine itibar edilmektedir³⁷. Mesela, Memlûkler döneminin sonuna kadar yürürlükte kalan “el-Melik” lakabı, Fâtimî komutanlarından Rıdvan el-Velhaşî tarafından kullanıldı ve el-Makrîzî’ nin ifadesiyle:

“..el-Hâfız Lidinillah vezirliği esnasında geri kalan lakablarına bir ek olarak ilk defa el-Melik lakabı ile lakablandı ve ona es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Efdal denildi. Ondan sonra gelenler de, bu şekilde davrandılar. Talâi' b. Ruzzîk el-Melikü'l-Mansûr ile; oğlu Ruzzîk b. Talâi' el-Melikü'l- 'Adil ile; Şâver el-Melikü'l-Mansûr ile ve Selâhaddin Yusuf b. Eyyûb el- Melikü'n- Nâsır ile lakablandı... ”³⁸.

Lakabların takdimi esnasında kullanılan bazı muhtelif kavramlar vardır. Konunun layıkıyla anlaşılabilmesini sağlayabilmek amacıyla bu kavramların ne ifade ettiğine değinmekte fayda mülâhaza ediyoruz:

en-Na't: “Nitelemek, İyi ve güzel şeyleri abartılı bir biçimde dile getirmek; Sıfat, Vasıf, Keyfiyet, Nitelik, Övgü” gibi anlamlara gelen ve özellikle Hz. Muhammed (sav)’i öven şiirlere verilen³⁹ bir isimdir. el-Kalkaşandî *Lakab* kelimesi ile *Na't* kelimesi arasındaki farkı “..Kâtibler, yazışmalarda medh sıfatı olarak geçen ifrâd sıygasındaki el-Emîr, el-Emîrî, el-Ecell, el-Ecellî, el-Kebîr, el-Kebîrî gibi kelimeleri Lakab; Seyfû Emîri'l-Mü'minîn, Zahîru'l-Mülûk ve's-Selâtîn gibi mürekkeb şekilde geçenleri de Na't olarak isimlendirme konusunda birleşmişlerdir.. ”⁴⁰ şeklinde açıklamaktadır.

³⁴ el-Bâşâ, H. (1965-1966). *el- Fünûnü'l- İslâmiye ve'l- Vezâif'alâ el-'Asri'l- 'Arabîyye*. Kahire: Dârü'n-Nehzati'l-'Arabîyye: I, 6; İsmail, L. A. (1993). *Atabekü'l- Asâkir fi'l- Kahire fi 'Asri Devleti'l- Memâlîki'l- Bahriyye. el- Müverrihu'l- Mısri* (10), 51.

³⁵ Şeşen, R. (1987). *Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet*. İstanbul: Çağ Yayınları: 203.

³⁶ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 76.

³⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 76-77 ; Şeşen, 1987, *Salâhaddin*: 203.

³⁸ el-Makrîzî, T. E.-A. (h.1270: Tıpkıbasım). *Kitâbü'l- Mevâ'iz ve'l- İtibâr bi Zikri'l- Hutati ve'l- Âsâr*. Beyrut: Dâru Sâdir: I, 440.

³⁹ Çiçekler, M. (2006). Na't. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XXXII, 435-436). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

⁴⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*, V, 412-413.

el-Elkâbü'l-‘Âmme: Memlûk Devleti sultanlarının kullandıkları “*el-Makâm*”, “*el-Makarr*” gibi elkâbü'l-usûl’ün yanı sıra “*mevlânâ*”, “*es-Sultân*”, “*el-Melik*”, “*Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn*”, “*Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn*” gibi lakablara⁴¹ verilen bir isimdir.

Nu'ütü'l-Hâssa: Memlûk Devleti sultanlarının, sultan oldukları anda aldıkları “*el-Melik el-Mu'izz*”, “*el-Melik el-Muzaffer*”, “*el-Melik ez-Zâhir*” gibi husûsî lakablara⁴² verilen isimdir.

Nu'ütü'ş-Şahsiyye: Özellikle Abbâsîler döneminde halifelerin ve *Na't* veya *el-Elkâbü'ş-Şahsiyye* olarak da isimlendirildiğini gördüğümüz “*es-Seffâh*”, *el-Mansûr*”, “*el-Me'mûn*”, “*el-Mehdî*” gibi kişisel lakablara⁴³ verilen bir isimdir.

el-Elkâbü't-Teşrîfü'ş-Şahsî: Abbâsî halifelerinin önde gelen devlet görevlilerini onurlandırmak, taltîf ve teşvik etmek amacı ile verdikleri “*Vezîrü Âli Muhammed*”, “*el-Ahü fillâh*”, “*es-Sultân*” gibi lakablara⁴⁴ verilen bir isimdir.

el-Elkâbü'l-Fahriyye er-Resmiyye: Devletin ilgili resmî kanalları tarafından, devlet vazifelileri için ifâ ettiği görev mûcibince onurlandırmak amacıyla⁴⁵ verilmiş olan lakablardır.

el-Elkâbü'l-Kinâyeti'l-Mekâniyye: Gerek devlet içi yazışmalarda ve gerek devletlerarası yazışmalarda, lakablar silsilesinin başında bulunan ve el-Elkâbü'l-Usûl olarak da isimlendirilen⁴⁶ “*el-Makâm*”, “*el-Cânib*”, “*el-Cenâb*”, “*el-Makarr*”, “*el-Meclis*” ve “*el-Hazret*” gibi muhtelif kelimelerdir.

el-Elkâbü't-Tevâbi': Lakab silsilesinde, el-Lakabü'l-Asl'ın peşi sıra gelen⁴⁷ ve örneğin “*..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Gâzî el-Muzaffer el-Mansûr es-Sultân el-Mâlik el-Melik..*” ve benzeri şekilde sıralı bir şekilde olan lakablara verilen bir isimdir.

el-Elkâbü't-Teşrîfü'l-Hâssa: Büveyhoğulları'nın Abbasî Hilâfeti üzerinde kurduğu sulta döneminde ortaya çıkan “*Emîru'l-Ümerâ*” lakabının yanı sıra “*ed-Devle*”, “*el-Mille*”,

⁴¹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 89.

⁴² el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 89-90, 103.

⁴³ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 59-60.

⁴⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 60-61.

⁴⁵ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 1.

⁴⁶ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 14, 106-107.

⁴⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 107.

“ed-Dîn” gibi bir takım kelimelere izâfe edilerek oluşturulan ve teşrîfâta mahsusen verilen lakablar⁴⁸ için kullanılan bir isimdir.

Kaynaklar ve Araştırmalar

Kitabeler

Memlûk sultanları devrinde, başta Kahire olmak üzere, Memlûklerin hakim oldukları sahalarda pek çok cami, medrese, zaviye, han, hamam, saray, kale, sur, türbe vb. mimari eserler yapıldığı ve tamir edildiğine dair kitabeler vardır. Bizim konumuzla alakalı olarak kitabelerde ilgili mimari eseri yaptıran veya tamir ettiren kişinin ismiyle birlikte lakab ve nisbeleri de geçmektedir.

Bu kitabelerin büyük kısmı “*Repertoire Chronologique d'Epigraphie Arabe*”⁴⁹ ve “*Materiaux Pour un Corpus Inscriptounum Arabicarum*”⁵⁰ isimli eserlerde yayınlanmıştır.

Sikkeler

Diğer devletlerde olduğu gibi Memlûkler Devletinde de hükümdarlar adına sikke darbedilmiştir. Mısır’da Memlûkler döneminde başta Kahire olmak üzere çeşitli merkezlerde darb olunan bu sikkelerde, sikkeyi darb ettiren sultanın adının yanı sıra lakabları da geçmektedir. Bu meskûkâtın bazıları dünyanın çeşitli müzelerinde bulunmaktadır ve bu müzelerin kataloglarında kayıt altına alınmıştır. Araştırmamızda, meskûkât ile ilgili olarak yapılan müstakil monografiler ve genel eserler bizim başlıca kaynaklarımızdan birini teşkil etmiştir⁵¹.

⁴⁸ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 62-63.

⁴⁹ Combe, E., Sauvaget, J., Wiet, G., Elisseeff, N., Rice, D. S., & Kalus, L. (1931 - 1991). *Repertoire Chronologique d'Epigraphie Arabe*. Le Caire: Institut Français d'Archeologie Orientale; Elisseeff, N., Rice, D. S., & Wiet, G. (1964). *Repertoire Chronologique d'Epigraphie Arabe* (Cilt XVI). Le Caire: Institut Français d'Archeologie Orientale; Kervan, M., Ory, S., & Schneider, M. (1975). *Index Geographique du "Repertoire Chronologique d'Epigraphie Arabe" tomes I-XVI*. Le Caire: Institut Français d'Archéologie Orientale; Kalus, L. (1982 - 1991). *Répertoire Chronologique d'Epigraphie Arabe* (Cilt XVII - XVIII). (N. Elisseef, D. Sourdel, & J. Sordel-Thomine, Dü) Le Caire: Institut Français d'Arceologie Orientale.

⁵⁰ Van Berchem, M. (1894-1903). *Matériaux pour un Corpus inscriptionum arabicarum. Première partie, Egypte. Tome Ier*. Le Caire: l'Institut Français d'Archéologie Orientale; Wiet, G. (1930). *Matériaux pour un Corpus inscriptionum arabicarum. Première partie, Egypte. Tome deuxième, Egypte*. Le Caire: Institut Français d'Archéologie Orientale; Van Berchem, M., Sobernheim, M., Herzfeld, E., & Wiet, G. (1909-1954). *Matériaux pour un Corpus inscriptionum Arabicarum. Deuxième partie, Syrie du Nord. [Sections 1 et 2]*. Le Caire: Institut français d'archéologie orientale; Van Berchem, M., & Wiet, G. (1922-1949). *Matériaux pour un Corpus inscriptionum arabicarum. Deuxième partie, Syrie du Sud. Tome deuxième-Tome troisième, Jérusalem*. (III). Le Caire: l'Institut français d'archéologie orientale.

⁵¹ Lane-Poole, S. (1897). *Catalogue of the Collection of Arabic Coins Preserved in the Khedivial Library at Cairo*. London: Gilbert and Revington Ltd; Poole, S. L. (1875-1890). *Catalogue of Oriental Coins in The British Museum*. (R. S. Poole, Dü.) London: Trustees of the British Museum; Lavoix, H. (1887-1896). *Catalogue des monnaies musulmanes de la Bibliothèque nationale*. Paris: Imprimerie Nationale; Walker, J. (1941). *A Catalogue Of The Muhammadan Coins In The British Museum*. London: Trustees of the British

Vakıfnameler

Memlûk sultanları, yaptırmış oldukları dini ve sosyal amaçlı eserlerin muhtelif ihtiyaçlarının karşılanması gayesi ile vakıflar tesis etmişlerdir. Bu vakıfların gerek kurulması, gerekse işletilmesi safhasında vakıflarla ilgili bilgilerin kaydedildiği vesikalar mevcuttur. Vakfiyelerde, vakfi tesis eden kişinin adıyla birlikte lakabları ve nisbelerinin geçmesi bakımından konumuzla alakalı çok zengin malumata sahip olmaktadır. Memluk vakfiyelerinde en belirgin husus, vakfi kuran kişinin bütün resmi lakab ve nisbelerinin vakfiyeye yazılması idi. Günümüzde bu vesikalar, başta Kahire'deki *Dâru'l- Vesâiki'l- Kavmiyye*'de olmak üzere muhtelif arşivlerde muhafaza edilmektedir. Bu vesikalar hakkında *Muhammed Muhammed Emin* bir fihrist⁵² neşretmiştir.

Diplomatik Vesikalar

Memlûkler'de, dahilî ve devletlerarası yazışmaların idare edildiği *Înşâ Divanı*'nda vazifeli katiplerin kendi yazdıkları eserlerinde konu ederek kaleme aldıkları vesikalar günümüze kadar ulaşmıştır. Pek tabidir ki, yabancı ülkelere yazılan mektuplarda, bu ülkelerden gelen cevaplarda, yüksek dereceli memuriyetlere yapılan tayinler dolayısıyla yazılan Taklidlerde, Fetihnamelerde, anlaşmalarda vb. hükümdarların ve muhatablarının lakabları ve nisbeleri de zikredilirdi. Dolayısıyla diplomatik vesikalar da bizim konumuz açısından oldukça zengin bilgiler ihtiva eder. Bu tür vesikalar ile alakalı bazı çalışmalar da mevcuttur⁵³.

Kitablar

Elkâb Kitabları

Lakablar ile alakalı olarak yazılmış bazı kitaplar mevcuttur⁵⁴. Fakat bu kitaplar, sultanların kullandıkları lakablardan ziyade, halk tabakasının önde gelen simalarının, alimlerin, şairlerin ve kısmen halifelerin lakablarını zikretmektedir.

Museum; Balog, P. (1964). *The coinage of the Mamlûk sultans of Egypt and Syria*. New York: American Numismatic Society.

⁵² Emin, M. M. (1981). *Fihristü Vesâiki'l- Kahire hattâ Nihâyeti 'Asri Selâtîni'l- Memâlik*. Kahire: el-Ma'hed el- 'İlmî el-Fransî li'l-Âsârî's-Şarkiyye bi'l-Kahire.

⁵³ Ernts, H. (1960). *Die mamlukischen Sultansurkunden des Sinai-Klosters*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz; Ali, A. İ. (1957, 5). el-Tevsikâtu's- Şer'iyye ve'l- İshâdât fi zahri Vesikati'l- Gurî. *Mecelletü Külliyyeti'l- Âdâb Cami'atü'l- Kahire*, 19 (1), 293 - 420.

⁵⁴ Müstakimzâde, S. S. *Mecelletü'n-Nisâb*. Süleymaniye Kütübhanesi, Hâlet Efendi, No: 628; İbn Hacer el- 'Askalânî, A. A. (1991). *Kitabü Nüzheti'l- Elbâb fi'l- Elkâb* (1 b.). (Z. M. Azeb, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Cil; İbnü'l- Farzî, A. M. (1992). *Kitabü'l- Elkâb* (1 bs.). (Z. M. Azeb, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Cil.

Vekâyinâmeler

Umûmî Vekâyinâmeler:

Memlûkler döneminde pek çok tarih eseri yazılmıştır. Memlûk tarih yazıcılığı “*el-Havadis ve'l-Vefeyât*” tarzında gelişmiş olup, Tarih kitabı bakımından İslam tarihinde ilk defa bir dönemde bu kadar çok sayıda tarih eserinin ortaya çıktığı⁵⁵ ifade edilmektedir. Bu tarzda yazılan eserlerin bazıları genel tarih yani yaradılışla başlayan tarih biçiminde kaleme alınır ve yıla göre kronolojik olarak düzenlenirdi. O yılın başında halifenin, sultanın, vezirlerinin, kadılarının vs. isimlerini sayarak başlar. Meydana gelen önemli olaylar ise yine kronolojik olarak ayların ve günlerin sıralanmasına göre verilirdi. Olayların aktarılmasından sonra, *Vefeyat* kısmı başlardı. Aktarımın bu bölümünde müteveffanın hayatı, görevleri, topluma katkıları hatta bazen müteveffa mali yönden ileri gelen bir kişi ise vakfiyeleri, mirası ve mirasçıları ile ilgili bilgilere de yer verilirdi. Yani, bizzat yazarın kendisinin veya eserin okuyucusu olacak kişilerin ilgisini çekebilecek hadiseler ve durumlar kronolojik olarak yazılıyordu.

Bu tarzın en önemli temsilcileri olarak *en-Nüveyri* (vefatı : m.1332)⁵⁶ , *İbnü'd-Devadari* (vefatı : m.1336)⁵⁷ , *İbn Kesir* (vefatı: m.1374)⁵⁸ , *İbnü'l-Furat* (vefatı: m.1405)⁵⁹ , *el-Makrizi* (vefatı: 1442)⁶⁰ , *İbn Hacer* (vefatı : 1449)⁶¹ , *el-Ayni* (vefatı: m.1451)⁶² , *İbn Tagribirdi* (vefatı: m.1469)⁶³ , *es-Suyuti* (vefatı: 1505)⁶⁴ ve *İbn İyas* (vefatı: 1524)⁶⁵ gösterilebilir.

⁵⁵ Kortantamer, S. (2015). Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış. *Tarih İncelemeleri Dergisi* , 1 (1), 31 - 35.

⁵⁶ en-Nüveyri hakkında, Bkz: Öz, M. (2007). Nüveyri, Ahmed b. Abdülvehhab. *İslam Ansiklopedisi* (XXXIII, 304 - 306). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Araştırmaları Merkezi.

⁵⁷ İbn Aybek ed-Devadari hakkında, Bkz: İzgi, C. (2000). İbnü'd-Devâdârî. *İslam Ansiklopedisi* (XXI, 11 - 13). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Araştırmaları Merkezi.

⁵⁸ İbn Kesir, E. F. (1994 - 1996). *el-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Tarih*. (M. Keskin, Çev.) İstanbul: Çağrı Yayınları.

⁵⁹ İbnü'l-Furat hakkında, Bkz: Kucur, S. S. (2000). İbnü'l- Furât, Nâsirüddin. *İslam Ansiklopedisi* (XXI, 45 - 46). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Araştırmaları Merkezi.

⁶⁰ el- Makrizî hakkında, Bkz: es- Seyyid, E. F. (2003). Makrizi. *İslam Ansiklopedisi* (XXVII, 448 - 451). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Araştırmaları Merkezi.

⁶¹ İbn Hacer el-Askalani hakkında, Bkz: Kandemir, M. Y. (1999). İbn Hacer el-Askalani. *İslam Ansiklopedisi* (XIX, 514 - 531). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Araştırmaları Merkezi.

⁶² el Aynî' nin hayatı ve eserleri için Bkz: Koçkuzu, A. O. (1991). Aynî, Bedreddin. *İslam Ansiklopedisi* (IV, 271-272). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Araştırmaları Merkezi; Çetkin, M. (2015). Bedruddin El-'Aynî ve "Resâ'ilu'l-Fi'e ve Fî Şerhi'l-'Avamili'l-Mi'e" İsimli Eserinin Değerlendirilmesi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 4 (1), 127-156, <http://dergipark.gov.tr/bitlissos/issue/3713/49128>.

⁶³ İbn Tagribirdî hakkında, Bkz: Çuhadar, M., & Yiğit, İ. (1999). İbn Tagribirdî. *İslâm Ansiklopedisi* (XX, 385-388). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi; Ziyade, M. M. (2012). Ebu Mehâsin ve Çağdaşları. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* (34), 67-78, <http://dergipark.gov.tr/nusha/issue/29755>.

⁶⁴ es-Suyuti hakkında, Bkz: Özkan, H. (2010). Süyûtî. *İslâm Ansiklopedisi* (XXXVIII, 202-204). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi.

Memlûkler devrinin önde gelen tarihçilerinden Ebû'l-'Abbâs Şihâbü'd-Dîn Ahmed b. Abdi'l-Vehhâb b. Muhammed *en-Nüveyrî* (ö. 733/1333) aynı zamanda el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun döneminde devletin çeşitli kademelerinde çok önemli görevlerde de bulunmuştur. Nüveyrî'nin tek eseri, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a ithaf ettiği "*Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*" isimli otuz bir ciltlik kitabıdır⁶⁶. h.721'de (1321) yazılmaya başlanıp h.733'te (1333) tamamlanan eser beş ana bölüme ayrılmıştır. Türk tarihinin en önemli kaynaklarından birisi olarak değerlendirilen bu eserin özellikle *ikinci ve beşinci bölümleri* araştırma konumuz için başvuru kaynaklarımızdan birisidir.

İkinci bölümde, Hz. Peygamber ve ashabından bahsedildikten sonra hükümdarlıkla ilgili konulara yer verilmiş, hükümdarlığın şer'î ve örfî şartları, hükümdarda bulunması gereken özellikler, halkın ve hükümdarın karşılıklı vazifeleri aktarıldıktan sonra, vezirler ve diğer idarecilerin hak ve vazifeleri, ordunun sevk ve idaresi, kumandanlar ve sıfatları ile silâhlar, kitâbet ve kâtiplerin riayet edecekleri esaslar ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.

Beşinci bölüm ise, tarihe ayrılmıştır. Önce peygamberlerin hayatını ele alan en-Nüveyri, Hint, Çin, Türk devletleri, Mısır'da kurulan devletler ve Arap kabileleriyle ilgili bilgi aktardıktan sonra, Hz. Peygamber (sav), Hulefâ-i Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler, Endülüs Emevîleri, Fâtımîler, Eyyübîler, Gazneliler, Selçuklular, Haçlılar, Hârizmşahlar, Moğollar, Moğollar'ın İslâm dünyasını işgali ve sonuçlarını geniş biçimde ele almış, daha sonra h.731/1331 yılına kadar Memlûkler tarihine yer vermiş, son cildi Yemen'e tahsis etmiştir.

Memlûk tarihçilerinden bir diğeri olan *Seyfû'd-Dîn Ebû Bekr b. Abdillâh ibn Aybek ed-Devâdârî* (ö. h.736/1336) Kahire'de doğdu. Uzun yıllar önemli bir devlet adamı olan babasının yanından ayrılmaması sebebiyle birçok tarihî olaya tanıklık etmiştir. *İbn Aybek ed-Devâdârî*'nin *Kenzü'd-Dürer ve Câmi'u'l-Gurer* isimli eseri, yaradılıştan h.735 (1334-35) yılına kadar gelen genel bir tarih olup dokuz cüzdür. Bizim konumuzla alakalı olarak istifade ettiğimiz bölümler eserin sekizinci ve dokuzuncu cüzlerinde yer almaktadır.

⁶⁵ İbn İyâs hakkında, Bkz: Razûk, M. (1999). İbn İyâs. *İslâm Ansiklopedisi* (XX, 97-98). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi; el Advan, Ş , Atmaca, Çv . (2016). İbn İyâs'ın Bedâ'i'u'z-zühûr Adlı Kitabında Memlûk-Osmanlı Çatışması Hakkındaki Kaynakları (922-923/1516-1517). *Usûl İslam Araştırmaları*, 25 (25), 311-330. <http://dergipark.gov.tr/usul/issue/28986/309998>.

⁶⁶ en-Nüveyrî, Ş. A. (1990-1991). *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*. (M. A. Şu'ayra, S. e.-B. el-'Arînî, & A. Ehvânî, Dü) Kahire: el-Hey'etü'l-'Âmme li'l-Kitâb.

Eserin Sekizinci Cüzü, “*ed-Dürretü’z-Zekiyye fî Ahbâri Devleti (Mülûki)’t-Türkiyye*”⁶⁷ isminde olup h734 (1334)’e kadar gelen dönemdeki Memlûk Devleti hakkındadır.

Eserin Dokuzuncu Cüzü, “*ed-Dürri’l-Fâhir fî Sîreti’l-Meliki’n-Nâsir*”⁶⁸ isminde olup el-Melikü’n-Nâsir Muhammed b. Kalavun dönemi hakkındadır.

Memlûkler dönemi tarihçilerinden *Nâsri’l-Dîn Muhammed b. Abdi’r-Rahîm İbnü’l-Furat* b. Alî el-Mısrî el-Hanefî, Kahire’de doğmuş ve h.807/1405’ de Kahire’de vefat etmiştir. Eseri *Târîhu’d-Düvel ve’l-Mülûk (Târîhu İbni’l-Furât el-Hanefî, et-Tarîku’l-Vâzihu’l-Meslûk ilâ Terâcimi’l-Hulefâi ve’l-Mülûk)*’te⁶⁹ Yakındoğu’da yaşanan bütün tarihî olaylar ele almış, ayrıca dünyanın diğer bölgelerindeki olaylara yer vermiştir. Olayları kronolojik bir sırayla anlatır, her yılın sonunda o yıl ölen ünlü kişilerden de bahsetmiştir. Bunu yaparken de devlet adamları ile alakalı olarak sadece tarih belirtmekle yetinmemiş, toplumsal ve kültürel hayatın çeşitli yönleriyle ilgili bilgiler de vermiştir. Eserinde bölgesel hükümdarlara gönderilmiş mektupların metinlerini aktarmıştır. Eser bu özelliği ile araştırma konumuzun kaynaklarından birisidir.

Ebü Muhammed (Ebü’l- Abbâs) Takıyyü’d-Dîn Ahmed b. Alî b. Abdi’l-Kâdir b. Muhammed el-Makrîzî, h.766 (1364-65) yılında Kahire’de doğmuş, h. 845/1442’de Kahire’de vefat etmiştir. İlimle uğraşan bir aileye mensuptur. h.784/1382’de Mısır’a yerleşen İbn Haldûn’ dan önemli ölçüde etkilendi. Devlet görevlisi olarak, divan vazifelerinden sayılan tevkî’, Kahire muhtesibliği, kadı yardımcılığı, hatiplik, imamlık gibi birçok önemli görevde bulundu. Tevkî’ ve inşâ divanındaki görevleri onun birçok alim ve devlet adamıyla tanışmasına vesile oldu, onlara devletin meselelerini anlattı ve elde ettiği bilgi ve tecrübelerden bir tarihçi olarak büyük ölçüde faydalandı⁷⁰.

el-Makrîzî, Ortaçağ İslâm dünyasının yetiştirdiği en büyük tarihçilerden biri olup siyasî tarih yanında iktisat tarihi, kültürel ve sosyal tarihe dair çalışmalarıyla meşhur olmuş, özellikle Mısır’ın İslâmî dönem tarihine dair eserleri kaynak olarak kullanılmıştır.

⁶⁷ İbn Aybek ed- Devâdârî, S. E. (1971). *ed-Dürretü’z-Zekiyye fî Ahbâri Devleti’ t-Türkiyye*. (U. Haarman, Dü.) Kahire: Mesâdir Târîhi Mısır el-İslâmî - el-Ma’hed el-Almanî li’l-Âsâr.

⁶⁸ İbn Aybek ed-Devâdârî, S. E. (1960). *ed-Dürri’l-Fâhir fî Sîreti’l-Meliki’n-Nâsir*. (H. R. Roemer, Dü.) Kahire: Mesâdir Târîhi Mısır el-İslâmî - el-Ma’hed el-Almanî li’l-Âsâr.

⁶⁹ İbnü’l-Furât, N. M. (1936-1942). *Târîhu İbni’l-Furât (I/7-9)*. (K. Zurayk, Dü.) Beyrut: el-Matba’atü’l-Amerikaniye; İbnü’l-Furât, N. M. (1967). *Târîhu İbni’l-Furât (I/4)*. (H. M. el-Şemmâ’, Dü.) Basra: Dârü’t-Tibâ’ati’l-Hadîse.

⁷⁰ Ziyade, M . (1993). Makrîzî ve Çağdaşları. Tarih İncelemeleri Dergisi, 8 (1), 219-232. <http://dergipark.gov.tr/egetid/issue/5035/68580>; es- Seyyid, E. F. (2003). Makrîzî. *İslam Ansiklopedisi* (XXVII, 448 - 451). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Araştırmaları Merkezi.

Konumuz bakımından istifade ettiğimiz *el-Makrîzî*'nin en önemli eseri, hiç şüphesiz, İslâm fethinden kendisinin vefatı tarihine kadar Mısır'da meydana gelen olayların nakledildiği “*Kitâbü's-Sülûk li-Marîfeti Düveli'l-Mülûk*”⁷¹ isimli eseridir. Eserde, Kahire Kalesi'nin Mısır'ın saltanat merkezi haline gelmesi üzerine kaleye hâkim olan sultanlar, Selâhaddîn Eyyübî'nin halefleri ve kendi yaşadığı zamana kadar gelen Memlûk sultanları hakkında bilgi verilmektedir.

el-Makrîzî ile aynı dönemde yaşamış olan *Ebû'l-Fazl Şihâbü'd-Dîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî* h.773/1372 yılında doğmuş, h.852/1448-1449'da Kahire'de dizanteriden vefat etmiştir. Kadılık, vaizlik, Mısır Şâfiî başkadılığı gibi çeşitli görevlerde bulunan İbn Hacer'in babası da, aynı zamanda ticaretle de iştiğal eden bir alimdi.. Başkadılık görevinden çeşitli şikâyetler yüzünden yedi defa azledilmiş, fakat her defasında haklılığı anlaşıl原因 olarak tekrar getirilmiştir. Bu görevi, onun devlet yapısını ve toplumu iyi tanınmasına ve bu tecrübelerini eserlerine yansıtmaya vesile olmuştur. Cenazesini taşıyanlar arasında Sultan el-Melikü'z-Zâhir Çakmak da bulunmaktaydı. Cenaze namazını Abbâsî halifesi kıldırdı. Mekke, Kudüs, Halep, Dimaşk gibi birçok şehirde onun için gıyabi cenaze namazı kılındığı belirtilmektedir⁷². Bu durum, İbn Hacer'in toplum nazarındaki itibarını bizlere göstermektedir.

İbn Hacer el-Askalânî'nin bizim araştırma konumuzla alakalı en önemli eseri, “*İnbâü'l- Gumr bi-Ebnâi'l- 'Umr fi't- Târîh*”⁷³, doğduğu tarihten (h. 773/1372), h.850/1446'ya kadar meydana gelen ve çoğu kendisi tarafından müşahede edilen gelişmeleri, çeşitli kuruluş ve vakıflara dair bilgileri, genellikle yıl, ay ve gün sırasıyla ele alıp o tarihlerde vefat eden tanınmış şahsiyetlerin biyografisini vermekte ve dönemin bir Mısır tarihi olmasının yanı sıra, İslâm âleminin çeşitli yerlerindeki tanınmış şahsiyetlerin biyografilerini de ihtiva etmektedir.

Dönemin bir diğer tarih müellifi olan *Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-'Aynî*, Ayıntab'da (Gaziantep) h.762/1361 tarihinde doğmuş, h.855/1451 tarihinde Kahire'de vefat etmiştir. Bir ulemâ ailesine mensuptur. el-Aynî'nin devlet katındaki ilk görevinin babasına vekaleten bir müddet yürüttüğü Ayıntab Kadılığı olduğu belirtilmektedir. Daha sonra Kahire'ye yerleşen Aynî, Kahire muhtesibliği, nâzirü'l-ahbâslığı (evkaf nâzirliği), elçilik,

⁷¹ el- Makrîzî, T. E.-A. (1956 - 1973). *Kitabüs'- Sülûk li- Ma'rîfeti Düveli'l- Mülûk*. (M. M. Ziyade, & S. A. Aşur, Dü) Kahire: Matba'atü Dârü'l-Kütüb.

⁷² Kandemir, M. Y. (1999). İbn Hacer el-Askalani. *İslam Ansiklopedisi* (XIX, 514 - 531). İstanbul: Türkiye Diyanet Vafı -İslam Araştırmaları Merkezi.

⁷³ İbn Hacer el-'Askalânî, A. A. (1986). *İnbâü'l-Gumr bi Ebnâi'l- 'Umr fi't-Târîh* (2 bs.). (M. A. Han, Dü.) Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye.

medrese hocalığı, Kahire’de Hanefî başkadılığı gibi muhtelif resmî görevlere getirildi. Hatta evkaf nâzırlığı, muhtesiplik ve başkadılık görevlerinin. ilk defa üçünün birden onun tarafından yürütüldüğü bir zaman diliminden de bahsedilmektedir. Aynî’nin, sultanların teveccühünü kazanarak idarî sahada aktif bir rol oynamasında Türkçe bilmesinin büyük tesiri olmuştur. Oldukça karışık ve yoğun faaliyetlerle dolu bir hayat süren ve ömrünün büyük bir kısmını devlet hizmetlerinde geçiren el-‘Aynî, çeşitli konularda birçok eser yazmıştır⁷⁴.

el-‘Aynî’nin dönem için mühim eseri, “*İkdu’l-Cumân fî Târîhi Ehli’z-Zamân*”⁷⁵ (diğer ismiyle *Târîhu’l-Bedrî*) isimli kitabıdır. Eser, yaradılıştan m.1447 yılına kadar gelen umumi bir tarih kitabıdır. Ayrıca *İkdu’l-Cumân*, Burcî Memlûkları dönemi için en önemli kaynaklardan biri olmasının yanı sıra Anadolu coğrafyası hakkında da geniş malumat içermektedir. *el-‘Aynî*, kavimlerden bahsederken özellikle Türk etnografyası hakkında, *Dîvânı Lugati’t-Türk*’ten epeyce faydalandığı belirtilmektedir⁷⁶. *el-‘Aynî* ve bu eserinin bizim için en önemli taraflarından birisi de, Memlûklara ait şahıs isimlerinin Türkçe olması ve *el-‘Aynî*’nin de Türk olması münasebetiyle bu özel isimleri en doğru yazan müellif olduğu belirtilebilir⁷⁷.

Memlûk döneminin en büyük tarihçilerinden birisi de h.812/1409-1410 yılında Kahire’de doğan ve h.874/1470 tarihinde Kahire’de vefat eden *Ebu’l- Mehâsin Cemâlü’d-Dîn Yûsuf İbn Tagrıberdî el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zâhiri*’dir. Babası, Memlûk sultanlarından el-Melikü’z-Zâhir Berkuk’un memlûklerinden olan Emîr Tagrıberdî, efendisinin azad etmesinin ardından el-memâlîkü’s-sultâniyye’ye dahil olmuş ve kısa sürede yükselerek sultana yakın emirler arasına girmişti. Halep naibliği, Dimaşk naibliği gibi görevlerde bulunmuştur. Annesi de Türk asıllıdır ve eşi olan Emir Tagrıberdî gibi ez-Zâhir Berkuk’un azatlılarından. Babasının subaylarının himaye ve desteğine sahip olan İbn Tagrıberdî askerî sınıf içinde emîr oğullarına mahsus “*evlâdü’n-nâs*” sınıfına mensuptu. Özellikle Barsbay, Çakmak, İnal ve Hoşkadem’in zamanlarında sık sık Kal’atü’l- Cebel’ e çıkar, sultanın av partilerine, alim ve ediplerin toplantılarına katılırdı. İbn Tagrıberdî, günlerinin büyük bir kısmını saray çevresinde geçirdiğinden, üst düzey devlet ricali ile tanışma ve samimi

⁷⁴ el Aynî’ nin hayatı ve eserleri için Bkz: Çetkin, M. (2015). Bedruddin El-'Aynî ve "Resâ'îlu'l-Fî'e ve Fî Şerhi'l-'Avamili'l-Mî'e" İsimli Eserinin Değerlendirilmesi. *BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 4 (1), 127-156 ; Koçkuzu, A. O. (1991). Aynî, Bedreddin. *İslam Ansiklopedisi* (IV, 271-272). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Araştırmaları Merkezi.

⁷⁵ el- Aynî, B. M. (1987 - 1992). *İkdu'l- Cumân fî Târîhi Ehli'z- Zamân*. (M. M. Emin, Dü.) Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb - Merkez Tahkîk el-Turâs.

⁷⁶ Marçais. (1986). Aynî. *İslâm Ansiklopedisi* (II, 70-72). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

⁷⁷ Koprıman, K. Y. (1989). *Mısır Memlûkları Tarihi Sultan al- Melik al- Muayyad Şeyh al- Mahmudi Devri(1412-1421)* (1. bs.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: xix.

diyaloglar içinde olma imkanına sahip olmuş, böylelikle birçok tarih ve biyografi eseri yazabilmiştir⁷⁸.

İbn Tağrıberdî, Mısır tarihçiliğinin altın devri sayılan h.9. (15.) yüzyılın en başarılı tarihçilerinden biri olarak çok sayıda eser telif etti. Onun yazdığı “*en-Nücûmü’z-Zâhire fi Mülûki Mısır ve’l-Ğâhire*”⁷⁹ isimli eseri çok kıymetli bilgiler ihtiva eder. Mısır’ın fethinden itibaren müellifin vefatından iki yıl öncesine kadar geçen sekiz buçuk asırlık dönemi ele alır. Her sultanın dönemini ayrı bir bab şeklinde ele alıp o dönemin siyasî ve ictimai olaylarını kronolojik sırayla o sultanın vefatına kadar bir bütün halinde incelemiş, ayrıca her yılın sonunda o yıl ölen meşhurlar, imar faaliyetleri ve var ise meydana gelen salgın hastalıklar, yangın, kıtlık gibi felâketler hakkında bilgi vermiştir; kendisine ulaşan bilgiler doğrultusunda yer yer komşu ülkelerde yaşanan olaylara da temas ettiği görülür. Bizzat şahit olduğu zamanın âdeta günlüğünü tutmuştur. Konumuz bakımından en çok istifade ettiğimiz vekâyinâmelerden biridir.

Memlûk döneminin son tarihçisi olarak *İbn İyâs* görülmektedir. *Ebû'l-Berekât Zeynüddîn Muhammed b. Ahmed ibn İyâs*, h.852/1448’de Kahire’de doğmuş ve h.930 (1524) yılında Kahire’de vefat etmiştir. *İbn İyâs*, Çerkes memlûklerindedir. Dedesinin, babasının ve aile fertlerinin devlet makamlarında görevli olan kişiler oldukları görülmektedir. *İbn İyâs*, Memlûk Devleti’nde herhangi bir vazifede bulunmamış, “*evlâdu’n-nâs*”tan olması hasebiyle kendisine verilen iktanın gelirleriyle geçimini idame ettirmiştir⁸⁰.

İbn İyâs, yazdığı “*Bedâyi’u’z-Zuhûr fi Vakâii’d-Duhûr*” isimli eserini beş cüze ayırmıştır. Kitabına, Mısır hakkındaki haberlerin yer aldığı Kur’ân-ı Kerîm ayetleriyle ve Hz. Muhammed (sav)’in Mısır’ın fazileti hakkındaki hadisleriyle başlamış, sonra Mısır isminin türemesini, manasını, Mısır’ın sınırlarını ve güzelliklerini yazmıştır. Daha sonra ise Mısır’ın şehirlerini, köylerini, İslam fethinden önce hakim olanları, sahabe efendilerimiz tarafından Mısır’ın fethedilmesini ele almış ve bundan sonra, bilgileri yıllara göre düzenlenmiş şekilde kronolojik olarak sunmuştur. Özellikle h.922-928 (1516-1522) yılları arasındaki olaylar, eserin *Beşinci Cüz*’ünde yer almaktadır. *Yavuz Sultan Selim*’in Mısır’ı fethi ve Abbâsî Halifesi III. Mütevekkil ‘Alâllah ile karşılaşmasından sonraki gelişmelerin bir günlük gibi işlendiği

⁷⁸ Çuhadar, M., & Yiğit, İ. (1999). *İbn Tağrıberdî. İslâm Ansiklopedisi* (XX, 385-388). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi; Ziyade, 2012: 67-78.

⁷⁹ İbn Tağrıberdî, E. M. (1992). *en-Nücûmu’z- Zâhire fi Mülûki Mısır ve’l- Kâhire* (1. bs.). (M. H. Şemseddin, Dü.) Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.

⁸⁰ Razûk, M. (1999). *İbn İyâs. İslâm Ansiklopedisi* (XX, 97-98). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi; el Advan, Ş , Atmaca, Çev . (2016). *İbn İyâs’ın Bedâ’i’u’z-zühûr Adlı Kitabında Memlûk-Osmanlı Çatışması Hakkındaki Kaynakları* (922-923/1516-1517). *Usûl İslâm Araştırmaları*, 25 (25), 311-330. <http://dergipark.gov.tr/usul/issue/28986/309998>.

son bölümler, halifeliğin Osmanlılar'a geçişiyle ilgili tartışmalar için önemli bir kaynaktır. Memlûklerin son dönemleri, yıkılışı ve Osmanlı hakimiyeti altındaki ilk yıllar ile alakalı olarak verdiği bilgiler çok kıymetlidir.

Hususi Vekâyinâmeler

Araştırma konumuz bakımından hususi vekâyinâmeler de kaynaklarımız arasında yer almaktadır. Memlûkler döneminin en önemli münşîlerinden ve müverrihlerinden olan *Ebû'l-Fazl Muhyiddîn Abdullah ibn Abdizzâhir b. Neşvân es-Sa'dî er-Ravhî el-Cüzâmî* h.620(1223)'de Kahire'de doğmuş, h.692(1293)'de Kahire'de vefat etmiştir. Memlûklerin kurulmasını takip eden ilk yıllardan itibaren İnşâ Dîvânında görevlendirilmiştir. Sultan ez-Zâhir Baybars, onu "*Sâhibü Dîvânî'l-İnşâ*" unvanıyla bu divanın başkanlığına getirmiştir. İlerleyen zaman içerisinde kitâbet alanında çok büyük şöhret kazanmıştır. *İbn Abdüzzâhir*'in kitâbet sanatında takip ettiği metodu, Memlûkler'in yıkılışına kadar inşâ divanında onun halefi olanlar tarafından sürdürülmüştür. *İbn Abdüzzâhir* aynı zamanda dönemin önde gelen tarihçilerinden biridir. Eserlerinde, bizzat içinde yer aldığı olayları kendi müşahedelerine dayanarak anlatmıştır. Büyük bir kısmını bizzat kendisinin yazdığı resmî vesikaların pek çoğunu eserlerine almış ve ulaşılması zor olan resmî belgelerden de yine bulunduğu görevi dolayısıyla ulaşma ve eserlerinde nakletme imkanına sahip olmuştur. Onun kitaplarında aktarılan belgeler daha sonraki tarihçilerin eserlerinde kullandıkları kaynaklar olmuşlardır⁸¹. *İbn Abdü'z-Zâhir*'in 1260-1277 yılları arasında Memlûk sultanı olan el-Melikü'z-Zâhir Rüknuddîn Baybars es-Sâlihî el-Bundukdârî hakkında yazdığı "*er-Ravzu'z-Zâhir fî Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*" , 1279-1290 yılları arasında Memlûk sultanı olan el-Melikü'l-Mansûr Seyfüddîn Kalavun hakkında yazdığı "*Teşrifü'l-Eyyâm ve'l-'Usûr fî Sîreti'l-Meliki'l-Mansûr*" ve 1290-1293 yılları arasında sultan olan el-Melikü'l- Eşref Halîl b. Kalavun hakkında yazdığı "*el-Eltâfü'l- Hafîye min Sîreti's-Şerîfeti's-Sultâniyeti'l-Melikiye*" isimli eserleri⁸² ile *el-Aynî*'nin 1412-1421 yılları arasında Memlûk sultanı olan el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî hakkında yazdığı "*es-Seyfü'l-Mühenned fî Sîreti'l-Meliki'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî*" ve 1421 yılında Memlûk sultanı olan el-Melikü'z-

⁸¹ Çubukçu, A. (1999). İbn Abdüzzâhir. *İslâm Ansiklopedisi* (XIX, 289-291). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi.

⁸² İbn Abdüzzâhir, M. (1976). *er-Ravzu'z-Zâhir fî Sîreti'l-Melik ez-Zâhir*. (A. a. Huvaytır, Dü.) Riyad: Daru Hamid; İbn Abdüzzâhir, M. (1961). *Teşrifü'l-Eyyâm ve'l-'Usûr fî Sîreti'l-Meliki'l-Mansûr*. (M. Kamil, Dü.) Kahire: Vezâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâd el-Kavmî - el-İdâretü'l-Âmme li's-Sekâfe; İbn Abdüzzâhir, M. (1902). *el-Eltâfü'l-Hafîye min es-Sîreti's-Şerîfeti's-Sultâniyeti'l-Melikiye*. (A. Moberg, Dü.) Lund: Hjalmar Möller.

Zâhir Seyfeddin Tatar hakkında yazdığı “*er-Ravzu’z-Zâhir fî Sîreti’l-Meliki’z-Zâhir Tatar*”⁸³ isimli eserleri hususi vekâyinâmelere örnek olarak gösterilebilir.

Devlet Teşkilatına Dair Eserler

Bu eserler, o dönemde inşa divanında vazifeli olanlar için bir başvuru kitabı olduğu gibi, ihtiva ettikleri örnekler bakımından da bizim için birinci derecede kaynak vazifesi görmektedir. Bu kaynaklar meyanında “*el-Ta’rîf bi’l-Mustalâhi’s-Şerîf*”⁸⁴, “*Teskîfü’t-Ta’rîf bi’l-Mustalâhi’s-Şerîf*”⁸⁵, “*Subhu’l-A’sâ fî Sinâ’ati’l-İnşâ*”⁸⁶ isimli eserler neşredilmiştir.

Şihâbüddîn (Ebü’l-Abbâs) Ahmed b. Yahyâ ibn Fazlullah el-Ömerî, h.700(1301)’de Dımaşk’ta doğmuş, h.749(1349)’de Dımaşk’ta vebadan ölmüştür. Kadılık, Dîvân-ı İnşâ’nın başkanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. İbn Fazlullah el-Ömerî’nin yazı yazma sanatında döneminin en önde gelen siması olduğu kabul edilmektedir⁸⁷.

İbn Fazlullah el-Ömerî’nin kaleme almış olduğu “*el-Ta’rîf bi’l-Mustalâhi’s-Şerîf*” isimli eser, Memlûkler Döneminde kaleme alınmış olan en önemli inşâ divanı kaynaklarından birisi, kendinden önceki dönemlerde kaleme alınan Fatimî ve Eyyubî dönemi inşâ eserlerinin bir hülâsası ve kendinden sonra yazılan “*Teskîfü’t-Ta’rîf*” ve “*Subhu’l-A’sâ*” gibi eserleri etkilediği⁸⁸ şeklinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

İbn Fazlullah el-Ömerî’nin, eserini yedi kısma ayırdığını görüyoruz:

Birinci kısımda; çeşitli devlet kademeleri, devletler arası yazışmalarda kullanılan lakab, dua, yazışmalarda kullanılacak kağıdın özellikleri gibi konuların incelendiği “*Rütebü’l-Mükâtebât*” yer almaktadır.

İkinci kısımda; ahidler, taklidler, tefvizler, tevkiler, mersumlar ve menşurlar ile alakalı bilgilerin yer aldığı “*’Âdât*” anlatılmaktadır.

⁸³ el-Aynî, B. M. (1962). *er-Ravzu’z-Zâhir fî Sîreti’l-Melik ez-Zâhir "Tatar"*. (H. Ernst, Dü.) Kahire: Dâru İhyâ Kütübî'l-'Arabî; el-Aynî, B. M. (1966-1967). *es-Seyfü'l-Mühenned fî Sîreti’l-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî*. (F. M. Şeltut, & M. M. Ziyade, Dü) Kahire: Dârü'l-Kâtibi'l-'Arabî.

⁸⁴ el-Ömerî, Ş. A. (1988). *el-Tarif bi’l-Mustalâhi’s-Şerîf* (1 bs.). (M. H. Şemseddin, Dü.) Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiye.

⁸⁵ İbn Nazıru'l-Ceyş, T. A. (1987). *Kitabü Teskîf el-Ta’rîf bi’l-Mustalâhi’s-Şerîf*. (R. Vesely, Dü.) Kahire: Publications de l’Institut Français d’Archéologie Orientale.

⁸⁶ el-Kalkaşandî, Ş. E.-A. (1987). *Subhu’l-A’sâ fî Sinâ’ati’l-İnşâ*. (M. H. Şemseddin, N. H. el-Hatib, & Y. A. Tavil, Dü) Beyrut - Kahire: Dârü'l-Fikr; Şemseddin, M. H. (1988). *Fehârisü Subhu’l-A’sâ fî Sinâ’ati’l-İnşâ*. Beyrut: Dârü'l-Fikr.

⁸⁷ el-Alevî, A. (1999). İbn Fazlullah el-Ömerî. *İslam Ansiklopedisi* (XIX, 483-484). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi.

⁸⁸ el-Bâşâ, H. (1978). *el-Elkâbü’l-İslâmiyye fî’t-Tarih ve’l-Vesâik ve’l-Âsâr*. Kahire: Dârü'n-Nehzati'l-'Arabiyye: 45-52; el-Ömerî, 1988, *el-Tarif*: 3-12; el-Alevî, 1999: 19, 483-484.

Üçüncü kısımda; ehl-i kitab, ehl-i bid'at ve Şia ile yapılan yeminler ile alakalı bilgilerin yer aldığı “Nusahu'l-Eymân” anlatılmaktadır.

Dördüncü kısımda; emanât, hüdne, müfasehât ile alakalı bilgiler yer almaktadır.

Beşinci kısımda; Mısır ve Suriye ile alakalı coğrafi bilgiler yer almaktadır.

Altıncı kısımda; Posta ile alakalı bilgiler verilmektedir.

Yedinci kısımda; Silahlar, çalgı aletleri, hayvan çeşitleri vs. gibi bir takım bilgiler mevcuttur.

Memlûkler döneminin en önemli inşâ kitabı araştırmamız bakımından hiç şüphesiz *el-Kalkaşandî*'nin kaleme aldığı “*Subhu'l-A'şâ*”dır. el-Kalkaşandî, h.756'da (1355) Kahire'de doğdu. Tahsil hayatının ardından uzunca bir süre kadılık görevinde bulundu. Tarih, coğrafya, hukuk, edebiyat, kitâbet, tabî ilimler, Arap kabileleri üzerinde araştırmalar yaptı. Arap edebiyatı sahasında kudreti ve kitâbetteki maharetiyle kısa zamanda tanındı. el-Kalkaşandî h.791'de (1389) Dîvân-ı İnşâ'ya kâtibü'd-dest olarak girdi. Bu görevi uzun yıllar sürdüren el-Kalkaşandî h.821(1418) tarihinde vefat etti⁸⁹.

el-Kalkaşandî, eseri “*Subhu'l- A'şâ*”da, kendinden önceki dönemlerden kendi dönemine kadar ulaşan vesikalardan kaydettiği gibi, kendi dönemindeki vesikalardan da örnekler kaydetmiş, bu durum ise onun eserini paha biçilmez bir hale getirmiştir. *el-Kalkaşandî*, yazışmalardan ve vesikalardan başka, hemen hemen her konuda bilgi vermektedir. Araştırmamızı doğrudan ilgilendiren “Lakablar” ile alakalı bilgiler ise, eserin 5. ve 6. ciltlerinde bulunmaktadır.

Bir de *Ebû'l-Mehâsin Takiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Abdillâh ibn Hicca el-Hamavî* tarafından yazılmış olan “*Kahvetü'l-İnşâ*” isimli eser vardır⁹⁰. *İbn Hicca* h.767'de (1366) Hama'da doğdu. Mısır Sultanı el-Melikü'l-Müeyyed Seyfeddin Şeyh el-Mahmûdî zamanında (815/1412) yılında inşâ divanı kâtipliğine tayin oldu ve uzun süre bu görevde kaldı. h.837'de (1434) Hama'da vefat etti⁹¹.

⁸⁹ el-Kalkaşandî'nin hayatı ve eserleri hakkında, Bkz: İpşirli, M. (2001). Kalkaşandî. *İslâm Ansiklopedisi* (XXIV, 263-265). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi.

⁹⁰ İbn Hicca, E. B.-H. *Kahvetü'l-İnşâ*. Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, No: 4308.

⁹¹ Karaaslan, N. Ü. (1999). İbn Hicca. *İslâm Ansiklopedisi* (XX, 65-66). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi.

İbn Hicca, eserini üç cüz olarak tanzim etmiş ve Memlûklerin muhtelif dönemlerine ait taklidler, tevkiler, talikler, devletlerarası yazışmalar⁹² ve fetihnâmeleri kaydetmiştir.

Devlet teşkilatına dair yazılmış bir diğer kaynağımız, *Garsuddin Halil ibn Şahin ez-Zahiri*'nin kaleme aldığı "*Kitâbü Zübdeti Keşfi'l-Memâlik ve Beyâni't-Turuki ve'l Mesâlik*"⁹³ isimli eseridir. Halil b. Şahin, h.813(1410)' da Kahire veya Kudüs'te doğmuş, h. 873/1468' de Trablus'ta vefat etmiştir. Babası Şâhin, emîr-i şikâr idi. Çok hareketli siyasî hayatı olduğu anlaşılan *Halil b. Şâhin*, el-memâlikü's-sultâniyye'ye alınarak darphâneyle ilgili bir görevle devlet kademesindeki görevlerine başladı. Bundan sonraki süreçte sırası ile İskenderiye hâcibliği, nâzırlığı ve nâibliği görevleri verilmiş, daha sonra Kahire'de tablhânât emirliği, vezirlik, mukaddemü elf, emîrü'l-hac, Kerek nâibliği, Malatya nâibliği, Halep atabegliği, Kudüs nâibliği, Dımaşk emîrû mie mukaddemü elf' i, Dımaşk hac kervanının emirliği, Kerek nâibliği gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur⁹⁴.

Araştırma konumuz bakımından *Halil b. Şahin*' in "*Zübdeti Keşfi'l- Memâlik ve Beyâni't- Turuki ve'l- Mesâlik*" isimli eseri, Memlûkler döneminde Mısır'ın siyasî ve içtimaî tarihi, devlet teşkilâtı ve idaresi hakkında yazılan en önemli kaynaklardan biridir. Eser, 12 kısımda ele alınmıştır:

Birinci kısımda; Mısır'ı diğer ülkelerden farklı kıldığına inanılan mabetler, mezarlar, enteresan eserler, şehir yerleşkeleri, kaleler, ülkenin sınırları ele alınmıştır.

İkinci kısımda; Saltanat, sultana ait sıfatlar, sultanın görevleri gibi sultana ait genel ve özel hususiyetler ele alınmıştır.

Üçüncü kısımda; Halife, kadiyü'l-kudat, alimler, dini imamlar ve kadılarla ilgili bilgiler ele alınmıştır.

Dördüncü kısımda; Vezir, mübaşirler, divanlar ve divan katipleri ele alınmıştır.

Beşinci kısımda; evlâdü'l-mülûk, nâibü's-saltana, atabekü'l-asâkir, ümerâ, tablhaneler ile alakalı bilgiler ele alınmıştır.

Altıncı kısımda; Hasekiler, askeri merkezler gibi konular ele alınmıştır.

⁹² Bu yazışmalardan birisi de Fatih Sultan Mehmed'in, h. 819 senesinin Şaban ayının 5. günü Dursun Bey isimli elçisi vasıtası ile gönderdiği mektub ile bu mektuba h. 819 senesi Safer ayının 16. günü verilen cevap da kaydolunmuştur, Bkz: (İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşa*, vr. 67a-71a.). Bir diğer dikkat çekici örnek olarak da vr.76b-79a'da kayıt altına aldığı Kara Yusuf'un mektubu ve vr. 80a-82b'de kayıt altına aldığı Karamanoğulları ile yapılan yazışmalar görülebilir.

⁹³ ez-Zâhiri, G. H. (1893). *Kitâbü Zübdeti Keşfi'l- Memâlik ve Beyâni't- Turuki ve'l- Mesâlik*. (P. Ravaisse, Dü.) Paris: el-Matba'atü'l-Cumhûriyye.

⁹⁴ Halil b. Şâhin'in hayatı hakkında, Bkz: Çubukçu, A. (1997). Halil b. Şâhin. *İslâm Ansiklopedisi* (XV, 328-329). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi.

Yedinci kısımda; saraydaki hizmetliler, hazine, silahhane, ambarlar, haralar gibi konular ele alınmıştır.

Sekizinci kısımda; mutfak, istabl ve buralarda bulunan alet-edevat konu edilmiştir.

Dokuzuncu kısımda; türbeler, imaretler ve bunların bakımları, barajlar, köprüler ve Nil Nehri ele alınmıştır.

Onuncu kısımda; İslam ülkelerine dair bilgiler yer almaktadır.

Onbirinci kısımda, Arap emirleri, şeyhleri ve Türkmen beyleri konu edilmiştir.

Onikinci kısımda ise; meydana gelen bazı üzüntü verici olaylara değinilmiştir.

Araştırmalar

Ülkemizde, Memlûkler Devletinin siyasi ve medeni tarihi ile alakalı yapılmış bazı çalışmalar mevcuttur. Bu konuda, *Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Prof. Dr. M. C. Şehabeddin Tekindağ, Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman ve Prof. Dr. Semira Kortantamer* kıymetli çalışmalar yapmışlardır. Fakat hocalarımızın eserlerinde, Memlûk Sultanlarının lakabları ve Nisbeleri konusu üzerinde oldukça kısa malumat verilmektedir.

Memlûk Tarihi ve Medeniyeti üzerine Mısır'da çok fazla sayıda ilim insanı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar arasında Memlûk Sultanlarının kullandıkları lakablar ve nisbeleri üzerine münhasıran yazılmış bir eser mevcut olmamakla birlikte, lakablar konusunu genel şekilde inceleyen bir eser *Hasan el-Bâşâ* tarafından kaleme alınmıştır⁹⁵. Hasan el-Bâşâ'nın kitabının henüz Arapça'dan Türkçe'ye tercemesi yapılmamıştır. Araştırmamızda bu kitaptan sıklıkla faydalandık.

Konumuzla alakalı olarak yapılan bir diğer çalışma *David Ayalon* tarafından yazılan "*Names, titles and 'nisbas' of the Mamluks*"⁹⁶ isimli makaledir. David Ayalon makalesinde, Memlûklerin isimleri, isimlerinin kökenleri, nisbeleri ile alakalı bulgularına ve Memlûklerin kullanmış olduğu lakablardan özellikle "*ed-Din*" lafzına muzafen kullanılan lakablara değinmiştir. Araştırma konumuz bakımından *David Ayalon*'un bu çalışması, *Nisbeler* hakkındaki değerlendirmeleri ile kayda değer bir durum arz eder.

Bilindiği üzere, özellikle devrin müelliflerinin, sultanlara ithaf etmek üzere kaleme aldıkları eserlerinde, ilgili sultana yönelik övgü dolu hitaplarda bulduklarına dair bazı

⁹⁵ el-Bâşâ, H. (1978). *el- Elkâbü'l- İslâmiyye fi't- Târîh ve'l- Vesâik ve'l- Âsâr*. Kahire: Dârü'n-Nehzati'l-'Arabiyye.

⁹⁶ Ayalon, D. (1975). Names, Titles and "Nisbas" of the Mamlûks. *İsrael Oriental Studies* (vol. V), 189 - 232.

tesbitlerimiz olmakla birlikte, çalışmamızı özellikle Memlûk Devleti sultanlarının kullanmış oldukları resmî mahiyetteki sikkelerde, muhtelif içerikli vesikalrda ve kitabelerde geçen ünân, lakab ve künyeleri ile sınırlı tuttuk. Aynı şekilde, Memlûk Devleti sultanlarının sîretlerine ve icraatlerine de değinmedik.

Memlûk Devleti sultanlarının kullandıkları müfred unvan ve lakabları, Arap alfabesine göre sıraladıktan sonra, Arapça yazılışını ve anlamlarını vererek ve ilgili lakabın geçtiğini tesbit ettiğimiz lakab silsilesini, geçtiği yeri, ve hangi sultan veya sultanların lakab silsilesinde yer aldığını da belirterek kronolojik olarak aktardık. Mürekkebe lakabları da, tamlamayı oluşturan ilk kelimenin başlığı altında aynı şekilde aktardık. Çok sık kullanıldığını tesbit ettiğimiz lakablara dair, lakabın kullanım sürecini göstermek amacıyla, bütün tesbitlerimizi değil, sadece örnekleri vermekle iktifa ettik. İlgili lakab silsilelerini tırnak içerisinde ve italik karakterle aktardığımızı da belirtmeliyiz.

Lakabların tercümesi noktasında, anlamını tam kavrayabilmek ve mümkün mertebe yanlış anlamlandırmaya mahal vermemek için Arapça – Türkçe, Arapça – Arapça, Osmanlıca, sözlükleri kullanmanın yanı sıra, çalışmamızın kaynakları arasında çok sık bir şekilde faydalanmak durumunda olduğumuz Fransız, İngiliz ve Amerikalı oryantalistlerin kaleme aldıkları çok mühim eserler de bulunduğu için, ilgili dillerin sözlüklerinden de istifade ettik. Ancak, dipnotlarda çok sık tekrar olmaması adına bunları vermeyerek, bahsettiğimiz sözlükleri çalışmamızın Kaynaklar kısmında aktardık.

Lakabların Arapçadan transkripsiyonunu yaparken, kitabelerin yahut sikkelerin muhtelif saiklerle yıpranması veya tahrib olması sonucu katalogları kaleme alan müelliflerce bazı kısımları okunamamış veya eksik olarak okunmak durumunda kalmış bölümleri (okunamayan kısım) ibaresi ile belirterek veya eksik kalan yeri (?) işareti koyarak gösterdik. Ayrıca, “ξ= ‘Ayn” harfini “ ‘ ” işareti ile, uzatmaları ise “ ^ ” işareti ile gösterdik.

2. MEMLÛKLER DÖNEMİNDE LAKAB ANLAYIŞI VE LAKAB ÇEŞİTLERİ

2.1. Memlûkler Döneminde Lakab Verme Yetkisi

Hz. Muhammed (sav), bazı sahabelere muhtelif lakablar vermişti. Hulefâ-i Râşidîn döneminde de, “Halîfetü Rasûlillah”, “Emîrû'l- Mü'minîn” gibi lakablar kullanıldığını görmüştük. Fakat “el-Elkâbü'r-Resmiye” nin ıtlakı, Abbâsîler dönemine gelinceye kadar tam bir şekilde ortaya çıkmadı. Abbâsîlerden itibaren, gerek halifelerin ve gerekse devlet vazifelilerinin lakablar kullanmaya başladıklarını gördük. Bu dönemde halifeler, “*talkîb*” yani “*lakab verme*” yetkisini daima ellerinde bulundurdular, bunun bir neticesi olarak da, tayin etme gücünden daima faydalandılar⁹⁷. Buradan da anlaşılacağı üzere, Abbâsî Devletinin güçlü olduğu dönemlerde lakab tevcihi hakkı, sadece halifeye ait idi⁹⁸ ve halifenin tasdiki olmadığı müddetçe hiç kimse herhangi bir lakab ile lakablanamıyordu⁹⁹. Bir melik'e halifelik divanından bir mektub gideceği zaman gözetilen nass İbn Fazlullah el-‘Ömerî'nin ifadesiyle: “..*Ziyadesiz ve noksansız bir şekilde hilafet divanı'nın verdiği lakabı..*”¹⁰⁰ kullanmak idi.

Abbâsî halifelerinde var olan bu istek ve hırsın aynı şekilde Fâtımî halifelerinde de var olduğunu görmekteyiz. Fâtımî halifeleri de otoritelerinin var olduğu güçlü dönemlerinde, “*talkîb*” yetkisini daima ellerinde bulundurmuşlardır¹⁰¹. Fâtımîler döneminde gerçekleşen ve İbnü'l- Furât' ın naklettiği bir olayı zikretmekte fayda vardır:

*“...Bu devletin kurulduğu zamanın henüz başlarında, Fâtımîler alimlere giderek: -Bize bir kağıt yaz ve orada halifeler için kullanacakları lakabları zikret ki, içimizden birisi halife olduğunda, bu lakablardan bazılarını lakab olarak alsın. dediler. Onlara pek çok lakab yazıldı. Kağıdın sonuna yazılan en son lakab ise el-‘Âdid idi. Garabettendir ki, ‘Âdid kelimesi lügatte kesen manasına gelir. Böyle de oldu, çünkü bu, Fâtımîlerin en son melikinın lakabı idi...”*¹⁰².

Gerek Abbâsî halifeleri, gerek Fâtımî halifeleri, lakab verme hususunu “kuluna bağışladığı bir nimeti” olarak görmüşlerdir. Çünkü lakab, İmam tarafından verilen hediyelerden bir hediyedir¹⁰³. Ayrıca lakabın tevcihi, lakablandırılan şahsın getirildiği

⁹⁷ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 92.

⁹⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: I, 147.

⁹⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 96.

¹⁰⁰ el-Ömerî, 1988, *el- Tarif*: 122.

¹⁰¹ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 93.

¹⁰² İbnü'l- Furât, 1967, *Tarihu İbnü'l- Furât*: I/4, 157.

¹⁰³ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VIII, 344.

vazifesindeki sübûtunu da temsil ediyordu¹⁰⁴. Yine, Fâtımî döneminin lakab tevcihi âdetine göre, lakablandırılan şahsın lakabları bazen Kasr'ın önünden, bazen de cami minberlerinden okunarak halka duyurulmaktaydı¹⁰⁵.

Eyyübî Devletinin ortaya çıkmasından sonra da lakabların halife tarafından tevcihine devam edildiği görülmektedir. Bunun en mühim sebebi ise, dönemin hükümdarlık anlayışına göre, bir bölgede hakimiyet elde eden şahsın hakimiyetinin şer'î dayanağı olmalıydı ve bu da halifenin vereceği bir taklîdnâme ile mümkün idi. İşte bu sebebden dolayı zamanın melikleri, mülûkiyetlerini onaylatabilmek için halifeden taklid isterlerdi. Halifenin gönderdiği taklid'de de, o melik'e hitaben bir takım ünvanlar bulunmaktaydı. Bunun doğal bir sonucu olarak da, halifenin talkîb sultasının devam etmesi olmuştur¹⁰⁶.

Lakabların verilmesi sadece meliklerle sınırlı kalmamış, halifeler diledikleri şahıslara da lakab vermişlerdir. Mesela, el-Mu'tasım Billah'a (ö. h.656/1258) asıl işi hamallık olan bir adam yakınlaşmış ve el- Mu'tasım da bu adama "Necmeddin el-Hâs" lakabını vermişti. İşte, Abbâsî halifelerinin otoritelerinin sarsılmasını müteakib, bir taraftan kendilerinin lakab tevcihini önemsememeleri, diğer taraftan da bazı meliklerin halifenin görüşü alınmaksızın kendi şahsi na'larını kendileri seçtikten başka, aile fertlerinin, valilerinin askerlerinin ve memurlarının na'larını da seçip vermeye başlamaları ile birlikte, halifeler talkîb sultalarını kaybettiler. Bu durum, Selçuklular döneminde yaygınlık kazanmış ve "ed- Dîn" kelimesine muzâfen elde edilen lakablar, adeta isim seçer gibi hür bir şekilde kullanılır olmuştur¹⁰⁷.

Lakab verme hususunda halifelerin sultasından kurtulmanın bir diğer neticesi de, herhangi bir zapt veya tahsis olmaksızın bazı lakabların, emirlerin hususi na'larına eklenmesi olarak Eyyübîler döneminde karşımıza çıkmaktadır. Bu tür lakablar "Emîrül-Mü'minîn", "el-Mülûk", "es- Selâtîn", "el- İslâm ve "el- Müslimîn" gibi lafızlara ilave ile elde ediliyor ve ilave edilen kelimeye göre, lakablar arasında kıymet bakımından bir farklılaşma yani "Tefâvüt" meydana geliyordu. Eyyübîler dönemi inşâ divanı kâtiblerinden İbn Şîs, "Me'alime'l- Kitâbe" isimli eserinde bu tür lakablar arasındaki tefâvüte değinmiştir¹⁰⁸.

¹⁰⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 94. Bununla ilgili örnekler için mesela; Ebu'l-Ferec Yakub b. Killîs' in Fâtımî halifesi tarafından talkibi; Ebu Muhammed el Hasan b. Ammar' ın el- Hâkim Biemrillah tarafından talkibi , Bkz: İbnü's- Sayrafî, A. M. (1990). *el-İşaret ilâ men Nâle'l- Vezâret*. (E. F. Seyyid, Dü.) Kahire: 49, 56.

¹⁰⁵ Mesela, Ebu Abdullah Muhammed b. Nûruddevle Ebi Şücâ' el-Âmirî' nin lakablarının duyurulması ile alakalı, Bkz: İbnü's-Sayrafî, 1990, *el-İşaret*: 105 ; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 96.

¹⁰⁶ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 99.

¹⁰⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 100-101.

¹⁰⁸ İbn Şîs, A. b. (1988). *Kitâbü Me'âlim el- Kitâbe ve Megânim el- İsabe* (1 bs.). (M. H. Şemseddin, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye: 66 ; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 101.

Abbâsî halifeliğinin Moğol kaziyesi sonucunda Bağdad'dan Kahire'ye intikalinin ardından, Abbâsî halifeleri tayin ve bilhassa talkîb sultalarını tamamen kaybettiler ve onların önemi sadece tahta çıkan Memlûk sultanlarına biat ve lakablarını ilan ile sınırlı kaldı¹⁰⁹. İşte bu yeni dönemde talkîb sultası hakkındaki en önemli yenilik, bu hakkın, devlet adamlarının lakablarının tesbit ve tanzimi ile devlet mersûmlarının düzenlenmesinde biricik söz sahibi konumuna yükselen İnşâ Divanına intikal etmesi oldu. Memlûk dönemi inşâ divanı kâtibleri lakablar hususunda çokluğu, çeşitlerindeki farklar ve geçtiği esnada göz önünde bulundurulması gereken esasların çokluğu karşısında zorluklarla karşılaşmaktaydılar¹¹⁰.

Memlûkler dönemindeki lakab anlayışı, diğer bazı İslâm ülkelerinde şaşkınlığa yol açmıştır. Buna, İbn Aybek ed- Devâdârî' nin naklettiği ve Hüsameddin Özdemir el- Mücîrî le Gazan Han arasında h.701 (m.1302) senesinde geçen diyalog güzel bir örnek teşkil etmektedir:

“... (el-Mücîrî) Dedi ki:

- Mahmud Gazan' ın huzurunda hazır olduğunda, beni ondan uzak bir yerde durdurdular ve o benimle dört perdeden konuştu. Bana ilk kelâmı:

-İsmin nedir? oldu.

-Özdemir, dedim.

-Lakabın nedir? Nasıl tanınırsın? dedi.

-Lakabım Hüsameddin'dir ve el-Mücîrî diye tanınırım, dedim.

-Sizlerin her biriniz için üç isim vardır, hatta bazıları bunun sayısını çoğaltıyorlar, dedi.

Yeri öptüm ve:

-Allah, Kağan'ı korusun! Bizi, tacirler henüz ufak iken ülkemizden satın alıyorlar, Mısır ülkesine getiriyorlar. O vakit bizim tek bir ismimiz oluyor. Daha sonra da bizi celb eden tacire nisbe ediyorlar, büyüdüğümüz zaman da bize lakab veriliyor. Memlûk adım (Özdemir), tacirimin adı Mücirrüddin idi, memlûkler beni el-Mücîrî ile tanıdılar. Büyüyüp tanınan kişilerden olduğumda da Hüsamüddin lakabını aldım, dedim. Beni dinledi ve:

¹⁰⁹ Macid, A. (1979). *Nuzumu Devleti Selâtin el- Memâlik ve Rüsûmuhum fî Mısır* (2 bs.). Kahire: Mektebetü el- Ancelo el-Misriyye: 34-37; King, J. W. (2003). *Mu'cemü Târîhi Mısır* (1. bs.). (A. A. el-Şehâvî, Çev.) Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe: 396.

¹¹⁰ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 102.

-Doğrusun! dedi. Sonra:

-Bizler tüccara intisab ettiğimiz vakit, genellikle bazılarımızın ismi bazılarımıza benziyor. Bizleri celb eden tüccarımıza nisbe olmadan birbirimizden ayırt edilemiyoruz, dedim.

-Hangi millettensin? dedi.

-Kıpçağım, dedim... ”¹¹¹.

İbn Aybek’in naklettiği bu hadise ile, Memlûk döneminde şahısların genellikle “ed-Dîn” kelimesine muzafen elde edilen bir lakab ve bir nisbe almalarının yanı sıra; kendi öz isimleri ne olursa olsun, hepsinin bir Türkçe isim aldıkları görülmektedir¹¹².

Gerçekte, Memlûkler dönemi devlet adamlarının isimleri yahut lakabları üç ile sınırlı kalmamış, yukarıdaki parçada işaret edilen şahsî isimden çok daha fazla sayılara ulaşmıştı ki, bunlara, bu dönemde “en-Nu’ütü’l-Hassa” adı verilmekte olan ve isimler hududuna giren “Künyeler”in; mesela Sultan Baybars’ın aldığı “ez-Zâhir”, Mısır’daki ilk Abbâsî halifesinin aldığı “el-Mustansır Billah” gibi “şahsi na’t” şeklinde isimlendirilen lakabların ve ileride izah edeceğimiz lakab çeşitlerinin de eklendiğini¹¹³ görüyoruz.

2.2. Memlûkler Döneminde Lakab Çeşitleri

Memlûk dönemi inşâ divanı kâtibleri tarafından muhtelif lakablar ortaya konulmuştur. Dönemin kâtiblerinden el-Kalkaşandî, bu lakabları tasnif etmiştir. Onun tasnifine göre Memlûk Devleti sultanlarının lakablarını iki kısımda incelemek mümkündür:

2.2.1. el-Elkâbü’l-Usûl

Gerek devlet içi yazışmalarda ve gerek devletlerarası yazışmalarda, lakablar silsilesinin başında bulunan lakaba verilen isim olup¹¹⁴, Hasan el-Bâşâ tarafından “el-Elkâbü’l-Kinâyeti’l-Mekâniye” yani “Mekâna Benzetilen Lakablar”dan birisi olarak mülâhaza edilmektedir¹¹⁵.

¹¹¹ İbn Aybek ed- Devâdârî, 1960, *ed-Dürrü’l- Fahir*: 71-72.

¹¹² Koprıman, K. Y. (1988). Memlûkler Döneminde Mısır’da Sosyal Hayat. H. D. Yıldız (Dü.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (VII, 17-49). İstanbul: Çağ Yayınları.

¹¹³ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l- İslâmiyye*: 103.

¹¹⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: V, 462.

¹¹⁵ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü’l- İslâmiyye*: 106.

Bu tür lakablar “el-Makâm”, “el-Cânib”, “el-Cenâb”, “el-Makarr”, “el-Meclis” ve “el-Hazret” olup¹¹⁶, bunlardan “el-Makâm” lakabı, yazışmalarda sultan’a ta’zimin bir ifadesi olarak kullanılmaktaydı¹¹⁷.

2.2.2. el-Elkâbü’l-Müferre’a

el-Elkâbü’l-Usûl’ün peşinden gelen lakabların “el-Elkâbü’l-Müferre’a” yahut “el-Elkâbü’l-Fürû’ ” şeklinde isimlendirildiğini görüyoruz¹¹⁸.

el-Elkâbü’l-Usûl, lakablanan şahsın -devlet vazifelisi ise- hangi tabakadan olduğuna delâlet ederken; el-Elkâbü’l-Fürû’, şahsın lakablarına izafe ediliyor ve mesela “el-‘Âdil”, “el-Kebîr”, “el-‘Âlim” gibi bazı sıfatları ifade ediyordu¹¹⁹.

el-Elkâbü’l-Fürû’ , el-Kalkaşandî’ nin tasnifine göre iki gruptan oluşuyordu. Bunlar:

2.2.2.1. el-Elkâbü’l-Müfrede

Tek bir parçadan, yani bir lafızdan meydana gelmesine rağmen, aralarındaki fark, el-Elkâbü’l-Usûl’ün kinâyeye içermesi, el-Elkâbü’l-Fürû’ el-Müfrede’nin ise, yukarıda da belirtildiği gibi sıfat bildirmesidir.

“el-Sultân”, “el-Melik”, “el-Ecell”, “el-Kebîr”, “el-‘Âlim”, “el-‘Âmil”, “el-Evhad”, “el-Ekme” gibi lakablar¹²⁰ bu türden olup, eğer bu lakabın mübalağa ifade etmesi isteniyor ise, lafzın sonuna “*yâ-i neseb*” ilavesi ile, yani örneğin: el-Sultâniyyü, el-Melekiyyü, el-Kebîriyyü gibi, bu iş yapılmış olurdu¹²¹. Yine bu cümleden olarak, el-Elkâbü’l-Usûl’ den hemen sonra gelen “el-Eşref”, “el-Şerîf”, “el-‘Âlî”, “el-Kerîm”, “el-Sâmî” gibi lafızlar, el-Kalkaşandî tarafından “el-Elkâbü’t-Tevâbi” şeklinde isimlendirilmektedir¹²².

2.2.2.2. el-Elkâbü’l-Mürekkebe

“el-Elkâbü’l-Mürekkebe” isminden de anlaşılacağı üzere bir lafza başka bir lafzın eklenmesi suretiyle bir terkîb şeklinde oluşturulan diğre bir tabir ile de *Na’t* olarak ifade edilen lakablardır¹²³.

¹¹⁶ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 462-469.

¹¹⁷ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 121; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: X, 5; el- Ömeri, 1988, *el-Tarîf*: 122.

¹¹⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 471 ; el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 106.

¹¹⁹ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 107.

¹²⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 471.

¹²¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 472.

¹²² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 97.

¹²³ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 473.

Bu tür lakablar bazen bir kelime eklenmesi suretiyle, mesela “mümeħhidü’ d-düvel” şeklinde, bazen de iki kelime eklenmesi suretiyle, mesela “seyyidü ümerâi’ l-‘âlemîn” şeklinde veyahut daha çok kelime eklenmesi ile oluşurdu. Yine muzâfun ileyh’in üzerine atıf yapılarak, mesela “seyyidü’ l-mülûki ve’ s-selâtîn” veya “fâtihu’ l-memâliki ve’ l-ekâlîmi ve’ l-aktâr” şeklinde de elde edilebilirdi. Bazen de bu terkîb, izafe yapılmadan *câr – mecrûr* getirilerek, mesela “*el-müccâhidü fî sebîli Rabbi’ l-‘Âlemîn*” lakabında olduğu gibi oluşturulurdu.

2.2.3. Nisbeler ve Künyeler

Yukarıda aktardığımız lakab çeşitlerine ek olarak, aslen lakab çeşitlerinden olmayıp, fakat lakab sınırları içine dahil olduğunu belirttiğimiz “Nisbeler” ve “Künyeler” vardır. Şimdi de bunları izah edelim :

2.2.3.1. Nisbeler

Arapça “Nesebe” “Atfetmek; isnad etmek; nisbet etmek; bağ kurmak” fiilinin masdarı olan *Nisbe* kelimesi, lügatte “nisbet etme; atfetme; akrabalık, hısımlık; bağ, ilişki; ilgi, münasebet” gibi manalara gelmektedir.

Nisbe, Memlûkler döneminde çeşitli şekillerde yapılmaktaydı. Mesela, Hüsâmüddin Özdemir’in nisbesi az evvel de zikrettiğimiz gibi “el-Müccîrî” olup¹²⁴, bu, onu satan tüccara yapılan bir nisbe idi¹²⁵. Bazen bir memlûkün birden fazla defa köle tüccarı arasında alınıp satıldığı da oluyordu. Böyle durumlarda, kronolojik bir sıra takib edilerek nisbeleme yapılıyordu¹²⁶.

Nisbe etme, sadece memlûkü satan tüccarla sınırlı kalmayarak, gözetiminde yetiştiği mevlâsının lakabıyla veya ismiyle de anılabiliyordu. Mesela, Emir Şemsüddin Aksungur el-Salârî’ nin nisbesi, Emir Salâr’ a işaret ediyordu. Yine bunun gibi, bir memlûk kendisini satın alan yahut hizmetinde belli bir noktaya ulaştığı sultana da nisbeleniyordu. Bu durumda, sultanın *şahsî na’ t*’ına veya “ed-Dîn” lafzına muzafen elde edilmiş lakabına nisbe yâ’ sı ilave

¹²⁴ Bilindiği gibi Hüsâmüddin Özdemir’i satan tacirin lakabı “Müccîrüddîn” idi. Bu şekilde “ed-Dîn” kelimesine ek yapılarak elde edilen lakablarda nisbe şu şekilde elde edilmekteydi : Lakabın muzâfun ileyh durumundaki kelimesi, yani “ed-Dîn” hafz olunduktan sonra, muzâf durumundaki kelimenin, (“Müccîr”), başına harfi ta’rif (elif-lam harfleri) , sonuna da nisbe yâ’ sı eklenir: “el- Müccîrî”. Böylece nisbe yapma tamamlanmış olur. Bkz: Aşur, S. A. (1992). *el-Müctema’ü’l-Mısri fî ‘Asri Selâtini’l-Memâlik*. Kahire: Dârü’n- Nehsati’l-‘Arabiyye: 229; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ: V* , 472.

¹²⁵ İbn Aybek ed-Devâdârî, 1960, *ed-Dürrü’l- Fahir*: 71-72; Ayalon, 1975.

¹²⁶ Ayalon, 1975.

ediliyordu¹²⁷. “ez-Zâhirî” veya “er-Rüknî” de olduğu gibi ki, böylece nisbe olunan sultanın “ez-Zâhir” şahsi na’atını ve “Rüknüddin” lakabını taşıdığını anlıyoruz. Yine memlûk, doğduğu beldeye de nisbe nisbeleniyordu. Kalavun el-Elfî ve Sungur el-Elfî’ de olduğu gibi, memlûkün satın alındığı fiyata da nisbelenebildiği görülüyordu¹²⁸. Bunların haricinde yaptığı vazifeye, milletine ve hatta mezhebine nisbe yapılan memlûklerin de mevcut olduğu görülmektedir¹²⁹.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır; memlûk emîrleri önceki dönemlerdeki ubudiyetlerini anlatan kelimelere nisbelenmekte bir ayıp görmemekte, bilakis belki de mensubu buldukları askeri tabakaya işaret ettiğinden dolayı, bu hal onlarda bir övünme vesilesi olabilmekteydi. Çünkü bu durumları, diğer sınıflar¹³⁰ üzerinde bir yaptırım gücüne sahip olmaları anlamına geliyordu¹³¹.

Bir memlûkün kaynak ve kökeninin bilinmesi anlamına gelen ve ölümüne kadar diğer lakablarıyla ve ismiyle birlikte zikredilen nisbesinin bilinmemesi çok nadir de olsa olabilen bir durum olup, bu şekildeki memlûklere “bağlantısız” anlamına gelen “*gayri mensûb*” denilmekteydi¹³².

2.2.3.2. Künyeler

Arapça “كنى=Kenâ” : “imâ etme” fiilinin masdarı olan “الكنية=el-Künye” kelimesi, lügatte “tazim veya alâmet olarak şahıs ile alakalandırılan bir isim” manasına gelmekte olup, babalık veya annelik durumlarının öne geçirilmesidir. Künyelendirme, “*Eb, Ümm, İbn ve Bint*” lafızlarıyla yapılmaktadır. el-Kalkaşandî, Araplar için bir şahsı ifade etmenin künye ile tamamlandığını, hatta Arapların hayvanları bile muhtelif künyeler ile isimlendirdiklerini, mesela arslan için *Ebî'l-Hâris*; horoz için *Ebî Süleyman*; tavuk için *Ümmü Hafsa* gibi künyeler kullandıklarını belirtmektedir¹³³. Yine o devirlerde, fazîlet sahibi olanlara ve insanlara

¹²⁷ Fehim, M. N. (1983). *el-Fennü'l-Harbî li'l-Ceyş el-Mısri fî'l-Asri'l-Memlûki el-Bahrî*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitab: 27; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 105; Ayalon, 1975.

¹²⁸ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 105-106; Ayalon, 1975. Dönemin memlûk fiyatları hakkında geniş bilgi için, Bkz: el-Arîni, e.-S. e.-B. (1967). *el-Memâlik*. Beyrut: Dâru'n-Nehzati'l-'Arabiyye: 77-80.

¹²⁹ Ayalon, 1975.

¹³⁰ Memlûkler döneminde toplumsal sınıflar hakkında Bkz: el-Makrîzî, T. A. (1956). *İğâsetü'l-Ümme bi Keşfi'l-Gumme*. (B. es-Sebba'î, Dü.) Humus: Dâru İbnü'l-Velîd: 73-76 ; Aşur, S. A. (1994). *el-'Asru'l-Memâlikî fi Mısır ve's-Şâm*. Kahire: Mektebetül-Ancelo el-Mısriyye: 318-327.

¹³¹ Kasım, A. K. (1994). *'Asru Selâtini'l-Memâlik*. Kahire: Dâru's-Şurûk: 13; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 106; Ayalon, 1975.

¹³² Ayalon, 1975.

¹³³ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: V, 405. Arap kültüründe hayvanlara ve diğer bazı ilginç şeylere verilen künyelere dair Bkz: Dozy, R. (1881). *Supplément aux Dictionnaires Arabes* (1. bs.). Leyde: E.J. Brill: I, 3-7; Kavak, F. (2013). Arap Kültüründe Künyeleme Geleneği ve Çöl Faunası Üzerindeki Yansımaları. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXII (2), 111-149. <http://dergipark.gov.tr/uluifd/issue/13508/163424>.

arasında üstün bir konumda bulunanlara künye ile hitab etmenin edepten sayıldığını görmekteyiz¹³⁴. Arap kültüründe künyelenme adetinin ortaya çıkması hakkında farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden ilki, Fadime KAVAK'ın İbnü'l-Esir el-Cezerî'den naklettiği bir rivayete göre, bir Arap hükümdarı ile oğlu arasında geçen şu olaya dayandırılmaktadır:

“..İlk dönem Arap hükümdarlarından birinin bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Oğlunun, ileride iyi bir kral olması amacıyla eğitilmesi ve yıllarını boşa harcamaması için onu herkesten uzak bir yere yerleştirir. Ona krallık ve yönetimle ilgili bütün bilgileri öğretebilecek hocalar bulur, ihtiyaç duyabileceği her şeyi temin eder. Sonra kendisine arkadaşlık yapmaları, edep ve ahlâkından istifade etmeleri için amcasının ve devlet ricalinin çocuklarını onun yanına gönderir. Kral her senenin başında o çocukların babalarıyla birlikte oğlunu ziyarete gider. Hep birlikte çocukların yanına vardıklarında kralın oğlu, gelenlerin kim olduğunu öğrenmek için babasına sorular sorar. Babası da yanındaki çocukların babalarını kastederek “Bu filancanın, bu da filancanın babası” diye cevap verir. İşte bu hadiseden sonra Araplar arasında künyeler ortaya çıkıp yaygınlık kazanmış, herkes oğlunun ismiyle künyelenmeye başlamıştır..”¹³⁵.

Nebi Bozkurt'un Seyyid Muhammed Rızâ el-Hüseyinî'den aktardığı diğer bir görüşte ise, “..bu geleneğin, daha mantıklı bir ihtimalle geçmişte düşmanlıkların hiç eksilmediği Arap yarımadasında kişinin adını gizleme ihtiyacından doğmuş olabileceği..”¹³⁶ ileri sürülmektedir.

Bir şahsın künyesi, erkek veya kadın arasında bir fark gözetilmeksizin, genellikle ilk doğan erkek evladının ismine “Eb, Ümm” kelimelerinin izafesi ile yapılmaktaydı. Ayrıca şahsın, çocuğundan başka bir şeye künyelenmesinde de her hangi bir mahzurun olmadığını görmekteyiz¹³⁷.

Memlûk sultanlarının, muhtelif künyeler kullandıkları görülmektedir. Dönemin anlayışını bize yansıtmaları bakımından, el-Aynî'nin el-Seyfî'l-Mühenned fî Sîreti'l-Melik el-Müeyyed isimli eserinde el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin künyesini aktardığı kısım dikkate şayandır. O, mezkûr eserinde, melik ve sultanların künye kullanma anlayışlarının geleneksel künyelenmeden farklı olarak, manası bakımından *iyimserlik* içeren

¹³⁴ en-Nevevî, 1971, *el- Ezkâr*: 251; Çağmar, M. E. (2003). Araplarda Ad Koyma. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, III (8), 91-105.

¹³⁵ Kavak, 2013.

¹³⁶ Bozkurt, N. (2002). Künye. *İslâm Ansiklopedisi* (XXVI, 558-559). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

¹³⁷ en-Nevevî, 1971, *el- Ezkâr*: 251-252 ; el- Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 408.

lafızlara künye yaptıklarını; künyenin Allah tarafından bir ilham olduğunu; sırrının bilahere künye sahibinde tezahür ettiğini; mesela, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın kendisine künye olarak *Ebû'l-Feth* yani “Fetihlerin Babası”nı seçtiğini ve döneminde pek çok fetihlerin gerçekleştiğini; el-Melik ez-Zâhir Berkûk'un *Ebû Sa'id* yani “Mes'ud olanın Babası” künyesini seçtiğini ve ömrünün sonuna kadar kendisinin daima mesud olduğunu; nasıl bir oğul babasının bir cüz'ü ise, bir sultanın künye olarak seçtiği lafzın da sultanın bir cüz'ü¹³⁸ olduğunu anlatır. el-Aynî'nin bu anlatımlarından, sultanların künyelerini seçerlerken evladlarına künyelenmeyi tercih etmekten çok, kendilerine *uğur* getireceğini düşündükleri lafızlara künye yaptıkları anlaşılmaktadır.

2.3. Lakablar Arasında Kıymet Bakımından Meydana Gelen Farklar (Tefâvüt)

Lakablar arasında çeşitleri bakımından bir farklılığın olmasından başka, bir de lakabların kıymeti bakımından bir tefâvüt'ün var olduğunu görüyoruz.

el-Elkâbü'l-Usûl arasındaki tefâvüt'ün sebebi, bu tür lakabların kullanılmasıyla başlanan yazışmalarda, hitab olunan şahsın devletteki vazifesi ile alakalı idi. Mesela, Memlûk sultanlarına “*el-Makâm*” lakabı ile hitaba başlanıyordu. Dolayısıyla bu lakab, diğer el-Elkâbü'l-Usûl'den üstündü¹³⁹.

el-Elkâbü'l-Usûl sadece devlet içi yazışmalarda değil, devletler arası yazışmalarda da kullanılmaktaydı. Burada da el-Elkâbü'l-Usûl arasında mektubun gönderildiği devletin ehemmiyetine binaen bir tefâvütün meydana geldiğini görmekteyiz¹⁴⁰. Mesela, Orhan Gazi'ye bir mektup gönderileceği vakit, kendisine takdir edilen lakab silsilesi “*el-Meclis*” lakabı ile başlıyordu¹⁴¹. el-Kalkaşandî ise *el-Meclis* lakabının kendi zamanında “kalem ve kılıç ehli” için kullanıldığını belirtmektedir¹⁴². Halbuki bu lakab, İbn Şîs' in belirttiğine göre, Eyyûbiler döneminde sadece sultana has bir lakab idi¹⁴³.

Aynı şekilde el-Elkâbü'l-Müfrede arasında da bir tefâvütün var olduğunu görüyoruz. Buradaki tefâvüt, lakabın sıygasında meydana gelmekteydi. Mesela, el-Elkâbü't-Tevâbi' den olan “el-Eşref” lakabı, “eş-Şerîf” lakabından daha üst bir mertebede bulunmaktadır. Çünkü

¹³⁸ el- Aynî, 1966–1967, *es-Seyfü'l- Mühennem*: 59-63.

¹³⁹ Diğer devlet vazifelerine takdir olunan el-Elkâbü'l- Usûl hakkında Bkz: el-Ömeri, 1988, *el-Tarif*: 94-106 ; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 126-161.

¹⁴⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 121-126.

¹⁴¹ İbn Nazîr'u'l-Ceyş, 1987, *Kitabü Teskîf*: 44. Geri kalan Anadolu Beylikleri için Bkz: el-Ömeri, 1988, *el-Tarif*: 60-64.

¹⁴² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: V, 465.

¹⁴³ İbn Şîs, A. b. (1988). *Kitâbü Me'âlim el- Kitâbe ve Megânim el- İsâbe* (1 bs.). (M. H. Şemseddin, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye: 60.

“Ef’al” sıygası, tafzîlin en üstün sıygası olup, bu cihetle diğer sıygalara tercih edilmektedir¹⁴⁴. Aynı şekilde “Fa’îl” sıygasında olan (örneğin Kefil) bir lakab, “Fâ’îl” sıygasında olan diğer bir lakabdan (örneğin Kâfil) üstündür¹⁴⁵.

Ayrıca nisbe yâ’sı, sultanın haricindeki bir kişinin lakabında kullanıldığında, o kişinin rütbesinin, nisbe yâ’sı kullanılmayan diğer bir kişiden daha yüksek bir makamda bulunduğu delalet etmektedir¹⁴⁶.

el-Elkâbü’l- Mürekkebe arasındaki tefavüte gelince; bu tür lakablar arasındaki tefavütün en büyük sebebinin, el-Elkâbü’l- Mürekkebe’yi meydana getiren unsurlardan birisi olan muzâfun ileyh konumundaki kelimenin veya kelimelerin manasına atfedilen kıymet olduğunu görüyoruz. Mesela, “el-İslâm ve’l-Müslimîn” e muzafen elde edilen lakablar, “el-İslâm” kelimesine muzafen elde edilen lakablardan üstündü. Aynı şekilde “Emîrû’l-Mü’minîn” kelimesine muzafen elde edilen lakablar da, “el-Mülûk ve’s-Selâtîn” e muzafen elde edilen lakablardan üstündü¹⁴⁷.

2.4. Metinlerde Lakabların Diziliş Sırası

Adet olduğu üzere, Memlûk Devletinde sultanların lakab silsilesi “el-Lakabu’l-Asl” ile başlar, onu takiben “el-Elkâbü’l-Müfrede” , “el-Elkâbü’l-Mürekkebe” sonra “İsim”, bundan sonra da “Nisbeler” gelirdi¹⁴⁸.

Bu bilgiyi somut bir örnekle pekiştirmekte fayda vardır. Ezher Camii için ez-Zâhir Baybars tarafından h.665 tarihinde yaptırılan minberin üzerinde Sultan Baybars’ın lakabları şu şekilde geçiyordu: “..Mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Mansûr Rüknu’l-Dünya ve’d-Dîn Ebî’l-Feth Baybars es-Sâlihî Kasîmu Emiri’l-Mü’minîn..”¹⁴⁹.

¹⁴⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: VI, 98.

¹⁴⁵ İbnü’l-Esîr, Z. N. (1956). *el- Câmî’u’l- Kebîr fî Sinâ’ati’l- Manzûm mine’l-Kelâmi ve’l- Mensûr* (1 bs.). (M. Cevad, & C. Said, Dü) Bağdad: Matba’atu’l-Mecma’a el-İlmî el-İrâkî: 193-197 ; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: VI, 100.

¹⁴⁶ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: VI, 99 ; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l- İslâmiyye*: 107.

¹⁴⁷ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü’l- İslâmiyye*: 107.

¹⁴⁸ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü’l- İslâmiyye*: 108; Ayalon, 1975.

¹⁴⁹ Abdülvehhab, H. (1946). *Târîhu’l- Mesâcidi’l- Eseriye* (1 bs.). Kahire: Mektebetü’l-Dâri’l-’Arabiyye li’l-Kitâb: 53-54.

3. MEMLÛK DEVLETİ SULTANLARININ KULLANDIKLARI LAKABLAR

3.1. Eb – أب

“Baba, Ata” manasına gelen bu kelime, mürekkebe lakab oluşturulmakta kullanılan bir lafızdır.

Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn: “أبو الفقراء و المساكين = Fakirlerin ve miskinlerin babası” manasına gelen bu lakab, medresesinin h.877 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ ve mâliki rukkinâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Nâsırü'd-Dünyâ ve'd-Dîn seyidînâ ve mevlânâ el-İmâmü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”¹⁵⁰ ve Kal'atü'l-Cebel'deki bir restorasyon kitabesinde bulunan “..es-Sultânü min fazlillahi te'âlâ ve hüsnî 'atâihi ve ni'metihî seyidînâ ve mevlânâ Mâlikü Rukkinâ Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhibbü'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”¹⁵¹ lakabları silsilşesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a atfolunan lakablar arasında geçmektedir.

Lakabda, bir sultanın vazifelerinden olan, kendisine bağlı reayası arasındaki fakirlerin, yetimlerin, evsiz – barksız muhtaç insanların ihtiyaçlarını gidermesi ifade edilmektedir. Bu anlayış, İslâmî dönem Türk hükümdarlarında olduğu kadar¹⁵², İslamiyet öncesi Türk hükümdarlarında da mevcut idi¹⁵³.

3.2. el-Ebvâb – الأبواب

Arapça “باب=Bâb” yani “Kapı; Fasil” kelimesinin çoğulu olup, “Kapılar; Fasıllar” manasına gelmektedir. el-Kalkaşandî tarafından el-Elkâbu'l-Usûl'den birisi olarak tasnif olunduğunu gördüğümüz bu lakabın gerek tekil hali ve gerekse çoğul hali, “eş-Şerîf”, “el-Âlî”, “eş-Şerîfe”, “el-Âliye”, “es-Sultâniye” gibi bir takım lakablar ile birlikte, Memlûkler döneminde saltanat makamını ifade etmek için kullanılmıştır¹⁵⁴.

¹⁵⁰ Nuvaysır, H. M. (1975). *Münşeâtü's- Sultan Kayıtbay el-Dîniye bi Medîneti'l- Kahire*. Kahire: Câmi'atü'l-Kahire(Risaletü Duktura Gayri Menşûre): 224.

¹⁵¹ Zeki, A. (1950). *Kal'atü Mısır mine's-Sultan Salâhaddîn ilâ el-Melik Fârûk el-Evvel*. Kahire: el-Matba'atü'l-Emîriyye: 51.

¹⁵² Genç, R. (1981). *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları: 99-103.

¹⁵³ Ergin, M. (1988). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları: 25.

¹⁵⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: V, 470.

“el-Bâbü’ş-Şerîf”¹⁵⁵, “el-Bâbü’l-‘Âlî”¹⁵⁶, “el-Bâbü’ş-Şerîfî’l-‘Âlî”¹⁵⁷, “el-Ebvâbü’s-Sultâniye”¹⁵⁸, “el-Ebvâbü’ş-Şerîfe”¹⁵⁹ ve “el-Ebvâbü’ş-Şerîfetü’s-Sultâniye”¹⁶⁰ gibi farklı lafızlarla terkiib edilerek oluşturulan bu lakabda *Bâb* kelimesinin kullanılmasıyla ifade edilmek istenen anlamı; J. Hell, “..bâb, girme ve başlamanın, vasıta ve görmenin ve bilmenin velhâsıl her nevi gâyenin remzi olmuştur.. Büyüklerin kapıları, bilhassa muhtacların toplandığı bir mahal olarak, tasvir edilir..”¹⁶¹; Mehmet Zeki Pakalın, “..Kapı kelimesinden bizzat hükûmet anlaşılır. Çünkü eski zamanlarda şark milletlerinin hükûmete düşen işleri hükümdarların sarayları kapısında görülürdü. Daha doğrusu hükümdarlar halkın bütün işlerini saraylarında görürlerdi..”¹⁶²; Hasan el-Bâşâ, genellikle dönemin ana kaynak kitaplarında kullanıldığını belirterek “*Memlûk sultanlarının otoritesinin, halifelerin otoritesine ortaklığı ve hatta sultada yegane güç haline geldiğinin izleri*”¹⁶³ olarak yorumlamaktadır.

3.3. el-Ecell – الأجل

el-Kalkaşandî tarafından el-Elkâbü’l-’Müferre’a el-Müfrede’den birisi olarak¹⁶⁴ tasnif olunan bu lakab, “Daha Ulu, Daha Görkemli, Yüce, Debdebeli” manalarına gelmektedir. Türk- İslam Devletlerinde oldukça yaygın bir biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Mesela Batı Karahanlı hükümdarlarından Ebû İshak Tamgaç Han İbrahim b. Nasr’ın yaptırdığı hastane ve medreseye ait vakfiyelerde bulunan “..el-Hâkânü’l-Ecell es-Seyyid el-Melik el-Muzaffer el-Müeyyedü’l-‘Adl ‘İmâdü’d-Devle ve Tâcü’l-Mille ‘İzzü’l-Ümme Kehfü’l-Müslimîn Melikü’ş-Şark ve’s-Sîn Tamgaç Buğra Kara Han Ebî İshak İbrahim bin Nasr Seyfi Halîfetillâhi Te’âlâ Emîri’l-Mü’minîn”¹⁶⁵ ifadelerinde; Doğu Karahanlı hükümdarlarından Tavgaç Buğra Kara Hakan Ebû Ali Hasan b. Süleyman’ın Yarkend’de tanzim edilen bir mahkeme vesikasında bulunan “..el-Hâkânü’l-Ecell es-Seyyid el-Melik el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr ‘İzzü’d-Dîn Müşeyyidü’d-Devleti’l-Kâhire Burhânü’l-Milleti’l-Bâhire ve Kehfü’l-Ümmeti’t-Tâhire Gıyâsü’l-Müslimîn Melikü’l-Maşrık ve’s-Sîn Tavgaç Bugra Kara Hakan Ebû Aliyyinü’l-Hasan bin Süleyman Arslan Kara Hakan Müctebâ Halîfetillâhi veliyi

¹⁵⁵ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: I, 132 ve IV, 20.

¹⁵⁶ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: V, 470; VIII, 184, 186, 187.

¹⁵⁷ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: V, 470.

¹⁵⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: I, 50; el-Ömeri, 1988, *el- Tarif*: 249.

¹⁵⁹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l- İslâmiyye*: 21.

¹⁶⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: IV, 30 ; el-Ömeri, 1988, *el-Tarif*: 79.

¹⁶¹ Hell, J. (1986). Bâb. *İslâm Ansiklopedisi* (II, 163-165). İstanbul: Mill Eğitim Basımevi.

¹⁶² Pakalın, 1971, *Osmanlı*: 136-139.

¹⁶³ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l- İslâmiyye*: 122.

¹⁶⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: V, 471.

¹⁶⁵ Genç, 1981, *Karahanlı*:141.

ve *Emîri 'l-Mü'minîn*"¹⁶⁶ ifadelerinde; Tuğrul Bey adına Nişabur'da h.433 yılında bastırılan parada bulunan "*el-Emîrî 'l-Ecell*"¹⁶⁷ lakabında; h.459 yılında İran'da yapılan gümüş bir vazoda bulunan "*el-Hazretü 'l-Ecell es-Sultânü 'l-Mu'azzam Alb Arslân*"¹⁶⁸ ifadelerinde Sultan Alp Arslan'a itlak olunan lakabları arasında geçmektedir.

Mezkûr lakabın, Eyyûbî sultanları arasında da sıklıkla kullanıldığını görüyoruz. Mesela Salâhaddîn Yûsuf b. Eyyûb'a, Bağdad Hilâfet Divanı'ndan gönderilen taklîdnâme'de bulunan "*..el-Melik en-Nâsır el-Ecell es-Seyyid el-Kebîr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit Salâhu 'd-Dîn Ebû 'l-Muzaffer Yûsuf bin Eyyûb..*"¹⁶⁹ ifadelerinde Salâhaddîn Yûsuf b. Eyyûb'a atfolunan lakabları silsilesinde; Dımaşk – Bâbü's-Selâm'daki h.641 tarihli bir kitabede bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Melik es-Sâlih es-Seyyidü 'l-Ecell el-Âlim el-Âbid el-Mücâhid el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Necmü 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Munsifu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Kâtilü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Muhyi 'l-Bagyi ve 'l-Înâd Dâmigu 'l-Müfsidîn fî 'l-Bilâd Mu'izzü 'l-İslâm Gıyâsü 'l-Enâm Rüknu 'd-Devle Mecdü 'l-Ümme 'Alâü 'l-Mille Seyyidü 'l-Mülûk ve 's-Selâtîn Eyyûb bin es-Sultân el-Melik el-Kâmil bin es-Sultân el-Melik el-Âdil Seyfü 'd-Dîn Ebî Bekr bin Eyyûb Nâsıru Emîri 'l-Mü'minîn..*"¹⁷⁰ ifadelerinde ve Basra Kalesi'ndeki h.647 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..azze li-mevlânâ es-Sultân es-Seyyidü 'l-Ecell el-Melik es-Sâlih Necmü 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Ebî 'l-Muzaffer Eyyûb ibnü 'l-Melik el-Kâmil Muhammed..*"¹⁷¹ ifadelerinde el-Melik es-Sâlih Necmüddin Eyyûb'un lakabları silsilesinde geçmektedir.

"el-Ecell" lakabının, önceki dönemlerde olduğu gibi, Memlûkler döneminde de kullanılmaya devam edildiği görülmektedir. Mesela, h.661 senesinde bizzat Halife el-Hâkim Biemrillah'ın okuduğu ilk Cuma hutbesinde geçen "*..ve hâze 's-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyidü 'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit Rüknu 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn..*"¹⁷² ifadelerinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars'a atfettiği lakablar silsilesinde geçmektedir. el-Melik el-Mansûr Kalavun ile Sis hâkimi arasında h.684 yılında yapılan hüdne'de bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyidü 'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Muzaffer Seyfü 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Ebî 'l-Feth Kalavun es-Sâlihî Kasîmü*

¹⁶⁶ Genç, 1981, *Karahanlı*:131.

¹⁶⁷ Köymen, M. A. (1989). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu: I, 366.

¹⁶⁸ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü 'l-İslâmiyye*: 130.

¹⁶⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu 'l- A'şâ*: X, 141.

¹⁷⁰ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XI, 149, No-4223.

¹⁷¹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XI, 203, No-4308.

¹⁷² Baybars el-Mansûri, R. e.-D. (1998). *Zübdetü 'l- Fikre fî Târîhi 'l- Hicre*. (D. S. Richards, Dü.) Beyrut: el-Ma'hed el-almânî lil Ehbâs el-Şarkıyye: 79.

*Emîri'l-Mü'minîn..*¹⁷³ lakabları silsilesinde; Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı h. 12 Safer ve 21 Safer 685 tarihli vakıfnamelerde bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzilü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihi ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..” ve “..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyi'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve's-Şevbekiyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ enzâfe ilâ zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”¹⁷⁴ el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları silsilesinde; yine el-Hâkim Biemrillah tarafından h.690 senesinde okunan hutbede geçen “..es-Sultân el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtn Melikü'l-Arz Sultânü'l-Basîta Ebî'l-Feth Halîl..”¹⁷⁵ ifadelerinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'a atfettiği lakablar silsilesinde; h.825 senesinde el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasındaki yazışmalardan birinde bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyi'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü

¹⁷³ İbn Abdüzzâhir, 1962, *Teşri'fü'l- Eyyâm*: 95.

¹⁷⁴ Emin, M. M. (1977). *Vesâiku Vakfî's-Sultan Kalavun 'alâ Bîmâristân el- Mansûrî*. Kahire: Merkezü't-Tahkîk el-Turâs: 333-335, 385, 395.

¹⁷⁵ İbn Abdüzzâhir, 1902, *el- Eltâfû'l- Hafıyye*: 14.

*Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Hucetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Zillullâhi fi'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..*¹⁷⁶ ifadelerinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakabları silsilesinde; el-Eşref Kayıtbay'ın Memlûk ülkesinde Floransalı tüccarların ticari imtiyazlarını te'kidi hakkında h. 24 Zilhicce 894 tarihli mektubunda bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil Mühyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Câmî'u Kelimeti'l-Îman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zillullâhi fi Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”¹⁷⁷ el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları silsilesinde ve Fransız elçisinin isteği üzerine verilen h.10 Rebiulevvel 915 tarihli yeni ticaret imtiyazlarını içeren mersûm'da bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zillullâhi fi Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmî'u'l-Kelimeti'l-Îmân Nâşiru Livâi'l-'Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”¹⁷⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları silsilesinde geçtiği görülmektedir.

3.4. İskenderü'z-Zamân – اسكندر الزمان

“Devrin İskenderi” manasına gelen bu lakab ile Hasan el-Bâşâ'nın tesbitine göre, ilk olarak Kâra Mescidinin h.664 tarihli inşâ kitâbesinde, ez-Zâhir Baybars'ın lakabları arasında

¹⁷⁶ Osman, M. A. (1977). *el-Âsârü'l-Mîmâriyye li's-Sultan el-Eşref Barsbay bi Medîneti'l-Kahire*. Kahire: Câmî'atü'l-Kahire (Risaletü Macester Gayri Menşure): 59.

¹⁷⁷ Fehmi, N. Z. (1973). *Turuku't-Ticaretî'd-Düveliyeye ve Mahattatühâ Beyne's-Şark ve'l-Garb (Evâhir el-'Usûr el-Vustâ)*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb: 455.

¹⁷⁸ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 477.

karşılaşılmaktadır¹⁷⁹. Bu tarihten sonra da, el-Kalkaşandî tarafından belirtildiği üzere, Memlûk sultanlarının sultanlık lakablarından biri olarak kullanılmaya devam edilen bu lakab ile, tıpkı Makedonyalı Büyük İskender gibi, bütün zamanların en kuvvetli hükümdarlarından birisi olup, kudretinin ve nüfûzunun genişliği ve ayrıca hakimiyetinin şer'î olduğu ifade edilmek istenmektedir¹⁸⁰.

Mezkûr lakabı, Enûk b. el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un, el-Emîr Bektemir es-Sâkî'nin kızı ile gerçekleşen h.11 Safer 732 tarihli sadak mersûmunda bulunan el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a atfolunan “..*el-Makâmü'l- 'Âlî es-Seyfî Enûk ibnü Mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Mâliki Rikâbi'l-Ümem el-Melik en-Nâsır es-Seyyidi'l-Ecell el- 'Âlim el- 'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr eş-Şâhinşâh Nâsırı'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânî'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l- 'Adli fi'l- 'Âlemîn Munsîfi'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Meliki'l-Basîta Nâsırı's-Sünne Rükni's-Şerî'a Zullillâhi fi Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Vârisi'l-Mülk Meliki'l- 'Arab ve'l- 'Acem ve't-Türk Hudâvendî 'Âlem Pâdişâhı Benî Âdem Behlivânı Cihân Şehriyârı İrân İskenderi'z-Zamân Mümelliki Ashâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtîhi'l-Aktâr Vâhibi'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdi'l-Bugâti ve't-Tugâti ve'l-Küffâr Sâhibi'l-Bahreyn Hâmiyi'l-Harameyn Hâdimi'l-Kıbleteyn Kefîli'l- 'Ubbâd ve'l- 'İbâd Mukîmi Şe'âiri'l-Hacc ve'l-Cihâd İmâmî'l-Müttakîn Kasîmi Emîri'l-Mü'minîn Ebî'l-Me'âlî Muhammed bini's-Sultânî's-Şehîd el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el- 'Âlim el- 'Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed Seyfî'd-Dîn Vâlidî'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun..”¹⁸¹ lakabları silsilesinde örnek olarak görmek mümkündür.*

3.5. el-Eşref – الأشراف

el-Kalkaşandî'nin tasnifine göre el-Elkâbü'l-Müferre'a el-Müfrede'den olan bir lakabdır¹⁸². Yazışmalardaki lakab silsilelerinde geçtiği konum bakımından da, el-Makâm, el-Makarr gibi el-Elkâbü'l-Usûl'den olan lakabların peşi sıra gelmekte ve *el-Elkâbü'l-Müfrede et-Tevâbi*¹⁸³ olarak nitelendirilmekte, “En Şerefli, En Asil, En Saygın, Onurlu, Yüce, Ulu” gibi manalara delâlet etmektedir. Memlûk dönemi inşâ kâtibleri tarafından bu türden olan lakablar arasında en üst derecede olanı şeklinde gösterilmektedir¹⁸⁴.

¹⁷⁹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 159.

¹⁸⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 36, 120.

¹⁸¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: XIV, 347-348.

¹⁸² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 6-7.

¹⁸³ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 97-98; el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 160.

¹⁸⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 7, 98; el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 161.

Hasan el-Bâşâ tarafından yapılan tesbite göre, sultanlara ait şahsî na'tlardan birisi olarak, ilk önce Eyyübî meliklerinden Muzafferuddin Ebu'l-Feth Mûsâ b. el-'Âdil tarafından kullanıldığını öğrendiğimiz bu lakab¹⁸⁵, Memlûkler döneminde dokuz Memlûk sultanı tarafından, sultan oldukları vakit aldıkları protokol lakabı olan “*es-Sultân el-Melik*” ünvanlarının yanısıra belirlenen resmî şahsî na'tları olarak kullanılmıştır.

Bu sultanların ilki, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun olup, onun, “*es-Sultân el-Melik el-Eşref*” şeklinde resmî olarak lakablandığını vekâyinamelerde¹⁸⁶ görmekteyiz. Ayrıca bu müverrihler tarafından kitablarında kaydettikleri bilginin doğruluğunu da adına darbolunan h.690 ve h.692 tarihli sikkelerinde geçen “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Salâhu'd-Dîn Halil bin Kalavun Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-Abbâsiyye*”¹⁸⁷ lakablarında, Baalbek Kalesindeki h.690 tarihli bir kitabede bulunan “*..azze li mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâh Şâh el-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem el-Melikü'l-Eşref Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Râfi'u'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Fâtihu's-Sugûri's-Sâhiliyye Muhyi'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Ebû'l-Feth Halil bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr..*”¹⁸⁸ lakabları silsilesinde ve Hımıs'taki el-Halid Türbesinin h.691 tarihli restorasyon kitabesinde bulunan “*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Eşref el-'Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr el-Hümâm Mâlikü'l-Enâm Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arab ve'l-'Acem ve't-Türk Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Câmi'u Fazîleteyi's-Seyf ve'l-Kalem Ebî'l-Feth Halil..*”¹⁸⁹ el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları silsilesinde tesbit etmek mümkündür.

“*el-Melik el-Eşref*” lakabını şahsî na'tı olarak kullanan ikinci Memlûk sultanının, el-Eşref 'Alâuddin Küçük b. Muhammed b. Kalavun olduğunu vekâyinamelerde¹⁹⁰ ve Ak Sungur Camii'ndeki türbesinde bulunan kitbade geçen “*..el-Fakîr ilâllâhi te'âlâ mevlânâ es-Sultân es-Sa'îd eş-Şehîd el-Melik el-Eşref 'Alâü'd-Dîn Küçük..*”¹⁹¹ lakabları silsilesinde görmekteyiz.

¹⁸⁵ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 161.

¹⁸⁶ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 756; İbn Habib, 1976, *Tezkiretü'n-Nebîh*: I, 135.

¹⁸⁷ Balog, 1964, *The Coinage*: 120, 121; Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 315-322.

¹⁸⁸ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 100, No-4947.

¹⁸⁹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 105, No-4956.

¹⁹⁰ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/3, 571; İbn Habib, 1976, *Tezkiretü'n-Nebîh*: III, 26.

¹⁹¹ Muhammed, S. M. (1971-1980). *Mesâcidü Mısır ve Evliyâühâ es-Sâlihîn*. Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li Şuûni'l-İslâmiyye: III, 237

el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin, bu lakabı resmî şahsî na'tı olarak kullanan üçüncü Memlûk sultanı olmuştur. İbn Tagrîbirdî, el-Menhelü's-Sâfi isimli eserinde onun, “*el-Melik el-Eşref*” lakabı ile lakablandığını¹⁹² belirtmektedir. Bu bilginin doğruluğu da, h.777 senesinde Halep'te¹⁹³ ve darb yeri ve tarihi belli olmayan¹⁹⁴ sikkelerinde bulunan “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Şa'bân bin Hüseyin bin el-Melik en-Nâsır Muhammed bin Kalavun*” lakab silsilesinde; h.766 senesi Cemaziyelevvel ayının üçüncü gününde yazılmış bir mersûm'da bulunan “*..mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Ebî'l-Feth Şa'bân bin el-Melik eş-Şehîd el-Emced Cemâlü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Hüseyin..*”¹⁹⁵ ve kendisi tarafından inşâ ettirilen medresenin h.770 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “*..mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Şa'bân bin el-merhûm Hüseyin..*”¹⁹⁶ lakabları silsilesinde görülmektedir.

Çerkes Memlûkleri döneminde ise bu lakabı resmî şahsî na'tı olarak ilk kullanan kişi, el-Melik el-Eşref Barsbay olmuştur. Onun, “*es-Sultan el-Melik el-Eşref*” lakabı ile lakablandığını, vekâyinâmelerde¹⁹⁷; adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay*” lakabları ve künyesi ile Kahire'de darb olunmuş h.829 tarihli altın sikkesinde¹⁹⁸ ve darb yerleri ve tarihleri muhtelif sikkelerinde¹⁹⁹; h.825 senesinde Floransa dükü ile gerçekleştirilen yazışmalardan birinde bulunan “*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Hucetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Meliki Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Zıllullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn*”

¹⁹² İbn Tagrîbirdî, E. M. (1984-2009). *el-Menhelü's- Sâfi ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vâfi* (1 bs.). (M. M. Emin, Dü.) Kahire: Merkezü Tahkîk el-Turâs: VI, 233.

¹⁹³ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 369.

¹⁹⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 208.

¹⁹⁵ Combe ve diğerleri, 1931–1991, *Repertoire*: XVII, 75-76, No-766 007.

¹⁹⁶ Combe ve diğerleri, 1931–1991, *Repertoire*: XVII, 125-126, No-770 005.

¹⁹⁷ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/2, 607; İbn Tagrîbirdî, 1992, *en- Nücûmu'z- Zahire*: XIV, 78.

¹⁹⁸ en-Neyrâvî, R. M. (1981). *Meskûkâtü'l- Memâlik el- Çerâkise fî Mısır Nuzumuhâ ve Kıyemühâ en- Nakdiye*. Risâletü Duktura Gayri Menşûre, Câmî'atü'l- Kahire, Kahire: 60; Balog, 1964, *The Coinage*: 311.

¹⁹⁹ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 419-428.

*Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..*²⁰⁰ lakabları silsilesinde; el-Eşrefiye Medresesinin h.827 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultân Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Keferti ve'l-Müşrikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-Âlemîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn el-Mâlik el-Melik el-Eşref..” lakabları silsilesi ile, inşâ ettirdiği cami ve hangâh'ın h.835 tarihli kitabelerinde bulunan “..ve Mâliki Rukkinâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay..”²⁰¹ lakabları silsilelerinde tesbit etmekteyiz.

Bu lakabı kullanan bir diğer sultanın, el-Melik el-Eşref Aynal olduğunu görüyoruz. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Eşref*” lakabı ile lakablandığını, vekâyinamelerde²⁰²; adına üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Aynal*” lakabları ve künyesi ile h.857 tarihli Kahire'de darbolunmuş sikkesinde²⁰³ ve medresesinin inşâ kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-İmâmü'l-A'zam el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-Âlemîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Munkatî'in Hâmî Havzetü'd-Dîn Sâhibü's-Seyf ve'l-Kalem ve'l-Bend ve'l-'Alem Efzalü men hakeme fî 'asri bi'l-hükm Mâlikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-Aktâri'l-Hicâziyye ve's-Sügûri's-Skenderiyye Seyyidinâ ve Mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Eşref..”²⁰⁴ lakabları silsilesinde görmekteyiz.

“*el-Eşref*” lakabını kullanan bir diğer Memlûk sultanının, el-Melik el-Eşref Kayıtbay olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Eşref*” lakabı ile lakablandığı vekâyinâmelerde²⁰⁵ belirtilmektedir. Adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay*” lakabları ve künyesi ile Kahire'de darb olunmuş h.882 tarihli altın²⁰⁶, h.886 tarihli gümüş²⁰⁷ ve darb yeri ve tarihi muhtelif²⁰⁸ sikkelerinde; h.25 Şevval 874 tarihli bir satış vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam el-Mücâhid el-Muzaffer es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm vel-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-

²⁰⁰ en- Necidî, M. H. (1993). *en- Nizâmü'n- Nakdî el- Memlûkî*. Riyad: Müessesetü's-Sikâfe el-Câmi'iyye: 621; Osman, M. A. (1977). *el- Âsârü'l- Mîmâriyye li's- Sultan el-Eşref Barsbay bi Medîneti'l- Kahire*. Risaletü Macester Gayri Menşure, Câmi'atü'l- Kahire, Kahire: 33.

²⁰¹ Osman, 1977, *el- Âsârü'l- Mîmâriyye*: 34, 120, 181.

²⁰² es-Sehâvî, M. b. (1896). *Kitâbü't- Tiberi'l- Mesbûk fî Zeyli's- Sülûk*. Bulak: el-Matba'atü'l-Emîriyye: 430.

²⁰³ Lavoix, H. (1896). *Catalogue des Monnaies*: 448; Balog, 1964, *The Coinage*: 330; en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkâtü'l- Memâlik*: 87.

²⁰⁴ Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: IV, 199.

²⁰⁵ İbn İyas, 1982 – 1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: III, 3.

²⁰⁶ en- Neyrâvî, 1981, *Meskûkâtü'l- Memâlik*: 113.

²⁰⁷ Balog, 1964, *The Coinage*: 351;

²⁰⁸ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 469-481.

Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif hüve Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."²⁰⁹; medresesinin h.877 tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*..mevlânâ el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem el-Melik el-Eşref Kayıtbay..*" ve türbesinin aynı tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâlikü Rukknâ Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyi'l-'Adli fi'l-'Âlemîn el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameni's-Şerîfeyn Seyyidü Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem es-Sultân el-Melik el-Eşref Kayıtbay..*"²¹⁰ lakabları silsilesinde görmekteyiz.

"*el-Eşref*" lakabını, el-Melik el-Eşref Canbolat da kullanmıştır. Onun, sultanlık makamına geçtiğinde resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik el-Eşref*" lakabıyla lakablandığını müverrih İbn İyas'ın eserinden²¹¹ öğrenmekteyiz. Ayrıca adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Canbolat*" lakabları ve künyesi ile nerede ve ne zaman darb olunduğu belli olmayan sikkesinde de²¹² bu lakabın kullanıldığını tesbit ediyoruz.

"*el-Eşref*" lakabını kullanan bir diğer sultanın, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûri olduğu görülmektedir. Onun sultanlık makamına geçtiğinde resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik el-Eşref*" lakabı ile lakablandığını İbn İyas kaydetmiştir²¹³. Ayrıca adına, üzerlerinde "*es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûri*" lakabları ve künyesi ile Kahire'de darb olunmuş, biri h.913²¹⁴, diğeri h.917²¹⁵ tarihli iki altın sikkede ve ayrıca h.916-918 seneleri arası Dimaşk'ta darbolunan sikkelerinde²¹⁶; h.907 tarihli bir vesikada bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyi'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Câmi'u'l-Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u'l-'Abdeti's-Evsân*"

²⁰⁹ Ali, A. İ. (1957). Vesîkatü Bey'. *Câmi'atü'l-Kahire Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*, 19 (2): 135-215.

²¹⁰ Nuvaıysır, H. M. (1975). *Münşeâtü's-Sultan Kayıtbay el-Dîniye bi Medîneti'l-Kahire*. Risaletü Duktura Gayri Menşûre, Câmi'atü'l-Kahire Kahire: 214, 231.

²¹¹ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: III, 439.

²¹² Balog, 1964, *The Coinage*: 369.

²¹³ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: IV, 4.

²¹⁴ en-Neyrâvî, 1981, *Meskükâtü'l-Memâlik*: 137.

²¹⁵ Balog, 1964, *The Coinage*: 375.

²¹⁶ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 489-490.

Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zıllullâhi'l-Vârifî ve Ni'metühü's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-'Âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-Ârâ' bi tafzîlihi ve lâ muhâlif Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu.."²¹⁷ lakabları silsilesinde; Fransızlara verilen ticari imtiyazları içeren h. 10 Rebiulevvel 915 tarihli mersûm'da bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zıllullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelîmeti'l-İmân Nâsiru Livâi'l-'Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebî'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*"²¹⁸ lakabları silsilesinde ve Ravza adasındaki kasr ve camii için düzenlenen h.18 Rebiulahir 922 tarihli vakıfname'de bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam el-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Meliki'l-'Âdilîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zıllullâhi'l-vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif Bâsîtu Besâti'l-'Adli fî'l-Ümem Sâhibü's-Seyf ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*"²¹⁹ lakabları silsilesinde görmekteyiz.

Bu lakabı kullanan son Memlûk sultanı, el-Melik el-Eşref Tumanbay olmuştur. Onun sultanlık makamına geçtiğinde resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik el-Eşref*" lakabı ile lakablandığını İbn İyas kaydetmektedir²²⁰. Ayrıca adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Tumanbay*" lakabları ve künyesi ile Kahire'de h.922 yılında darb olunmuş altın sikkesinde²²¹ ve h.922 tarihli bir kitabede bulunan lakabları silsilesinde²²² görülmektedir.

²¹⁷ Emin, 1981, *Fihristü Vesâik*: 409-410.

²¹⁸ Fehmi, 1973, *Turuku't- Ticaret*: 477.

²¹⁹ Ali, A. İ. (1956). *Dirâsât Târihiye ve'l- Eseriye Kahire fî Vesâiki min 'Asri'l- Gûrî*. Risâletü Duktura Gayri Menşüre, Câmi'atü'l- Kahire, Kahire, II, Vesika No-3.

²²⁰ İbn İyas, 1982-1984). *Bedâi'u'z- Zuhur* II, 105.

²²¹ Balog, 1964, *The Coinage*: 383; en- Neyrâvi, 1981, *Meskûkâtü'l- Memâlik*: 143; Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 499.

“el-Eşref” lakabı, sadece “el-Elkâbü’t-Tevâbî” ’den birisi olarak kalmamış, “el-Elkâbü’l-Mürekkebe” ’nin oluşturulmasında da kullanılmıştır. Bu şekilde kullanıldığını tesbit ettiğimiz bir lakab mevcuttur:

Eşrefü’l-Mülûki’l-Âdilîn – أشرف الملوك العادلين: “Âdil olan Meliklerin En Şerefli” manasına gelen bu lakab, h.22 Rebiülahir 919 tarihli bir istibdâl vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Meliki’l-Mükerrem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mübtedi’în Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâsımu’z-Zenâdikati ve’l-Mulhidîn Melceü’l-Kâsıdı’l-Vâridîn Kâtu’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Eşrefü’l-Mülûki’l-‘Âdilîn Efzalü’l-Eimmeti’l-‘Âmilîn Kehife’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Muhtâcîn Habîbü’l-‘Ulemâi ve’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn İskenderü’z-Zamân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi’t-Tuhûti ve’t-Ticân Zillullâhi’l-vârîfi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘Âkif ve Nâsıru dînihi ellezi kuti’ati’l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’r-Râyeti ve’l-Bendi ve’l-‘Alem Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Hâmiyü’l-Kıbleteyn Hâviyü’l-Menkabeteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn hüve Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”²²³ ve h.18 Rebiulahir 922 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam el-Melikü’l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mu’tedîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Kâtu’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Eşrefü’l-Meliki’l-‘Âdilîn Kehfü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zillullâhi’l-vârîfi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkif Bâsıtu Besâti’l-‘Adli fî’l-Ümem Sâhibü’s-Seyf ve’l-Kalemi ve’r-Râyeti ve’l-Bendi ve’l-‘Alem Vârisü’l-Mülk Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”²²⁴ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî’nin lakabları arasında geçmektedir.

²²² Eldem, H. E. (1935). *Mısır’ın Son Memlûk Sultanı Melik Tumanbay II adına Çorlu’da Bulunan bir Kitabe*. İstanbul: Maarif Vekâleti: 6.

²²³ el-Havli, C. İ. (1974). *Dirâsâtü Mukâreneti li Vesâiki’l- İstibdâl fî Mısır fî’l- ‘Asreyn el-Memlûki ve’l- ‘Osmâni fî’l-Karni’l- ‘Âşir el-Hicri*. Risâletü Macester Gayri Menşüre, Câmi’atü’l- Kahire Kahire: Vesika-IV, 3.

²²⁴ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye* : II, Vesika-3.

3.6. el-A'zam - الأعظم

“el-Elkâbü'l-Müfrede”den olan bu lakab, sultana has lakablardan birisidir. Azamet bildirmekte olup²²⁵, “Yüce, Ulu, Muhteşem” gibi manalara delâlet eder. Genellikle “es-Sultan” ve “el-İmam” lakabları ile birlikte terki edilmek üzere “السلطان الأعظم” veya çok nadir olarak “الإمام الأعظم” şeklinde kullanılmıştır. Bu tür durumlarda, lakabı kullanan sultanın nüfûzunun genişliğine ve diğer İslâm hükümdarları üzerindeki güç iddiasına delâlet etmektedir. Memlûklerden önceki dönemlerde bu lakabı kullanan Türk hükümdarları mevcuttur. Örneğin:

Gazneliler Devleti hükümdarlarından İbrahim b. Mesud (h.451-492/m.1059-1099) dönemine ait h.492 senesine tarihlendirilen mermer bir yazıt üzerinde bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam Ebû'l-Muzaffer İbrâhim bin Mes'ûd..”²²⁶ lakabları silsilesinde ve Arslan Şah (h.509-511/m.1116-1117) “el-Sultânü'l-A'zam”²²⁷ şeklinde bu lakabı kullanmıştır.

Batı Karahanlı hükümdarlarından Osman b. İbrahim (h.600-607/m.1203-1212) adına üzerinde “Sultânü'l-A'zam Uluğ Sultanü's-Selâtîn” lakabları silsilesiyle, h.605'te darbolunan sikkesinde²²⁸ mezkûr lakabı kullanmıştır.

Hârizmşâhlar devleti sultanları tarafından da lakabın “el-Sultânü'l-A'zam” şeklinde kullanılmaya devam edildiğini görüyoruz. Hârizmşâhlar Devleti hükümdarı 'Alâü'd-Dîn Muhammed²²⁹ adına, üzerinde “el-Sultânü'l-A'zam 'Alâü'd-Dünya ve'd-Dîn Ebû'l-Feth Muhammed bin es-Sultân” lakabları silsilesiyle, h.612 senesinde Gazne'de darb olunmuş altın sikkesinde²³⁰ ve oğlu Celâlü'd-Dîn Hârizmşâh adına, üzerinde “es-Sultânü'l-A'zam Celâlü'd-Dünyâ ve'd-Dîn” lakabları silsilesi bulunan, darb yeri ve tarihi belirtilmemiş sikkesinde²³¹, bu lakabı kullanan sultanlardandır.

Anadolu Selçukluları döneminde de “es-Sultânü'l-A'zam” şeklinde mezkûr lakabın kullanımının devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde, Gıyaseddin Keyhüsrev b. Keykûbâd tarafından Antalya'da yaptırılan Alâiye Medresesi'nin h.637 tarihli inşa kitabesinde bulunan

²²⁵ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: VI, 7 ; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 162.

²²⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: VIII, 43, No-2873.

²²⁷ Merçil, E. (1987). Gazneliler. H. D. Yıldız (Dü.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (VI, 223-229). İstanbul: Çağ Yayınları.

²²⁸ Pritsak, O. (1993). Kara-Hanlılar. *İslâm Ansiklopedisi* (VI, 251-273). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

²²⁹ Fuad Köprülü, sultan olmadan önceki lakabının “*Kutbü'd-Dîn*” iken, tahta cülûsundan sonra “*'Alâü'd-Dîn*” lakabı ile lakablandığını belirtmektedir. Bkz: Köprülü, F. (1993). Hârizmşâhlar. *İslâm Ansiklopedisi* (V/1, 265-296). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

²³⁰ Lane-Poole, S. (1889). *Catalogue of Oriental coins in the British Museum Additions to the Oriental Collection 1876-1888 Part I.: Additions to Vols.I-IV.* (Cilt IX). (R. S. Poole, Dü.) London: Order of The Trustees: 372.

²³¹ Taneri, A. (1977). *Celalu'd Din Harimşah ve Zamanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı : 94.

“..es-Sultânü'l-A'zam Zillullâhi fî'l-Âlem Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû'l-Feth Keyhüsreh bin Keykûbâd Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”; Karatay Han'ın h.638 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Zillullâhi fî'l-Âlem Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû'l-Feth Keyhüsrev bin Keykûbâd Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..” ve Antalya Kalesinde Burc inşâsına dair h.642 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü Selâtîni'l-Âlem Mevlâ Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Merzebânü'l-Âfâk Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn 'Alâü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Zillullahi fîl-Arzeyn Ebû'l-Feth Keyhüsreh bin Keykûbâd bin Keyhüsrev..” lakabları silsilesinde²³², “el-A'zam” lakabının kullanıldığı görülmektedir.

“el-A'zam” lakabının “es-Sultân” lakabıyla terki edilmek kullanılması, Memlûkler döneminde de devam etmiştir. Bu lakabı ilk olarak kullanan Memlûk sultanı, el-Melik el-Mansûr Kalavun olmuştur. Onun bu lakabı kullandığı, Baalbek Kalesinde yaptırdığı bir restorasyon çalışması ile alakalı h.681 tarihinde yazılmış kitabe'de bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem el-Müeyyedü mine's-Semâi el-Mansûru 'ale'l-A'dâi el-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Mübidü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mâlikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”²³³ lakabları silsilesinde görülmektedir.

Lakabın bir diğer kullanım şekli olan “el-İmâm el-A'zam” ise, sultanlara has bir lakab olarak Memlûkler döneminden itibaren kullanılmaya başlanmış, el-Melik ez-Zâhir Çakmak, lakabı bu şekilde kullanan ilk Memlûk sultanı olmuştur. Onun, lakabı bu terkiyle kullandığı, Kal'atü'l-Cebel' in kapılarından birisinde, yaptırdığı tecdid çalışmasına dair h.851 tarihinde yazılmış olan kitabede bulunan “..seyyidinâ ve Mâlikü Rikâbinâ el-İmâmü'l-A'zam Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-Âlemîn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kalâi's-Şâmiyyeti ve's-Sugûri'l-Skenderiyyeti es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'id Çakmak..”²³⁴ lakabları silsilesinde görülmektedir.

²³² Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XI, 119, 126, 159, No-4179, 4190, 4238.

²³³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: VIII, 9, No-4815.

²³⁴ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 109.

3.7. el-Efdal – الأفضل

el-Kalkaşandî'nin tasnifine göre, sultana ait lakablardan olup, “el-Elkâbü'l-Müfrede”²³⁵. “Daha İyi, Daha Üstün, Tercihe Şayan, Mükemmel, Seçkin, Mümtaz” gibi manalara delalet eder.

Eyyübîler döneminde sultanın özel lakablarından birisi olarak kullanılan bu lakab²³⁶, Memlûk Devleti sultanlarının saltanat makamına geçtikleri vakit bu lakab ile lakablanmadıklarını, mezkûr lakabın sadece “el-Elkâbü'l-Mürekkebe” oluşturulmasında kullanıldığını görüyoruz. “el-Efdal” lafzı ile terkiib halinde oluşturulmuş lakablardan tesbit ettiklerimiz ise:

Efdalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükmi – عصره بالحكم
“Dönemindeki hükümde, hükmedenlerin en faziletlisi” manasına gelmektedir. Lakabda, “*hüküm sürdüğü dönemde, halkının arasında adalet ve ilimle hükmeden hükümdarların en üstünü*”²³⁷ manası kastedilmektedir.

Bu lakabı ilk olarak, el-Melik el-Eşref Barsbay Hangâhının h.835 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkin Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Seyyidü't-Türki ve'l-'Arabi ve'l-'Acem Ebî'l-Me'âlî Efdalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükmi Sâhibü'l-Menâkibi'l-'Ulviyye ve'l-Himmeti'l-Muhibbe..”²³⁸ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'a ait lakabların arasında görmekteyiz. Ondan sonra mezkûr lakab, Kal'atü'l-Cebel'in tecdidi ile alakalı olarak yazılmış h.851 tarihli iki kitabede bulunan “..seyyidinâ ve Mâlikü Rukkinâ el-Melikü'l-A'zam Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhibbu'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efdalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükmi Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kalâi's-Şâmiyyeti ve's-Sevâhiliyye es-Sultân el-Melik ez-

²³⁵ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 8.

²³⁶ Mesela, el-Melik *el-Efdal* Ali b. el-Muzaffer Mahmud, Sahibü Hama (ö. h.692), Bkz: el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 787.

²³⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 165.

²³⁸ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 181.

*Zâhir Ebû Sa'îd Çakmak..*²³⁹ ve “*..seyyidinâ ve Mâlikü Rikâbinâ el-Îmâmü'l-A'zam Sultânü'l-Îslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'd-Diyâri'l-Misriyyeti ve'l-Kalâi's-Şâmiyyeti ve's-Sugûri'l-Skenderiyyeti es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Çakmak..*”²⁴⁰ lakablar silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın lakabları arasında; el-Melik el-Eşref Aynal'ın inşa ettirdiği medresenin h.860 tarihli kitabesinde bulunan “*..seyyidinâ ve mevlânâ el-Îmâmü'l-A'zam el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Sultânü'l-Îslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Munkatî'in Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fî Asri bi'l-Hükm Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'd-Diyari'l-Misriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti ve's-Sugûri's-Skenderiyye seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Eşref..*”²⁴¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Aynal'ın lakabları arasında; h.20 Safer 911 tarihli bir vesikada bulunan “*..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Leysü'l-Hümâmü'l-Mukaddem ve'l-Melikü'l-Mu'azzam Müeyyidü'l-Hakk Nâziru's-Şer'i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-Îslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-'Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfizu Dîni Rabbi'l-'Âlemîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefiyü Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zillullâhi'l-Vârifi ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-Bâdi ve'l-'Âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmî'u Kelimeti'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Leysü'l-Hurûbi izâ hucimeti'l-fursân 'Adlullâhi fî'l-Arz el-Hâkim fî tûlihâ ve'l-'arz Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Efzalü men hakeme fî 'asrihi bi'l-Hükm Hâmîyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*”²⁴² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî' nin lakabları arasında geçmektedir.

²³⁹ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısr*: 51.

²⁴⁰ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısr*: 110.

²⁴¹ Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısr*: IV, 199.

²⁴² Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, 3.

Efdalü'l-Eimmeti'l-Âmilîn – أفضل الأئمة العاملين: “ ‘Âmil liderlerin en üstünü” manasına gelmektedir. Lakabda; “ele aldığı her işte ciddi hareket eden, yaptığı ibadet ve hizmet türü işlerde çalışkan olan liderler arasında en üstün lider” manası kastedilmektedir. Bu lakab, h.22 Rebiulahir 919 tarihli bir istibdâl vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Meliki’l-Mükerrem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-Îslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mübtedi’în Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâsımu’z-Zenâdikati ve’l-Mulhidîn Melceü’l-Kâsıdı’l-Vâridîn Kâti’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Eşrefü’l-Mülûki’l-‘Âdilîn Efdalü’l-Eimmeti’l-‘Âmilîn Kehife’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Muhtâcîn Habîbü’l-Ulemâi ve’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn İskenderü’z-Zamân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Câmî’u Kelimeti’l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi’t-Tuhûti ve’t-Tîcân Zıllullâhi’l-vârifî ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘Âkîf ve Nâsıru dînihi ellezi kuti’ati’l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü’s-Seyfî ve’l-Kalemi ve’r-Râyeti ve’l-Bendi ve’l-‘Alem Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Hâmiyü’l-Kıbleteyn Hâviyü’l-Menkabeteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn hüve Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”²⁴³ lakabları silsilesinde, Kansu el-Gûrî’ nin lakabları arasında yer almaktadır.

3.8. el-Îmâm – الإمام

“İmam, Önder, Lider, Üstad” gibi manalara delalet eden bu kelime, Memlûklardan önceki devirlerde halifeler için kullanılan bir lakab idi²⁴⁴. Ancak Memlûkler Devleti dönemine gelindiğinde bu durumun değiştiğini ve bazı Memlûk sultanlarının bu lakabı müfred veyahut mürekkeb bir şekilde kullanmaya başladıklarını görüyoruz.

Hasan el-Bâşâ, Memlûk sultanlarının halifelere has olan bu lakabı kullanmalarının üç ana sebebe dayandığını belirtmektedir:

“...Bu sebeplerden birincisi; hilafet merkezlerinde meydana gelen zayıflama ve parçalanmaların karşısında bilhassa hicri beşinci yüzyıldan itibaren müstakil bir halde hüküm süren sultanların nüfuzları gittikçe genişlemiştir. Bu genişleme o dereceye ulaşmıştır ki, sultanlar, kendilerini halifelerin de üstünde dini birer kahraman gibi görmeye başlamışlardır. İşte Kahire’de dünyevî nüfuzları zaten olmayan halifelerin, dini nüfuzları da –doğal olarak bazı savaşların da bunda etkisi

²⁴³ el-Havlî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: Vesika: IV, .3.

²⁴⁴ İbn Haldûn, A. e.-M. (1978). *Mukaddemetü’l- Allâmeti İbni Haldûn*. Beyrut: Dârü’l- Kütübî’l- ‘İlmiyye: 227-230 ; el- Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’sâ*: V, 414.

büyükdür- parçalanarak, sultanların eline geçmiş, bunun bir tezahürü olarak da sultanlar, “el-İmâm” lakabını kullanmakta hiçbir beis görmemişlerdir.

Bu sebeplerden ikincisi; Memlûk sultanları, zaten halife’yi Kahire’ye getirdiklerinden beri gözlerini bütün İslam dünyasının efendiliğine yöneltmişlerdi. Bu durum, diğer lakablarında da -mesela İskenderü’z-Zamân, Sultânü’l-İslam ve’l-Müslimîn vs.- görülmekte idi. Ayrıca, Baybars’ın halifeyi Kahire’ye getirmesinin hiç şüphesiz en mühim sebebi, kendi saltanatı için biat ve tefvîz almak idi. Bir de halifenin, bazı Memlûk törenlerini tamamlayıcı bir rolünden başka bir şeyi olmadığı da bilinen bir gerçektir.

Bu sebeplerden üçüncüsü ise; hicri dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, Memlûklerin oldukça zorlu bir rakibi belirmiştir. Bu rakib, cihadları, Müslümanları himayeleri ve İstanbul’u fethetmeleri ile birlikte her bakımdan İslam Dünyasında saygın bir konuma yükselen Osmanlılardır. Osmanlı sultanlarının da kendilerine el-İmâmü’s-Sakaleyn lakabını almaları ile birlikte, Memlûk sultanları da –münâfesetin bir gereği ve sonucu olarak- kendilerini el-İmâm şeklinde nitelemeye başladılar... ”²⁴⁵.

“el-İmâm” lakabını müfred bir şekilde kullanan ilk Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Çakmak olmuştur. Onun bu lakabı kullandığını, Kal’atü’l-Cebel’ de yaptırdığı bir restorasyon çalışması ile alakalı yazılmış olan h.851 tarihli kitabede bulunan “...seyyidinâ ve Mâlikü Rikâbinâ el-İmâmü’l-A’zam Sultânü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Mâlikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’l-Bendi ve’l-‘Alem Efzalü men Hakeme fi ‘Asrihi bi’l-Hükm Sâhibü’d-Diyâri’l-Mısriyyeti ve’l-Kalâi’ş-Şâmiyyeti ve’s-Sugûri’l-Skenderiyyeti es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa’id Çakmak..”²⁴⁶ lakabları silsilesinde görmekteyiz. Ayrıca diğer Memlûk sultanlarından el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem’in, h.866 tarihli bir hibbe vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-İmâmü’l-A’zam el-Mâlik el-Melikü’l-Mükerrem Zî’l-Menâkibu’s-Seniyye ve’t-Tasarrufâtü’s-Sünniyye ve’t-Teşrîf el-‘Âlim el-‘Âmil es-Sultân el-Melik el-Mücahid el-Müeyyed el-Mansûr el-‘Âdil Zillullâhi te’âlâ el-vârifü ve ni’metihi’s-Sâbigati ‘alâ el-bâdî ve’l-‘âkif ellezî ittefekati’l-ârâe ‘alâ takdîmih fe Lâ Muhâlif Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyni’l-Münîfeyn ve Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Melikü’l-Aktâri’l-Hicâziyye ve’l-Bilâdi’l-Mısriyye ve’d-Diyari’l-Bekriyye ve’ş-Şâmiyye ve’l-Memâliki’l-İslâmiyye Kâmi’u’l-Kefereti ve’l-Münâfîkîn

²⁴⁵ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 173-174.

²⁴⁶ Zeki, 1950, *Kal’atü Mısır*: 109.

Dâmigu'l-Fecereti ve'l-Müşrikîn el-Kâim fî Bilâdillâhi bi'l-hakki ve'l-Emân ve Temhîdü'l-Arzi bi kat'i ehli'l-'udvân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Hoşkadem.."²⁴⁷ ve h.868 tarihli bir satış vesikasında bulunan "*..vekilü mevlânâ eş-şerîf el-Îmâmü'l-A'zam Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Nâsıru Livâi'l-'Adli ve'l-İhsân Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkîf el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Hoşkadem..*"²⁴⁸ lakabları silsilelerinde el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in lakabları arasında; el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın bina ettirdiği medresesi için vakfettiği ekili arazi ile alakalı h.874 tarihli vakfiyenamesinde bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam el-Mücâhid el-Muzaffer Sultânü'l-İslâm vel-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkîf ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif lehü hüve Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*"²⁴⁹, aynı tarihli bir satış vesikasında bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam el-Mücâhid el-Muzaffer es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm vel-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkîf ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif hüve Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*"²⁵⁰, bina ettirdiği medresesinin h.877 tarihli kitabesinde bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam el-Mücâhid el-Muzaffer es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Vârisü'l-Mülk es-Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkîf ve Nâsıru*

²⁴⁷ Ali, A. İ. (1969). Vesîkatü'l- Hibbe. Mecelletü Cami'ati Ümm Derman el- İslâmi, 241.

²⁴⁸ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 367.

²⁴⁹ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 457.

²⁵⁰ Ali, 1957, *Vesîkatü Bey'*: 148.

Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâü bi tafzîlihi ve Lâ Muhâlif lehü hüve Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."²⁵¹ lakabları silsilesi ile, h.25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam Zıllullâhi fî'l-Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u 'Abdeti'l-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Haremeyni'ş-Şerîfeyn Zıllullâhi'l-Vârîfi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsîru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”²⁵² lakabları silsilesinde; h.882 senesinin 30 Cemaziyelevvel'inde teftiş amaçlı Kuzey Suriye seferinin kaleme alındığı “*el-Kavlü'l- Mustazraf fî Seferi Mevlânâ el-Melik el-Eşref*” isimli eserin mukaddimesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Îmâmü'l-A'zam el-Hümâm el-Mukaddem Âhîru'l-Mülûk 'alâ el-ıtlâk ve't-tahkîk Câmi'u eştâti'l-fezâil ve'l-fevâzil Hâvîyü'l-mehâsin ve'l-meâsir Men hassahullâhi minhü bi hüsnî'l-yakîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Hâdimü'l-Haremeyni'ş-Şerîfeyn el-Müstagnî 'ani'l-itnâb fî'l-elkâb es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”²⁵³ lakabları silsilesinde ve h.895 tarihli vakfiyenamesinde bulunan “..mevlânâ ve seyidînâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmîli ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Haremeyni'ş-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zıllullâhi'l-vârîfi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsîru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”²⁵⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında; el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî' nin, h.907 tarihli bir temlik vesikasında bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Makâmü'ş-

²⁵¹ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 224.

²⁵² Emin, 1975.

²⁵³ İbnü'l-Cey'ân, M. Y. (1984). *el-Kavlü'l-Mustazraf fî Seferi Mevlânâ el-Melik el-Eşref*. (Ö. A. Tedmürî, Dü.) Beyrut: Menşûrâti Cerrûs-Bress: 45.

²⁵⁴ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 466.

Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyi'l-'Adli fi'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Câmî'u'l-Kelîmeti'l-Îmân Kâmi'u'l-'Abdeti's-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zıllullâhi'l-Vârifî ve Ni'metühü's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-'Âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-Ârâ' bi tafzîlihi ve lâ muhâlif Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu..²⁵⁵ lakabları silsilesinde; h.909 tarihli bir vakfiyede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâsımu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâtı'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zıllullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmî'u Kelîmeti'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfî ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Hâmîyü'l-Kıbleteyn Hâvîyü'l-Menkabeteyn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..²⁵⁶ lakabları silsilesinde; h.911 tarihli bir şahidlik vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mu'azzam es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâsımu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtı'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zıllullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmî'u Kelîmeti'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Sâhibü's-Seyfî ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâmîyü'l-Kıbleteyn Hâvîyü'l-Menkabeteyn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..²⁵⁷ lakabları silsilesinde; h.912 tarihli bir vesikada bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm

²⁵⁵ Emin, 1981, *Fihristü Vesâik*: 409.

²⁵⁶ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, Vesika-2.

²⁵⁷ Ali, A. İ. (1957, 5). el-Tevsikâtu's- Şer'iyye ve'l- İşhâdât fi zahri Vesikati'l- Gurî. *Mecelletü Külliyyeti'l- Âdâb Cami'atü'l- Kahire* , 19 (1), 293 – 420.

ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Menâbiri ve't-Ticân Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..²⁵⁸ lakabları silsilesinde; h.915 tarihli bir istibdâl vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansû el-Gûrî..”²⁵⁹ lakabları silsilesi ve Ravza Adasında bulunan kasr ve camii için h.18 Rebiulahir 922 senesi tarihli bir vakfiyenamesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam el-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Meliki'l-'Âdilîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zıllullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf Bâsîtu Besâti'l-'Adli fi'l-Ümem Sâhibü's-Seyf ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'>Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”²⁶⁰ lakabları silsilelerinde el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları arasında tesbit edildiği üzere, Memlûk Devleti sultanlarının bu lakabı kullandıkları görülmektedir.

“el-İmâm” lakabı bu saydığımız yerlerde, el-Elkâbü'l-Müfrede'den olan “el-A'zam” lakabı ile birlikte, “el-İmâmü'l-A'zam” şeklinde terkeb halinde geçmektedir. Hasan el-Bâşâ mezkur lakabın “el-A'zam” ile terkeb halinde kullanılmasının sebebini ise şu şekilde açıklamaktadır:

“...İmam-ı A'zam'ın var olması, diğer imamların da var olduğunu göstermektedir. el-A'zam vasfı ile birlikte kullanıldığı zaman parçalanma halini ortadan kaldırmakta ve bir bütünlük ifade etmektedir...”²⁶¹.

²⁵⁸ el-Havlî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: Vesika-II, 15.

²⁵⁹ Ali, 1969, *Vesikatü'l-Hibbe*: 223.

²⁶⁰ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, Vesika-3.

²⁶¹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 175.

“el-İmâm” lafzı, el-Elkâbü'l-Mürekkebe'nin oluşturulmasında da kullanılmıştır:

İmâmü'l-Müttakîn – إمام المتقين: “Müttakîlerin İmamı” manasına gelen bu lakab, “yaptığı her işte Allah'tan korkan, O'nun emir ve nehiyleri ile reayası arasında hüküm veren liderlerin lideri” olma halini kasetmektedir. Lakab, h.825 tarihinde el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasında gerçekleşen bir yazışmada bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Hucetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttakîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..”²⁶²

lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakabları arasında geçmektedir. Ayrıca, Fransız sefirinin talebi üzerine h.915 tarihinde verilen yeni ticari imtiyazları hâvî mersûm'da bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelîmeti'l-İmân Nâşiru Livâi'l-Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttakîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”²⁶³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları arasında da görülmektedir. Lakabda, Memlûk sultanlarının dini ve tasavvufi yönleri ortaya konulmak istenmiştir.

İmâmü'l-Mukaddemîn – إمام المقدمين: “İleri Gelenlerin İmamı” manasına gelen bu lakab, “ileri gelen devlet vazifelileri, kalem erbabından olan kişiler, ticaret erbabı olanlar gibi toplumun havâs kesiminden (hayr-hasenat sahibi ve cömert olanların) lideri” manasını kasetmektedir. Ayrıca devletlerarası siyasette de, (hayr-hasenat ve cömertlikte) İslâm

²⁶² Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

²⁶³ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 477.

hükümdarlarının lideri olma manası da kastedilmiş olabilir. Lakab, Ravza adasında bulunan Kayıtbay Camiisine arazi ve giderlerin karşılanması gayesi ile yapılmış vakfın h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü’s-Şerîf el-Îmâm el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Âmil el-Âlim Zillullâhi’l-Memdûd ‘alâ el-âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn ve Îmâmü’l-Mukaddemîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-Adli fî’l-Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübidü’t-Tugâti ve’l-Mu’annidîn Kâsımu’z-Zenâdikati ve’l-Mülhidîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mu’tedîn Kâmi’u Dâbiri’l-Müfsidîn Kehfü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zührü’l-Erâmili ve’l-Yetâmî ve’l-Muhtâcîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatî’in Melâzü’l-Gurabâ Habîbü’l-Ulemâi ve’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn Mevlâyü’n-ni’m Hâiz menkabeteyi’s-seyf ve’l-kalem Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Fâtihu’l-Emsâr Câmi’u züyûli’l-füccâr fî sâiri’l-aktâr Hâzimü cüyûşi’l-Ermeni ve’l-Frenci ve’t-Tatar İskenderü’z-Zamân Mu’linü Kelimeti’l-Îmâni bi’l-‘adli ve’l-ihsân Mümellikü ashâbi’l-esirreti ve’t-tuhûti ve’t-tîcân Mâhî ehli’z-zulmi ve’l-‘udvân Zillullâhi’l-vârifî ve ni’metihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Hâmiyü’l-Kıbleteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”²⁶⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakabları arasında geçmektedir.

3.9. el-Âmir - الأمر

“Komutan, Üst, Şef, Mutlak-Kayıtsız Hükümdar” gibi manalara gelen bu lafız, bazı mürekkebe lakabların oluşturulmasında kullanılmaktaydı:

el-Âmiru bi Bey’ati’l-Halîfeteyn - الأمر ببيعة الخلفيتين: “İki Halifenin Biatı ile Hükümdar Olan” manasına gelen bu lakab, el-Melik ez-Zâhir Baybars’ın Kahire’de yaptırdığı caminin h.665 tarihli inşâ kitabesinde²⁶⁵ bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Rüknu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Sâhibü’l-Kıbleteyn el-Âmir bi bey’ati’l-halîfeteyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Ebû’l-Feth Baybars es-Sâlihi Kasîmü Emîri’l-Mü’minîn..”²⁶⁶ ve Hıms’taki el-Halid Mescidi ile alakalı h. 666 senesi Rebiulevvel tarihli bir vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid Rüknu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Seyyidü’l-Mülûki ve’s-Selâtîn Vârisü’l-Mülk Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Fâtihu’l-Husûni

²⁶⁴ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 480-481.

²⁶⁵ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 118.

²⁶⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 110-111, No-4564.

ve'l-Kılâ'i ve'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni'-Ş-Şerifeyn el-Âmir bi bey'ati'l-halîfeteyn Ebû'l-Feth Baybars es-Sâlihi..”²⁶⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars’a itlak olunan lakablar arasındadır. Lakabla, el-Melik ez-Zâhir Baybars’ın Moğol darbesinden üç yıl sonra hilafeti Kahire’de yeniden ihya etmesi sonrası Mısır’daki ilk Abbâsî halifesi olan Ebû'l-Kâsım el-Mustansır Billâh Ahmed’in (vefatı: h. 660/1261), el-Melik ez-Zâhir Baybars’a biati kastedilmektedir. Lakabda geçen ikinci halife biati ise, Ebû'l-‘Abbâs el-Hâkim Biemrillah Ahmed’in (vefatı: h. 701/1302) biatidir. Böylelikle el-Melik ez-Zâhir Baybars, hem hilafeti ihyası ve hem de iki Abbâsî halifesinin biatini almak suretiyle şer’î bir emir sahibi olduğunu vurgulamak istemektedir²⁶⁸.

el-Âmiru bi ‘Îmâreti’l-Evkâfi ve Tecdîdihâ – الأمر بعمارة الأوقاف و تجديدها: “Vakıfların Onarılmasını ve Yenilenmesini Emreden” manasına gelen bir lakab olup, Dımaşk Emevî Camiisi ile alakalı vakıfların tecdîdi ile alakalı h.670 senesinde düzenlenmiş bir vakıfnamede²⁶⁹ bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Gâzî el-Mansûr Rüknu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Baybars el-Âmiru bi ‘imâreti’l-Evkâfi ve tecdîdihâ Kasîmü Emîri’l-Mü’minîn..”²⁷⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars’ın lakabları arasında geçmektedir.

Vakıf düzeni, İslâmiyetin ilk dönemlerinden itibaren bilinmekteydi. Vakfiyelerle alakalı şer’î düzenlemeler Abbâsî ve Fatımî dönemlerinde fukahalar tarafından yapılmış²⁷¹ ve vakıf kullanımı Memlûkler zamanına kadar gelmiştir. Vakıf ile görünürdeki amaç, hayır ve sadaka amelinde uhrevî bir pay elde etmektir. Ancak bazı durumlardan anlaşıldığı kadarıyla, vakfeden kişinin insanların muhabbet ve taraftarlığını kazanma arzusunda olduğu da söylenebilir. Bir başka bakış açısıyla da, bilhassa Memlûkler döneminde vakıfta bulunan kişinin, mallarını müsadere eden kurtarma düşüncesi ile hareket ettikleri ileri sürülmektedir²⁷². Konu ile alakalı olarak, geçen lakabdan anlaşıldığı kadarıyla, vakfın aradan geçen zaman ve ihmal nedeniyle harap bir hale geldiği böylelikle buradan istifade eden kişilerin faydalanmasında bir azalma ve zorluklar oluştuğu anlaşılmaktadır. Hiç şüphesiz, böyle bir

²⁶⁷ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 128, No-4593.

²⁶⁸ Özbek, S. (1994). el-Melikü’z Zahir Rüknu’d-din Baybars Zamanı Memlûk Devletinin Dinî Siyaseti. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 9(1), 289-307; Aşur, F. H. (1976). *el-‘Alâkâtü’s- Siyâsiye beyne’l- Memâlik ve’l-Mogol fî’d- Devleti’l- Memlûkiyeti’l- Ülä*. Kahire: Dârü'l-Ma’ârif: 62; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 118.

²⁶⁹ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü’l- İslâmiyye*: 119.

²⁷⁰ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 157-158, No-4638.

²⁷¹ Bilmen, Ö. N. (1969). *Hukukî İslâmiye ve İstulâhâtü Fıkhiyye Kâmûsu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi: IV, 304;

Emin, M. M. (1980). *el- Evkâf ve’l- Hayâtü’l- İctimâ’iye fî Mısır*. Kahire: Dârü'n-Nehzati’l-‘Arabiyye: 22-33.

²⁷² Emin, 1980, *el-Evkâf*: 70-72.

durumda bulunan hayır vakfiyesinde, yöneticilerin en önemli vazifelerinden birisi olan vakıfların tamiri gibi işlerin gözetilmesi ve yaptırılması olduğuna göre, onarımı gereken yerlerin onarımını, yapılması gereken imârelerin de yapılmasını emretmektir. Bu lakapta görülen husus budur²⁷³.

3.10. el-Evhad - الأوحاد

“Yegâne, Tek, Eşsiz, Biricik” gibi manalara gelen bu lakab, “el-Elkâbü'l-Müfrede”den olup, sultana has lakablardan birisi²⁷⁴ idi. Lakabın gerek müfred şekilde, gerekse mürekkebe şekilde kullanıldığını görmekteyiz

“Evhad” lakabının müfred şekilde (yâ-i neseb ilavesi ile ki, mübâlaga için ilave edilmiştir); 7 Şevvâl 793 h. senesinde el-Melik es-Sâlih Hacî bin el-Eşref Şa'bân tarafından Yıldırım Bâyezid Han'a gönderilen mektub'da bulunan “..el-Makarrü'l-Münîf el-Mevlevî el-Muzafferî el-Kebîrî el-Âlimî el-Âmilî el-Âdilî el-Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'imî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Mesâgirî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî el-Gıyâsî ez-Zâhirî ez-Zuhrî el-Eşrefî ve hüve'l-Mübâhî bi'anillâh el-İmtinâhî izzü's-şer'i'n-nebeviyyi ve'd-dîn el-Bâhir el-Mustafevî Kehfü's-Sekaleyn Zillullâhi'l-Hâfikîn el-Müeyyed mine's-Semâ bi's-şevketi'l-mefâhireti'l-meşkûre el-Muzaffer'alâ el-a'dâi bi's-savleti'l-bâhireti'l-mansûra Hâmî kuttâni haremullâhi te'âlâ bi't-te'yîdi'r-rabbânî Kâhiru a'dâillâhi bi'n-nasri'r-rahmânî Râfi'u a'lâmi's-şerî'ati's-şerîfeti's-sünniyyeti's-seniyye ve Kâmi'u'l-ahkâmî'l-bedî'ati'l-ba'ideti'l-bedî'a Sultânü Arzillâh Hâfizu Bilâdillâh Nâsıru 'İbâdillâh Mu'înü Evliyâillâh Müzillü A'dâillâh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn..”²⁷⁵ lakablar silsilesinde ve yine Mehmed bin Yıldırım Bâyezid Han tarafından h.817 senesi Zilhicce ayının ortalarında el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye gönderilen mektub'da bulunan “..el-Cenâbü'l-Âlî el-Âlimî el-Âdilî el-Kebîrî el-Avnî el-Gavsî el-Gıyâsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyedî el-Mün'imî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Murâbitî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî Muhyî Merâsîmü'l-İslâm Mübdî eş-Şerâyi' ve'l-Ahkâm Kâtilü't-Tugâti ve A'dâi'd-Dîn Nâsıru'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn..”²⁷⁶ lakabları silsilesinde görmekteyiz.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere “Evhad” lakabı, “El-Elkâbü'l-Mürekkebe”nin oluşturulmasında da kullanılmıştır:

²⁷³ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 119.

²⁷⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: VI, 9.

²⁷⁵ Feridun Bey, A. (h.1274-1275). *Mecmû'a-i Münşeâtî's-Selâtin Feridûn Beğ*. İstanbul: Takvimhâne-i 'Âmire: I, 116-117.

²⁷⁶ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtin*: I, 145.

Evhadü'l-Mülûk – اوحده الملوك: “Meliklerin Biricigi” manasına gelmektedir. Lakabda, dünyada hüküm sürmekte olan (Müslim veya gayri Müslim ayırt etmeksizin) bütün hükümdarlara karşı üstünlük iddiası ifade edilmektedir.

Bu lakab, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un Haleb Kalesinde yaptırdığı bir çalışması ile alakalı olarak yazılmış h.691 tarihli kitabe'de bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsiru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Îmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-Îmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyüşî'l-Muvahhidîn Nâsiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyüşî'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye Nâsiru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..”²⁷⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun' un lakabları arasında geçmektedir.

Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye – اوحده الملوك العصرية: “Dönemin Meliklerinin Biricigi” manasına gelmektedir. Yine kendi döneminde hüküm sürmekte olan bütün hükümdarlara karşı üstünlük iddiası mevcuttur.

Bu lakab, el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından Kahire'de yaptırılan türbe, bîmâristân ve medreseden müteşekkil külliye'nin h.684 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Sultânü'l-Arz zâti't-tûli ve'l-'arz Melikü'l-Basîta Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l-Misreyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn (okunamayan kısım) Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Sâhibü'd-Diyâri'l-Misriyye (okunamayan kısım) Kenzü'l-'Uffâti ve'l-Munkatî'in Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”²⁷⁸ lakabları silsilesinde ve el-Melik el-Eşref Halil b. el-Mansûr Kalavun tarafından Kahire'de yaptırılan el-Eşrefiye Medresesinin h.687 tarihli inşa kitabesinde el-Melik el-Mansûr Kalavun'a itlak olunan “..mevlânâ ve

²⁷⁷ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

²⁷⁸ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 36, No-4852.

seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü's-Şâm ve'l-Yemen Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Melikü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Cihâti'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-A'mâli'l-Fırâtiyye ve'd-Diyâri'l-Bekriyye Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Behlivân Cihân (okunamayan kısım) Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”²⁷⁹ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakabları arasında geçmektedir.

3.11. Pâdişâh-ı Benî Âdem – پادشاه بني آدم

“Pâd” ve “Şâh” kelimelerinden mürekkep bir lafız olan lakab, kullanımda “Padişah” şeklinde telaffuz edilmekte, “Tahtın Sahibi” manasına gelmektedir. Bu Farsça kelime, Arapça bir tamlama ile terkipli olarak mürekkep bir lakab elde edilmiştir. Bu lakabın manası, “İnsanların Sultanı”dır. Lakab, Ânûk b. en-Nâsır Muhammed b. Kalavun’un²⁸⁰ h. 11 Safer 732 tarihli Sadak Mersûmu’nda²⁸¹ bulunan “..el-Makâmü'l-'Âli es-Seyfi Enûk ibnü Mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem el-Melik en-Nâsır es-Seyyidi'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr eş-Şâhinşâh Nâsırı'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultâni'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsûfi'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Meliki'l-Basîta Nâsırı's-Sünne Rükni's-Şerî'a Zillillâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Vârisi'l-Mülk Meliki'l-'Arab ve'l-'Acem ve't-Türk Hudâvendî 'Âlem Pâdişâhu Benî Âdem Behlivânı Cihân Şehriyâri İrân İskenderi'z-Zamân Mümelliki Ashâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtîhi'l-Aktâr Vâhibi'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdi'l-Bugâti ve't-Tugâti ve'l-Küffâr Sâhibi'l-Bahreyn Hâmiyi'l-Harameyn Hâdimi'l-Kibleteyn Kefîli'l-'Ubbâd ve'l-'İbâd Mukîmi Şe'âiri'l-Hacc ve'l-Cihâd İmâmi'l-Müttakîn Kasîmi Emîri'l-Mü'minîn Ebî'l-Me'âlî Muhammed bini's-

²⁷⁹ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 65-66, No-4895.

²⁸⁰ el-Emîr Seyfeddin Ânûk b. el-Melik en-Nâsır Muhammed b. el-Mansûr Kalavun ; en-Nâsır Muhammed b. el-Mansûr Kalavun’un Türk asıllı cariyesi Hûnad el-Kübrâ Tugay’dan olan oğlu. İbn Tagrıbirdî, Ânûk b. en-Nâsır Muhammed’in doğum tarihini kaydetmemiş, yalnız vefat tarihini h.740 senesi olarak kaydetmiştir; Bkz: (İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el- Menhelü's-Sâfi*: III, 108-118). el-Makrizî, doğum tarihini h. 721 senesi Cemâziye'l-Âhir ayının ortaları vefat tarihini de h.741 senesi Rebî'u'l-Evvel ayının 7'si Cuma günü olarak kaydetmiştir; Bkz: (doğum tarihi için: el-Makrizî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/1, 231; vefat tarihi için: a.g.e., II/3, 553).

²⁸¹ **Sadak Mersûmu**: Bir sultanın oğlunun veya kızının evlenmesi durumunda yazılan hitabedir, Bkz: (el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: XIV, 341). el-Emîr Seyfeddin Ânûk b. el-Melik en-Nâsır Muhammed b. el-Mansûr Kalavun’un el-Emîr Bektemir el-Sâkî'nin kızı ile evlenirken verilen mihr, çeyizler, yapılacak düğün töreni için karar verilmesi ve düzenlenen düğün töreni, ziyafet ve eğlenceler hakkında Bkz: (el- Makrizî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/1, 333,335, 345-346; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el- Menhelü's-Sâfi*: III, 108-118).

Sultâni'ş-Şehîd el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed Seyfi'd-Dîn Vâlidî'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun.."²⁸² lakablar silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a atfolunan lakablar arasında görülmektedir.

3.12. Bedrû'd-Dîn – بدر الدين

“Dolunay; Bir kavmin ileri geleni, sergerdesi; Tam ve mükemmel; Parlak güzel kadın veya delikanlılık” gibi anlamlara gelen “بدر=Bedr” kelimesi ile “الدين=el-Dîn” kelimesine muzafen oluşturulan mürekkebe lakablardan birisidir. “Dinin Nuru, ışığı; Dinde bilgelik; Dini meselelerde mücahedeye hazır sergerde” gibi anlamlara gelmektedir. Lakabın bu kısa formundaki terkiбинin, Memlûk sultanlarından el-Melik el-Âdil “*Bedrû'd-Dîn*” Sülemiş b. Baybars'a itlak olduğunu²⁸³ görmekteyiz.

Bedrû'd-Dünya ve'd-Dîn – بدر الدنيا و الدين: “Dünyanın ve Dinin Dolunayı; Dünyanın ve Dinin Nuru; Dünyanın ve Dinin Bilgeligi” gibi anlamlara gelmektedir. “*ed-Dünya ve'd-Dîn*” kelimeleri ile oluşturulan mürekkebe lakablardan birisidir. Lakabın bu tam formundaki terkiбинin, Memlûk sultanlarından el-Melik el-Âdil Sülemiş b. Baybars tarafından kullandığını, adına h.678'de Kahire ve Dımaşk'ta darbedilmiş sikkelerinde bulunan “*..es-Sultân el-Melik el-Âdil Bedrû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sülemiş bin el-Melik ez-Zâhir Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn*”²⁸⁴ lakabları arasında görmekteyiz.

3.13. Behlivân-ı Cihân – بهلوان جهان

İki Farsça kelimedenden müteşekkil “Cihan Pehlivanı” manasına gelen bir lakabdır. Lakabda, harplerle dolu olan bir sahada, zaferlere ve din yolunda gerçekleşen fetihlere işaret edilmektedir. Ayrıca, harplerde cesaret, kahramanlık ve cihangirlik duyguları da ifade edilmektedir.

Bu lakab, el-Melik el-Eşref Halil b. el-Mansûr Kalavun tarafından Kahire'de yaptırılan el-Eşrefiye Medresesinin h.687 tarihli inşa kitabesinde el-Melik el-Mansûr Kalavun'a itlak olunan “*..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'ş-Şâm ve'l-Yemen Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Melikü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Cihâti'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi'ş-Şâmiyye ve'l-A'mâli'l-Fırâtiyye ve'd-Diyâri'l-Bekriyye Evhadü'l-Mülûki'l-*

²⁸² el- Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: XIV, 347-348.

²⁸³ İbn Tagribirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 13-14;

²⁸⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 110-111.

'Asriyye Behlivân Cihân (okunamayan kısım) Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”²⁸⁵ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun es-Sâlihî'nin lakabları arasında geçmektedir.

3.14. Tâcü Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem – تاج ملوك العرب و العجم

“Arab ve Acem Hükümdarlarının Baş Tacı” manasına gelen bu lakab, “el-Elkâbü'l-Mürekkebe”dendir. Hasan el-Bâşâ, bu lakabın çok nadir olarak rastlanan bir sıyga olduğu tesbitini yaparak, Yakub Şah²⁸⁶ isimli bir memlûk emîrinin türbesindeki h.901 tarihli inşa kitabesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a itlak olduğunu belirtmektedir²⁸⁷. Mezkûr kitabede “..el-Makâmü's-Şerîf el-Hâkânî el-Fa'fûrî el-Ferîdünî Tâcü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn ellezî fâka akâranehü mine'l-mülûki bi'l-'lmi ve'l-'amel ve'l-fürûsiyye Ebû'l-Fütuhât Es-Sultân Kayıtbay..”²⁸⁸ el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a itlak olan lakabları silsilesi bulunmaktadır.

3.15. Câmi – جامع

“Toplayan, Brleştiren” anlamlarına gelen bir kelime olup, Memlûkler döneminde mürekkebe lakap oluşturmakta kullanılmıştır. Bu kelimeye muzafen oluşturulan ve tesbit ettiğimiz lakaplar ise şunlardır:

Câmi'u Şemli'l-İslâm – جامع شمل الإسلام: “İslâmın dağınıklığını Toplayan” anlamına gelen bu lakab, h. 12 Safer 685 tarihli Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsîru Kelîmeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhîrî'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfîzu 'İbâdillâh Salâhu'l-

²⁸⁵ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 65-66, No-4895.

²⁸⁶ Yakub Şah el-Mihmandar, h.810 senesinde Erzincanda doğdu. h.833 senesinde el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından satın alındı ve mihmandarlık vazifesi de dahil olmak üzere devletin çeşitli kademelerinde görev yaptı. h.901 senesinde Kahire'de vefat etti.Yakub Şah el-Mihmandar hakkında daha detaylı bilgiler için Bkz: es-Sehâvî, Ş. M. (1353-1355). *ed-Dav'u'l-Lâmi' li Ehi'l-Karni't-Tâsi'*. (H. el-Kudsî, Dü.) Kahire: Mektebetü'l-Kudsî: X, 280-281; Zeki, A. (1969). *Mevsû'atü Medîneti'l-Kâhire fî Elfi 'Âmm*. Kahire: Mektebetü el-Ancelo el-Misriyye: 197-198.

²⁸⁷ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 232.

²⁸⁸ Rızık, A. M. (2003). *Atlasü'l-İmâretü'l-İslâmiyye ve'l-Kiptiyye bi'l-Kâhire* (1. b.). Kahire: Mektebetü Medbûlî: III/2, 1583.

Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzilü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebi'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Misriyyeti elleti hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn.."²⁸⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Câmi'u Şemli'l-Îmân – جامع شمل الإيمان: "İmanın dağınıklığını Toplayan" anlamına gelen bu lakab, h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan "*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Câmi'u Şemli'l-Îmân Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"²⁹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Câmi'u Eştâtî'l-Fazâil ve'l- Favâzıl – جامع اشتات الفضائل و الفواضل: "Parçalanmış olan faziletleri ve faziletlieleri birleştiren" manasına gelen bu lakap, İbnü'l-Cey'ân'ın, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın h.882 senesinin 30 Cemaziyelevvel'inde teftiş amaçlı Kuzey Suriye seferini kaleme aldığı el-Kavlü'l-Mustazraf fi Seferi Mevlânâ el-Melik el-Eşref isimli eserinin mukaddimesinde, el-Eşref Kayıtbay'a atfettiği "*..seyyidinâ ve mevlânâ el-Îmâmü'l-A'zam el-Hümâm el-Mukaddem Âhiru'l-Mülûk 'alâ el-ıtlâk ve't-tahkîk Câmi'u eştâtî'l-fezâil ve'l-fevâzıl Hâvîyü'l-mehâsin ve'l-meâsir Men hassahullâhi minhü bi hüsni'l-yakîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn el-Müstagnî 'ani'l-itnâb fî'l-elkâb es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*"²⁹¹ lakapları silsilesinde geçmektedir.

Câmi'u Kelimeti'l-Îmân – جامع كلمة الإيمان: "İman kelimesini birleştiren" anlamına gelen bir lakap olup, el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen h. 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam Zıllullâhi fî'l-'Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u 'Abdeti'l-Evsân*

²⁸⁹ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

²⁹⁰ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 360.

²⁹¹ İbnü'l- Cey'ân, 1984, *el-Kavlü'l-Mustazraf*: 45.

Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâü bi tafzilih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."²⁹² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

3.16. Câhân Şâhân – جَاهَان شَاهَان

“Dünyanın Hükümdarı” manasına gelen Farsça bir lakab olup, el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından yaptırılan camii ve hangâhın h.835 tarihli kitabesinde bulunan “..*el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü'z-Zamân Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Mübidü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..*”²⁹³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

3.17. Cemâlü'd-Dîn – جمال الدين

“Güzel, Albenili, Yakışıklı” gibi anlamlara gelen “جمال=Cemâl” kelimesi ile “الدين=el-Dîn” kelimesine muzafen oluşturulan mürekkeb lakablardan birisidir. “Dinin Güzelliği” anlamına gelmektedir. Lakab ile “*Yusuf (a.s.)'ın dinî ve dünyevî güzellikleri*”ne sahip olmak arzusu kastedilmektedir²⁹⁴. Lakabın bu kısa formundaki terkinin, Memlûk sultanlarından el-Melik el-'Azîz Yusuf b. Barsbay tarafından “*es-Sultân el-Melik el-'Azîz Cemâlü'd-Dîn Ebû'l-Mehâsin Yûsuf ibnü's-Sultân el-Melik el-Eşref Barsbay*” lakab ve künyeleriyle kullanıldığını, dönemin müverrihlerinin eserlerinde²⁹⁵ görmekteyiz.

Hasan el-Bâşâ'nın tesbitlerine göre bu lakab, Memlûkler döneminde özellikle Türk milletine mensub askerler, kadılar ve alimler tarafından kullanılmaktaydı. Askeri sınıfa mensub olanlar arasında kullanıldığı hallerde, genellikle isimleri *Akkuş* vb. olan kişiler arasında tercih edildiğini, kadı ve alimler arasında da özellikle isimleri *Yusuf* olanlar tarafından tercih edildiğini²⁹⁶ görüyoruz.

²⁹² Emin, 1975.

²⁹³ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34,182.

²⁹⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 240.

²⁹⁵ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/3, 1053-1054; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: XII, 202-210; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: XV, 3; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 190.

²⁹⁶ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 239-241.

3.18. Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem – حايذ منقبتى السيف و القلم

“Kılıç ve Kalem Faziletlerinin Sahibi” manasına gelmektedir. Lakabda geçen “kılıç” kelimesi, gücü, kahramanlığı, devlet otoritesini temsil ederken, “kalem” kelimesi de, adaleti, hukuka bağlılığı, ilimlere ve alimlere olan saygıyı ve ilim sahibi olmayı ifade etmektedir. Lakabda, hem “güç” ve hem de “akıl” birleştirilerek, ideal bir hükümdarda bulunması gereken iki vasfa işaret edilmiştir.

Lakab, Ravza Adasında bulunan Kayıtbay Camiine arazi ve akarât vakfına dair yazılmış olan h. 895 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'în Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-İmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”²⁹⁷ ve “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâm el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Âmil el-Âlim Zillullâhi'l-Memdûd 'alâ el-'âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve İmâmü'l-Mukaddemîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mu'annidîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'în Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Ulemâi ve'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-ni'm Hâiz menkabeteyi's-seyf ve'l-kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihi'l-Emsâr Câmî'u züyûli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü cüyûşi'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-İmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mümellikü ashâbi'l-esirreti ve't-tuhûti ve't-ticân Mâhî ehli'z-zulmi ve'l-'udvân Zillullâhi'l-vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Hâmiyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-

²⁹⁷ Nuvaysır, 1975, Münşeat: 466-467.

Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."²⁹⁸ lakabları silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

3.19. el-Hâc – الحاج

“Hacı” olarak telaffuz ettiğimiz bu lakab, el-Kalkaşandî' nin aktardığına göre: “*her ne kadar hacetmemiş olsa bile, önceleri devletin ileri gelenlerine, evlerdeki gulâmlara vs. verilen bir lakab idi.*”²⁹⁹. “İlerleyen zamanda, Beytullah'ı hacceden kişilere verilen genel bir alem halini aldığı”³⁰⁰ öğrendiğimiz el-Elkâbü'l-Müfrede'den olan bu lakabı, Memlûk sultanlarının lakabları arasında da “el-Elkâbü'l-Mürekkebe” şeklinde görmekteyiz:

el-Hâc ilâ Beytillâh – الحاج الى بيت الله: “Beytullah'ı Hacceden” manasına gelmektedir. Lakabda geçen “Beytullah : Allah'ın Evi” lafzı bilindiği üzere, Mekke şehrindeki Kâbe'ye verilen bir isimdir.

Lakab, Kahire Kalesine eklenen bir burç ile alakalı olarak yazılmış h.713 tarihli kitabede bulunan “*..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik en-Nâsır el-Gâzî fi Sebîlillâh el-Hâc ilâ Beytillâh ez-Zâir Kabri Rasûlillâh Hısnü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed bin mevlânâ es-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr..*”³⁰¹ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında; ayrıca Emir Yeşbek'in³⁰² h.881 senesinde yaptırdığı camii'nin inşa kitabesinde bulunan “*..mevlânâ Veliyyü'n-Ni'm Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Nâsıru Dînillâh Hâfizu Bilâdillâh Kasîmü Halîfetillâh el-Hâc ilâ Beytillâh el-Fâizü bi ziyâreti kabri Resûlillâh es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*”³⁰³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında görülmektedir.

²⁹⁸ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 480-481.

²⁹⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: VI, 10.

³⁰⁰ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 251.

³⁰¹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 88; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 109.

³⁰² el-Emîr Yeşbek min Mehdî ez-Zâhirî Çakmak ed-Devâdâr, el-ma'rûf es-Sagîr: el-Melik ez-Zâhir Çakmak tarafından, Mehdî isimli birinden satın alınan memlûklerdenidir. İbn İyâs, onun, emiri silâh, devâdârı kebir, vezir, üstaddar, kâşîfî'l-küşşâf, müdebbirü'l-memleke ve bunlara benzer üst düzey görevler ifa ettiğini belirterek, ondan önceki emirler arasında bu görevlerin tamamını birden ifâ eden hiçbir kimsenin bulunmadığını kaydetmiştir. Doğum yeri ve tarihi hakkında malumat bulunmayan el-Emîr Yeşbek, er-Ruhâ (Urfa)'da Ak Koyunlu emirlerinden Bayındır Bey (ö. h.886) ile gerçekleşen savaş neticesinde oldukça ağır bir şekilde yenilerek esir edildikten birkaç gün sonra, h.885 senesi Ramazan ayının sonlarına doğru da başı kesilmek suretiyle idam edildi. el-Emir Yeşbek'in biyografisi ve inşa ettirdiği eserler ile alakalı olarak, Bkz: es-Sehâvî, 1353-1355, *ed-Dav'u'l-Lâmi*: X, 272-274; İbn İyâs, M. A. (1982 - 1984). *Bedai'u'z- Zuhur*: III, 170-176; Şeker, M. (2018, Ağustos). Memlûk Kumandanı Emîr Yeşbek ile Dulkadir Bey'i Şehsuvar Arasındaki Mücadele ve Şehsuvar'ın İdamı. *Tarih Okulu Dergisi*(XXXV), 526-553, [Doi Number :http://dx.doi.org/10.14225/Joh1369](http://dx.doi.org/10.14225/Joh1369); Behrens-Abouseif, D. (1998). *Islamic Architecture in Cairo an Introduction* (3. bs.). Cairo: The American University in Cairo: 149-150; Williams, C. (2002). *Islamic Monuments in Cairo* (5. bs.). Cairo: The American University in Cairo Press: 69.

³⁰³ Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: IV, 265.

el-Hâc ilâ Beytillâhi'l-Harâm – الحاج الى بيت الله الحرام: Yukarıdaki lakabla aynı manaya gelmekte olan bu lakabın tek farkı, “Beytullah” lafzına “el-Harâm” sıfatının eklenmiş olmasıdır³⁰⁴.

Mezkur lakabı, Kayıtbay tarafından inşa ettirilen türbesinin h.877 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf es-Sultân ez-Zâhid el-‘Âbid el-‘Âlim el-‘Âdil fî ahkâmihî el-Ver’ el-Müteverri’ es-Sâim el-Kâim bi hudûdillâh et-Tâbi’u Sünneti Resûlillâh et-Tâlî Kitâbillâh el-Hâc ilâ Beytillâhi’l-Harâm ez-Zâir Kabri Resûlillâhi ‘aleyhi efzalü’s-salâti ve’s-selâm el-Mücâhidü fî Sebîlillâh Seyyidü’l-Mülûki ve’s-Selâtîn Ebû’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Mansûr es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”³⁰⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’a ait lakablar arasında görülmektedir.

el-Hâc ilâ Beytillâh ve Kabri Resûlillâh – الحاج الى بيت الله وقبر رسول الله: “Beytullah’ı ve Resûlullah’ın Kabrini Hac eden” manasına gelmektedir. Lakab, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun tarafından Kal’atü’l-Cebel’e ilave ettirilen burçlardan birisindeki inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ ve seyidînâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik en-Nâsır el-Gâzî fî Sebîlillâh el-Hâc ilâ Beytillâh ve Kabri Resûlillâh Nâsırü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Muhammed bin mevlânâ es-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr..”³⁰⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun’ un lakabları arasında geçmektedir.

3.20. el-Hâfız – الحافظ

“Koruyucu, Hami, Muhafız, Uyanık” manalarına gelen bu lakab, “el-Elkâbü’l-Mürekkebe”den olup, el-Kalkaşandî, mezkûr lakabın aslen muhaddislerin lakablarından birisi³⁰⁷ olduğunu belirtmektedir. el-Elkâbü’l-Mürekkebe şeklinde sultana has lakablar arasında da rastlamaktayız:

Hâfızu ‘İbâdillah – حافظ عباد الله: “Allahın Kullarının Koruyucusu” manasına gelmektedir. Allahın kullarından kasıt, pek tabii ki Müslümanlar olup, bütün İslâm âlemini kapsayan genel bir hitaptır. Memlûk sultanları da bilindiği üzere kendilerini bilhassa Moğol darbesinden sonraki dönemde bütün Müslümanların lideri ve dolayısıyla da *koruyucusu* olarak görmekteydiler. Zaten bu ve buna benzer lakablarda da, bu fikir hakimdir.

³⁰⁴ Lakablarda geçen “el-Harem” lafzı, ıstılahta “Kutsal Mekan” manasında kullanılmaktadır. “Beytullah” lafzına “el-Harâm” sıfatının eklenmesinin sebebi, dini bakımdan, Hac Bölgesinde kerih görülen fiillerin yanı sıra Hac için ihrama girdikten sonra bazı helal fiillerin dahi yapılmasının ve ayrıca belki de daha da mühimi, bu bölgeye gayri müslimlerin girmesinin haram sayılması olmalıdır.

³⁰⁵ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 232-233.

³⁰⁶ Zeki, 1950, *Kal’atü Mısır*: 24.

³⁰⁷ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: VI, 10.

Lakaba, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un yaptırdığı Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı bazı işlerin görülmesine müteallik yazılan h.685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-Adli fî'l-Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısıriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”³⁰⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında rastlamaktayız.

Hâfizu Bilâdillâh – حافظ بلاد الله: “Allahın Beldelerinin Koruyucusu” manasına gelmektedir. Lakabla ifade edilmek istenen husus, üzerinde Allah'a ibadet edilen İslâm ülkelerinin, dolayısıyla da halifeye biat etmiş bütün ülkelerin, topraklarının koruyuculuğudur.

Lakaba, h.793 yılında el-Melik es-Sâlih Hacî bin el-Eşref Şa'bân tarafından Yıldırım Bâyezid Han'a gönderilen mektub'da bulunan “..el-Makarrü'l-Münîf el-Mevlevî el-Muzafferî el-Kebîrî el-Âlimî el-Âmilî el-Âdilî el-Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'imî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Mesâgirî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî el-Gıyâsî ez-Zâhirî ez-Zuhrî el-Eşrefî ve hüve'l-Mübâhî bi'anillâh el-İmtinâhî izzü's-şer'i'n-nebeviyyi ve'd-dîn el-Bâhir el-Mustafevî Kehfü's-Sekaleyn Zillullâhi'l-Hâfikîn el-Müeyyed mine's-Semâ bi's-şevketi'l-mefâhireti'l-meşkûre el-Muzaffer 'alâ el-a'dâi bi's-savleti'l-bâhireti'l-mansûra Hâmî kuttâni haremullâhi te'âlâ bi't-te'yîdi'r-rabbânî Kâhiru a'dâillâhi bi'n-nasri'r-rahmânî Râfi'u a'lâmi's-şer'ati's-şerîfeti's-sünniyyeti's-seniyye ve Kâmi'u'l-ahkâmi'l-bed'ati'l-ba'îdeti'l-bed'a Sultânü Arzillâh Hâfizu Bilâdillâh Nâsıru 'İbâdillâh Mu'înü Evliyâillâh Müzillü A'dâillâh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn..”³⁰⁹

³⁰⁸ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333-335.

³⁰⁹ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtîn*: I, 115.

lakablar sisilesinde, el-Melik es-Sâlih Hacî bin el-Eşref Şa'bân'ın lakabları arasında; Sultan Murad Han'ın, el-Melik el-Eşref Barsbay'a h. 10 Zilhicce 831 tarihinde Güvercinlik Kalesinin fethine dair gönderdiği mektub'da bulunan “..el-Cenâbü'l-Münîf el-‘Âlî el-Melikî el-Eşrefî el-‘Âlimî el-‘Âdilî el-Kebîrî en-Nasîrî ez-Zahîrî el-‘Avnî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Emcedî el-Evhadî el-Ekmelî Hâfîzu Bilâdillâh Nâsıru ‘İbâdillâh Mu‘înü Evliyâillâh Müzliüü A‘dâillâh Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Zillullâhi fî'l-Arzeyn Kehfü's-Sakaleyyn İmâmü'l-Harameyn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Emîrü'l-Mü'minîn ellezî bihi esbahat umûri'l-hilâfeti muntazametin ve kavânîni's-saltana..”³¹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'a atfedilen lakablar arasında rastlamaktayız.

Hâfîzu Dîni Rabbi'l-‘Âlemîn – حافظ دين رب العالمين: “Âlemlerin Rabbi –olan Allah'ın-Dininin Koruyucusu” manasına gelmektedir. Lakabın ifade ettiği husus, Allahın dini olan İslâmın, düşmanlarından koruyuculuğudur. Burada düşman olarak, gerek İslâm aleminin içindeki bazı zararlı taifeler, gerekse dışarıdaki düşmanlar kastedilmektedir. Ayrıca, bu asırlarda dünyadaki mevcut olan diğer Müslüman hükümdarların üzerinde bir liderlik iddiası da mevcuttur.

Lakaba, h. 20 Safer 911 tarihli bir vesikada bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Leysü'l-Hümâmü'l-Mukaddem ve'l-Melikü'l-Mu'azzam Müeyyidü'l-Hakk Nâzıru'ş-Şer'i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübidü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-'Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfîzu Dîni Rabbi'l-‘Âlemîn Kâsımu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtı'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefiyü Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zillullâhi'l-Vârîfi ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-‘Âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kutı'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmî'u Kelimeti'l-İmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Leysü'l-Hurûbi izâ hucimeti'l-fursân 'Adullâhi fî'l-Arz el-Hâkim fî tûlihâ ve'l-'arz Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Efsalü men hakeme fî 'asrihi bi'l-Hükm Hâmîyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”³¹¹ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin diğer lakabları arasında rastlamaktayız.

³¹⁰ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtin*: I, 194-197.

³¹¹ Ali, 1956, *Dirâsât*: II, 3.

3.21. el-Hâkim – الحاكم

“Hükmeden, Hükümdar, Hakim” gibi manalara gelen bu lakab, “el-Elkâbü'l-Müfrede”den olup, Memlûkler döneminde aslen kadı lakablarındandı³¹². Bazı lafızların ilavesi suretiyle, sultanlara has lakablar arasında geçtiğini görmekteyiz:

el-Hâkim Biemrillah – الحاكم بأمر الله: “Allah’ın emri ile Hükmeden” manasına gelmektedir. Lakaba, el-Melik ez-Zâhir Berkûk tarafından h.788 senesinde Kahire’de yaptırılan medrese, türbe ve hangâhının inşâ kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Seyfü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Ebû Sa’îd Berkûk el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Gâzî el-Hâkim bi emrillâh ve’t-Tâlî li kitâbillâh Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Nusretü’l-Guzâti ve’l-Mücâhidîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Zühru’l-Eytâmi ve’l-Mesâkîn Sâhibü’s-Sadakât ve’l-ma’rûf el-Mugîsü li külli Mazlûm ve’l-Melhûf..”³¹³ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk’un lakabları arasında rastlamaktayız.

el-Hâkim Biemrillahi Te’âlâ – الحاكم بأمر الله تعالى: “Allahü Teâlâ’nın emri ile hükmeden” manasına gelmektedir. Lakaba, el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından h. 835 senesinde yaptırılan camii’nin inşa kitabesindeki “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Barsbay Sultânü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Muzhiru’l-Hakki bi’l-Berâhîn Kenzü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zührü’l-Erâmili ve’l-Muhtâcîn Sultânü’l-Arz el-Hâkim ‘alâ tûlihâ ve’l-‘arz el-Kâim bi’s-Sünneti ve’l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te’âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi’ li sünneti resûlillâh Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’l-Bendi ve’l-‘Alem ve’l-ma’rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve’l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Barsbay Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü’z-Zamân Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâmi’u’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..”³¹⁴, ve yine aynı tarihte inşâ ettirdiği hangâhının kitabesindeki “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Barsbay Sultânü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Muzhiru’l-Hakki bi’l-Berâhîn Kenzü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zührü’l-Erâmili ve’l-Muhtâcîn Sultânü’l-Arz el-Hâkim ‘alâ tûlihâ ve’l-‘arz el-Kâim bi’s-Sünneti ve’l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te’âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi’ li sünneti

³¹² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’sâ*: VI, 10.

³¹³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XVIII, 82, No-788 042; Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: IV, 43.

³¹⁴ Osman, 1977, *el- Âsârü’l- Mîmâriyye*: 34.

resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Seyyidü't-Türki ve'l-'Arabi ve'l-'Acem Ebî'l-Me'âlî Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'l-Menâkibi'l-'Ulviyye ve'l-Himmeti'l-Muhibbe.."³¹⁵ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakabları arasında rastlamaktayız.

el-Hâkim Tûlihâ ve'l-'Arz – الحاكم طولها والعرض: “Enine ve boyuna Hâkim olan” manasına gelmektedir. Lakabda kastedilenin “dünyanın her yerinde -dört bir tarafında- hüküm süren” manasının çıktığı değerlendirilebilir.

Lakab, el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından h. 835 senesinde yaptırılan camii'nin inşa kitabesindeki “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem ve'l-ma'rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve'l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü'z-Zamân Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..”³¹⁶, ve yine aynı tarihte inşâ ettirdiği hangâhının kitabesindeki “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Seyyidü't-Türki ve'l-'Arabi ve'l-'Acem Ebî'l-Me'âlî Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'l-Menâkibi'l-'Ulviyye ve'l-Himmeti'l-Muhibbe..”³¹⁷ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakabları arasında; Kal'atü'l-Cebel'de el-Melik el-'Âdil Tomanbay tarafından yaptırılan tecdid çalışması ile alakalı h.906 tarihli kitabe'de bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâliki rikâbünâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-'Âdil Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-Kalâ'i's-Sevâhiliyye ve'l-Aktâri'l-Hicâziyye Sultânü'l-Arz el-Hâkim Tûlihâ ve'l-'Arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-

³¹⁵ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 182.

³¹⁶ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

³¹⁷ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 182.

Mücâhid el-Müeyyed el-Mansûr Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem es-Sultân el-Melik el-'Âdil Ebû'n-Nasr Tumanbay.."³¹⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-'Âdil Tumanbay lakabları arasında geçmektedir.

el-Hâkim li Tûlihâ ve'l-'Arz – الحاكم لظولها و الأرض: Yukarıdaki lakabla aynı manayı taşımaktadır. Bu lakaba, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın inşâ ettirdiği mak'ad'in (mahfil) h. 877 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Sultânü'l-Arz el-Hâkim li Tûlihâ ve'l-'Arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn..*"³¹⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

el-Hâkim fî Tûlihâ ve'l-'Arz – الحاكم فى طولها والأرض: Bu lakab da aynı manaya gelmektedir. Lakabı, h. 20 Safer 911 tarihli vesikada bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Leysü'l-Hümâmü'l-Mukaddem ve'l-Melikü'l-Mu'azzam Müeyyidü'l-Hakk Nâziru's-Şer'i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-'Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfizu Dîni Rabbi'l-'Âlemîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefiyü Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zillullâhi'l-Vârifi ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-Bâdi ve'l-'Âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Leysü'l-Hurûbi izâ hucimeti'l-fursân 'Adlullâhi fî'l-Arz el-Hâkim fî tûlihâ ve'l-'arz Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Efsalü men hakeme fî 'asrihi bi'l-Hükm Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*"³²⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref'in lakabları arasında görmekteyiz.

³¹⁸ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*:110; Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 93.

³¹⁹ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 57.

³²⁰ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, Vesika-3.

3.22. el-Hâmî – الحامي

“Himaye eden, Koruyan” manasına gelen bir lafız olup, mürekkebe lakab oluşturmakta kullanılmıştır.

Hâmî Havzeti'd-Dîn – حامي حوزة الدين: “Din mülkünün Hâmîsi” manasına gelen bu lakabın Memlûk devleti sultanları tarafından sıklıkla kullanıldığını görüyoruz. Buna dair örnekler olarak; Kal'atü'l- Cebel'in restorasyonu ile alakalı olarak Bâbü'l-Müderrec'in girişinde duvar yüzeylerindeki h.713 tarihli bir kitabe'de bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed bin Kalavun e'zzallâhu ensârahu Fâtihü'l-Emsâr Mübîdü'l-Küffâr Hâmî Havzeti'd-Dîn”³²¹ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakabları arasında; el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen h. 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam Zillullâhi fî'l-Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u 'Abdeti'l-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâü bi tafzilih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”³²² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında ve İbnü'l-Cey'ân'ın, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın h.882 senesinin 30 Cemaziyelevvel'inde teftiş amaçlı Kuzey Suriye seferini kaleme aldığı el-Kavlü'l- Mustazraf fî Seferi Mevlânâ el-Melik el-Eşref isimli eserinin mukaddimesinde yazdığı “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Îmâmü'l-A'zam el-Hümâm el-Mukaddem Âhiru'l-Mülûk 'alâ el-ıtlâk ve't-tahkîk Câmi'u eştâti'l-fezâil ve'l-fevâzıl Hâvîyü'l-mehâsin ve'l-meâsir Men hassahullâhi minhü bi hüsnî'l-yakîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn el-Müstagnî 'ani'l-itnâb fî'l-elkâb es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”³²³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a atfettiği lakaplar arasında geçmesi gösterilebilir.

³²¹ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 108.

³²² Emin, 1975.

³²³ İbnü'l- Cey'ân, 1984, *el-Kavlü'l-Mustazraf* : 46.

3.23. Hâvî el-Mehâsin ve'l-Meâsir – حاوي المحاسن والمآثر

“Güzel vasıfları ve kahramanlıkları ihtiva eden” manasına gelen bu lakap, İbnü'l-Cey'ân'ın, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın h.882 senesinin 30 Cemaziyelevvel'inde teftiş amaçlı Kuzey Suriye seferini kaleme aldığı el-Kavlü'l-Mustazraf fi Seferi Mevlânâ el-Melik el-Eşref isimli eserinin mukaddimesinde yazdığı “..seyyidinâ ve mevlânâ el-İmâmü'l-A'zam el-Hümâm el-Mukaddem Âhiru'l-Mülûk 'alâ el-ıtlâk ve't-tahkîk Câmi'u eştâti'l-fezâil ve'l-fevâzil Hâvîyü'l-mehâsin ve'l-meâsir Men hassahullâhi minhü bi hüsnî'l-yakîn Hâmi Havzeti'd-Dîn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn el-Müstagnî 'ani'l-ıtnâb fi'l-elkâb es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”³²⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a atfettiği lakaplar arasında geçmektedir.

3.24. el-Hicâbü'l-Münî' – الحجاب المنيع

“Açılması Mümkün Olmayan Örtü” anlamına gelen bir lakab olup, kadınlar için kullanılan bir lakab idi. Memlûkler döneminde de kadınlar için kullanılmaya devam etmiştir³²⁵. Örneğin, Şeceretü'd-Dürr'ün saltanat görevinde bulunduğu esnada bu lakabı kullandığını, türbesinin h.648 senesine tarihlenen inşa kitabesinde bulunan “..es-Setrü'r-Refî' ve'l-Hicâbü'l-Münî' 'İsmetü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Vâlidetü el-Melik el-Mansûr Halîl bin mevlânâ es-Sultân el-Melik es-Sâlih Necmü'd-Dîn Ebî'l-Feth Eyyûb..”³²⁶ lakablar silsilesinde, kendisine atfolunan diğer lakablarıyla birlikte görmekteyiz.

3.25. el-Huccet – الحجة

“Delil, İspat, Servet, Burhan, Kuvvet” gibi manalara gelmektedir. Bu lafız, Memlûk sultanlarının lakablarına el-Elkâbü'l-Mürekkebe oluşturmakta kullanılan bir lafız olarak girmiştir.

Huccetü'l- Hakk 'ale'l-Halk – حجة الحق على الخلق: “Allah'ın yaratılmışlar üzerindeki Kuvveti” manasına gelmektedir. Aslında “hüccet” lafzı, “Sultan” lafzını açıklarken ifade edilen ve burada da “kuvvet” manasında kullanılan bir kelimedir³²⁷. Çünkü, sultan insanları idare edebilme yetkisini ve kudretini Allah'tan almıştır.

Lakab, el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa dükü arasında h.825 senesinde gerçekleştirilen yazışmalardan birinde bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-

³²⁴ İbnü'l-Cey'ân, 1984, *el-Kavlü'l-Mustazraf*: 46.

³²⁵ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 317-318.

³²⁶ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: 111-112.

³²⁷ el-Kurtubî, M. A. (1965-1967). *el- Câmi'u li Ahkâmi'l- Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî: XIV, 293-294; el- Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 420.

Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Hucetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtin Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..”³²⁸, lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

3.26. el-Hüsâm – الحسام

“Kılıç” manasına gelen bu lafız, “*el-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak “el-Elkâbü'l-Mürekkebe”nin tekvininde kullanılmıştır.

Hüsâmü'd-Dîn – حسام الدين: “Dinin Kılıcı” manasına gelen bu lakab, el-Melik el-Mansûr Lâçin'in “*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının kısa formu olarak “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Hüsâmeddîn Lâçîn el-Mansûrî*”³²⁹ elkâbı ve nisbesiyle, genellikle vekâyinâme türü kitaplarda geçmektedir.

Hüsâmü'd-Dünyâ ve'd-Dîn – حسام الدنيا و الدين: “Dünyanın ve Dinin Kılıcı” manasına gelmektedir.

Memlûk Devleti sultanları arasında, el-Melik el-Mansûr Lâçin tarafından kullanılmıştır. Onun “*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının tam formu olarak bu lakabı kullandığını, adına h.697 ve h.698 tarihlerinde Kahire'de darb olunmuş altın sikkelerinde bulunan “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Hüsâmü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû'l-Feth Lâçîn el-Mansûrî Nâsru'l-Milleti'l-Muhammediyye*”³³⁰ lakabları, künyesi ve nisbesinde; Ahmed b. Tolun Camiisi için h. 10 Safer 696 senesinde yaptırdığı minberde bulunan ve nisbesinin de yazılı olduğu hatt'ta “*..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr Hüsâmü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Lâçîn el-Mansûrî..*”, tecdid kitabesinde bulunan “*..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr Hüsâmü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Lâçîn..*”³³¹ ve inşa tarihi belli olmayan

³²⁸ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*:34.

³²⁹ el-Aynî, 1987-1992, *Ikdu'l-Cumân*: III, 343; İbnü'l-Furât, 1967:VIII, 222; en-Nüveyrî, 1990-1991, *Nihayetü'l-Ereb*: XXXI, 314; İbn Aybek ed-Devâdârî, 1971, *ed-Dürretü'z-Zekiyye*: 311; İbn Tagribirdî, 1990, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 166-173; el-Makrizî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 820.

³³⁰ Balog, 1964, *The Coinage*: 129.

³³¹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 36-37; Wiet, 1930, *Matériaux*: I/2, 89.

mihrabda bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr Hüsâmü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Lâcîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn..”³³² lakabları silsilesinde geçmektedir.

3.27. Hısnü'd-Dünya ve'd-Dîn – حصن الدنيا و الدين

“Dünyanın ve Dinin Kalesi” manasına gelen bu lakab, Kal'atü'l-Cebel'e h.713 senesi Şevval ayında eklenen bir burcun kitabesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidînâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik en-Nâsır el-Gâzî fî Sebîlillâh el-Hâc ilâ Beytillâh ez-Zâir Kabri Rasûlillâh Hısnü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed bin mevlânâ es-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr..”³³³ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

3.28. el-Hâdim – الخادم

“Hizmet eden, Hizmetçi, İşçi, Hizmetkâr” manalarına gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde mürekkeb lakab oluşturmakta kullanılmıştır :

Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn – خادم الحرمين الشريفين : “Harameyn-i Şerîfeyn'in Hizmetkârı” manasına gelen bir lakabdır. Lakabda geçen “Harameyn-i Şerîfeyn” ile Mekke'deki Mescid-i Haram (Kâbe) ve Medine'deki Mescid-i Nebî kasd olunmaktadır. Lakab, Memlûkler döneminde kullanılan sultanlık lakablarından birisidir³³⁴.

Örnek olarak; Baalbek Hanbelî Camii'nde yaptırılan restorasyon çalışmasıyla alakalı h. 682 tarihli kitabe'de bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türki ve'd-Deylem el-Melik el-Mansûr Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebî'l-Me'âlî Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”³³⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında; el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen h. 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam Zıllullâhi fî'l-'Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u 'Abdeti'l-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn

³³² Wiet, 1930, *Matériaux*: I/2, 88.

³³³ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 88; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 109.

³³⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 47.

³³⁵ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 16, No-4823.

Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârîfi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkîf ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâû bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."³³⁶ lakabları silsilesinde ve İbnü'l-Cey'ân'ın, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın h.882 senesinin 30 Cemaziyelevvel'inde teftiş amaçlı Kuzey Suriye seferini kaleme aldığı "*el-Kavlü'l-Mustazraf fi Seferi Mevlânâ el-Melik el-Eşref*" isimli eserinin mukaddimesinde yazdığı "*..seyyidinâ ve mevlânâ el-İmâmü'l-A'zam el-Hümâm el-Mukaddem Âhiru'l-Mülûk 'alâ el-ıtlâk ve't-tahkîk Câmi'u eştâti'l-fezâil ve'l-fevâzıl Hâvîyü'l-mehâsin ve'l-meâsir Men hassahullâhi minhü bi hüsni'l-yakîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn el-Müstagnî 'ani'l-itnâb fi'l-elkâb es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*"³³⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a atfettiği lakaplar arasında görülmektedir.

Hâdimü'l-Harameyn – خادم الحرمين: "Harameyn'in Hizmetkârı" manasına gelen bir lakab olup, örnek olarak, Baalbek Kalesi'nde yaptırılan bir restorasyon ile alakalı h.681 tarihli bir kitabe'de bulunan "*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem el-Müeyyedü mine's-Semâi el-Mansûru 'ale'l-A'dâi el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mâlikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"³³⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçer.

Hâdimü'l-Harameyllahi ve Resûlihi – خادم الحرمي الله و رسوله: "Allah'ın ve Resûl'ünün Harameyni'nin Hizmetkârı" anlamına gelen bir lakabdır. Hasan el-Bâşâ, bu lakabda geçen "*Harameyn*" lafzı ile, Mekke'deki Mescid-i Haram ile, Medine'deki Mescid-i Resûl'ün (sav) kastedildiğini³³⁹ belirtmektedir. Mezkûr lakab, el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından Bâbü'n-Nasr'da yaptırılan vikâlenin (vekâle, kapalıçarşı, kervansaray) h.885 tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*el-Makâmü's-Şerîfü'l-A'zam ve el-Hâkân el-Münîf el-Mu'azzam ve es-Sultân el-A'dil el-Efham el-Müteleccîü ilâ zilli 'arşillâhi'l-Evref mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nâşiru Elviyeti'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Hâdimü Harameyllâhi ve Resûlih..*"³⁴⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

³³⁶ Emin, 1975.

³³⁷ İbnü'l-Cey'ân, 1984, *el-Kavlü'l-Mustazraf*: 46.

³³⁸ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 9, No-4815.

³³⁹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 267.

³⁴⁰ Rızk, 2003, *Atlasü'l-İmâre*: III/2, 1355.

Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn ellezî fâka akrânehü mine'l-mülûki bi'l-'lmi ve'l-'amel ve'l-fürûsiyye – خادم الحرمين الشريفين الذي فاق أقرانه من الملوك بالعلم والعمل والفروسية : “Akranı olan hükümdarlardan, İlim, amel ve süvarilikte üstün olan Harameyn-i Şerîfeyn'in Hizmetkârı” Lakabı, Emir Yakup Şah Türbesinin h.901 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..*el-Makâmü's-Şerîf el-Hâkânî el-Fa'fûrî el-Ferîdünî Tâcü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn ellezî fâka akrânehü mine'l-mülûki bi'l-'lmi ve'l-'amel ve'l-fürûsiyye Ebû'l-Fütuhât Es-Sultân Kayıtbay..*”³⁴¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a itlak olunan diğer lakaplar arasında görüyoruz.

3.29. Hâkân – خاقان

İlk defa Arap müelliflerinin Türk, Moğol ve Çin hükümdarları için kullandıkları “*hâkân*” ünvanı, “*kağan*” ünvanının Arapça'ya girmiş şeklidir³⁴² ve Türkler'in İslâmiyet'i kabul etmesinden sonra “*kağan*” ünvanının “*hâkân*” şeklinde kullanılması³⁴³ Türkler arasında da yaygınlaşmıştır.

Ünvanın tarihsel olarak kullanım seyrine bakıldığında, kısaca; Çin kaynaklarına göre Asya Hunları önceleri “*şanyü, tanhu*” ünvanlarını³⁴⁴ kullanmışlardır. III. yüzyıldan itibaren bunların yerini *kağan / kaan ve han* almaya başlamıştır. “Bağımsız yönetici” anlamına gelen han ünvanı zamanla “imparator, şah, sultan”³⁴⁵, “Hanlar Hanı”³⁴⁶ anlamında, hükümdarlar için kullanılmaya başlanmıştır.

Köktürk, Uygur ve Hazar hükümdarlarının resmî ünvanı olan *kağan*³⁴⁷ daha önce Avarlar tarafından da³⁴⁸ kullanılmış idi. Köktürk hükümdarlarına kağan yerine han da

³⁴¹ Rızık, 2003, *Atlasü'l-İmâret*: III/2, 1583.

³⁴² Caferoğlu, A. (1931). Tukyü ve Uygurlarda Han Ünvanları. *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası* , I, 105-119; Walker, 1941, *A Catalogue*: xcvi.

³⁴³ Genç, 1981, *Karahanlı*: 129-140.

³⁴⁴ Donuk, A. (1983). Eski Türk Devlet Teşkilatında "Tanhu" Ünvanı ve Tarihi Gelişmesi. *Türk Kültürü Araştırmaları* , XVII-XXII(1979-1983) (1-2), 205-209; Gömeç, S. (1996). Kagan ve Katun. *Tarih Araştırmaları Dergisi-Ankara Üniversitesi* , 18 (29), 81-90, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/25/144.pdf>.

³⁴⁵ Taneri, A. (1997). Han. *İslâm Ansiklopedisi* (XV, 517-518).İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

³⁴⁶ Caferoğlu, 1931.

³⁴⁷ Laszlo, F. (1944). Kağan ve Ailesi. (Ş. Baştav, Çev.) *Türk Hukuk Tarihi Dergisi* , I, 37-49; Tekin, T. (1988). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 140-141; Amanoğlu, E. K. (2001). Uygur Devletinin İlk Kağanlarının (744-840) Ad ve Ünvanları Üzerine. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Atatürk Üniversitesi* (16), 151-155. Ayrıca Batı Kök Türk Kağanlığının sikkelerinde geçen “Kağan” ünvanı hakkında Bkz: (Babayarov, G. (2016, Ocak 27). *Batı Köktürk Kağanlığı Sikkelerinde Görülen "Türk-Kağan" Tabiri Üzerine*. Eylül 6, 2018 tarihinde International Turkic Academy: http://twesco.org/tr/about/publications/bati_k_kt_rk_ka_anli_i_s_kkeler_nde_g_r_len_t_rk_ka_an_tab_r_zer_ne_/ adresinden alındı).

³⁴⁸ Eberhard, W. (1945). Birkaç Eski Türk Ünvanı Hakkında. *Bellethen* , IX (35), 319-341; User, H. Ş. (2006). Eski Türkçede Bazı Ünvanların Yapısı Üzerine. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* (39), 219-238.

deniliyordu; özellikle Tonyukuk Kitâbesi'nde³⁴⁹ bu ünvana daha çok rastlanmaktadır. “Kağan” ünvanının ıtlakı sadece Türk hükümdarları ile sınırlı kalmamış, etkileşimde buldukları diğer milletlerin hükümdarları da bu lakab ile zikredilmiştir. Mesela, Orhon Yazıtlarında geçtiği üzere, Çin hükümdarlarına “*Tabgaç Kağan*”³⁵⁰ denilmektedir. Hatta bizzat Çin İmparatorunun da kendisine “semavi kağan” manasına gelen “*t'ien k'o-han*” dediğini³⁵¹ görüyoruz.

Hatice Şirin User, *bayan, bagatur, beg, buyla, çabiş, çopan, içirgü, kagan, kan, kapkan, kılaguz, tarkan, tigin, tudun* gibi bazı ünvan ve kelimeleri incelediği makalesinde “Kağan” ve “Kan” ünvanının yayılımı hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

“Eski Türkçeye ve Fars ülkesinden uzaklara doğru gidildiğinde han ve hakan şekilleriyle değil, kan ve kagan şekilleriyle karşılaşırız. Yumuşak damak k'sı olmayan birçok Hint-Avrupa diline ise, han ve hakan şeklinde, genellikle Selçuklu ve Osmanlı devletleri zamanında geçmiştir. Ural dillerinin hepsinde kan ve kagan şeklindedir. Macar etimoloji sözlüğünün Türk dillerinden yayılmış gezgin bir kelime olarak değerlendirdiği kan kelimesi, bu dillerin bazılarında Türkçeden daha geniş bir kullanım alanı bulmuştur... Kelime bir dizi Balkan, Hint-Avrupa, Fin-Ogur dilleriyle Arapça, Farsça, Moğolcaya geçmiştir”³⁵².

“*Hâkân*” ünvanının, Karahanlılar döneminde, örneğin, Fergana Karahanlı Devletinin ilk hükümdarı olan Hüseyin b. Hasan (vefatı: h.551/1156) tarafından darb olunan sikkelerinde bulunan “*Alp Kutlug Tonga Bilge Türk Togrul Kara-hakan*” lakabları silsilesi ve h.574 senesinde Semerkand'da hüküm süren İbrahim b. Hüseyin (vefatı: h.599/1202-1203) tarafından darb olunan sikkelerinde bulunan “*Alp Kutlug Tonga Bilge Arslan-hakan*”³⁵³ lakabları silsilesi örneklerinde olduğu gibi, gerek adlarına darb olunan sikkelerinde, gerekse Batı Karahanlı hükümdarlarından Ebû İshak Tamgaç Han İbrahim b. Nasr'ın (vefatı: h.460/1068) yaptırdığı hastane ve medreseye ait vakfiyelerde bulunan “*..el-Hâkânü'l-Ecell es-Seyyid el-Melik el-Muzaffer el-Müeyyedü'l-'Adl 'Îmâdü'd-Devle ve Tâcü'l-Mille 'İzzü'l-Ümme Kehfü'l-Müslimîn Melikü'ş-Şark ve's-Sîn Tamgaç Buğra Kara Han Ebî İshak İbrahim*

³⁴⁹ Ergin, M. (2012). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 64-81.

³⁵⁰ Tekin, 1988, *Orhon Yazıtları*:10, 89; User, H. Ş. (2012). Eski Türk Yazıtlarında Politik ve Askeri Terimlerden Örnekler. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* (60), 257-272.

³⁵¹ Laszlo, 1944.

³⁵² User, H. Ş. (2007). “Byzantinoturcica'da Kayıtlı İslam Öncesi Türkçe Ünvanlar Hakkında”. Y. Akpınar (Dü.) içinde, *Tunca Kortantamer İçin* (s. 551-574.). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

³⁵³ Babayar, G., & Kubatin, A. (tarih yok). *Karahanlı Sikkelerinde Görülen Bazı Eski Türk Ünvanları ve Onların Menşei Üzerine*. Eylül 6, 2018 tarihinde International Turkic Academy: http://twesco.org/tr/about/publications/karahanl_sikkelerinde_g_r_len_baz_eski_t_rk_e_unvanlar_ve_onlar_n_men_ei_zerine/ adresinden alındı.

bin Nasr Seyfi Halîfetillâhi Te'âlâ Emîri'l-Mü'minîn"³⁵⁴ lakabları silsilesinde ve Doğu Karahanlı hükümdarlarından Tavgaç Buğra Kara Hakan Ebû Ali Hasan b. Süleyman'ın (vefatı: h.496/1102-1103) Yarkend'de tanzim edilen bir mahkeme vesikasında bulunan "*..el-Hâkânü'l-Ecell es-Seyyid el-Melik el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr 'İzzü'd-Dîn Müşeyyidü'd-Devleti'l-Kâhire Burhânü'l-Milleti'l-Bâhire ve Kehfü'l-Ümmeti't-Tâhire Gıyâsü'l-Müslimîn Melikü'l-Maşrık ve's-Sîn Tavgaç Bugra Kara Hakan Ebû Aliyyinü'l-Hasan bin Süleyman Arslan Kara Hakan Müctebâ Halîfetillâhi veliyi ve Emîri'l-Mü'minîn*"³⁵⁵ lakab silsilesi örneklerinde olduğu gibi, resmi vesikalarda en sık kullanılan ünvanlarından birisi olduğunu görüyoruz³⁵⁶. Muhterem hocamız Reşat Genç'in, Kaşgarlı Mahmud'dan aktardığı bilgiler doğrultusunda yaptığı değerlendirmelerden, "*Hâkân*" ünvanının *Alp Er Tonga (Afrasiyab)* zamanından beridir kullanılan eski ünvanların (Kağan) bir devamı niteliğinde olduğu sonucuna ulaşmaktayız³⁵⁷.

"*Hâkân*" ünvanının Anadolu Selçukluları döneminde de kullanıldığını görüyoruz. Mezkûr ünvan, "*el-Hâkân el-Mu'azzam*" terkihi ile Sivas Gök Medrese'nin (Medrese-i Sahibiyye-i Fahriyye) h.670 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam ve'l-Hâkânü'l-Mu'azzam Mevlâ Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem Zillullâhi fi'l-'Âlem..*"³⁵⁸ ve h.680 senesi Zilkade ayının başlarında yazılmış vakfiyesinde bulunan "*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Hâkânü'l-Mu'azzam Zillullâhi fi'l-'Âlem..Ebû'Feth Keyhüsrev bin es-Sultân Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev bin Emîrü'l-Mü'minîn es-Sultân 'Alâü'd-Dîn Keykûbâd..*"³⁵⁹ lakabları silsilesinde, Sultan III. Gıyaseddin Ebu'l-Feth Keyhüsrev'e atfedilen lakabları arasında geçmektedir.

Memlûkler döneminde ise, "*Hâkân*" lakabının sadece bir Memlûk sultanı tarafından kullanıldığına rastladık. Lakab, Bâbü'n-Nasr Vikâle'sinde (vekâle, kapalıçarşı, kervansaray) bulunan h.885 tarihli bir kitabe'de bulunan "*..el-Makâmü's-Şerîf el-A'zam ve el-Hâkân el-Münîf el-Mu'azzam ve's-Sultânü'l-A'dilü'l-Efham el-Müteleccü ilâ zilli 'arşillâhi'l-Evref mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn*"

³⁵⁴ Genç, 1981, *Karahanlı*:141.

³⁵⁵ Genç, 1981, *Karahanlı*:131.

³⁵⁶ Genç, 1981, *Karahanlı*: 133; Pritsak, O. (1993). *Kara-hanlılar. İslâm Ansiklopedisi* (VI, 251-273). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

³⁵⁷ Genç, 1981, *Karahanlı*: 125,129-140.

³⁵⁸ Van Berchem, M., & Edhem, H. (1917). *Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum (Troisième Partie) Asie Mineure (Tome Premier) Siwas, Divriği*. Le Caire: L'Institut Français D'Archéologie Orientalé: 23; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 272.

³⁵⁹ Bayram, S., & Karabacak, A. H. (1981). *Sahib Ata Fahrü'd-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri. Vakıflar Dergisi* (XIII.), 31-71. <https://yayin.vgm.gov.tr/yayinlar/Dergiler/Dergi/vakiflardergisi/sayi13/index.aspx#/35/zoomed>.

Nâşiru Elviyeti'l-Adli fi'l-Âlemîn Hâdimü Haremevillâhi ve Resûlih..”³⁶⁰ ve es-Surûciye Vikâle’sinde³⁶¹, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakabları arasında geçmektedir.

3.30. Hüdâvend-i ‘Âlem – خداوند عالم

Farsça bir kelime olan “Hüdâvend”, “Allah, Rab; Sahib, Mâlik, Efendi; Hükümdar, Hâkim” anlamlarına gelmektedir. Arapça “‘Âlem” kelimesi ile terki edilmek oluşturulan bu lakap, “Dünyanın Hükümdarı” manasına gelmektedir. Lakap, h. 11 Safer 732 tarihli Enûk b. en-Nâsır Muhammed b. Kalavun’un sadak mersûmunda bulunan “..el-Makâmü'l-Âli es-Seyfi Enûk ibnü Mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Mâliki Rikâbi'l-Ümem el-Melik en-Nâsır es-Seyyidi'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr eş-Şâhinşâh Nâsırı'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Basîta Nâsırı's-Sünne Rüknu'ş-Şerî'a Zillullâhi fi Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Vârisü'l-Mülk Melikü'l-Arab ve'l-Acem ve't-Türk Hudâvendi 'Âlem Pâdişâhi Benî Âdem Behlivânı Cihân Şehriyârı İrân İskenderü'z-Zamân Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihü'l-Aktâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü'l-Bugâti ve't-Tugâti ve'l-Küffâr Sâhibü'l-Bahreyn Hâmiyü'l-Haremeyn Hâdimü'l-Kibleteyn Kefîlü'l-Ubbâd ve'l-İbâd Mukîmü Şe'âiri'l-Hacc ve'l-Cihâd İmâmü'l-Müttakîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebî'l-Me'âlî Muhammed bini's-Sultâni'ş-Şehîd el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed Seyfi'd-Dîn Vâlidü'l-Mülûk ve's-Selâtin Ebî'l-Feth Kalavun..”³⁶² lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun’a atfolunan lakablar arasında geçmektedir.

3.31. Hüsrev-i İrân – خسرو ایران

Farsça bir kelime olan “Hüsrev” yani “Hükümdar, Şah, Padişah” kelimesi ile mürekkebe bir lakab halinde oluşturulan bu unvan, “İrân’ın Hükümdarı” manasına gelmektedir. Mezkûr lakabın “Kisra” şeklinde Arapçalaşmış olduğunu belirten Hasan el-Bâşâ, Memlûkler döneminden önce de Türk hükümdarlarından bazılarının lakab olarak kullandığı³⁶³ tesbitini yapmaktadır.

Lakab, h.690 senesi Rebiulevvel ayında el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından ‘Alâüddin el-Hakkârî isimli şahsa gönderilen İlbâsü'l-Fütüvve mektubunda bulunan

³⁶⁰ Rızık, 2003, *Atlasü'l-İmâre*: III/2, 1355.

³⁶¹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 272.

³⁶² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: XIV, 347.

³⁶³ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 275.

“Sultânü'l-Arz Melikü'l-Basîta İmâmü'l-'Asr Râfi'ü Livâi'n-Nasr Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Fâtihu'l-Bilâdi ve'l-Kulâ'i ve'l-Emsâr Kâhîru'l-Küffâr Mübidü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Sultânü'z-Zamân Hüsrevâni İrân Şâhinşâh el-Kân Sultânü'l-'Âlem Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk..”³⁶⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

3.32. Hûnad – خوند

Aslının “Hüdâvend” olduğu ifade edilen ve “Hakim, Hükümdar; Efendi, Sahib; Bey; Patron” gibi anlamlara gelen Farsça bir kelimedir³⁶⁵. Genellikle diyalog esnasında erkek ve kadınlara bir hitap lafzı şeklinde kullanılmaktaydı³⁶⁶. İstılahta ise, Lübnan aşiretleri arasında “Emir” makamının altında, fakat “Şeyh” veya “el-Mukaddem” rütbelerinin üstünde olan bir rütbeyi ifade ettiği belirtilmektedir³⁶⁷. İslam aleminde, genellikle hanedana mensup kadınlar için “el-seyyide” veya “el-emîre” anlamına gelen bir unvan gibi kullanılıyordu³⁶⁸. Bu bakımdan mezkûr kelimenin, Türkçe “Hatun” unvanının anlam bakımından karşılığı olduğu ve ayrıca terkibi ile “خوند خاتون=Huvend Hatun”³⁶⁹, “خوند الكبرى=Büyük Hûnad”³⁷⁰ gibi mürekkebe lakablar oluşturulduğu da görülmektedir.

Genellikle “Hunad” olarak telaffuz ettiğimiz bu lafzın okunuşu konusunda, Fransız oryantalist Étienne Marc Quatremère (1782-1857) Halil ez-Zâhiri'nin kelimeyi “خوند=Havend” olarak yazdığını ve anlamının da “Senyör” olduğunu, ayrıca mezkûr kelimenin bu şekli ile erkekler için kullanıldığını; kadınlar için ise kelimenin sonuna “ة” ilavesiyle (yani kelimenin müennes halini elde etmek için ilave edilen tâ-i merbûte) “خونده=Havende” şeklinde, Memlûk sultanlarının eşleri için unvan olarak da kullanıldığını³⁷¹ belirtmektedir. Kelimenin okunuşu ile alakalı olarak kısa bir değerlendirme yapmış olan Osman Gürbüz ise, yukarıda aktardığımız “Havend” okunuşundan başka, anlam ve yazılış bakımından bir değişiklik olmadan kelimenin “Hond” ve “Hund” şeklinde de okunduğunu, ayrıca *Hudavend*'in farklı şekillerdeki formları olan “Hand, Handi, Hundi, Hâvend,

³⁶⁴ İbn Abduzzâhir, 1902, *el-Eltâfû'l- Hafîye*: 67; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: XII, 270.

³⁶⁵ Gürbüz, O. (2004). Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin Yapım Tarihi ve Bânisi Hakkında Yeni Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 145-160. Doi Number :<http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat544>; el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*:280.

³⁶⁶ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 280.

³⁶⁷ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/1, 224.

³⁶⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 77-78; el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 280.

³⁶⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VII, 182-183.

³⁷⁰ İbn Tagribirdî, 1984-2009, *el- Menhelü's- Sâfi*: III, 109.

³⁷¹ Quatremère, É. M. (1837-1845). *Histoire des Sultans Mamlouks de l'Égypte Écrite en Arabe Par Takı-Eddin-Ahmed-Makrizi Traduite en Français, et Accompagnée de Notes Philologiques, Historiques, Géographiques*. Paris: Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland: I, 64-70.

Hudivend” kelimelerinin hepsinin aynı anlamı taşıdıklarını ve birbirlerinin yerine kullanılabildiklerini³⁷² belirtmiştir.

Memlûkler döneminde, dönemin müverrihleri tarafından kaleme alınan eserlerde aktarılan ve sultan ile bir takım kişiler arasında geçen diyaloglar esnasında, huzurda bulunan kişinin sultana hitap ederken bir saygı ifadesi olarak “Yâ mevlânâ!..”, “Yâ seyyidinâ!..” gibi genel olarak kullandıkları hitaplardan başka, zaman zaman “Yâ Hûnad!..” şeklinde de hitab ettiklerini görmekteyiz. Bu şekilde kullanıldığına dair örneklerimize gelince: Aydekin es-Sâlihî'nin Şecerü'd-Dür ile arasında geçen diyalogda Aydekin es-Sâlihî'nin Şecerü'd-Dür'e “..والله يا خوند ما عملنا ذنبًا..=Ya Hunad bu yaptığımız şey günahdır..” hitabı³⁷³; Atabek el-Emir Fârisü'd-Din Aktay'ın³⁷⁴, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın el-Melik el-Muzaffer Kutuz'u öldürmesinin ardından saltanat makamına geçmesini onayladığını gösteren: “يا خوند! اجلس في مرتبة السلطنة مكانه =Ya Hunad! Saltanat mertebesindeki onun yerine otur” hitabı³⁷⁵; Kâdiyu'l-Kudât Takiyü'd-Dîn Abdurrahman b. binti'l-E'izz'in³⁷⁶, el-Emîr Bedrü'd-Dîn Baydara'nın³⁷⁷ vezirlik görevindeki faaliyetleri hakkında geçen bir diyalogunda el-Melik el-Mansûr Kalavun'a “..يا خوند! دخلت بولايته الجنة، و أزلت الظلم، استجلبت لك الدعاء..” hitabı³⁷⁸; el-Melik el-Mansûr Laçin'i öldürenlerden birisi olan el-Emîr Seyfü'd-Dîn Kürcî'nin³⁷⁹, suikastten çok kısa bir müddet önce el-Mansûr Laçin ile arasında geçen diyalogda kullandığı “ نعم والله يا =Vallahi evet Ya Hunad!” hitabı³⁸⁰ örnek olarak gösterilebilir.

3.33. دامغ الفجرة و المشركين – Dâmigu'l-Fecereti ve'l-Müşrikîn

“Fitnecilerin ve müşriklerin kökünü kazıyan” manasına gelmektedir. Lakap, h.866 Cemaziyelevvel tarihli bir hibbe vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam el-Mâlik el-Melikü'l-Mükerrem Zî'l-menâkıbu's-seniyye ve't-tasarrufâtü's-sünniyye ve't-teşrîf el- 'Âlim el- 'Âmil es-Sultân el-Melik el-Mücâhid el-Müeyyed el-Mansûr el- 'Âdil Zillullâhi te 'âlâ el-vârifü ve ni 'metihi's-Sâbigati 'alâ el-bâdî ve'l- 'âkif ellezî ittefekati'l-ârâe 'alâ takdîmih fe Lâ Muhâlîf Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyni'l-Münîfeyn ve Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Melikü'l-Aktâri'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi'l-Mısriyye ve'd-Diyari'l-

³⁷² Gürbüz, 2004.

³⁷³ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 402.

³⁷⁴ İbn Tagribirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: II, 504-505.

³⁷⁵ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 436.

³⁷⁶ İbn Tagribirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VII, 188-191.

³⁷⁷ İbn Tagribirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 493-495.

³⁷⁸ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 741.

³⁷⁹ İbn Tagribirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 125-126.

³⁸⁰ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 863.

Bekriyye ve 'ş-Şâmiyye ve 'l-Memâliki 'l-İslâmiyye Kâmi 'u 'l-Kefereti ve 'l-Münâfikîn Dâmigu 'l-Fecereti ve 'l-Müşrikîn el-Kâim fî Bilâdillâhi bi 'l-hakki ve 'l-emân ve Temhîdü 'l-arzi bi kat 'i ehli 'l-'udvân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Hoşkadem.."³⁸¹ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in lakapları arasında geçmektedir.

3.34. ez-Zuhr – الذخر

"İhtiyaç zamanı için saklanan, biriktirilen şey; stok; zahire; hazine" gibi manalara gelen bu lafız, Memlûkler döneminde mürekkebe lakablar oluşturulmasında kullanılmıştır:

Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn – ذخر الأرامل و المحتاجين: "Dulların ve ihtiyaç sahiplerinin Hazinesi" manasına gelmektedir. Lakab, el-Melik el-Eşref Şaban'ın, annesi adına yaptırdığı medresenin h.770 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melikü 'l-Eşref Şa'bân bin el-Merhûm Hüseyin Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Kâtilü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Muhyî 'l-'Adli fî 'l-'Âlemîn Muzhiru 'l-Hakki bi 'l-Berâhîn Hâmî Havzeti 'd-Dîn Seyyidü 'l-Mülûki ve 's-Selâfîn Kasîmu Emiri 'l-Mü'minîn Kâhiru 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Kenzü 'l-Guzâti ve 'l-Mücâhidîn Munsıfu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Zuhrü 'l-Erâmili ve 'l-Muhtâcîn Sâhibü 'd-Diyâri 'l-Mısriyyeti ve 'l-Bilâdi 'ş-Şâmiyyeti ve 'l-Husûni 'l-İsmâ'iliyyeti ve 's-Sugûri 's-Skenderiyyeti Ve 'l-Kılâ 'i 's-Sâhiliyyeti ve 'l-Aktâri 'l-Hicâziyyeti ve 'l-A'mâli 'l-Firâtiyye Nâsıru 'l-Milleti 'l-Muhammediyye..*"³⁸² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Şaban'ın lakabları arasında geçmektedir.

Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn – ذخر الأرامل و اليتامى و المحتاجين: "Dulların, yetimlerin ve ihtiyaç sahiplerinin hazinesi" manasına gelen lakap, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın Ravza Adasında yaptırdığı camii'ye gelir teminine dair h. 15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamede bulunan "*..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü 'ş-Şerîf el-İmâm el-'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-'Âmil el-'Âlim Zillullâhi 'l-Memdûd 'alâ el-'âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn ve İmâmü 'l-Mukaddemîn Kâtilü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Muhyî 'l-'Adli fî 'l-'Âlemîn Munsıfu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Kâhirü 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Mübîdü 't-Tugâti ve 'l-Mu'annidîn Kâsımu 'z-Zenâdikati ve 'l-Mülhidîn Mühlikü 'l-Cebâbireti ve 'l-Mu'tedîn Kâmi 'u Dâbiri 'l-Müfsidîn Kehfü 'l-Fukarâi ve 'l-Mesâkîn Zührü 'l-Erâmili ve 'l-Yetâmî ve 'l-Muhtâcîn Kenzü 'z-Zu'afâi ve 'l-Munkatı 'în Melâzü 'l-Gurabâ Habîbü 'l-Ulemâi ve 'l-Evliyâi ve 's-Sâlihîn Mevlâyü 'n-ni'm Hâiz menkabeteyi 's-seyf ve 'l-kalem Vârisü 'l-Mülk Seyyidü Mülûki 'l-'Arabi ve 'l-'Acemi ve 't-Türk Fâtihu 'l-Emsâr Câmi 'u züyûli 'l-füccâr fî sâiri 'l-aktâr Hâzimü cüyûşi 'l-Ermeni ve 'l-Frenci ve 't-Tatar İskenderü 'z-*

³⁸¹ Ali, 1969.

³⁸² Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XVII, 126, No-770 005.

Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mümellikü ashâbi'l-esirreti ve't-tuhûti ve't-ticân Mâhî ehli'z-zulmi ve'l-'udvân Zillullâhi'l-vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Hâmiyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."³⁸³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Munkatî'în – ذخر الأرامل و المنقطعين – “Dulların ve yurdundan-yuvasından ayrı olanların Hazinesi” manasına gelen bu lakap, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî tarafından Ezher Camii'ne yaptırılan bir minarenin tarihi belirsiz inşâ kitabesinde bulunan “...seyyidinâ ve mevlânâ.. Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Munkatî'în.. Hâmî Havzeti'd-Dîn es-Sultân el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî..”³⁸⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları arasında geçmektedir.

Zuhrü'l-Eytâmî ve'l-Mesâkîn – ذخر الأيتام و المساكين – “Yetimlerin ve acizlerin hazinesi” manasına gelen bu lakap, el-Melik ez-Zâhir Berkûk tarafından Kahire'de yaptırılan medrese ve hangâhının h. 788 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “...mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû Sa'id Berkûk Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Zuhrü'l-Eytâmî ve'l-Mesâkîn Kenzü't-Tâlibîn Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye..”³⁸⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk'un lakabları arasında geçmektedir.

Zuhrü'l-Eytâmî ve'l-Munkatî'în – ذخر الأرامل و المنقطعين – “Yurdundan – yuvasından ayrılmışların ve yetimlerin hazinesi” manasına gelen bu lakap, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî tarafından yaptırılan camiinin inşâ kitabesinde bulunan “...seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâlikü Rukkinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Müeyyed Ebû'n-Nasr Şeyh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kehfû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Eytâmî ve'l-Munkatî'în Hâmî Havzeti'd-Dîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sâhibü'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Melikü'l-'Arabi ve't-Türki ve'd-Deylem..”³⁸⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmudî'nin lakabları arasında geçmektedir.

³⁸³ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 481.

³⁸⁴ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 48.

³⁸⁵ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XVIII, 80, No-788 040.

³⁸⁶ Ebû Şâme el-Makdisî, Ş. A. (2002). *er-Ravzateyn fi Ahbârid-Devleteyn en-Nüriye ve's-Salâhiye ve yelihi ez-Zeyl 'alâ er-Ravzateyn Terâcimü Ricâli'l-Karneyn es-Sâdis ve's-Sâbi'* (1. bs.). (İ. Şemseddin, Dü.) Beyrut, Lübnan: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye: V, 321; Ramazan, F. A. (1975). *Câmi'u'l- Müeyyed Şeyh*. Risâletü Macester Gayri Menşûre, Câmî'atü'l-Kahire, Kahire: 57; Ramazan, F. A. (1988). *el-İmarâtü'l- İslâmiye bi*

3.35. er-Rükn – الركن

“Bir şeyin en kuvvetli yönü, temeli, desteği, aslı” manalarına gelen bu lafız, mürekkebe lakap oluşturmakta kullanılmıştır:

Rüknü'd-Dîn – ركن الدين: “Dinin Dinin Desteği” manasına gelmektedir. “Rükn = ركن” kelimesinin “ed-Dünyâ=الدنيا” ve “el-Dîn=الدين” kelimelerine izafe olunarak elde edilen mürekkebe lakabın kısa formu olarak, genellikle vekâyinâme türü kitaplarda “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Rüknü'd-Dîn Baybars el-Bundukdârî*”³⁸⁷ elkâbı ve nisbesi ile, ayrıca darb yeri ve tarihi tesbit edilememiş üzerinde “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Baybars Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn*” adına darb olunan gümüş sikkesinde³⁸⁸, el-Melik ez-Zâhir Baybars el-Bundukdârî'nin lakabları ve nisbesi tesbit edilebilmektedir. Mezkur lakabın kısa formunu kullanan bir diğer Memlûk Devleti sultanının, “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Rüknü'd-Dîn Baybars el-Çâşnigîr el-Mansûrî*”³⁸⁹ lakab ve nisbeleri ile, el-Melik el-Muzaffer Baybars el-Çâşnigîr olduğunu görmekteyiz.

Rüknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn – ركن الدنيا و الدين: “Dünyanın ve Dinin Desteği” manasına gelen ve “ed-Dünyâ=الدنيا” ve “el-Dîn=الدين” kelimelerine izafe olunarak elde edilen mürekkebe lakabın tam formu olarak bu lakabın, el-Melik ez-Zâhir Baybars el-Bundukdârî ve el-Muzaffer Baybars el-Çâşnigîr tarafından kullanıldığını, adlarına üzerlerinde “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Rüknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Baybars es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn*”³⁹⁰ ve “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Rüknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn el-Mansûrî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn*”³⁹¹ lakab, nisbe ve künyeleri ile darbolunan muhtelif sikkelerinde; h.661 senesi Muharrem ayında hilafet makamına geçen el-Hâkim Biemrillah Ebû'l-'Abbas Ahmed b. Ebî Bekr Ali'nin irad ettiği ilk Cuma hutbesinde geçen “*..ve hâze's-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit Rüknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn..*”³⁹² ifadeleriyle, el-Melik ez-Zâhir Baybars'a atfettiği lakaplar silsilesinde; h.674 senesinde Nübya'nın el-Melik ez-Zâhir Baybars tarafından fethedilmesi³⁹³ hakkında Nübya Meliki

Mısr fî 'Asri's- Sultani'l- Müeyyed Şeyh. Risâletü Duktura Gayri Menşûre, Câmî'atü'l-Kahire, Kahire: 162-164.

³⁸⁷ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hıtat*: II, 238; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 436; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 447; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûm*: VII, 86.

³⁸⁸ Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 245.

³⁸⁹ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hıtat*: II, 239; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/1, 45; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 467; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zâhire*: VIII, 183.

³⁹⁰ Balog, 1964, *The Coinage*: 86; Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 244-248

³⁹¹ Balog, 1964, *The Coinage*: 135.

³⁹² el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 477-479.

³⁹³ ez-Zâhir Baybars döneminde h.674 senesi Şaban ayında gerçekleştirilen sefer hakkında, Bkz: el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 621-623.

Davud'un kızkardeşinin oğlu Meşked tarafından verilen Yemin metninde bulunan “..*hâzihi li's-Sultân el-Melik ez-Zâhir Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Baybars..*”³⁹⁴ lakablarında, el-Melik ez-Zâhir Baybars'a atfedilen lakabları olarak geçmektedir.

3.36. ez-Zâir Kabri Resûlillah – الزائر قبر رسول الله

“Allah'ın Resulünün Kabrini Ziyaret Eden” anlamına gelen bir lakab olup, en-Nâsır Muhammed b. Kalavun tarafından Kal'atü'l-Cebel'e h.713 senesi Şevval ayında inşa ettirilen burcun inşa kitabesinde bulunan “..*mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik en-Nâsır el-Gâzî fî Sebîlillâh el-Hâc ilâ Beytillâh ez-Zâir Kabri Rasûlillâh Hısnü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed bin mevlânâ es-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr..*”³⁹⁵ lakablar silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

3.37. ez-Zeyn – الزين

“Güzellik; Süs; Ziyet” gibi manalara gelen bir lafız olup, mürekkep lakabların oluşturulmasında kullanılmıştır:

Zeynü'd-Dîn – زين الدين: “Dinin Süsü” manasına gelmektedir. “Zeyn = زين” kelimesinin “ed-Dünyâ=الدنيا” ve “el-Dîn=الدين” kelimelerine izafe olunarak elde edilen mürekkep lakabın kısa formu olarak, genellikle vekâyi kitaplarında bazı Memlûk sultanlarının bu lakap ile zikredildiklerini görmekteyiz. Bu Memlûk sultanlarının; “*es-Sultân el-Melik el-Âdil Zeynü'd-Dîn Ketboğa bin Abdillâh el-Mansûri et-Türkî el-Mugulî*”³⁹⁶ lakab ve nisbeleri ile, el-Melik el-Âdil Ketboğa; “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Zeynü'd-Dîn Hâccî ibnü's-Sultân el-Melik en-Nâsır Muhammed bin Kalavun*”³⁹⁷ lakabları ile, el-Melik el-Muzaffer Hacı b. Muhammed; “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'l-Mefâhir Zeynü'd-Dîn Şa'bân ibnü'l-Melik el-Emced Hüseyin ibnü's-Sultân el-Melik en-Nâsır Muhammed ibnü's-Sultân el-Melik el-Mansûr Kalavun*”³⁹⁸ lakabları ve künyesiyle, el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin; “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Salâh Zeynü'd-Dîn Ebû'l-Cûd Hâccî bin el-Melik el-Eşref Şa'bân ibn Hüseyin bin Muhammed bin Kalavun el-Elfi*”³⁹⁹ lakab ve künyesiyle, el-Melik es-Salih Hacı b.

³⁹⁴ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 973-974, Mülhak Rakam-5.

³⁹⁵ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 88.

³⁹⁶ İbn Tagribirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: VIII, 47; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 239; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 806; el-Aynî, 1987-1992, *İkdu'l-Cumân*: III, 267; İbnü'l-Furât, 1967, *Tarihu İbnü'l-Furât*: VIII, 183.

³⁹⁷ İbn Tagribirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: X, 118; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 240; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/3, 713-745.

³⁹⁸ İbn Tagribirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XI, 118; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 240; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: III/1, 83; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/2, 3.

³⁹⁹ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 240; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: III/2, 439; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/2, 285.

Şa'ban ve “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır Zeynü'd-Dîn Ebû's-Se'âdât Ferec ibnü's-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'id Berkûk ibnü'l-Emîr Ânas*”⁴⁰⁰ lakab ve künyesiyle, el-Melik en-Nasır Ferec b. Berkuk olduğunu görüyoruz. Ayrıca, mezkûr lakabı, kitapların haricinde olmak üzere, bu bahsi geçen sultanlardan el-Melik el-Âdil Ketboğa adına “*el-Melik el-Âdil Zeynü'd-Dîn Ketboğa Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn*” lakablarıyla darb olunan, darb yeri ve tarihi belirsiz bakır sikkesinde⁴⁰¹, el-Melik el-Âdil Ketboğa'nın lakabları arasında da tesbit ettiğimizi belirtmeliyiz.

Zeynü'd-Dünyâ ve'd-Dîn – زين الدنيا و الدين: “Dünyanın ve Dinin Süsü” manasına gelmektedir. Lakap, “Zeyn = زين” kelimesinin “ed-Dünyâ=الدنيا” ve “el-Dîn=الدين” kelimelerine izafe olunarak elde edilen mürekkebe lakabın tam formu olarak, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Âdil Zeynü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ketboğa el-Mansûrî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn; Nâsiru'l-Milleti'l-Muhammediyye*” lakabları silsilesi ile h.695 tarihinde Kahire ve Dımaşk'ta darb olunmuş altın ve gümüş sikkelerinde⁴⁰²; Remle Ulu Camii'nin h.696 tarihli kitabesinde bulunan “*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Âdil Zeynü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Ketboğa Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*”⁴⁰³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Âdil Ketboğa'nın lakabları arasında geçmektedir.

Zeynü'l-Hacc ve'l-Harameyn – زين الحاج و الحرمين: “Haccedenlerin ve Harameyn'in Süsü” manasına gelen bu lakap, Dımaşk Kalesindeki h.673 tarihli inşa kitabesinde el-Melik ez-Zâhir Baybars'a itlak olunmuştur⁴⁰⁴.

3.38. es-Sitr – الستر

“Koruyan, Örtten, Muhafaza eden; Perde, Örtü, Hicab, Tutuk; Çok gizli ve kapalı olan; Haya, Edeb; Akıl, Us” gibi anlamlara gelen bu lafız hakkında Hasan el-Bâşâ, önceleri Hilafet makamını ve halifeyi ifade etmek için kullanılan “el-Dâr” benzeri bir ifade iken, ilerleyen süreçte ileri gelen kadınlar için kullanılan bir işaret lakabı halini almış ve genellikle “*er-Refî'*”, “*el-Âlî'*”, “*el-Eşref*” gibi bazı lafızlarla vasedilen bu lakabın, Memlûkler döneminde de kadınlar için kullanılmaya devam ettiği⁴⁰⁵ tesbitini yapmaktadır. Şecerü'd-Dürr'ün saltanat

⁴⁰⁰ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XII, 131; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitat*: II, 241; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: III/3, 959 ve IV/1, 8; İbn Hacer el-Askalânî, 1986, *İnbâü'l-Gumr*: IV, 29; İbn İyâs, 1982-1984, *Bedâi'u'z-Zuhur*: III, 275.

⁴⁰¹ Balog, 1964, *The Coinage*: 128.

⁴⁰² Balog, 1964, *The Coinage*: 126-127.

⁴⁰³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XI, 161, No-5029.

⁴⁰⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 313.

⁴⁰⁵ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 317-318.

görevinde bulunduğu esnada bu lakabı kullandığını, türbesinin h.648 senesine tarihlenen inşa kitabesinde bulunan “..es-Setrü’r-Refî’ ve’l-Hicâbü’l-Münî’ ‘İsmetü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Vâlidetü el-Melik el-Mansûr Halîl bin mevlânâ es-Sultân el-Melik es-Sâlih Necmü’d-Dîn Ebî’l-Feth Eyyûb..”⁴⁰⁶ lakabları silsilesinde, kendisine atfolunan diğer lakablarıyla birlikte görmekteyiz.

3.39. es-Sa’îd – السعيد

“Memnun, mutlu, mübarek, kutlu” gibi manalara gelen bu lakap, Memlûkler döneminde çoğu hallerde vefat etmiş şahsa verilmekteydi⁴⁰⁷. Bu şekilde kullanıldığına örnek olarak, en-Nâsır Muhammed b. Kalavun’a ait h.721 tarihli vakıfnâmede bulunan “..veledü mevlânâ es-Sultân el-Ecell es-Sa’îd eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Vâlidü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn Kalavun es-Sâlihî..”⁴⁰⁸ lakabları silsilesinde, h.724 tarihli vakıfnâmede bulunan “..ibnü mevlânâ es-Seyyid el-Ecell es-Sultân es-Sa’îd eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Vâlidü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Kasîmü Emîri’l-Mü’minîn Ebî’l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî..”⁴⁰⁹ lakabları silsilesinde ve h.726 tarihli vakıfnamede bulunan “..veledü mevlânâ es-Seyyid el-Ecell es-Sultân es-Sa’îd eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Vâlidü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn Ebî’l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri’l-Mü’minîn..”⁴¹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakabı olarak ıtlak olunması; el-Melik ez-Zâhir Berkuk’un türbesinin h 803 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..es-Sa’îd eş-Şehîd el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa’îd Berkûk..”⁴¹¹ lakablar silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkuk’un lakabları arasında geçmesi gösterilebilir.

Ayrıca, el-Melik es-Sa’îd Muhammed Bereke Hakan b. Baybars’ın resmi şahsi na’ıtı olarak mezkûr lakab ile lakablandığını, dönemin ana kaynak kitaplarının aktardığı “..es-Sultân el-Melik es-Sa’îd Nâsıru’d-Dîn Ebü’l-Me’âlî Muhammed Bereka Han ibnü’s-Sultân el-Melik ez-Zâhir Baybars el-Bundukdârî es-Sâlihî en-Necmî..”⁴¹² lakabları ve künyesinde görmekteyiz. Ayrıca, adına, üzerlerinde “el-Melik es-Sa’îd Nâsıru’d-Dünyâ ve’d-Dîn Bereke

⁴⁰⁶ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: 111-112.

⁴⁰⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 321-322.

⁴⁰⁸ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 18.

⁴⁰⁹ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 42.

⁴¹⁰ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 100.

⁴¹¹ Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: IV, 66.

⁴¹² Baybars el-Mansûrî, 1998, *Zübdetü’l-Fikre*: 108; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: I/2, 641; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hıtat*: II, 238; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü’z-Zahire*: VII, 223; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelî’s-Sâfi*: IX, 336-339; İbnü’l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü’z-Zehab*: VII, 632.

Hân bin el-Melikü'z-Zâhir Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn” lakabları ile h.676 yılında İskenderiye’de darb olunan altın ve h.676-678 yılları arasında Kahire, Hama ve Dımaşk’ta darb olunmuş muhtelif gümüş sikkelerinde de⁴¹³ tesbit etmekteyiz.

3.40. es-Sultân – السلطان

“Sultân” lafzı, “el-Elkâbü’l-Müfrede”den olup, “Hüccet, Burhan” manalarına gelmektedir. Lafız, Kur’an-ı Kerîm’de⁴¹⁴ ve Hadis-i Şeriflerde⁴¹⁵ geçmektedir. Müfessirlerin, ayetlerde geçen bu lafzın manasının, yukarıda aktarıldığı üzere, “Hüccet, Burhan” şeklinde olduğunu belirttikleri görülmektedir⁴¹⁶.

“el-Sultân” lafzının kelime kökü hakkında muhtelif görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşler:

Arapça “el-Salî” kökünden türemiş olup, bu kelimenin çoğuludur. Bu zaman manası, “sağlam, metîn, kuvvetli, sert, sözü herkes tarafından dinlenen” olmaktadır.

Arapça “es-Salâta” kökünden türemiş bir kelimedir⁴¹⁷. Manası, “Rahat davranma, kabalık, kahr ve galebe –ki o, halkına karşı galip gelmiş ve halkı ona itaat etmiştir-” olmaktadır.

Diğer bir görüşe göre ise, bu kelimenin aslının Arapça değil, Süryanice “Sultâna” kelimesi olduğu yönündedir. Manası ise “İktidar, İktidar Sahibi”dir⁴¹⁸.

Lafzın ortaya çıkışı, özel bir na’t şeklinde olmuştur. Bu şekilde ilk olarak, Halid b. Bermek (vefatı: h.165/781-782), Abbâsî Halifesi Harun er-Reşîd (vefatı: 193/809) tarafından lakablandırılmıştır⁴¹⁹. Diğer bir kavle göre ise, ilk olarak bu lakabın verildiği kişi, Ca’fer b. Yahya el-Bermekî⁴²⁰ (vefatı: h.187/803) idi. Bundan sonra Büveyhoğullarına gelinceye kadar bu lafzı kullanan bir yöneticinin olduğuna dair bir bilgi yoktur. Büveyhoğulları döneminde ise, lakaba “Sultânü’-d-Devle” şeklinde mürekkebe bir lakab olarak

⁴¹³ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 295; Balog, 1964, *The Coinage*: 107-109.

⁴¹⁴ A’raf: 71; Yunus: 68; Nahl: 99; İsrâ: 65; Neml: 21; Sebe: 21; Duhân: 19. Bu ayetlerden başka muhtelif ayetlerde de “*sultân*” lafzı geçmektedir, Bkz: (Abdülbaki, 1945, *el-Mu’cemü’l- Müfrehres*: 354-355).

⁴¹⁵ Bu hadisler için Bkz: Wensinck, 1986, *Concordance*: II, 502-503.

⁴¹⁶ el-Kurtubî, 1965-1967, *Ahkâmî’l- Kur’ân*: XIV, 293-294.

⁴¹⁷ Müstakimzâde, *Mecelletü’n-Nisâb*: vr. 257a; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: V, 421.

⁴¹⁸ Kramers, J. H. (1993). Sultan. *İslâm Ansiklopedisi* (XI, 24-28). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi; el- Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü’l- İslâmiyye*: 323.

⁴¹⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: V, 420.

⁴²⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: IX, 423.

rastlanılmaktadır. Lakabı bu şekilde “*Sultânü’ d-Devle*” Ebû Şücâ’ b. Bahâü’ d-Devle Fîrûz (vefatı: h.415/1024) kullanmıştır⁴²¹.

Türk hükümdarları arasında lakabı ilk olarak kullanan kişi, Gazneli Mahmud olmuştur⁴²². Selçuklu hükümdarları arasında da ilk olarak Tuğrul Bey tarafından kullanılmıştır⁴²³. Bundan sonra da gerek Selçukluların ve gerek diğer Türk hükümdarlarının kullandığı gerçek bir unvan halini almıştır. Bu durum Memlûkler döneminde de devam etmiş, gerek müfred bir lakab olarak ve gerekse mürekkebe lakab oluşumlarında oldukça sık bir biçimde kullanılmıştır. el-Melik ez-Zâhir Baybars’tan itibaren, bütün Memlûk Devleti hükümdarları tarafından *es-Sultân* ünvanı kullanılmıştır. el-Melik ez-Zâhir Baybars’ın *es-Sultân* ünvanını kullandığını, üzerinde “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Rükni’ d-Dünyâ ve’ d-Dîn Baybars es-Sâlihî Kasîmu Emîri’ l-Mü’minîn*” lakabları ve nisbesi ile adına h.659 senesinde Kahire’de ve h.661 yılında İskenderiye’de darb olunan altın sikkelerinde⁴²⁴ görüyoruz.

Bu kısa izahattan sonra, mürekkebe bir biçimde kullanılan “Sultân” ünvanı ile terkipli olunan lakablardan tesbit ettiklerimizi görelim:

Sultânü’ l-İslâm ve’ l-Müslimîn – سلطان الإسلام و المسلمين: “İslâmın ve Müslümanların Sultânî” manasına gelmektedir. Memlûk sultanlarının kullandıkları en önemli lakablardan birisi olup, zaten bu önemiyle mütenasib bir şekilde bütün Memlûk hükümdarları tarafından kullanılmıştır.

Lakabla, yöneticinin gerek dine ve gerek Müslümanlara bir koruyucu ve te’yid için Allah tarafından seçildiği anlatılmak istenmekte⁴²⁵ ve pek tabii olarak aynı zamanda da bütün İslâm dünyası üzerinde bir otorite olduğu ifade edilmektedir.

Lakabın bu mürekkebe halini kullanan Memlûk sultanlarından birkaç örnek verilmesi gerekirse; Baalbek Hanbelî Camii’nde h.682 tarihinde yaptırılan tecdid çalışmasına dair olan kitabe’de bulunan “*..mevlânâ es-Sultânü’ l-A’zam Şâhinşâh el-Mu’azzam Mâlikü Rikâbi’ l-Ümem Seyyidü Mülûki’ l-‘Arabi ve’ l-‘Acemi ve’ t-Türki ve’ d-Deylem el-Melik el-Mansûr Sultânü’ l-İslâm ve’ l-Müslimîn Kâmi’ u’ l-Kefereti ve’ l-Müşrikîn Muhyî’ l-‘Adli fî’ l-‘Âlemîn Melikü’ l-Bahreyn Hâdimü’ l-Harameyni’ ş-Şerîfeyn Ebî’ l-Me’âlî Kalavun Kasîmu Emîri’ l-*

⁴²¹ Kramers, 1993.

⁴²² el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü’ l- İslâmiyye*: 324.

⁴²³ Köymen, M. A. (1989). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu: I, 48; el- Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü’ l- İslâmiyye*: 325; Kramers, 1993.

⁴²⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 86-88.

⁴²⁵ Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü’ l- İslâmiyye*: 331.

Mü'minîn.."⁴²⁶ lakabları silsilesinde ve Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı bazı işlerin görülmesi için vakfettiği mülkler hakkındaki h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamelerde bulunan "*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-Adli fî'l-Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzilü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebi'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elleti hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..*"⁴²⁷ ve "*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Câmi'u Şemli'l-Îmân Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"⁴²⁸ lakablar silsilesinde, h. 21 Safer 685 tarihli yine Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı olarak vakfın bazı işlerinin düzenlenebilmesi amacıyla bazı mülklerin vakfedilmesine dair vakıfnâmede bulunan "*..mevlânâ ve seyyidinâ Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyi'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsufu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve's-Şevbekiyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ inzâfe ilâ zâlike'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..*"⁴²⁹ lakabları silsilesinde ve "*..el-Mevlâ es-Seyyid el-Ecell es-Sultân el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Müeyyed el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-*

⁴²⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 16, No-4823.

⁴²⁷ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

⁴²⁸ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 360.

⁴²⁹ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385.

*Müslimîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*⁴³⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında; Halife el-Hâkim Biemrillah Ahmed b. Ebî Rebî'in el-Melik el-Mansûr Laçin'in saltanat makamından hal' edilmesinden sonra, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un Kerek'ten dönerek ikinci defa saltanat makamına geldiğinde verdiği ahidnâmede bulunan "*..min 'Abdillâhi ve Veliyyihi el-Îmâm el-Hâkim Biemrillâh ibnü'l-'Abbâs Ahmed Emîrû'l-Mü'minîn ilâ es-Sultân el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Melik en-Nâsır Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâdimü'l-Harameyn Sâhibü'l-Kibleteyn Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*"⁴³¹ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a itlak olunan lakablar arasında; h.793 senesinde el-Melik es-Sâlih Hacî bin el-Eşref Şa'bân tarafından Yıldırım Bâyezid Han'a gönderilen mektub'da bulunan "*..el-Makarrü'l-Münîf el-Mevlevî el-Muzafferî el-Kebîrî el-Âlimî el-Âmilî el-Âdilî el-'Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'imî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Mesâgîrî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî el-Gıyâsî ez-Zâhirî ez-Zuhrî el-Eşrefî ve hüve'l-Mübâhî bi 'anillâh el-İmtinâhî izzü's-şer'i'n-nebeviyyi ve'd-dîn el-Bâhir el-Mustafevî Kehfü's-Sekaleyn Zillullâhi'l-Hâfikîn el-Müeyyed mine's-Semâ bi's-şevketi'l-mefâhireti'l-meşkûre el-Muzaffer 'alâ el-a'dâi bi's-savleti'l-bâhireti'l-mansûra Hâmî kuttâni haremullâhi te'âlâ bi't-te'yîdi'r-rabbânî Kâhiru a'dâillâhi bi'n-nasri'r-rahmânî Râfi'u a'lâmi's-şerî'ati's-şerîfeti's-sünniyyeti's-seniyye ve Kâmi'u'l-ahkâmî'l-bedî'ati'l-ba'îdeti'l-bedî'a Sultânü Arzillâh Hâfîzu Bilâdillâh Nâsiru 'İbâdillâh Mu'inü Evliyâillâh Müzillü A'dâillâh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn..*"⁴³², lakablar silsilesinde; üzerinde "*es-Sultân el-Melik el-Müeyyed Ebû'n-Nasr Şeyh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn..*" lakabları ile adına h.818 yılında İskenderiye'de darb olunan altın sikke'de⁴³³ ve Mehmed b.Ebî Yezîd b. Osman'ın h.5 Şa'ban 819 senesinde gönderdiği mektub'da bulunan "*..el-Münîfü'l-Hatîr el-Âlî el-Âlimî el-Âdilî el-Kebîrî el-'Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me'âlimü'l-İslâm Zillullâhi Te'âlâ 'alâ Kâffeti'l-Enâm Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mütemerridîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn 'Avnü'l-Ümmeti'l-Bâhire Kehfü'l-Milleti'z-Zâhire Sultânü'l-İslâm*"

⁴³⁰ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 395.

⁴³¹ el-Kalkaşandî, Ş. E.-A. *Me'âsiru'l-Înâfe fî Me'âlimi'l-Hilâfe*. Süleymaniye Kütüphanesi, No: 115, vr. 209a; Hammâde, M. M. (1983). *el-Vesâiku's- Siyâsiye ve'l- İdâriye li'l- 'Asri'l- Memlûki* (2 bs.). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle: 143.

⁴³² Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtin*: I, 116-117.

⁴³³ Balog, 1964, *The Coinage*: 301; en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkâtü'l- Memâlik*: 49.

ve'l-Müslimîn 'Avnü'z-Zu'afâi ve'l-Mesâkîn.."⁴³⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfedilen lakabları arasında; h. 12 Safer 868 tarihinde Beytül- Mâl'den yapılan mülk satışı ile alakalı vesika'da bulunan *"..mevlânâ eş-Şerîf el-Îmâm el-A'zam Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Nâsıru Livâi'l-'Adli ve'l-İhsân Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf (vesikada iki kelime noksan) el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Hoşkadem.."*⁴³⁵ lakab silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in lakabları arasında; h.25 Şevval 874 tarihli bir satış vesikasında bulunan *"..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam el-Mücâhid el-Muzaffer es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm vel-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelîmeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif hüve Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."*⁴³⁶ lakabları silsilesinde ve Ravza Adasında yaptırdığı camisine arazi ve akar vakfına dair düzenlenen h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamesinde bulunan *"..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâm el-'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-'Âmil el-'Âlim Zillullâhi'l-memdûd 'ale'l-'âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve Îmâmü'l-Mukaddimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsımu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmîli ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'n Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmi'u züyûli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyûşi'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelîmeti'l-Îmâni bi'l-'Adli ve'l-İhsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-Vârifî ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsıru Dînihi ellezî*

⁴³⁴ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ*: vr. 67a.

⁴³⁵ Emin, 1981, *Fihristü Vesâik*: 367.

⁴³⁶ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 457.

kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."⁴³⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında; h.907 Şaban ayının başlarında düzenlenmiş bir iskât ve temlik vesikasında bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyi'l-'Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Câmi'u'l-Kelimesi'l-Îmân Kâmi'u'l-'Abdeti's-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zillullâhi'l-Vârifi ve Ni'metühü's-Sâbigati li'l-Bâdi ve'l-'Âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-Ârâ' bi tafzîlihi ve lâ muhâlif Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu..*"⁴³⁸, h.22 Rebiulahir 919 tarihli bir istibdâl vesikasında bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Meliki'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mübtedi'în Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mulhidîn Melceü'l-Kâsidi'l-Vâridîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fî'l-Âlemîn Eşrefü'l-Mülûki'l-'Âdilîn Efsalü'l-Eimmeti'l-'Âmilîn Kehife'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Muhtâcîn Habîbü'l-'Ulemâi ve'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ehli'l-Bagi ve'l-'Udvân Câmi'u Kelimesi'l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi't-Tuhûti ve't-Ticân Zillullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'Âkif ve Nâsıru dînihi ellezi kuti'ati'l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâmîyü'l-Kibleteyn Hâviyü'l-Menkabeteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*"⁴³⁹ ve Ravza Adasındaki camii ve kasr hakkında düzenlenen h. 18 Rebiulahir 922 tarihli bir vakıfname'de bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam el-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fî'l-Âlemîn Eşrefü'l-Meliki'l-'Âdilîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zillullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkif Bâsıtu Besâti'l-'Adli fî'l-Ümem Sâhibü's-Seyf ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-*

⁴³⁷ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 480-481.

⁴³⁸ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 409-410.

⁴³⁹ el-Havî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: Vesika: IV, 3.

Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."⁴⁴⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları arasında geçtiğini görmekteyiz.

Sultânü'l-Arz – سلطان الأرض: "Yeryüzünün Sultanı" manasına gelmektedir. Lakab, Müslüman veya gayri Müslim farkı gözetmeksizin, dünyadaki bütün hükümdarların üzerinde bir güç ve otorite iddiasını ifade etmektedir.

Bu lakabın, el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından inşa ettirilen camii'nin h.835 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhri'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem ve'l-ma'rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve'l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü'z-Zamân Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..*"⁴⁴¹ ve hangâhının h. 835 tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhri'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Seyyidü't-Türki ve'l-'Arabi ve'l-'Acem Ebî'l-Me'âlî Efsalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'l-Menâkibi'l-'Ulviyye ve'l-Himmeti'l-Muhibbe..*"⁴⁴² lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakabları arasında; Kal'atü'l- Cebel'in h.906 tarihindeki bir tecdid çalışması ile alakalı kitabesinde bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâlikî rikâbünâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-'Âdil Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-Kalâ'i's-Sevâhiliyye ve'l-Aktâri'l-Hicâziyye Sultânü'l-Arz el-Hâkim Tûlihâ ve'l-'Arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Mücâhid el-Müeyyed el-Mansûr Sâhibü's-Seyfi ve'l-*

⁴⁴⁰ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, Vesika-3.

⁴⁴¹ Osman, 1977, *el- Âsârü'l- Mîmâriyye*: 34.

⁴⁴² Osman, 1977, *el- Âsârü'l- Mîmâriyye*: 181.

Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem es-Sultân el-Melik el-'Âdil Ebû'n-Nasr Tumanbay.."⁴⁴³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-'Âdil Tumanbay'ın lakabları arasında geçtiğini görmekteyiz.

Sultânü Arzillah – سلطان أرض الله: "Allah'ın Dünyasının Sultanı" manasına gelmektedir. Lakab, h.793 senesinde el-Melik es-Sâlih Hacî bin el-Eşref Şa'bân tarafından Yıldırım Bâyezid Han'a gönderilen mektub'da bulunan "*..el-Makarrü'l-Münîf el-Mevlevî el-Muzafferî el-Kebîrî el-'Âlimî el-'Âmilî el-'Âdilî el-'Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'imî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Mesâgirî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî el-Gıyâsî ez-Zâhirî ez-Zuhrî el-Eşrefî ve hüve'l-Mübâhî bi'anillâh el-İmtinâhî izzü's-şer'i'n-nebeviyyi ve'd-dîn el-Bâhir el-Mustafevî Kehfü's-Sekaleyn Zillullâhî'l-Hâfikîn el-Müeyyed mine's-Semâ bi's-şevketi'l-mefâhireti'l-meşkûre el-Muzaffer 'alâ el-a'dâi bi's-savleti'l-bâhireti'l-mansûra Hâmî kuttâni haremullâhi te'âlâ bi't-te'yîdi'r-rabbânî Kâhiru a'dâillâhi bi'n-nasri'r-rahmânî Râfi'u a'lâmi's-şerî'ati's-şerîfeti's-sünniyyeti's-seniyye ve Kâmi'u'l-ahkâmî'l-bedî'ati'l-ba'îdeti'l-bedî'a Sultânü Arzillâh Hâfizu Bilâdillâh Nâsıru 'İbâdillâh Mu'înü Evliyâillâh Müzillü A'dâillâh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn..*"⁴⁴⁴, lakablar silsilesinde geçmektedir.

Sultânü'l-Arz zâti't-Tûli ve'l-'Arz – سلطان الأرض ذات الطول و العرض: "Enine ve boyuna Dünyanın Sultanı" anlamına gelmektedir. Lakabı, el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından yaptırılan medrese, türbe ve bîmâristânının h.684 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtin Sultânü'l-Arz zâti't-tûli ve'l-'arz Melikü'l-Basîta Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l-Misreyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"⁴⁴⁵ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında görmekteyiz.

Sultânü'l-Basîta – سلطان البسيطة: el-Kalkaşandî tarafından el-Elkâbü'l-Mürekkebe'den olarak tasnif edilmiş ve sultana ait lakablardan birisi olduğu belirtilerek "Bütün Yeryüzünün Sultanı"⁴⁴⁶ şeklinde anlamlandırılmıştır. Lakabı, h.825 senesinde el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa dükü arasındaki yazışmada bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-*

⁴⁴³ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I/1, 93; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 110.

⁴⁴⁴ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtin*: I, 116-117.

⁴⁴⁵ Van Berchem, M. (1894-1903). *Matériaux*: I/1, 126-127.

⁴⁴⁶ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 55.

*Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..*⁴⁴⁷ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'a ait lakablar arasında; Floransalı tacirlerin Memlûk ülkesindeki imtiyazlarını te'kid hususunda h. 24 Zilhicce 894 senesinde düzenlenen hitab yazısında bulunan *"..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil Mühyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlayü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-Îman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*⁴⁴⁸ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında ve Fransız sefirinin talebi üzerine verilen yeni imtiyazları havi h.10 Rebîulevvel 915 tarihli mersûm'da bulunan *"..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Müccâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kıbleteyn Hâdimü'l- Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelimeti'l-Îmân Nâşiru Livâi'l-'Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*⁴⁴⁹ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları arasında görmekteyiz.

Sultânü'l-'Âlem – سلطان العالم: "Dünyanın Sultanı" manasına gelmektedir. el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından h.690 senesinde 'Alâüddin Hakkârî isimli şahsa gönderilen

⁴⁴⁷ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

⁴⁴⁸ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 452.

⁴⁴⁹ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 477.

ilbâs-ı fütüvve mersûmu'nda bulunan “..Sultânü'l-Arz Melikü'l-Basîta İmâmü'l-'Asr Râfi'u Livâi'n-Nasr Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Fâtihu'l-Bilâdi ve'l-Kilâ'i ve'l-Emsâr Kâhiru'l-Küffâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Sultânü'z-Zamân Hüsrevâni İrân Şâhinşâh el-Kân Sultânü'l-'Âlem Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk..”⁴⁵⁰ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü'ş-Şark ve'l-Garb – سلطان الشرق و الغرب: “Doğunun ve Batının Sultanı” manasına gelmektedir. Lakab, m.13 Mayıs 1290 / h.2 Cemaziyelevvel 689 tarihinde el-Melik el-Mansûr Kalavun ile Cenovalılar arasında gerçekleştirilen Hüdne'de bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-'Âlim el-'Âdil Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü Mısr ve'ş-Şâm ve Haleb ve Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicâz Sultânü Beyti Mekketi'l-beyti'l-'âlî Sultânü'l-Kudüs ve'l-Bilâdi'l-Mukaddese ve'l-Bilâdi's-Sâhil Sultânü Trablus es-Sâhil ilâ Trablus el-Garb Sultânü'ş-Şark ve'l-Garb Sultânü'l-Mülûk Melikü Sâiri'l-'Arabi ve'l-'Acem Sultânü Cemî'i'l-İslâm Kalavun es-Sâlihî..”⁴⁵¹ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü'z-Zamân – سلطان الزمان: “Zamanın Sultanı” manasına gelmektedir. Kendi döneminde hüküm sürmekte bulunan diğer bütün hükümdarlar üzerinde bir otorite olduğu iddiasını ifade etmektedir. el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un h.690 tarihinde 'Alâüddin Hakkârî isimli şahsa gönderdiği ilbâs-ı fütüvve mersûmu'nda bulunan “..Sultânü'l-Arz Melikü'l-Basîta İmâmü'l-'Asr Râfi'u Livâi'n-Nasr Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Fâtihu'l-Bilâdi ve'l-Kilâ'i ve'l-Emsâr Kâhiru'l-Küffâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Sultânü'z-Zamân Hüsrevâni İrân Şâhinşâh el-Kân Sultânü'l-'Âlem Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk..”⁴⁵² lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü Bilâdillâh – سلطان بلاد الله: “Allahın Ülkelerinin Sultanı” manasına gelmektedir. el-Melik el-Mansûr Kalavun'un, h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsîru Kelimeti'l-İmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli'ş-Şirki ve't-Tugyân Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn

⁴⁵⁰ İbn Abduzzâhir, 1902, *el-Eltâfû'l-Hafiye*: 67; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: XII, 270.

⁴⁵¹ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşri'fü'l-Eyyâm*: 166.

⁴⁵² İbn Abduzzâhir, 1902, *el-Eltâfû'l-Hafiye*: 67; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: XII, 270.

Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Misriyyeti elleti hiye hazâinullâhi fi arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁴⁵³ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü'l-İslâmi Cemî'ihim – سلطان الإسلام جميعهم: “Müslümanların Hepsinin Sultanı” manasına gelmektedir. Bu lakapta da İslâm dünyası üzerinde otorite iddiasının ifadesi mevcuttur. h. 13 Rebiulahir 689 tarihinde Roi Dragon Don Alfonso ile el-Melik el-Mansûr Kalavun arasında yapılan hüdne'de metninde bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-'Âlim el-'Âdil Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Sultanü'd-Diyâri'l-Misriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve Haleb Sultânü'l-Mülûk Melikü's-Şark Sultânü'n-Nûbe bilâdi'l-Melik Dâvûd Sultânü'l-Beyti'l-Mukaddes Sultânü'l-Beyti'l-'Âliyi's-Şerîf bi Mekke Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicâz Sultânü Cemî'i'l-'Arab Sultânü'l-İslâm cemî'ihim Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun es-Sâlihî..”⁴⁵⁴, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü Cemî'i'l-İslâm – سلطان جميع الإسلام: “Müslüman Toplumunun Sultanı” manasına gelmektedir. m.13 Mayıs 1290 / h.2 Cemaziyelevvel 689 tarihinde el-Melik el-Mansûr Kalavun ile Cenovalılar arasında yapılan hüdne'de bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-'Âlim el-'Âdil Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü Mısr ve's-Şâm ve Haleb ve Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicâz Sultânü Beyti Mekketi'l-beyti'l-'âlî Sultânü'l-Kudüs ve'l-Bilâdi'l-Mukaddese ve'l-Bilâdi's-Sâhil Sultânü Trablus es-Sâhil ilâ Trablus el-Garb Sultânü's-Şark ve'l-Garb Sultânü'l-Mülûk Melikü Sâiri'l-'Arabi ve'l-'Acem Sultânü Cemî'i'l-İslâm Kalavun es-Sâlihî..”⁴⁵⁵ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

⁴⁵³ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 334.

⁴⁵⁴ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşrifü'l- Eyyâm*: 157.

⁴⁵⁵ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşrifü'l- Eyyâm*: 166.

Sultânü'l-Mülûk – سلطان الملوك: “Meliklerin Sultanı” manasına gelmektedir. Celâleddin es-Suyûtî'nin bildirdiğine göre; “*Velâyeti altında melikleri bulunmayan bir yöneticiye, bu isim (Sultân) itlâk olunmaz. Velâyeti altında melikler bulunan kişi melikler meliki olur*”⁴⁵⁶ demektir. İşte, Memlûk sultanlarının bu lakabı kullanmalarının sebebi, hakimiyeti altında bir çok melik bulunduğunu ve kendisinin “melikler meliki” olduğunu ve dolayısıyla da devletinin gücünü ifade etmek içindir.

Lakab, Roi Dragon Don Alfonso ile el-Melik el-Mansûr Kalavun arasında h.13 Rebiulahir 689 tarihinde yapılan sulh metninde bulunan “*..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve Haleb Sultânü'l-Mülûk Melikü's-Şark Sultânü'n-Nübe bilâdi'l-Melik Dâvûd Sultânü'l-Beyti'l-Mukaddes Sultânü'l-Beyti'l-‘Âlyi's-Şerîf bi Mekke Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicâz Sultânü Cemî'i'l-'Arab Sultânü'l-İslâm cemî'ihim Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun es-Sâlihî..*”⁴⁵⁷ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk – سلطان العرب و العجم و الترك: “Arapların, Acemlerin ve Türklerin Sultânü” manasına gelmektedir. Milliyet ayırt etmeksizin bütün müslüman milletlerin sultanı olduğu ifade edilmektedir. Lakab, Halife el-Hâkim Biemrillah Ahmed b. Ebî Rebî' tarafından, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a verilen ahidnamede bulunan “*..min 'Abdillâhi ve Veliyyihi el-İmâm el-Hâkim Biemrillâh ibnü'l-'Abbâs Ahmed Emîrû'l-Mü'minîn ilâ es-Sultân el-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Melik en-Nâsır Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Fâtihu'l-Emsâr Seyyidü'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâdimü'l-Harameyn Sâhibü'l-Kibleteyn Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*”⁴⁵⁸ lakablar silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakabları arasında; Hıms'taki el-Hâlid Türbesi'nin h.691 senesindeki teçdidini ile alakalı kitabe'de bulunan “*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Eşref el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr el-Hümâm Mâlikü'l-Enâm Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nâsiru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kibleteyn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arab ve'l-'Acem ve't-Türk Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Câmî'u*

⁴⁵⁶ es-Suyûtî, h.1311, *Hüsnü'l-Muhadara*: II, 92.

⁴⁵⁷ İbn Abdüzzâhir, 1962, *Teşrîfü'l-Eyyâm*: 157.

⁴⁵⁸ el-Kalkaşandî, *Me'âsiru'l-İnâfe*: vr. 209a; Hammâde, 1983, *el-Vesâik*: 143.

*Fazîleteyi's-Seyf ve'l-Kalem Ebî'l-Feth Halîl..*⁴⁵⁹ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk – سلطان ملوك العرب و العجم و الترك : “Arap, Acem ve Türk Meliklerinin Sultanı” manasına gelmektedir. el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın yaptırdığı medresesi için vakfettiği ekili arazi ile alakalı h.25 Şevval 874 tarihli vakıfnâmesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam el-Mücâhid el-Muzaffer Sultânü'l-İslâm vel-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Câmî'u Kelîmeti'l-Îmân Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârîfi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsîru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlîf lehü hüve Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁴⁶⁰ ve h. 15 Zilhicce 895 senesindeki vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsîmu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmîli ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelîmeti'l-Îmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-vârîfi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsîru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlih ve Lâ Muhâlîf Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁴⁶¹ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem – سلطان العرب و العجم : “Arapların ve Acemlerin Sultanı” manasına gelmektedir. Lakab, Baalbek Kalesinde h. 681 senesinde yaptırılan tecdid çalışması ile alakalı olan kitabe'de bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem el-Müeyyedü mine's-Semâi el-Mansûru 'ale'l-A'dâi el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mâlikü'l-Bahreyn

⁴⁵⁹ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 106, No-4956.

⁴⁶⁰ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 457.

⁴⁶¹ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 466.

*Hâdimü'l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*⁴⁶² lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a ait lakabların arasında; el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın h.851 tarihinde Kal'atü'l- Cebel'de yaptırdığı teccid çalışmasıyla alakalı bir restorasyon kitabesinde bulunan “*..seyyidinâ ve Mâlikü Rukkinâ el-Melikü'l-A'zam Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhibbu'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni ş-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fi 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kalâi ş-Şâmiyyeti ve's-Sevâhiliyye es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Çakmak..*”⁴⁶³ ve yine h.851 tarihinde Kal'atü'l- Cebel'de yaptırdığı retorasyon çalışmasıyla alakalı diğer bir kitabe'de bulunan “*..seyyidinâ ve Mâlikü Rikâbinâ el-İmâmü'l-A'zam Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni ş-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fi 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kalâi ş-Şâmiyyeti ve's-Sugûri'l-Skenderiyyeti es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Çakmak..*”⁴⁶⁴ lakab silsilelerinde, el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın lakapları arasında bulunmaktadır.

Sultânü Cemî'i'l-'Arab – سلطان جميع العرب: “Arap Toplumunun Sultani” manasına gelmektedir. Lakap, Don Alfonso ile el-Melik el-Mansûr Kalavun arasında h.13 Rebiülahir 689 tarihinde imzalanan hüdne'de bulunan “*..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-'Âlim el-'Âdil Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Sultanü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi ş-Şâmiyye ve Haleb Sultânü'l-Mülûk Melikü ş-Şark Sultânü'n-Nûbe bilâdi'l-Melik Dâvûd Sultânü'l-Beyti'l-Mukaddes Sultânü'l-Beyti'l-'Âlîyi ş-Şerîf bi Mekke Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicâz Sultânü Cemî'i'l-'Arab Sultânü'l-İslâm cemî'ihim Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun es-Sâlihî..*”⁴⁶⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü Cüyûşi'l-Muvahhidîn – سلطان جيوش الموحدين: “Allah'ın Bir'liğine İnananların Ordusunun Sultani” manasına gelmektedir. Lakap, Halep Kalesindeki h.691 tarihli kitabe'de bulunan “*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-'Âlim el-'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsıru'l-İslâm ve'l-Müslimîn İmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille*

⁴⁶² Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 9, No-4815.

⁴⁶³ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 110.

⁴⁶⁴ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 91; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 51, 110.

⁴⁶⁵ İbn Abdüzzâhir, 1962, *Teşrifü'l- Eyyâm*: 157.

Müçürü'l-Ümme Zahîrû'l-Hilâfe Nasîrû'l-İmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyüşî'l-Muvahhidîn Nâsîrû'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Mübîdî'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyüşî'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye Nâsîrû'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun.."⁴⁶⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü Mülki Mısır – سلطان ملك مصر: “Mısır Ülkesinin Sultanı” manasına gelmektedir. Lakap, Sultan Murad Han tarafından Güvercinlik Kalesinin düşman muhasarasından kurtarılması ile alakalı olarak el-Melik el-Eşref Barsbay'a gönderilen mektupta bulunan “..’uluvvi cenâb es-Sultân ‘Aliyyü's-Şân Zâhirü'l-Hatr Bâhirü'l-Burhân Cemîlü'l-Lutf Cezîlü'l-İhsân el-Kebîrî el-'Âmilî el-'Âlimî el-'Âdilî eş-Şâmilî el-Kâmilî el-Müeyyedî el-Müşeyyedî el-Muzafferî ez-Zahîrî el-'Avnî el-Giyâsî el-'Azamî el-Ekremî el-Mevlevî el-Evlevî Zıllullâhi fi Arzillâh Nâsîrû 'İbâdillâh Mu'inü Evliyâillâh Müzillü A'dâillâh Mu'allâ Kavâ'idü'l-Müvessem ve'l-Harameyn Hâmî Meşâhidi'l-Bekâ'i's-Şerîfe ve'l-mürüvveteyn Müessis Merâsimi'l-'azameti ve'l-celâl Müekkid Me'âkîdu'l-Makâsîd ve'l-Âmâlî muttali' levâmî'u'l-izz ve't-temkîn Muzhir müessirü'l-mülk ve'd-dîn Melâzî'l-Guzât ve'l-Mücâhidîn Muhizzu Eltâfî Rabbi'l-'Âlemîn Sultânü Mülkü Mısır Mansûr el-Livâ li tilke's-sîfât ve sıfatühâ el-Eşref..”⁴⁶⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'a atfedilen lakaplar arasında geçmektedir.

Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l- Mısreyn – سلطان العراقين و المصريين: “İki Irak'ın ve İki Mısır'ın Sultanı” manasına gelmektedir. Lakapta geçen “Irâkeyn” tabiri ile, Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem kastedilmektedir⁴⁶⁸. Diğer bir tabir olan “Mısreyn” ile de, Yukarı Mısır (yani Vechü'l- Kıbelî) ve Aşağı Mısır (yani Vechü'l- Bahrî)⁴⁶⁹ kastedilmektedir. Lakap, h.684 tarihinde el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından yaptırılan medresenin inşa kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü'l-'Azam el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-

⁴⁶⁶ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

⁴⁶⁷ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtîn*: I, 201.

⁴⁶⁸ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 337. Ayrıca, **Irak-ı Arap** için Bkz: el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: IV, 419; **Irak-ı Acem** için Bkz: el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: IV, 366, 405.

⁴⁶⁹ Bu tabirlerin detaylı açıklamaları için Bkz: el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: III, 449-467; el-Makrîzî, h.1270, *el- Hitat*: I, 72-74; İbn İyas, M. A. (1995). *Nüzhetü'l- Ümem fi'l- 'Acâibi ve'l- Hikem* (1 b.). (M. Z. Azeb, Dü.) Kahire: Mektebetü'l-Medbûlî: 127-129; Kopruman, K. Y. (1988). *Memlûkler Döneminde Mısır'da Sosyal Hayat*. H. D. Yıldız (Dü.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (VII, 17-49). İstanbul: Çağ Yayınları.

*Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Sultânü'l-Arz zâti't-tûli ve'l-'arz Melikü'l-Basîta Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l-Mısreyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn (okunamayan kısım) Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye (okunamayan kısım) Kenzü'l-'Uffâti ve'l-Munkatü'în Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*⁴⁷⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü's-Şâm ve'l-Yemen – سلطان الشام و اليمن: “Şam'ın ve Yemen'in Sultanı” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından yaptırılan türbenin h.687 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü's-Şâm ve'l-Yemen Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Melikü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Cihâti'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi's-C83Şâmiyye ve'l-A'mâli'l-Firâtiyye ve'd-Diyâri'l-Bekriyye Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Behlivân Cihân (okunamayan kısım) Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁴⁷¹ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a atfolunan lakaplardan birisi olarak geçmektedir.

Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicaz – سلطان اليمن و الحجاز: “Yemen'in ve Hicaz'ın Sultanı” manasına gelmektedir. Lakap, h.689 tarihinde Roi Dragon Don Alfonso ile el-Melik el-Mansûr Kalavun arasında yapılan hüdne'de bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-'Âlim el-'Âdil Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Sultanü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve Haleb Sultânü'l-Mülûk Melikü's-Şark Sultânü'n-Nûbe bilâdi'l-Melik Dâvûd Sultânü'l-Beyti'l-Mukaddes Sultânü'l-Beyti'l-'Âliyi's-Şerîf bi Mekke Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicâz Sultânü Cemî'i'l-'Arab Sultânü'l-İslâm cemî'ihim Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun es-Sâlihî..”⁴⁷² lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

⁴⁷⁰ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I/1, 126-127; Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 36, No-4852.

⁴⁷¹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I/1, 142; Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 66-67, No-4895.

⁴⁷² İbn Abdüzzâhir, 1962, *Teşrîfü'l-Eyyâm*: 157.

Sultânü'l-Beyti'l-‘Âliyi’ş-Şerîfi bi Mekke – سلطان البيت العالى الشريف بمكة: “Mekke’de - bulunan- Beytü'l- ‘Âliyi’ş- Şerîf’in Sultani” manasına gelmektedir. Lakapta geçen “Beytü'l- ‘Âliyi’ş- Şerîf” ile kastedilen mekan, “Kabe”dir. Bütün Müslümanlar tarafından kutsal sayılan bu mahallin hükümdarı olduğunun belirtilmesi, Memlûk sultanlarının İslam dünyası üzerindeki siyâdet iddiaları ile alakalıdır. Lakap, h.689 tarihinde Roi Dragon Don Alfonso ile el-Melik el-Mansûr Kalavun arasında yapılan hüdne’de bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil Seyfü’ d-Dünyâ ve’ d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Sultânü’ d-Diyâri’l-Mısriyye ve’l-Bilâdi’ş-Şâmiyye ve Haleb Sultânü’l-Mülûk Melikü’ş-Şark Sultânü’n-Nûbe bilâdi’l-Melik Dâvûd Sultânü’l-Beyti’l-Mukaddes Sultânü’l-Beyti’l-‘Âliyi’ş-Şerîf bi Mekke Sultânü’l-Yemen ve’l-Hicâz Sultânü Cemî’i’l-‘Arab Sultânü’l-İslâm cemî’ihim Seyyidü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn Ebî’l-Feth Kalavun es-Sâlihî..”⁴⁷³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü Beyti Mekketi el-Beyti’l-‘Âlî – سلطان بيت مكة البيت العالى: “Mekke Evi Beytü’l- ‘Âlî’nin Sultani” manasına gelmektedir. Lakap, m.13 Mayıs 1290 / h.2 Cemaziyelevvel 689 el-Melik el-Mansûr Kalavun ile Cenovalılar arasında gerçekleştirilen Hüdne’de bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil Seyfü’ d-Dünyâ ve’ d-Dîn Sultânü Mısır ve’ş-Şâm ve Haleb ve Sultânü’l-Yemen ve’l-Hicâz Sultânü Beyti Mekketi’l-beyti’l-‘âlî Sultânü’l-Kudüs ve’l-Bilâdi’l-Mukaddese ve’l-Bilâdi’s-Sâhil Sultânü Trablus es-Sâhil ilâ Trablus el-Garb Sultânü’ş-Şark ve’l-Garb Sultânü’l-Mülûk Melikü Sâiri’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Sultânü Cemî’i’l-İslâm Kalavun es-Sâlihî..”⁴⁷⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakabları arasında geçmektedir.

Sultânü Beyti’l-Mukaddes – سلطان البيت المقدس: “Mukaddes Evin Sultani” manasına gelmektedir. Lakapta geçen “Beytü’l-Mukaddes” tabiri, Kudüs’te bulunan Mescid-i Aksâ’yı ifade etmektedir. Lakap, h.689 tarihinde Roi Dragon Don Alfonso ile el-Melik el-Mansûr Kalavun arasında yapılan hüdne’de bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil Seyfü’ d-Dünyâ ve’ d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Sultânü’ d-Diyâri’l-Mısriyye ve’l-Bilâdi’ş-Şâmiyye ve Haleb Sultânü’l-Mülûk Melikü’ş-Şark Sultânü’n-Nûbe bilâdi’l-Melik Dâvûd Sultânü’l-Beyti’l-Mukaddes Sultânü’l-Beyti’l-‘Âliyi’ş-Şerîf bi Mekke Sultânü’l-Yemen ve’l-Hicâz Sultânü Cemî’i’l-‘Arab Sultânü’l-İslâm cemî’ihim

⁴⁷³ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşri’ü’l-Eyyâm*: 157.

⁴⁷⁴ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşri’ü’l-Eyyâm*: 166.

Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun es-Sâlihî.."⁴⁷⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü'l-Kudüs ve'l-Bilâdi'l-Mukaddese ve'l-Bilâdi's-Sâhil – سلطان القدس و البلاد
المقدسة و البلاد الساحل: "Kudüs'ün, Mukaddes Ülke'nin ve Sahil Bölgesi'nin Sultanı" manasına gelmektedir. Lakapta geçen "Bilâdü's-Sâhil", Filistin'in Akdeniz'deki sahil kısmını kasteden bir lafız olup, içine, Gazze, Remle, Lüdd ve Kâkûn şehirlerini alan bölgeye verilen isimdir⁴⁷⁶. Lakap, m.13 Mayıs 1290 / h.2 Cemaziyelevvel 689 el-Melik el-Mansûr Kalavun ile Cenovalılar arasında gerçekleştirilen Hüdne'de bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü Mısır ve's-Şâm ve Haleb ve Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicâz Sultânü Beyti Mekketi'l-beyti'l-âli Sultânü'l-Kudüs ve'l-Bilâdi'l-Mukaddese ve'l-Bilâdi's-Sâhil Sultânü Trablus es-Sâhil ilâ Trablus el-Garb Sultânü's-Şark ve'l-Garb Sultânü'l-Mülûk Melikü Sâiri'l-Arabi ve'l-Acem Sultânü Cemî'i'l-İslâm Kalavun es-Sâlihî..*"⁴⁷⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü Mısır ve's-Şâm ve Haleb – سلطان مصر و الشام و حلب – "Mısır'ın, Şam'ın ve Halep'in Sultanı" manasına gelmektedir. Lakap, m.13 Mayıs 1290 / h.2 Cemaziyelevvel 689 el-Melik el-Mansûr Kalavun ile Cenovalılar arasında gerçekleştirilen Hüdne'de bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü Mısır ve's-Şâm ve Haleb ve Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicâz Sultânü Beyti Mekketi'l-beyti'l-âli Sultânü'l-Kudüs ve'l-Bilâdi'l-Mukaddese ve'l-Bilâdi's-Sâhil Sultânü Trablus es-Sâhil ilâ Trablus el-Garb Sultânü's-Şark ve'l-Garb Sultânü'l-Mülûk Melikü Sâiri'l-Arabi ve'l-Acem Sultânü Cemî'i'l-İslâm Kalavun es-Sâlihî..*"⁴⁷⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriye ve'l-Bilâdi's-Şâmiye ve Haleb – سلطان الديار المصرية و البلاد
الشامية و حلب: "Mısır Ülkesinin, Şam Bölgesinin ve Halep'in Sultanı" manasına gelen bu lakap, h.689 tarihinde Roi Dragon Don Alfonso ile el-Melik el-Mansûr Kalavun arasında yapılan hüdne'de bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Sultanü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve Haleb Sultânü'l-Mülûk Melikü's-Şark Sultânü'n-Nûbe bilâdi'l-Melik Dâvûd Sultânü'l-Beyti'l-Mukaddes Sultânü'l-Beyti'l-Âliyi's-Şerîf bi Mekke Sultânü'l-Yemen*"

⁴⁷⁵ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşrîfü'l-Eyyâm*: 157.

⁴⁷⁶ el-Ömeri, 1988, *el-Tarif*: 226-227; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: IV, 102-104.

⁴⁷⁷ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşrîfü'l-Eyyâm*: 166.

⁴⁷⁸ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşrîfü'l-Eyyâm*: 166.

ve'l-Hicâz Sultânü Cemî'i'l-'Arab Sultânü'l-İslâm cemî'ihim Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun es-Sâlihî..⁴⁷⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü Trablus es-Sâhil ilâ Trablus el-Garb – سلطان طرابلس الساحل إلى طرابلس الغرب: “Trablus es-Sahil'den Trablus el-Garb'e -kadar olan sahil şeridinin- Sultanı” manasına gelmektedir.

Lakapta geçen mahallerden birincisi olan Trablus es-Sâhil, yahut diğer adı ile Trablus eş-Şâm, Şam Naibliği'nin Akdeniz'deki limanlarından biri olup⁴⁸⁰, Sultan Kalavun tarafından h.688 senesinde haçlıların elinden kurtarılmış idi. Gerek ticari olarak ve gerekse denizden gelebilecek saldırılar düşünülerek sahil şeridine kaleler yapıldı, asıl Trablus şehri sahilden uzak bir noktaya taşındı⁴⁸¹. Trablusgarb ise, Batı Tunus'ta, Akdeniz üzerinde bulunan bir liman şehridir⁴⁸².

Lakap, m.13 Mayıs 1290 / h.2 Cemaziyelevvel 689 el-Melik el-Mansûr Kalavun ile Cenovalılar arasında gerçekleştirilen Hüdne'de bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü Mısr ve's-Şâm ve Haleb ve Sultânü'l-Yemen ve'l-Hicâz Sultânü Beyti Mekketi'l-beyti'l-âlî Sultânü'l-Kudüs ve'l-Bilâdi'l-Mukaddese ve'l-Bilâdi's-Sâhil Sultânü Trablus es-Sâhil ilâ Trablus el-Garb Sultânü's-Şark ve'l-Garb Sultânü'l-Mülûk Melikü Sâiri'l-'Arabi ve'l-'Acem Sultânü Cemî'i'l-İslâm Kalavun es-Sâlihî..”⁴⁸³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü'd-Diyâri'l-Mısrıyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-Halebiyye ve'l-Fırâtiyye ve Kılâ'i'r-Rûm ve Bilâdihâ ve Bilâdi's-Şark – سلطان الديار المصرية والبلاد الشامية والحلبية والفرازية و قلاع الروم و بلادها و بلاد الشرق “Mısır Ülkesinin, Şam, Haleb ve Fırat Bölgelerinin, Rum Kalelerinin ve Bölgelerinin ve Doğu Beldelerinin Sultanı” manasına gelmektedir. Lakapta geçen “Kalâ'i'r-Rûm ve Bilâdühâ” tabiri ile, Anadolu Selçuklularına tabi olan kaleler ve Anadolu'daki bölgeleri kastedilmektedir⁴⁸⁴. Lakap, Sîs Sahibi ile el-Melik el-Mansûr Kalavun arasında h.684 yılında yapılan hüdne ve yemin nüshasında bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-

⁴⁷⁹ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşrifü'l-Eyyâm*: 157.

⁴⁸⁰ el-Ömeri, 1988, *el-Tarîf*: 235-236; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: IV, 147-149.

⁴⁸¹ el-'Abbâdî, A. M. (1981). *Târîhu'l-el-Bahriyyetü'l- İslâmiye fî Mısr ve's- Şâm*. Beyrut: Dâru'n-Nehzati'l-'Arabiyye: 306-307.

⁴⁸² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 100.

⁴⁸³ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşrifü'l-Eyyâm*: 166.

⁴⁸⁴ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 338.

Mülûki ve's-Selâtîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-Halebiyye ve'l-Firâtiyye ve Kılâ'i'r-Rûm ve Bilâdihâ ve Bilâdi's-Şark Melikü'l-Basîta Ebî'l-Feth Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn.."⁴⁸⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-Kerekiyye ve's-Şevbekiyye ve'l-Firâtiyye ve'd-Diyâri Bekriyye ve mâ enzâfe ilâ zâlike mine'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve'l-Kalâ'i'l-Husûn – سلطان الديار المصرية و البلاد الشامية والكركية والشوبكية والفراتية – "Mısır Ülkesinin, Şam Bölgesinin, Kerek'in, Şevbek'in, Fırat'ın, Diyarbakır'ın ve bütün bunlara eklenen ülkelerden, bölgelerden olanların ve Kalelerinin ve Hisarlarının Sultanı" manasına gelmektedir. Lakap, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı olarak vakfın bazı işlerinin düzenlenebilmesi amacıyla bazı mülklerin vakfedilmesine dair h.21 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan "*..mevlânâ ve seyyidinâ Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Munsufu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve's-Şevbekiyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ inzâfe ilâ zâlike'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kılâ'i ve'l-husûn..*"⁴⁸⁶, el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye Hazâinullahi fî 'Arzihi ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Mahvetati bi Kelâmîhi ve Havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve'l-Kalâ'i ve Husûn – سلطان الديار المصرية التي هي خزائن الله في ارضه والبلاد الشامية المحوطة بكلامه و حوطه والكركية – "Allahın yeryüzündeki hazinesi olan Mısır Diyarının, Allahın –hayır ve bereket- Kelâmı ve Kalkanı ile kuşatılmış Şam Bölgesinin, Kerek'in, Diyarbakır'ın, Fırat'ın, Hicaz'ın ve bunların dışında kalan ülkelerin, bölgelerin, kalelerin ve hisarların Sultanı" manasına gelmektedir. Lakap, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı h.12 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan "*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-*

⁴⁸⁵ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşri'ü'l- Eyyâm*: 94.

⁴⁸⁶ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385.

Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyûti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Hameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fi arzîhi ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmîhi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁴⁸⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansur Kalavun'a itlak olunan lakaplar arasında geçmektedir.

3.41. Seyf – سيف

“Kılıç” manasına gelen bu lafız, Memlûkler döneminde mürekkeb lakab oluşturmakta kullanılmıştır :

Seyfü'd-Dîn – سيف الدين: “Dinin Kılıcı” manasına gelmektedir. Memlûkler döneminde askeri tabakadan olan Türkler tarafından gücün ve şiddetin bir ifadesi olarak kullanıldığını⁴⁸⁸ görüyoruz. Memlûk sultanlarının da, toplum içerisinde buldukları konumu ve devlet kademesinde görev yaptıkları askerî zümreyi göstermesi bakımından rağbet gösterdikleri, “*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen mürekkeb lakabın bu kısa formu, Memlûk sultanları arasında ilk olarak el-Melik el-Muzaffer Kutuz tarafından kullanıldığını vekâyinâmelerde geçen şekliyle “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Seyfü'd-Dîn Kutuz bin Abdillâh el-Mu'izzî*”⁴⁸⁹ lakab silsilesinde görmekteyiz.

Seyfü'd-Dünya ve'd-Dîn – سيف الدنيا و الدين: “Dünyanın ve Dinin Kılıcı” manasına gelen bu lakap, askeri tabakadan olan Türklerin kullandıkları bir lakaptır⁴⁹⁰. “*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının tam formu olarak Memlûk sultanları tarafından da kullanıldığına dair örnekler ise; adına, üzerinde “*el-Melik el-Muzaffer Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kutuz*” lakabları ile h.658 yılında Kahire ve İskenderiye’de darb olunan altın,

⁴⁸⁷ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 335.

⁴⁸⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: V, 457.

⁴⁸⁹ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 417; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hıtat*: II, 238; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu'z- Zahire*: VII, 67.

⁴⁹⁰ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 344-345.

gümüş ve bakır sikkelerinde⁴⁹¹ el-Melik el-Muzaffer Kutuz'un lakabları arasında; h.12 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-‘Adli fi'l-‘Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebû'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fi arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁴⁹² ve h.21 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyi'l-‘Adli fi'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve's-Şevbekiyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ enzâfe ilâ zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁴⁹³ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında görmekteyiz.

Seyfü'd-Devleti ve'd-Dîn – سيف الدولة و الدين: “Devletin ve Dinin Kılıcı” manasına gelen bu lakap, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın Memlûk ülkesinde Floransalı reaya ve tüccarlara verilen özel ticari imtiyazlar hakkında Floransa hâkimine ve bu taifeye dikkat etmesi hakkında İskenderiye nâibine gönderdiği hitab'da bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyid el-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Müsâgir el-Murâbit el-Muzaffer Seyfü'd-Devleti ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyi'l-‘Adli fi'l-

⁴⁹¹ Balog, P. (1964). *The Coinage*: 82-84.

⁴⁹² Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 334.

⁴⁹³ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385.

‘Âlemîn Munsufu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâmi’u’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn İskenderü’z-Zamân Mevlâyü’l-İhsân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Mümellikü Ashâbi’l-Münâbiri ve’t-Tuhûti ve’t-Ticân Fâtihu’l-Aktâr Mânihu’l-Memâliki ve’l-Ekâlîmi ve’l-Emsâr Mübidü’t-Tugâti ve’l-Bugâti’l-Küffâr Vârisü’l-Mülk Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Müsellikü Sübülü’l-Kibleteyn Zillullâhi fî Arzihi el-Kâyim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü’l-Basîta Müemminü’l-Arzi’l-Muhîta Seyyidü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn Kasîmu Emîri’l-Mü’minîn Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁴⁹⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakapları arasında geçmektedir.

3.42. es-Seyyid – السيد

“Efendi, Lider, Başkan” manalarına gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde sultanlık lakaplarından birisi olarak kullanılmaktaydı⁴⁹⁵. “el-Seyyid” lafzının, mürekkebe lakap oluşturulması gayesi ile kullanıldığını görmekteyiz:

Seyyidinâ – سيدنا: “Efendimiz” manasına gelen bu lafız ile, Memlûler döneminde bilhassa çeşitli vesika ve kitabelerde karşılaşıyoruz. Vesikalarda, misâlen, mülkiyet isbatı’na dair düzenlenen h. 11 Zilkade 910 tarihli bir vesikada bulunan “*Bismillâhi’r-Rahmâni’r-Rahîm hasbî ve kefi hâzâ müstenid şer’iyy sahîh mu’teber muharrer mer’î mazmûne enne seyyidenâ ve mevlânâ el-‘abdü’l-fakîr ilâllahi te’âlâ..*”⁴⁹⁶ başlangıç örneğinde olduğu gibi, vesikanın tertib edilmesine konu olan kişinin takdiminde; kitâbelerde de, “*..emera bi inşâi hâzihi’l-kubbeti’ş-şerîfeti mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultân el-Melik el-Eşref..*”⁴⁹⁷ örneğinde olduğu gibi, eserin ve bânisinin takdimi amacıyla lakaplarından ve isminden önce kullanılan bir takdim lafızdır.

Mezkûr lafzın Memlûk Devleti sultanları hakkında kullanıldığına dair örneklerimiz ise; Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı bazı işlerin görülmesi için vakfolunan mülkler hakkında düzenlenmiş h.21 Safer 685 tarihli vakıfname’de bulunan “*..mevlânâ ve seyyidinâ Sultânü’l-A’zam es-Seyyidü’l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü’l-Enâm Seyfû’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâmi’u’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsufu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Melikü’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri’l-Mü’minîn Sultânü’d-Diyâri’l-Mısriyyeti ve’l-Bilâdi’ş-Şâmiyyeti ve’l-Kerekiyyeti ve’ş-Şevbekiyyeti ve’l-Fırâtiyyeti ve’d-*

⁴⁹⁴ Fehmi, 1973, *Turuku’t- Ticaret*: 469-470.

⁴⁹⁵ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: VI, 15.

⁴⁹⁶ el-Havli, C. (1994). *İsbâtü’l-Mülkiyet fî’l-Vesâiki’l-‘Arabiyye*. Kahire: ed-Dârü’l-Mısriyye el-Lübânîyye: 115.

⁴⁹⁷ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 65-66, No-4895.

Diyâri Bekriyyeti ve mâ inzâfe ilâ zâlike'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kilâ'i ve'l-husûn.."⁴⁹⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakaplarının başlangıcında; el-Melik el-Eşref Şaban bin Hüseyin tarafından yaptırılan medresenin h.770 tarihli kitabesinde⁴⁹⁹, el-Melik el-Eşref Şaban bin Hüseyin'in lakapları arasında geçmektedir.

Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn – سيد الملوك و السلاطين: "Meliklerin ve Sultanların Efendisi" manasına gelen bu lakaba, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı bazı şerhlerin görülmesi için vakfedilen mülklerle alakalı h.12 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan "*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelîmeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfı'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-Adli fi'l-Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhi mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fi arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..*"⁵⁰⁰ ve yine mezkûr vakfiyenâme'de "*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Câmi'u Şemli'l-Îmân Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"⁵⁰¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında; Halife el-Hâkim Biemrillah Ahmed b. Ebî Rebî'in el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un Kerek'ten dönerek ikinci defa saltanat makamına geldiğinde verdiği ahidnâme'de bulunan "*..min Abdillâhi ve Veliyyihi el-Îmâm el-Hâkim Biemrillâh ibnü'l-Abbâs Ahmed Emîrü'l-Mü'minîn ilâ es-Sultân el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Hâdimü'l-Harameyn Sâhibü'l-*

⁴⁹⁸ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385.

⁴⁹⁹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 349.

⁵⁰⁰ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333-335

⁵⁰¹ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 360.

Kibleteyn Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn e'zzallâhü sultânehü veledü's-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dîn Kalavun.."⁵⁰² lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Seyyidü Mülûki'z-Zamân – سيد ملوك الزمان : “Devrin Meliklerinin Efendisi” manasına gelen bu lakap, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin Fransızlara verdiği imtiyazları içeren h.10 Rebiulevvel 915 tarihli mersûm'da bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Zıllullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelîmeti'l-Îmân Nâşiru Livâi'l-Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebî'n-Nasr Kansu el-Gûrî.”⁵⁰³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakap arasında geçmektedir.

Seyyidü't-Türk ve'l-Arab ve'l-Acem – سيد الترك والعرب والعجم : “Türk'ün, Arap'ın ve Acem'in Efendisi” manasına gelen bu lakap, el-Melik el-Eşref Barsbay Hangâhının h.835 tarihli kitabesinde bulunan “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-Arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-Alem Seyyidü't-Türki ve'l-Arabi ve'l-Acem Ebî'l-Me'âlî Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'l-Menâkıbi'l-Ulviyye ve'l-Himmeti'l-Muhibbe..”⁵⁰⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Seyyidü Mülûki'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk – سيد ملوك العرب والعجم والتك : “Arap, Acem ve Türk Meliklerinin Efendisi” manasına gelen bir lakap olup, el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah

⁵⁰² Hammâde, 1983, *el-Vesâik*: 141-143.

⁵⁰³ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 477.

⁵⁰⁴ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mîmâriyye*: 181-182.

Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam Zillullâhi fî’l-‘Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsi’fu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mülhidîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Câmî’u Kelimeti’l-Îmân Kâmi’u ‘Abdeti’l-Evsân Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Zillullâhi’l-Vârifi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁵⁰⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakapları arasında geçmektedir.

Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türki ve’d-Deylem – سيد ملوك العرب والعجم –
 ووالترك والديلم: “Arap, Acem, Türk ve Deylem Meliklerinin Efendisi” manasına gelen bu lakap, Kayıtbay Medresesinin kitap mahzenindeki h.877 tarihli kitabede bulunan “..seyyidü mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türki ve’d-eylem.. eş-Şerîfeti ve’l-Hilâfeti’l-Abbâsiyyeti Sâhibü’d-Diyâri’l-Mısriyyeti ve’l-Bilâdi’ş-Şâmiyyeti ve’l-Aktâri’l-Hicâziyyeti..”⁵⁰⁶ lakablar silsilesinde ve Ravza adasında bulunan Kayıtbay Camiisine arazi ve giderlerin karşılanması hakkında düzenlenmiş h. 15 Zilhicce 895 tarihli vakıfname’de bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâm el-‘Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-‘Âmil el-‘Âlim Zillullâhi’l-Memdûd ‘alâ el-‘âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn ve Îmâmü’l-Mukaddemîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsi’fu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mu’annidîn Kâsimu’z-Zenâdikati ve’l-Mülhidîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mu’tedîn Kâmi’u Dâbiri’l-Müfsidîn Kehfî’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zührü’l-Erâmili ve’l-Yetâmî ve’l-Muhtâcîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatî’in Melâzü’l-Gurabâ Habîbü’l-Ulemâi ve’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn Mevlâyü’n-ni’m Hâiz menkabeteyi’s-seyf ve’l-kalem Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Fâtihu’l-Emsâr Câmî’u züyûli’l-füccâr fî sâiri’l-aktâr Hâzimü cüyûşi’l-Ermeni ve’l-Frenci ve’t-Tatar İskenderü’z-Zamân Mu’linü Kelimeti’l-Îmâni bi’l-‘adli ve’l-ihsân Mümellikü ashâbi’l-esirreti ve’t-tuhûti ve’t-ticân Mâhî ehli’z-zulmi ve’l-‘udvân Zillullâhi’l-vârifi ve ni’metihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Hâmîyü’l-Kibleteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁵⁰⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakapları arasında; h.907 tarihli bir temlik vesikasında bulunan “..mevlânâ

⁵⁰⁵ Emin, 1975.

⁵⁰⁶ Nuvaysır, 1975, Münşeat: 228.

⁵⁰⁷ Nuvaysır, 1975, Münşeat: 481.

*es-Sultân el-Makâmü 'ş-Şerîf el-Îmâmü 'l-A'zam ve 'l-Melikü 'l-Mükerrem el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Muhyî 'l-'Adli fî 'l-Âlemîn Munsîfu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Kâtilü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Mübîdü 't-Tugâti ve 'l-Mârikîn Kâhirü 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Câmî 'u 'l-Kelîmeti 'l-Îmân Kâmi 'u 'l-'Abdeti 's-Evsân Vârisü 'l-Mülk Seyyidü Mülûki 'l-'Arabi ve 'l-'Acemi ve 't-Türk Zillullâhi 'l-Vârîfi ve Ni'metühü 's-Sâbigati li 'l-Bâdi ve 'l-'Âkîf ve Nâsru dînihi ellezî kuti 'ati 'l-Ârâ' bi tafzîlihi ve lâ muhâlif Melikü 'l-Berreyn ve 'l-Bahreyn Hâdimü 'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn hüve Ebû 'n-Nasr Kansu..*⁵⁰⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Seyyidü Mülûki 'l-'Acemi ve 'l-'Arabi ve 't-Türk – سيد ملوك العجم والعرب ولترك – “Acem, Arap ve Türk Meliklerinin Efendisi” manasına gelen bu lakap, Beytü 'l-Mâl'den mülk satışı ile alakalı h.20 Rebiulahir 879 tarihli bir vesikada bulunan “*..mevlânâ el-Makâmü 'ş-Şerîf es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Muhyî 'l-'Adli fî 'l-Âlemîn Munsîfu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Mübîdü 't-Tugâti ve 'l-Mârikîn Kâmi 'u 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Câmî 'u Kelîmeti 'l-Îmân Kâmi 'u 'Abdeti 's-Sulbân Varisü 'l-Mülk Seyyidü Mülûki 'l-'Acemi ve 'l-'Arabi ve 't-Türk Zillullâhi 'l-vârîfi ve rahmetihi 's-sâbigati li 'l-bâdi ve 'l-'âkîf ve Nâsru dînihi ellezî kuti 'ati 'l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif Melikü 'l-Berreyn ve 'l-Bahreyn Hâdimü 'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Ebî 'n-Nasr Kayıtbay..*”⁵⁰⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Seyyidü Mülûki 'l-'Arabi ve 'l-'Acem – سيد ملوك العرب و العجم – “Arap ve Acem Meliklerinin Efendisi” manasına gelen bu lakap, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın türbesindeki h.877 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “*..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâlikü Ruknâ Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Kâtilü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Muhyî 'l-'Adli fî 'l-Âlemîn el-Îmâmü 'l-A'zam ve 'l-Melikü 'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû 'n-Nasr Kayıtbay Melikü 'l-Berreyn ve 'l-Bahreyn Hâdimü 'l-Harameni 'ş-Şerîfeyn Seyyidü Mülûki 'l-'Arab ve 'l-'Acem es-Sultân el-Melik el-Eşref Kayıtbay..*”⁵¹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

⁵⁰⁸ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 410.

⁵⁰⁹ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 386.

⁵¹⁰ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 231-233.

3.43. eş-Şâhinşâh – الشاهنشاه

“Melikü'l-Emlâk” yani “Melikler Meliki; Herşeyin Meliki” manasına gelen ve el-Kalkaşandî'nin, el-Elkâbü'l-Müfrede'den olarak tasnif ettiği ve sultana özel mülûkiyet lakablarından birisi olarak belirttiği Farsça bir lakaptır⁵¹¹. İbn Nâzıru'l-Ceyş, Kitabü Teskîf el-Ta'rîf bi'l- Mustalahi's- Şerîf isimli eserinde, bu lakabın kullanılması hususunda, Hz. Peygamber'in bir hadis-i şerifini⁵¹² delil göstererek, “*bu lakabın kullanılmaması gerektiğini*”⁵¹³ belirtmiştir. el-Kalkaşandî de özellikle mütedeyyin inşâ divanı katiblerinin, Hz. Peygamber'in mezkûr hadîs-i şerîfi münasebetiyle bu lakabı sultanlık lakablarının arasından hazfettiklerini kaydetmiştir⁵¹⁴.

Hasan el-Bâşâ, lakabın İslâmi dönemde devlet adamları tarafından onursal bir protokol ünvanı (el-elkâbü'l-fahriyye) olarak kullanılmasının, Abbasîler döneminde, özellikle Fars kökenli devlet adamlarının nüfuzlarının arttığı dönemlerden itibaren başladığını kabul ederek, mezkûr lakabın, Büveyhoğulları tarafından kullanılmaya başlanmış olmasını, bunun delili olarak⁵¹⁵ göstermektedir.

Mezkûr lakabın Selçuklular döneminde kullanıldığını görmekteyiz. Bu cümleden olmak üzere, Tuğrul Bey'in Bağdad'a girişinin akabinde (h.447/1055), kendisine “*Şâhinşâh*” lakabının verildiğini⁵¹⁶ görüyoruz. Yine, h.456-457/1064 yılında Bağdad camiilerinde Sultan Alparslan'ın adının bu lakapla birlikte anıldığını⁵¹⁷, Abbasî halifesi Ebû Abdullah el-Muktefi Liemrillah Muhammed (ö. h.555/1160) tarafından gönderilen taziye mektubunda bulunan “*min 'Abdillâh Ebî 'Abdillâh Muhammed el-Muktefi Liemrillâh Emîri'l-Mü'minîn ilâ Şâhinşâh el-Mu'azzam Mevlâ el-Ümem Mâliki Rikâbi'l-Arabi ve'l-'Acem Celâli Dînillâh Zahîri 'İbâdillâh Hâfîzu Bilâdillâh Mu'ini Halîfetillâh Gıyâsi'd-Dünyâ ve'd-Dîn Nâsıru'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyiyi'd-Devleti'l-'Kâhire Mu'izzi'l-Milleti'z-Zâhire 'İmâdü'l-Milleti'l-Bâhire Ebî'l-Feth Mes'ûd bin Muhammed Melikşâh Kasîmi Emîri'l-Mü'minîn..*”⁵¹⁸ lakabları silsilesinde, Sultan Mes'ud b. Muhammed b. Melikşâh'a hitab edilen lakaplardan birisi olduğunu görüyoruz.

⁵¹¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 15-16

⁵¹² “*Allah'ında isimlerin en çirkini, meliklerin meliki ismini alandır. Allah'tan başka melikler meliki yoktur.*” mealindeki bu hadis için, Bkz: ez-Zebîdî, 1984, *Sahîh-i Buhârî*: XII, 163; Wensinck, 1986, *Concordance*: VI, 260.

⁵¹³ İbn Nazıru'l-Ceyş, 1987, *Kitabü Teskîf*: 21.

⁵¹⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 15.

⁵¹⁵ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 353.

⁵¹⁶ Köymen, 1989, *Selçuklu Devri*: 177.

⁵¹⁷ Köymen, 1983, *Alp Arslan*: II, 11.

⁵¹⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 384.

“Şâhinşâh” lakabı, Memlûk sultanları tarafından da kullanılmaya devam edilmiştir. h. 681 senesinde Baalbek Kalesinde yaptırılan tecdid çalışmasına dair kitabe’de bulunan “..mevlânâ es-Sultânü’l-A’zam Şâhinşâh el-Mu’azzam Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Sultânü’l-Arabi ve’l-Acem el-Müeyyedü mine’s-Semâi el-Mansûru ‘ale’l-A’dâi el-Melik el-Mansûr Seyfü’l-Dünyâ ve’d-Dîn Gıyâsü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Mübidü’t-Tugâti ve’l-Mülhidîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mâlikü’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri’l-Mü’minîn..”⁵¹⁹ lakabları silsilesinde ve Baalbek Hanbelî Camii’nde h.682 senesinde yaptırılan tecdid çalışmasına dair kitabe’de bulunan “..mevlânâ es-Sultânü’l-A’zam Şâhinşâh el-Mu’azzam Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Seyyidü Mülûki’l-Arabi ve’l-Acemi ve’t-Türki ve’d-Deylem el-Melik el-Mansûr Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâmi’u’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-Adli fî’l-Âlemîn Melikü’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Ebi’l-Me’âlî Kalavun Kasîmu Emîri’l-Mü’minîn..”⁵²⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakapları arasında “el-Mu’azzam” lakabı ile terki edilmek üzere “Şâhinşâh el-Mu’azzam” şeklinde geçtiğini görmekteyiz.

Her hangi bir sıfat olmaksızın, yani el-Elkâbü’t-Tevâbi”den biri eklenmeden “شاه نشاه = Şâhinşâh” şeklinde geçtiği yer ise, Baalbek Ulu Camii’nin tecdidine dair olan h.682 tarihli kitabe bulunan “..mevlânâ es-Sultânü’l-A’zam Şâhinşâh Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Seyyidü Mülûki’l-Arabi ve’l-Acemi ve’t-Türki ve’d-Deylem Mevlânâ el-Melik el-Mansûr Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâmi’u’l-Keferti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-Adli fî’l-Âlemîn Melikü’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Ebi’l-Me’âlî Kalavun Kasîmü Emîri’l-Mü’minîn..”⁵²¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakaplarından birisi olarak geçmektedir.

Lakabın bir diğer yazım biçimi olan “شاه شاه=Şâh Şâh” terkiinde, mana değişmesi yoktur ve “Şahlar Şahı, Melikler Meliki” manasına gelmektedir. Lakabı, Baalbek Kalesindeki h.690 tarihli bir kitabede bulunan “..azze li mevlânâ es-Sultânü’l-A’zam Şâh Şâh el-Mu’azzam Mâliki Rikâbü’l-Ümem Seyyidü Mülûki’l-Arab ve’l-Acem el-Melikü’l-Eşref Salâhu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Râfi’u’l-Îmân Kâmi’u Abdeti’s-Sulbân Fâtihu’s-Sugûri’s-Sâhiliyye Muhyi’d-Devleti’l-Abbâsiyye Ebû’l-Feth Halîl bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr..”⁵²² lakabları silsilesinde, “Şâh Şâh el-Mu’azzam” şeklinde terki edilmiş halde el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakabları arasında görmekteyiz.

⁵¹⁹ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 9, No-4815.

⁵²⁰ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 15, No-4823.

⁵²¹ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 17, No-4824.

⁵²² Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 100, No-4947.

3.44. Şihâbü'd-Dîn – شهاب الدين

“Yıldız odu; Akan yıldız, Kayan yıldız; Yıldız ateşi; Meteor; Göz alıcı güzellik; Göğe doğru yükselen güzellik, Ağan; Cesur, Ateşpâre adam” gibi anlamlara gelen “شهاب=Şihâb” kelimesi ile “الدين=el-Dîn” ve “الدنيا و الدين=ed-Dünyâ ve'd-Dîn” kelimelerine muzafen oluşturulan mürekkebe lakablardan birisidir. Lakabın “Şihâbü'd-Dîn” şeklindeki kısa formu “Dinin Yıldızı” anlamına gelmektedir. Hasan el-Bâşâ'nın tesbitine göre, Memlûklerin ilk dönemlerinde özellikle ismi *Ahmed* olan bazı kadınlar ve alimler tarafından kullanılıyordu⁵²³.

Lakabın bu kısa formunu, Memlûk Devleti sultanlarından el-Melik el-Muzaffer Ahmed b. el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî kullanılmıştır. Onun, “الدنيا و الدين=ed-Dünyâ ve'd-Dîn” kelimelerine muzafen oluşturulan mürekkebe lakabının bu kısa formunu da kullandığını, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Şihâbü'd-Dîn Ebû's-Sa'âdât Ahmed*” lakabları ve künyesi ile Dimaşk'ta darbolunmuş tarihi belirsiz bir bakır sikkesinde⁵²⁴ görmekteyiz.

Şihâbü'd-Dünyâ ve'd-Dîn – شهاب الدنيا و الدين: “Dünyanın ve Dinin Yıldızı” anlamına gelmektedir. “الدنيا و الدين=ed-Dünyâ ve'd-Dîn” kelimelerine muzafen oluşturulan bu mürekkebe lakabının tam formunu, Memlûk sultanlarından el-Melik en-Nâsır Ahmed b. Muhammed b. Kalavun kullanmıştır. Onun bu lakabı kullandığını, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır Şihâbü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ahmed bin el-Melik en-Nâsır Muhammed*” lakablarıyla h.742 yılında Kahire'de darbolunan altın sikkesinde⁵²⁵ ve “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır Şihâbü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ahmed*” lakablarıyla, Hama'da darbolunan darb tarihi belirlenememiş gümüş sikkesinde⁵²⁶ görmekteyiz.

3.45. Şehriyâr-ı Îrân – شهریار ایران

Lakapta geçen “Şehriyâr” lafzı, Farsça bir kelime olup, “Dönemin Meliklerinin en Büyüğü, Şehrin Ulusu, Hükümdar, Güneş” gibi manalara gelmektedir⁵²⁷. Lakap, h. 11 Safer 732 tarihli Enûk b. el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un sadak mersûmunda bulunan “*..el-Makâmü'l-Âlî es-Seyfî Enûk ibnü Mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Mâliki Rikâbi'l-Ümem el-Melik en-Nâsır es-Seyyidi'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr eş-Şâhinşâh Nâsırı'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultâni'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Munsîfi'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Meliki'l-*

⁵²³ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 361-362.

⁵²⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 308.

⁵²⁵ Balog, 1964, *The Coinage*: 167.

⁵²⁶ Balog, 1964, *The Coinage*: 167-168.

⁵²⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 362.

*Basîta Nâsırı's-Sünne Rükni's-Şerî'a Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Vârisi'l-Mülk Meliki'l-'Arab ve'l-'Acem ve't-Türk Hudâvendi 'Âlem Pâdişâhı Benî Âdem Behlivânı Cihân Şehriyârı İrân İskenderi'z-Zamân Mümelliki Ashâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihî'l-Aktâr Vâhibi'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdi'l-Bugâti ve't-Tugâti ve'l-Küffâr Sâhibi'l-Bahreyn Hâmiyi'l-Harameyn Hâdimi'l-Kıbleteyn Kefîli'l-'Ubbâd ve'l-'İbâd Mukîmi Şe'âiri'l-Hacc ve'l-Cihâd İmâmi'l-Müttakîn Kasîmi Emîri'l-Mü'minîn Ebî'l-Me'âlî Muhammed bini's-Sultânî's-Şehîd el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed Seyfî'd-Dîn Vâlidî'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun..*⁵²⁸ lakablar silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a atfolunan lakaplar arasında bulunmaktadır.

3.46. eş-Şehîd – الشهيد

“Tanık, Şahit, Şehid” manalarına gelmektedir. Genellikle bir savaş esnasında ölen müslüman askerler için kullanılan bir sıfattır. Ayrıca, bir zulüm sonucu veya iyi bir uğraşı yolunda iken ölen ya da öldürülen kişiler için de kullanılmaktadır.

Memlûkler döneminde de bu sıfatın bazı sultanlar için kullanıldığını görmekteyiz. Meselâ, el-Hâkim Biemrillâh Ahmed b. Ebî Rebî'in, en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a verdiği ahidname'de bulunan “..min 'Abdillâhi ve Veliyyihi el-İmâm el-Hâkim Biemrillâh ibnü'l-'Abbâs Ahmed Emîrî'l-Mü'minîn ilâ es-Sultân el-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâdimü'l-Harameyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn e'zzallâhü sultânehü veledü's-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfî'd-Dîn Kalavun..”⁵²⁹ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a atfolunan lakaplar arasında “el-Şehîd” lakabının bulunduğunu görüyoruz. Yine, el-Melikü'l-Muzaffer Ahmed b. el-Müeyyed Şeyh adına, üzerinde “es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Ebû's-Sa'âdât Ahmed bin es-Sultân eş-Şehîd el-Müeyyed Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn” lakablarıyla h.824 senesinde Kahire'de darb olunmuş altın sikke'de⁵³⁰, el-Müeyyed Şeyh'e aynı sıfatın verildiği görülmektedir.

⁵²⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ: XIV*, 347.

⁵²⁹ el-Kalkaşandî, *Me'âsiru'l-İnâfe: vr. 209a*; Hammâde, 1983, *el-Vesâik: 143*.

⁵³⁰ en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkât: 58*.

3.47. es-Sâhib – الصاحب

“Arkadaş; Taraftar; Efendi; Sahip” gibi manalara delalet eden bir lafızdır. el-Kalkaşandî'nin, el-Elkâbü'l-Müfrede'den olarak tasnif ettiği ve askerî sınıfa mensub olmayan vezirlere has bir lakab olduğunu belirttiği⁵³¹ bu lakab, Hasan el-Bâşâ'nın tesbitlerine göre, ilk başta Büveyhî veziri Ebû'l-Kâsım İsmail b. Abbâd'ın (vefatı: h.385/995) özel na'tı olarak kullanılmış, daha sonra zamanla Büveyhî vezirlerinin kullandıkları bir ünvan halini almış, Emevîler ve Memlûkler döneminde de askeri sınıftan olmayan vezirlerin lakabı olarak kullanılmaya devam edilmiştir⁵³².

Bahis mevzuumuz olan Memlûk sultanlarının lakablarından bir lakab olarak “es-Sâhib” lafzını kullanımına gelince; “es-Sâhib” lafzına “sâhibü'l-a'mâli'l-firâtiye”, “sâhibü'l-aktâri'l-hicâziye”, “sâhibü'l-berreyn” gibi bir takım ülke, belde, kale vs. isimlerinin izafe edildiğini ve buralardaki hakimiyetlerinin bir delaleti olarak ünvan halinde kullanıldığını görmekteyiz:

Sâhibü'l-Kılâ'i'r-Rûmiye – صاحب القلاع الرومية: “Rûmiye Kalelerinin Sahibi” manasına gelmektedir. Süruciye Vikâlesinde bulunan h.885 tarihli bir kitabede, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a ıtlak olunan lakaplar arasında geçmektedir⁵³³.

Hasan el-Bâşâ, “Kılâ'i'r-Rûmiye” ifadesinde kastedilen bölge ile alakalı olarak, Küçük Asya yani Anadolu ve Kal'atü'r-Rûm üzerinde durduktan sonra, bu lakabın h.885 senesi gibi Memlûk Devletinin Osmanlı Devleti tarafından yıkılmasına yakın bir dönemde özellikle kullanılmaya başlanmasının sebebi olarak:

“...Kayıtbay'ın h.882 tarihinde Kuzey Memlûk eyaletlerini teftiş amacıyla yola çıktığında ülkenin içinde bulunduğu zayıf durumu tesbit etmiş, egemenliğinin Kılâ'i'r-Rûm'a kadar uzandığını işaret ederek, Selahaddin ve Barsbay dönemlerindeki fetihlerle geçen günleri anmak için kendisinde bu lakabı kullanma zaruriyeti hissetmiş olmalıdır...”⁵³⁴ düşüncesinde olduğunu belirtmektedir.

Sâhibü'l-Berreyn – صاحب البرين: “İki Kıtanın Sahibi” manasına gelen bu lakap, Dımaşk Kalesinin burçlarından birisinin restorasyonu ile alakalı h.673 senesi Cemâziyelahir tarihli bir kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Mansûr Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-

⁵³¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: VI, 17-18.

⁵³² el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 367-372.

⁵³³ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 374-375.

⁵³⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 375.

Müslimîn Kâtiülül-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-İfrençî ve't-Tatar Sâhibü'l-Berreyn Mâlikü'l-Kıbleteyn Zeynü'l-Hâcc ve'l-Harameyn.."⁵³⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın lakapları arasında geçmektedir. Lakapta geçen iki kıta, Asya ve Afrika kıtalarıdır⁵³⁶.

صاحب الديار المصرية والبلاد الشامية – Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyeti – “Mısır Diyarının ve Şam Ülkesinin Sahibi” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik ez-Zâhir Berkûk tarafından yaptırılan medrese ve hangâhının h.788 Rebiulevvel tarihli kitabesinde bulunan “*..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû Sa'îd Berkûk Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Zuhri'l-Eytâmi ve'l-Mesâkîn Kenzü't-Tâlibîn Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye..*”⁵³⁷ lakabkarı silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk'un lakapları arasında geçmektedir. Hasan el-Bâşâ, bu lakabın Memlûk sultanları tarafından resmi ünvanları olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmasının, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın Suriye'yi Memlûk Devleti sınırlarına dahil etmesinden sonra başladığı⁵³⁸ tesbitini yapmaktadır.

صاحب الديار المصرية والقلاع الشامية والسواحلية – Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyeti ve'l-Kilâ'i's-Şâmiyeti ve's-Sevâhiliyeti – “Mısır Diyarının, Şam Kalelerinin ve Sahillerin Sahibi” manasına gelen bir lakaptır. Kal'atü'l-Cebel'in h.851 tarihindeki restorasyonu ile alakalı kitabe'de bulunan “*..seyyidinâ ve Mâlikü Rukkinâ el-Melikü'l-A'zam Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhibbu'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fi 'Asrihi bi'l-Hüküm Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kalâi's-Şâmiyyeti ve's-Sevâhiliyye es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Çakmak..*”⁵³⁹ lakablar silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın lakapları arasında geçmektedir.

صاحب الديار المصرية والبلاد الشامية و الأقطار الحجازية – Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti – “Mısır Diyarının, Şam Ülkesinin ve Hicaz Bölgesinin Sahibi” manasına gelen bir lakap olup, el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından yaptırılan medresesinin kitap mahzenindeki h.877 tarihli bir kitabesinde bulunan “*..seyyidü mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türki ve'd-eylem.. eş-Şerîfeti ve'l-Hilâfeti'l'Abbâsiyyeti*

⁵³⁵ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XII, 193, No-4690.

⁵³⁶ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 369.

⁵³⁷ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XVIII, 80, No-788 042

⁵³⁸ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 372.

⁵³⁹ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 51.

*Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti..*⁵⁴⁰ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kılâ'i's-Sevâhiliyyeti ve'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti – صاحب الديار المصرية والبلاد اشامية و القلاع السواحلية والأقطار الحجازية – “Mısır Diyarının, Şam Ülkesinin, Sahil Kalelerinin ve Hicaz Bölgesinin Sahibi” manasına gelen bir lakap olup, Kal'atü'l-Cebel'de el-Melik el-Âdil Tumanbay tarafından yaptırılan h.906 yılındaki restorasyonu ile alakalı bir kitabede bulunan “...seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâliki rikâbünâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Âdil Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kılâ'i's-Sevâhiliyyeti ve'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti Sultânü'l-Arz el-Hâkim Tûlihâ ve'l-Arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Mücâhid el-Müeyyed el-Mansûr Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-Alem es-Sultân el-Melik el-Âdil Ebû'n-Nasr Tumanbay..”⁵⁴¹ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Âdil Tumanbay'ın lakapları arasında geçmektedir. Hasan el-Bâşâ, bu ve buna benzer lakab silsilelerinde geçen “Sahil Kaleleri” sözü ile, Eyyûbîler ve Memlûkler dönemlerinde gerçekleşen Haçlılar ile savaşlarında çok önemli bir rol oynayan Suriye ve Mısır'daki limanların kastedildiğini⁵⁴² belirtmektedir.

Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâiliyyeti ve's-Sugûri's-Skenderiyyeti ve'l-Kılâ'i's-Sâhiliyyeti ve'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti ve'l-A'mâli'l-Fırâtiyyeti – صاحب الديار المصرية والبلاد الشامية والحصون للإسماعيلية و الثغور السكندرية والقلاع – :الساحلية والأقطار الحجازية والأعمال الفراتية “Mısır Diyarının, Şam Ülkesinin, İsmailiye Hisarlarının, İskenderiye Serhaddinin, Sahil Kalelerinin, Hicaz Bölgesinin ve Fırat A'malinin Sahibi” manasına gelen bir lakap olup, el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin'in annesi için yaptırdığı medresenin h.770 tarihli kitabesinde bulunan “...mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Şa'bân bin el-Merhûm Hüseyin Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Muzhiru'l-Hakkı bi'l-Berâhîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtin Kasîmu Emiri'l-Mü'minîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kenzü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Munsûfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti ve's-Sugûri's-Skenderiyyeti Ve'l-Kılâ'i's-Sâhiliyyeti ve'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti ve'l-A'mâli'l-

⁵⁴⁰ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 229.

⁵⁴¹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 93; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır* : 110; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 372.

⁵⁴² el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 372.

Fırâtiyye Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye.."⁵⁴³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin'in lakapları arasında geçmektedir.

Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kılâ'i's-Şâmiyyeti ve's-Sugûri's-Skenderiyyeti – صاحب الديار المصرية والقلاع الشامية و الثغور السكندرية – “Mısır Diyarının, Şam Kalelerinin ve İskenderiye Serhaddinin Sahibi” anlamına gelen bir lakab olup, el-Melik ez-Zâhir Çakmak tarafından h.851 senesi Zilkade ayında Kal'atü'l-Cebel'deki Bâbü'l-Müderrec'de yaptırdığı restorasyon çalışmasına dair kitabe'de bulunan “..seyyidinâ ve Mâlikü Rikâbinâ el-İmâmü'l-A'zam Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fi 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kılâ'i's-Şâmiyyeti ve's-Sugûri'l-Skenderiyyeti es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'id Çakmak..”⁵⁴⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın lakapları arasında geçmektedir.

Sâhibü'l-Kılâ'i's-Sevâhiliyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti – صاحب القلاع السواحلية – والحصون الإسماعيلية “Sahil Kalelerinin ve İsmailiye Hisarlarının Sahibi” manasına delalet eden bir lakap olup, el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından yaptırılan camiinin h.835 tarihli kitabesinde bulunan “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkin Zuhri'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem ve'l-ma'rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve'l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü'z-Zamân Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..Sâhibü'l-Kılâ'i's-Sevâhiliyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti..”⁵⁴⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem – صاحب السيف والقلم والبند والعلم – “Kılıcın, Kalemin, Sancağın ve 'Alem'in Sahibi” manasına delalet etmektedir. h.835

⁵⁴³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XVII, 126, No-770 005.

⁵⁴⁴ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 91.

⁵⁴⁵ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

senesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından yaptırılan camii'nin inşâ kitabesinde bulunan “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem ve'l-ma'rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve'l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü'z-Zamân Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..Sâhibü'l-Kılâ'i's-Sevâhiliyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti..”⁵⁴⁶ ve hangâh'taki aynı tarihli kitabelerde bulunan “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Seyyidü't-Türki ve'l-'Arabi ve'l-'Acem Ebî'l-Me'âlî Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'l-Menâkibi'l-'Ulviyye ve'l-Himmeti'l-Muhibbe..”⁵⁴⁷ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında; el-Melik ez-Zâhir Çakmak tarafından h.851 senesi Zilkade ayında Kal'atü'l-Cebel'deki Babü'l-Müderrec'de yaptırdığı tecdid çalışmasına dair kitabe'de bulunan “..seyyidinâ ve Mâlikü Rikâbinâ el-İmâmü'l-A'zam Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kulâi's-Şâmiyyeti ve's-Sugûri'l-Skenderiyyeti es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Çakmak..”⁵⁴⁸ lakapları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın lakapları arasında ve Kal'atü'l-Cebel'in h.906 yılındaki restorasyonu ile alakalı bir kitabede bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâlikü rikâbünâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-'Âdil Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-Kalâ'i's-Sevâhiliyye ve'l-Aktâri'l-Hicâziyye Sultânü'l-Arz el-Hâkim Tûlihâ ve'l-

⁵⁴⁶ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

⁵⁴⁷ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 181.

⁵⁴⁸ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 91.

'Arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Mücâhid el-Müeyyed el-Mansûr Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem es-Sultân el-Melik el-'Âdil Ebû'n-Nasr Tumanbay.."⁵⁴⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-'Âdil Tumanbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem – صاحب السيف والقلم : "Kılıcın, Kalemin, Bayrağın, Sancağın ve 'Alem'in Sahibi" manasına gelmektedir. h.911 tarihli bir şahidlik vesikasında bulunan *"..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mu'azzam es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-İmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâmîyü'l-Kıbleteyn Hâvîyü'l-Menkabeteyn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*"⁵⁵⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Sâhibü'l-'Âlimîn – صاحب العالمين : "Alimlerin Dostu" manasına gelmektedir. el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmudî Camii'nin inşâ kitabesinde bulunan *"..seyyidînâ ve mevlânâ ve Mâlikü Rikâbinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Müeyyed Ebû'n-Nasr Şeyh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkin Zuhrü'l-Eytâmi ve'l-Munkatî'in Hâmî Havzeti'd-Dîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sâhibü'l-'Âlimîn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Melikü'l-'Arabi ve't-Türki ve'd-Deylem..*"⁵⁵¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Sâhibü'l-Menâkibi'l-'Ulviyyeti ve'l-Himmeti'l-Muhibbe – صاحب المناقب العلوية والهمة : "Ulvi Faziletlerin ve Yüce Muhabbetlerin Sahibi" manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından yaptırılan hangâh'ın h.835 tarihli kitabesinde bulunan *"..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi*

⁵⁴⁹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 93; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 110.

⁵⁵⁰ Ali, 1957.

⁵⁵¹ Ramazan, 1975, *Câmi'u'l-Müeyyed*: 67; Ramazan, 1988, *el-'İmarâtü'l-İslâmiye*: 164.

ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li Kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Seyyidü't-Türki ve'l-'Arabi ve'l-'Acem Ebî'l-Me'âlî Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'l-Menâkibi'l-'Ulviyye ve'l-Himmeti'l-Muhibbe..⁵⁵² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Sâhibü's-Sadakât – صاحب الصدقات: “Hayırseverlik Sahibi” manasına gelen bir lakap olup, el-Melik el-Eşref Kayıtbay Medresesinin h.877 tarihli sebîl kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Sâhibü's-Sadakât ve'l-ma'rûf..”⁵⁵³ ve h.879 tarihli türbesinin inşâ kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâlikü Rukkinâ Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adil fî'l-'Âlemîn el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfey Seyyidü Mülûki'Arabi ve'Acem es-Sultân el-Melik el-Eşref Kayıtbay.. bi bekâi 'abdike sey yidinâ ve mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf es-Sultân ez-Zâhid el-'Âbid el-'Âlim el-'Âdil fî ahkâmihi el-Ver'i'l-Müteverri' es-Sâim el-Kâim bihudûdillâh et-Tâbi' sünneti Resûlillâh et-Tâlî Kitâbillâh el-Hâcc ilâ Beytillâhi'l-Harâm ez-Zâir Kabri Resûlillâhi aleyhi efzalü's-salâti ve's-selâm el-Mücâhid fî sebîlillâh Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Mansûr es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Sâhibü's-Sadakât ve'l-Ma'rûf..”⁵⁵⁴ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Sâhibü'l-Kibleteyn – صاحب القبطين: “İki Kible'nin Sahibi” manasına gelen bir lakap olup, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı h.12 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-İmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli'ş-Şirki ve't-Tugyân Seyfî'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerriidîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-

⁵⁵² Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 182.

⁵⁵³ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 221.

⁵⁵⁴ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 231-233.

Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzilü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebi'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Misriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn.."⁵⁵⁵ lakaplar silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a itlak olunan lakaplar arasında geçmektedir. Lakapta işaret edilen kibleler, Mescid-i Aksa ve Kabe'dir.

Sâhibü'l-Kırân – صاحب القرآن: Lakap, el-Melik ez-Zâhir Baybars tarafından Kârâ'da inşa ettirilen camii'nin⁵⁵⁶ h.664 Zilhicce tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Mansûr Rûknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Hâdimü'l-Harameyn Melikü'l-Kibleteyn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Ebi'l-Feth Baybars es-Sâlihî..*"⁵⁵⁷, Sultan Baybars'ın lakapları silsilesinde ve Bîmâristân el-Mansurî ile alakalı h.12 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan "*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyûti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munstıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzilü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebi'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Misriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..*"⁵⁵⁸ lakapları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a itlak olunan lakaplardan birisidir. Lakabın, "(zamanında sa'deyn adı verilen) Zühre

⁵⁵⁵ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333-335.

⁵⁵⁶ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 374.

⁵⁵⁷ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 103, No-4554.

⁵⁵⁸ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333-335.

ve Müşteri'nin birleştiğinde (yani kırânında) dünyaya gelen⁵⁵⁹; Yüce Mevkinin Sahibi⁵⁶⁰,” manalarına delalet ettiği görülmektedir. Bu lakap ile, sultanın hüküm sürdüğü dönemin, Allah vergisi olan talihinin de yardımıyla seçilmiş, yenilmez, zenginliklerin ve mutlulukların vesilesi olacak bir hükümdarı olduğu ifade edilmek istendiğini anlıyoruz.

3.48. es-Sâlih – الصالح

“Faziletli, Erdemli, Salih” manalarına gemekte olup, el-Kalkaşandî tarafından “el-Elkâbü'l-Müfrede”den birisi olarak tasnif edilen ve tasavvuf ehline has bir lakab olduğu belirtilen bir lakabdır⁵⁶¹. Eyyübî hükümdarları arasında özel na'atlardan birisi olarak kullanıldığını görüyoruz. Mesela, el-Melik es-Sâlih İsmail b. el-Âdil Muhammed (vefatı: h.648/1250, Baalbek ve Basra Meliki)⁵⁶²; el-Melik es-Sâlih Necmeddin Eyyüb b. el-Kâmil Muhammed (h.603-647/1206-1249, Mısır Sultanı)⁵⁶³, bu lakabı kullanan Eyyübî sultanlarındandır.

Memlûk döneminde de bu lakabın kullanılması devam etmiştir. Bu lakabı ilk kullanan Memlûk sultanı, el-Melik es-Sâlih İsmail b. en-Nâsır Muhammed b. Kalavun es-Sâlihî olmuştur. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih 'Îmâdü'd-Dîn Ebû İsmâ'il ibn el-Melik en-Nâsır Muhammed bin el-Melik el-Mansûr Kalavun el-Elfî es-Sâlihî*” lakab ve künyeleri ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁵⁶⁴ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih 'Îmâdü'd-Dünyâ ve 'd-Dîn İsmâ'il ibn el-Melik en-Nâsır Muhammed*” lakablarıyla, h. 743 senesinde Kahire’de darb olunmuş altın sikkesinde⁵⁶⁵ görmekteyiz.

el-Melik es-Sâlih Salâhaddîn Sâlih b. en-Nâsır Muhammed b. Kalavun es-Sâlihî, mezkûr lakabla lakablanan ikinci Memlûk devleti sultanı olmuştur. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Salâhu'd-Dîn Sâlih bin en-Nâsır Muhammed bin Kalavun*” lakab ve künyeleri ile, dönemin

⁵⁵⁹ Pakalın, M. Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay: III, 93; Yüksel, M. (1990). *Çukurova'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeler*. İstanbul: Adana Valiliği Yayınları: 38.

⁵⁶⁰ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 374.

⁵⁶¹ el-Kalkaşandî, Ş. E.-A. (1987). *Subhu'l- A'şâ*: VI, 18.

⁵⁶² İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: II, 420-422; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 378-379.

⁵⁶³ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 227-228; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücümü'z- Zahire*: VI, 282; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitat*: II, 236; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 296.

⁵⁶⁴ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 425; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücümü'z- Zahire*: X, 64; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitat*: II, 240; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/3, 619.

⁵⁶⁵ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 347; Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies* : 364; Balog, 1964, *The Coinage*: 169.

ana kaynak kitaplarında⁵⁶⁶ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Salih bin el-Melik en-Nâsir Muhammed*” lakablarıyla h.752 senesinde Kahire’de darb olunmuş altın sikkesinde⁵⁶⁷ görmekteyiz.

el-Melik es-Sâlih Hacı b. el-Eşref Şaban’ın birinci saltanatı esnasında (h.783-784) “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih*” lakabı ile lakablanan üçüncü Memlûk Devleti sultanı olmuştur. Onun, “*el-Melik es-Sâlih*” lakabı ile resmi şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Salâh Zeynü’-d-Dîn Ebû’l-Cûd Hâccî bin el-Melik el-Eşref Şa’bân ibn Hüseyin bin Muhammed bin Kalavun el-Elfî*” şeklinde lakablandığını, dönemin ana kaynak kitaplarında⁵⁶⁸ ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Salâhu’-d-Dünyâ ve’-d-Dîn Hâccî bin Şa’bân bin Hasan bin Muhammed bin Kalavun*” lakabları ile, h. 783 senesinde Kahire’de darbolunmuş altın sikkesinde⁵⁶⁹ görmekteyiz.

el-Melik es-Sâlih Muhammed b. Tatar, “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih*” lakabı ile lakablanan dördüncü Memlûk Devleti sultanı olmuştur. Onun, “*el-Melik es-Sâlih*” lakabı ile resmi şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Nâsiru’-d-Dîn Muhammed bin ez-Zâhir Tatar*” şeklinde lakablandığını, dönemin ana kaynak kitaplarında⁵⁷⁰ ve adına, üzerinde “*el-Melik es-Sâlih*” lakabları bulunan Halep’te darbolunmuş tarihi belirsiz gümüş sikkesinde⁵⁷¹ görmekteyiz.

3.49. es-Salâh – الصلاح

“Dost, Kurtuluş, Barış, Ziyet” manalarına gelmektedir. Bu lafız, Memlûkler döneminde çeşitli el-elkâbü’l-mürekkebe’nin tekvininde kullanılmıştır:

Salâhu’l-Cumhûr – صلاح الجمهور: “Halkın Dostu” manasına gelmektedir. Lakap, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı bazı işlerin görülmesi için h. 12 Safer 685 tarihinde el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından vakfedilen mülkler hakkındaki vakıfnamede bulunan “*..mevlânâ es-Seyyidü’l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü’l-Enâm Câmi’u Şemli’l-İslâm Nâsiru Kelimeti’l-Îmân Kâmi’u Abdeti’s-Sulbân Müzelzilü Kavâ’idi’l-Evsân Hâdimü Büyûti Ehli’ş-Şirki ve’t-Tugyân Seyfû’-d-Dünyâ ve’-d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve’s-Selâtîn*

⁵⁶⁶ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu’z- Zahire*: X, 199; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 240; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: II/3, 843.

⁵⁶⁷ Balog, 1964, *The Coinage*: 188.

⁵⁶⁸ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menheli’s-Sâfi*: V, 48-50; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu’z- Zahire*: XI, 168; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: III/2, 439-475 İbn Hacer el-’Askalânî, 1986, *İnbâü’l-Gumr*: II, 45.

⁵⁶⁹ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 389; Balog, 1964, *The Coinage*: 238.

⁵⁷⁰ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu’z- Zahire*: XIV, 49; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: IV/2, 590; İbn Hacer el-’Askalânî, 1986, *İnbâü’l-Gumr*: VII, 426.

⁵⁷¹ Balog, 1964, *The Coinage*: 310.

Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Misriyyeti elleti hiye hazâinullâhi fi arzîhi ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁵⁷² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakaplarından birisi olarak geçmektedir.

Salâhu'd-Dîn – صلاح الدين: “Dinin Kurtuluşu” manasına manasına gelen ve “*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabın kısa formu olarak, Eyyûbîler döneminde, başta el-Melik en-Nâsır Salâhu'd-Dîn Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Necmü'd-Dîn Eyyûb b. Şâdî'nin (vefatı: h.589/1193) lakablandığı şahsî na'tı olmuş⁵⁷³, bilahare bu lakabı, kendi isminin yerini dahi alacak kadar ileri bir hale gelmiştir.

Lakabın bu şeklinin Memlûkler döneminde de kullanılmaya devam edildiğini görüyoruz. Memlûk sultanlarından ilk olarak bu lakabı kullanan sultan, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun olmuştur. Onun, bu lakabı kullandığını, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Halîl bin Kalavun Salâhu'd-Dîn Nâsiru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*” lakabları ile Kahire’de darbolunmuş h.690 ve 692 tarihli altın sikkelerde⁵⁷⁴ görmekteyiz. Ondandan sonra lakabın bu kısa terkiibini, el-Melik el-Sâlih Salâhuddîn Hacı b. el-Eşref Şaban’ın kullandığını, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Salâhu'd-Dîn Hâccî bin el-Melik el-Eşref Şa'bân bin Hasan bin Muhammed bin Kalavun*” lakabları ile, h.783 tarihinde Kahire ve Dımaşk’ta darbolunmuş iki bakır sikkede⁵⁷⁵ görüyoruz. el-Melik el-Sâlih Salâhuddîn Sâlih b. el-Nâsır Muhammed b. Kalavun⁵⁷⁶ ve el-

⁵⁷² Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 334.

⁵⁷³ el-Kalkaşandî, *Me'âsiru'l-İnâfe*: vr. 216b.

⁵⁷⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 120-121.

⁵⁷⁵ Balog, 1964, *The Coinage*: 238-245.

⁵⁷⁶ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/3, 843; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 240

Melik el-Mansur Salâhu'd-Dîniyyâ Muhammed b. el-Hacı da⁵⁷⁷ lakabın bu kısa formunu kullanan diğer Memlûk Devleti sultanları olmuşlardır.

Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn – صلاح الدنيا و الدين: “Dünyanın ve Dinin Kurtuluşu” manasına gelmektedir. Lakabın Eyyûbîler döneminde el-Melik en-Nâsır Salâhu'd-Dîn Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Necmü'd-Dîn Eyyûb b. Şâdî tarafından kullanıldığını, Kal'tü'l-Cebel'in h.579 tarihli bir kitabesinde bulunan “..mevlânâ el-Melik en-Nâsır Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû'l-Muzaffer Yûsuf bin Eyyûb Muhyî Devleti Emîri'l-Mü'minîn..”⁵⁷⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Salâhu'd-Dîn Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Necmü'd-Dîn Eyyûb b. Şâdî'ye itlak olunan lakaplar arasında geçmesiyle görmekteyiz.

Lakabın Memlûk sultanları tarafından da kullanıldığını görüyoruz: Baalbek Kalesi'nde bulunan h.690 tarihli bir kitabede bulunan “..azze li mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâh Şâh el-Mu'azzam Mâliki Rikâbü'l-Ümem Seyyidü Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem el-Melikü'l-Eşref Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Râfi'u'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Fâtihu's-Sugûri's-Sâhiliyye Muhyi'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Ebû'l-Feth Halîl bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr..”⁵⁷⁹, Hımıs'taki el-Hâlid Türbesi'nin h.691 yılındaki restorasyonu ile alakalı kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Eşref el-'Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr el-Hümâm Mâlikü'l-Enâm Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nâsru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyi'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arab ve'l-'Acem ve't-Türk Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Câmi'u Faziletayi's-Seyf ve'l-Kalem Ebî'l-Feth Halîl..”⁵⁸⁰ ve Halep Kalesi'ndeki h.691 tarihli bir kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-'Âlim el-'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Îmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-Îmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyüşî'l-Muvahhidîn Nâsru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyüşî'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyi'd-Devleti'ş-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye Nâsru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik

⁵⁷⁷ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hıtat*: II, 240; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabüs'-Sülûk*: III, 64. el-Mansur Muhammed b. Hacı'nın lakabı, *en-Nücûm'da*, “Nâsiruddîn” olarak geçmektedir, Bkz: İbn Tagribirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XI, 3.

⁵⁷⁸ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 108.

⁵⁷⁹ Combe, ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 100, No-4947.

⁵⁸⁰ Combe, ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 105-106, No-4956.

*Mansûr Kalavun..*⁵⁸¹ lakab silsilelerinde, ayrıca adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Halîl bin el-Melik el-Mansûr Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn*” lakabları ile, darp tarihi belirsiz Kahire’de darbolunmuş altın sikkesinde⁵⁸² ve yine üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Halîl bin*” lakabları ile h.690 senesinde Dımaşk’ta darbolunmuş gümüş sikkesinde⁵⁸³, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakaplarından birisi olarak kullandığını görüyoruz. Yine, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sâlih bin el-Melik en-Nâsır Muhammed*” lakabları ile, h.752 tarihinde Kahire’de darbedilmiş bir sikkede⁵⁸⁴, el-Melik es-Sâlih Salâhaddin Sâlih b. el-Melik en-Nâsır Muhammed’in; adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed bin el-Melik el-Muzaffer Hâccî bin el-Melik en-Nâsır*” lakabları ile, h.762 senesinde Kahire’de darbedilmiş bir sikkede⁵⁸⁵, el-Melik el-Mansûr Muhammed b. el-Muzaffer Hâccî’nin ve adına, üzerlerinde “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Hâccî bin Şa'bân bin Hasan bin Muhammed bin Kalavun*” lakabları ile, h.783-784 tarihlerinde Kahire, Dımaşk ve Halep’te adına darbolunan altın, gümüş ve bakır sikkelerde⁵⁸⁶, el-Melik el-Sâlih Salâhuddîn Hacı b. el-Eşref Şaban’ın mezkur lakabı kullandığı görülmektedir.

3.50. ez-Zâhir – الظاهر

“Yenen, Galip gelen, Apaçık, Görünen” gibi manalara gelmektedir. el-Melik ez-Zâhir Gâzî b. Salâhu'd-Dîn Eyyûb⁵⁸⁷ gibi bazı Eyyûbî hükümdarları tarafından şahsî na’tı olarak kullanılmış, Memlûk sultanlarının bazıları da bu şekilde kullanmaya devam etmişlerdir.

“ez-Zâhir” lakabını şahsî na’tı olarak kullanan ilk Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Baybars olmuştur. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Rüknu'd-Dîn Baybars es-Sâlihî el-Bundukdârî*” lakabları ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında bahsedilmesinden⁵⁸⁸ ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Baybars es-Sâlihî Kasîmu*

⁵⁸¹ Combe, ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

⁵⁸² Balog, 1964, *The Coinage*: 121.

⁵⁸³ Balog, 1964, *The Coinage*: 123.

⁵⁸⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 188-191.

⁵⁸⁵ Balog, 1964, *The Coinage*: 201-207.

⁵⁸⁶ Balog, 1964, *The Coinage*: 238-245.

⁵⁸⁷ İbnü'l-Esîr, Z. (1959). *Resâilü İbni'l-Esîr*. (E. el-Makdisî, Dü.) Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Mollayîn: 235; el- Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 383.

⁵⁸⁸ İbn Abduzzâhir, 1962, *Teşrifü'l- Eyyâm*: 262; Ebû Şâme, 2002, *er-Ravzateyn*: V, 322; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 447; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücümü'z-Zahire*: VII, 86; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 436; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitat*: II, 238.

Emîri'l-Mü'minîn” lakabları ve nisbesi ile, h. 661 senesinde İskenderiye’de darbolunan altın sikkesinde⁵⁸⁹ görmekteyiz.

el-Melik ez-Zâhir Baybars’tan sonra bu lakabı kullanan ikinci Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Berkûk olmuştur. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Seyfü'd-Dîn Ebû Sa'îd Berkûk bin Ânas el-Çerkesî el-'Osmânî el-Yelbogavî*” lakabları ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁵⁹⁰ bahsedilmesinden; adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû Sa'îd Berkûk*” lakabları ve künyesi ile, h.784-791 arasında Kahire, İskenderiye, Dimaşk ve Halep’te darbolunmuş muhtelif altın sikkelerinde⁵⁹¹ ve Kahire’de yaptırdığı medrese ve hangâhının h. 788 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “*..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû Sa'îd Berkûk Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Zuhri'l-Eytâmi ve'l-Mesâkîn Kenzü't-Tâlibîn Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye..*”⁵⁹² lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Bu lakabı kullanan üçüncü Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Tatar olmuştur. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Seyfü'd-Dîn Ebû'l-Feth Tatar*” lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁵⁹³ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*el-Melik ez-Zâhir Ebû'l-Feth Tatar*” lakabları ve künyesi ile darbolunan darb yeri ve tarihi belirsiz gümüş sikkesinde⁵⁹⁴ görmekteyiz.

Bu lakabı kullanan dördüncü Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Çakmak olmuştur. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Çakmak el-'Alâi el-Çerkesî ez-Zâhirî*” lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁵⁹⁵ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-*

⁵⁸⁹ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 277; Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 244-248; Balog, 1964, *The Coinage*: 86.

⁵⁹⁰ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 285 İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu'z-Zahire*: XI, 181; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: III/2, 476; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 241;

⁵⁹¹ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 397; Balog, 1964, *The Coinage*: 249-255.

⁵⁹² Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XVIII, 80, No-788 040.

⁵⁹³ el- Aynî, B. M. *er-Ravzu'z-Zâhir fî Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, No: 402: vr. 17b; İbn Hacer el-'Askalânî, 1986, *İnbâü'l-Gumr*: VII, 438; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 397; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu'z-Zahire*: XIV, 35; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/2, 582.

⁵⁹⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 309.

⁵⁹⁵ İbn Hacer el-'Askalânî, 1986, *İnbâü'l-Gumr*: IX, 39; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IV, 275; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu'z-Zahire*: XV, 32; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/3, 1086; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 244.

Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Çakmak" lakabları ile, h. 842 senesinde Kahire'de darbolunan altın sikkesinde⁵⁹⁶ görmekteyiz.

Bu lakabı kullanan beşinci Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem olmuştur. Onun, resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir*" lakabları ile lakablandığını, "*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Seyfû'd-Dîn Hoşkadem en-Nâsirî el-Müeyyedî*" lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁵⁹⁷ bahsedilmesinden; adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Hoşkadem*" lakabları ile, h. 865 senesinde Kahire'de darbolunan altın sikkesinde⁵⁹⁸ ve h.866 tarihli bir hibbe vesikasında bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam el-Mâlik el-Melikü'l-Mükerrem Zî'l-Menâkıbu's-Seniyye ve't-Tasarrufâtü's-Sünniyye ve't-Teşrif el-Âlim el-Âmil es-Sultân el-Melik el-Mücahid el-Müeyyed el-Mansûr el-Âdil Zillullâhi te'âlâ el-vârifü ve ni'metihî's-Sâbigati 'alâ el-bâdî ve'l-âkîf ellezî ittefekati'l-ârâe 'alâ takdîmih fe Lâ Muhâlif Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyni'l-Münîfeyn ve Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Melikü'l-Aktâri'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi'l-Mısriyye ve'd-Diyari'l-Bekriyye ve'ş-Şâmiyye ve'l-Memâliki'l-İslâmiyye Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Münâfikîn Dâmigu'l-Fecereti ve'l-Müşrikîn el-Kâim fi Bilâdillâhi bi'l-hakki ve'l-Emân ve Temhîdü'l-Arzi bi kat'i ehli'l-'udvân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Hoşkadem..*"⁵⁹⁹ lakabları silsilesinde görmekteyiz.

Bu lakabı kullanan altıncı Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Yelbay olmuştur. Onun, resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir*" lakabları ile lakablandığını, "*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Seyfû'd-Dîn Yelbay el-Müeyyedî*" lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁶⁰⁰ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Yelbay*" lakabları ve künyesi ile, darb yeri belirsiz h.872 yılında darbolunmuş altın sikkesinde⁶⁰¹ görmekteyiz.

Bu lakabı kullanan yedinci Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Temurboğa olmuştur. Onun, resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir*" lakabları ile lakablandığını, "*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Temurboğa ez-Zâhiri*" lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁶⁰² bahsedilmesinden ve adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir*

⁵⁹⁶ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 432; Balog, 1964, *The Coinage*: 320.

⁵⁹⁷ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 16, 222; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 378.

⁵⁹⁸ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 463; Balog, 1964, *The Coinage*: 309

⁵⁹⁹ Ali, 1969.

⁶⁰⁰ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu'z-Zahire*: XVI, s.318; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 458.

⁶⁰¹ en- Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 109.

⁶⁰² İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 334; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 467.

Ebû Sa'îd Temurboğa” lakabları ve künyesi ile, h. 872 veya 873 yılında darbolunmuş darb yeri belirsiz altın sikkesinde⁶⁰³ görmekteyiz.

Bu lakabı kullanan sekizinci Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Hayır Bek olmuştur. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*el-Melik ez-Zâhir*” lakabları ile lakablandığını, dönemin ana kaynak kitaplarında⁶⁰⁴ bahsedilmesinden görmekteyiz.

Bu lakabı kullanan dokuzuncu Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Kansu el-Eşrefi olmuştur. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Kansu min Kansu el-Eşrefî*” lakabları, künyesi ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁶⁰⁵ bahsedilmesinden ve adına darbolunan, üzerinde “*es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'îd Kansu*” lakabları ve nisbesi ile, darb yeri ve tarihi belirsiz altın sikkesinde⁶⁰⁶ görmekteyiz.

“ez-Zâhir” lafzının, el-elkâbü'l-mürekkebe oluşturmakta da kullanıldığı görülmektedir:

Zâhirü'l-Hatr – ظاهر الخطر: “Önemi aşikar olan” manasına gelen bu lakap, Sultan Murad Han tarafından Güvercinlik Kalesinin düşman muhasarasından kurtarılması ile alakalı olarak el-Melik el-Eşref Barsbay'a gönderilen mektupta bulunan “..’*uluvvi cenâb es-Sultân ‘Aliyyü’ş-Şân Zâhirü’l-Hatr Bâhirü’l-Burhân Cemîlü’l-Lutf Cezîlü’l-İhsân el-Kebîrî el-‘Âmilî el-‘Âlimî el-‘Âdilî eş-Şâmilî el-Kâmilî el-Müeyyedî el-Müşeyyedî el-Muzafferî ez-Zahîrî el-‘Avnî el-Gıyâsî el-A’zamî el-Ekremî el-Mevlevî el-Evlevî Zillullâhi fî Arzillâh Nâsıru ‘İbâdillâh Mu’inü Evliyâillâh Müzillü A’dâillâh Mu’allâ Kavâ'idü’l-Müvessem ve’l-Harameyn Hâmî Meşâhidi’l-Bekâ’i’ş-Şerîfe ve’l-mürüvveteyn Müessis Merâsimi’l-‘azameti ve’l-celâl Müekkid Me’âkîdu’l-Makâsîd ve’l-Âmâlü muttali’ levâmî’u’l-izz ve’t-temkîn Muzhir müessirü’l-mülk ve’d-dîn Melâzü’l-Guzât ve’l-Mücâhidîn Muhizzu Eltâfî Rabbi’l-‘Âlemîn Sultânü Mülkü Mısr Mansûr el-Livâ li tilke’s-sıfât ve sıfatühâ el-Eşref.*”⁶⁰⁷ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'a atfedilen lakaplar arasında geçmektedir.

⁶⁰³ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 468-469; Balog, 1964, *The Coinage*: 346; en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 110.

⁶⁰⁴ İbn Tagrıbirdî, 1992, en- *Nücûmu’z-Zahire*: XVI, 349, kaynağımız, Hayır Bek’in lakabını “*el-‘Âdil*” olarak vermektedir. İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: II, 474. İbn İyas, Hayır Bek’in lakabını “*ez-Zâhir*” olarak vermekle birlikte, bir rivayete göre, “*el-‘Âdil*” olarak söyleyenlerin olduğunu da belirtmektedir, Bkz: İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: II, 474.

⁶⁰⁵ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: III, 404;

⁶⁰⁶ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 486; Balog, 1964, *The Coinage*: 367; en- Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 130.

⁶⁰⁷ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü’s-Selâtin*: I, 201.

3.51. ez-Zill – الظل

“Gölge; Himaye; Koruma; Egemenlik; Hakimiyet” gibi manalara gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde mürekkeb lakap oluşturmak için kullanılmıştır. Hasan el-Bâşâ, bu kelime ile başlayan lakapların galib ekseriyetinin anlam bakımından “tefvîz” yani “görev, yetki” ifade ettiğini, bir kısmının da güneşin hararetinden gölgeye sığınıldığı gibi, insanların da zulüm ve acılardan dolayı lakap sahibinin gölgeliğine sığınma durumunun ifade edilmek istendiğini⁶⁰⁸ belirtmektedir. Bu kelime terkip edilerek oluşturulduğunu tesbit ettiğimiz lakaplar ise:

Zillullahi fî'l-'Arz – ظل الله في الأرض: “Allah’ın Yeryüzündeki Gölgesi” manasına gelen bir lakap olup, Kerek’teki ez-Zâhir Burcu’nun h.675 tarihli inşa kitabesinde⁶⁰⁹ bulunan “..es-Sultân el-Mâlik ez-Zâhir es-Seyyid el-Ecell el-Kebîr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer Rüknu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Seyyidü’l-Mülûki ve’s-Selâtîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Nâsiru’l-Hakk Mugîsü’l-Halk Melikü’l-Bahreyn Sâhibü’l-Kıbleteyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Muhyî’l-Hilâfeti’l-Mu’azzama Zillullâhi fî’l-Arz Kasîmu Emîri’l-Mü’minîn Baybars bin ‘Abdullah es-Sâlihî..”⁶¹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars’ın lakapları arasında geçer.

Zillullahi fî'l-'Âlem – ظل الله في العلم: “Allahın Alemdeki Gölgesi” anlamına gelen bir lakab olup, el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen h. 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam Zillullâhi fî’l-'Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-'Âlemîn Munsîfü’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mülhidîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Câmi’u Kelimetü’l-Îmân Kâmi’u ‘Abdeti’l-Evsân Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Zillullâhi’l-Vârifi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdi ve’l-‘âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâü bi tafzilih ve Lâ Muhâlif Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁶¹¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakabları arasında geçmektedir.

Zillullahi fî Arzihi – ظل الله في أرضه: el-Kalkaşandî tarafından el-Elkâbü’l-Mürekkebe’den olarak tasnif olunan ve sultana ait lakablardan birisi olduğu belirtilen lakab, “Allah’ın Yeryüzündeki Gölgesi” manasına gelmektedir. Enûk b. en-Nâsır Kalavun’un h.11

⁶⁰⁸ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 384.

⁶⁰⁹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 384.

⁶¹⁰ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XII, 223, No-4733.

⁶¹¹ Emin, 1975.

Safer 732 tarihli sadak mersûmunda “..el-Makâmü'l-‘Âlî es-Seyfî Enûk ibnü Mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Mâliki Rikâbi'l-Ümem el-Melik en-Nâsır es-Seyyidi'l-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr eş-Şâhinşâh Nâsırı'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultâni'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-‘Adli fi'l-‘Âlemîn Munsıfı'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Meliki'l-Basîta Nâsırı's-Sünne Rükni'ş-Şerî'a Zıllullâhi fi Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Vârisi'l-Mülk Meliki'l-‘Arab ve'l-‘Acem ve't-Türk Hudâvendî 'Âlem Pâdişâhi Benî Âdem Behlivânî Cihân Şehriyârî İrân İskenderi'z-Zamân Mümelliki Ashâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtîhi'l-Aktâr Vâhibi'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdi'l-Bugâti ve't-Tugâti ve'l-Küffâr Sâhibi'l-Bahreyn Hâmiyi'l-Harameyn Hâdimi'l-Kıbleteyn Kefîli'l-‘Ubbâd ve'l-‘İbâd Mukîmi Şe'âiri'l-Hacc ve'l-Cihâd İmâmî'l-Müttakîn Kasîmi Emîri'l-Mü'minîn Ebî'l-Me'âlî Muhammed bini's-Sultâni'ş-Şehîd el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed Seyfî'd-Dîn Vâlidî'l-Mülûk ve's-Selâtin Ebî'l-Feth Kalavun..”⁶¹² lakablar silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Kalavun'a atfolunan lakaplardan birisidir.

Zıllullahi Te'âlâ 'alâ Kâffeti'l-Enâm – ظل الله تعالى على كافة الأنام – “Allahü Teâlâ'nın Bütün İnsanoğlu Üzerindeki Gölgesi” manasına gelen bir lakap olup, h.5 Şaban 819 tarihinde Mehmed b. Bâyezid'den el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye gönderilen mektupta bulunan “..el-Münîfü'l-Hatîr el-‘Âlî el-‘Âlimî el-‘Âdilî el-Kebîrî el-‘Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me'âlimü'l-İslâm Zıllullâhi Te'âlâ 'alâ Kâffeti'l-Enâm Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mütemerridîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn 'Avnü'l-Ümmeti'l-Bâhire Kehfü'l-Milleti'z-Zâhire Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Avnü'z-Zu'afâi ve'l-Mesâkîn..”⁶¹³ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfolunan lakaplar arasında geçmektedir.

Zıllullahi'l- Memdûdi 'ale'l-‘Âlem – ظل الله الممدود على العالم – “Allah'ın Dünya Üzerine Yayılmış Gölgesi” manasına gelen bir lakap olup, Ravza adasında bulunan Kayıtbay Camiisine arazi ve giderlerin karşılanması hakkında düzenlenmiş h. 15 Zilhicce 895 tarihli vakıfname'de bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâm el-‘Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-‘Âmil el-‘Âlim Zıllullâhi'l-memdûd 'ale'l-‘âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve İmâmü'l-Mukaddimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-‘Adli fi'l-‘Âlemîn Munsıfı'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-

⁶¹² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: XIV, 347.

⁶¹³ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ*: vr. 67a.

Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'în Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmi'u züyûli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyûşi'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'Adli ve'l-İhsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-Vârifî ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁶¹⁴ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Zillullahi'l-Vârifî ve Rahmetihî's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-'Âkif – ظل الله الوارف ورحمته
 السابغة للبادي والعاكف: “Yeni Başlayanlar ve kendini adanmışlar için Allahın her tarafı kaplayan gölgesi ve eksiksiz rahmeti” anlamına gelen bir lakab olup, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a ait h. 13 Muharrem 721 tarihli bir vakıfname'de bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-'Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Melekî en-Nâsirî Nâsru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Zillullâhi'l-Vârifî ve Rahmetihî's-Sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsru Dînihi ellezî Kutî'ati'l-Ârâe bi tafzîlihi fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁶¹⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında ve el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen h. 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam Zillullâhi fî'l-'Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u 'Abdeti'l-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifî ve rahmetihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif

⁶¹⁴ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 480.

⁶¹⁵ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 17.

ve *Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*"⁶¹⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

3.52. ez-Zahîr – الظهير

“Yardımcı Olan; Yardım Eden; Destekleyen; Taraftar” manalarına gelen bir lafız olup, el-Kalkaşandî tarafından “el-Elkâbü'l-Müfrede”den birisi olarak tasnif edilmiş ve önde gelen emîrlere ve nâibü's-saltana gibi seyfiye sınıfının ileri gelenleri için kullanıldığında, yâ-i neseb ilavesi ile “الظهير=el-Zahîr” şeklinde kullanılan bir lakab olduğu⁶¹⁷ belirtilmiştir.

“Zahîr” lafzının çok nadir olarak el-Elkâbü'l-Mürekkebe tekvininde de kullanıldığını görüyoruz:

Zahîru'l-Hilâfet – ظهير الخلافة: “Hilâfet'in Yardımcısı” manasına gelen bu lakap, Halep Kalesi'ndeki h.691 tarihli kitabe'de bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsıru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Îmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-Îmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyüşü'l-Muvahhidîn Nâsıru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyüşü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..”⁶¹⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

3.53. el-Âbid – العابد

“İbadet Eden, Tapan; Kulluk Eden” manalarına gelen bir lafızdır. Aslında din adamları ve tasavvuf ehlinin kullandığı bir lakap olan bu lafız⁶¹⁹, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın türbesindeki h.877 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf es-Sultân ez-Zâhid el-Âbid el-Âlim el-Âdil fî ahkâmihî el-Ver' el-Müteverri' es-Sâim el-Kâim bi hudûdillâh et-Tâbi'u Sünneti Resûlillâh et-Tâlî Kitâbillâh el-Hâc ilâ Beytillâhi'l-Harâm ez-Zâir Kabri Resûlillâhi 'aleyhi e'fzâlü's-salâti ve's-selâm el-Mücâhidü fî Sebîlillâh Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkin el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed

⁶¹⁶ Emin, 1975.

⁶¹⁷ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 19.

⁶¹⁸ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

⁶¹⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 19; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 387.

*el-Mansûr es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*⁶²⁰ lakabları silsilesinde, lakaplarının arasında geçmektedir. Bu durum, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın dindar ve mütevâzi bir kişiliğe sahip olduğuna işaret etmektedir.

3.54. el-‘Âdil – العادل

“Adil; Hak Gözeten; Dürüst; Doğru” gibi manalara gelmektedir. Bu lakap, bir sultana verilen en üstün sıfat olarak addedilmektedir. Çünkü, bir memleket hukuk ve adalete riayet ile mamur hale gelir, insanlar yöneticilerinden ve hayatlarından memnun olurlar⁶²¹. Bunun tersi ise zulüm, despotluk ve diktatörlüktür, adalet yoktur, halk, yönetenine karşı son derece olumsuz hisler besler.

“el-‘Âdil” lafzı, Memlûkler döneminden önce olduğu gibi⁶²², Memlûkler döneminde de bir lakap olarak kullanılmıştır. Bu dönemde, “el-‘Âdil” lakabının “el-Elkâbü'l-Hassa” yani “sultan tarafından kullanılan özel na't” olarak kullanılmasının yanı sıra, “el-elkabü'l-müfrede'den birisi olarak mekâtibede, resmî mahiyeti haiz vakıfname, iskât ve temlik vb. gibi vesikalarda, sikkelerde ve kitabelerde kullanıldığını görüyoruz.

el-Elkabü'l-Müfrede'den birisi olarak kullanılmasına örnekler olarak:

Hısnü'l-Ekrâd Kalesinin burclarından birinde yaptırılan restorasyon çalışması ile alakalı h.684 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyid el-‘Âlim el-‘Âdil el-Müeyyed el-Mücâhid el-Gâzî el-Murâbit el-Müsâgir el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ved-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁶²³ ve Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı bazı işlerin görülmesi için vakfedilen mülklere dair h.12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelîmeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi

⁶²⁰ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 231.

⁶²¹ Özbek, S. (2009). Zübdetü Keşfü'l-Memâlik'de Türk Devlet Telâkkîsinin Yansımaları. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(Özel Sayı-1), 82-94; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 388.

⁶²² Memlûk Devleti sultanlarından önceki dönemlerde bu lakabı kullanılmasına dair, Bkz: el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 388-389.

⁶²³ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 40, No-4857.

ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kirân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzîhi ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmîhi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..⁶²⁴ ve h. 21 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidînâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyi'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsûfû'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve's-Şevbekiyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ enzâfe ilâ zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..⁶²⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakaplarından birisi olarak; Hıms'taki el-Hâlid Türbesi'nin h.691 tarihli tecdit kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr el-Hümâm Mâlikü'l-Enâm Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-Abbâsiyye Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arab ve'l-Acem ve't-Türk Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Câmî'u Faziletayi's-Seyf ve'l-Kalem Ebî'l-Feth Halîl..⁶²⁶ ve Halep Kalesindeki h.691 tarihli tecdit kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsıru'l-İslâm ve'l-Müslimîn İmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücîrû'l-Ümme Zahîrû'l-Hilâfe Nasîrû'l-İmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyüşî'l-Muvahhidîn Nâsıru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyüşî'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-Abbâsiyye Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..⁶²⁷ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Halîl b. Kalavun'un lakabları arasında; Kal'atü'l-Cebel'in h.713 tarihindeki tecdidi ile alakalı kitabede bulunan “..mevlânâ

⁶²⁴ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

⁶²⁵ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385.

⁶²⁶ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 105, No-4956.

⁶²⁷ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

es-Sultân el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr.."⁶²⁸ ve h.10 Cemaziyelevvel 724 tarihli bir vakıfnamesinde "*..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Âlimî el-Âdilî el-Mücâhidî el-Murâbitü el-Leysî el-Hümâmî el-Müeyyedî el-Muzafferî el-Mansûrî el-Mâlikî el-Melikî en-Nâsırî Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn Mübidü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Zillullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâe bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"⁶²⁹ lakab silsilelerinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakaplarından birisi olarak; medresesinin h.788 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû Sa'id Berkûk el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Gâzî el-Hâkim bi emrillâh ve't-Tâlî lî kitâbillâh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Zühru'l-Eytâmi ve'l-Mesâkîn Sâhibü's-Sadakât ve'l-ma'rûf el-Mugîsü li külli Mazlûm ve'l-Melhûf..*"⁶³⁰ ve Yıldırım Bâyezid tarafından h.793 yılı Şevval ayında el-Melik ez-Zâhir Berkûk'a gönderilen cevabnamede bulunan "*..el-Makarrü'l-Kerîm el-Mevlevî el-Muzafferî el-Kebîrî el-Âlimî el-Âmilî el-Âdilîel-Bâzilî el-Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Müna'amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitü el-Müşâ'irî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî el-Giyâsî ez-Zahîrî ez-Zühri el-Eşrefî ve hüve el-Mübâhî bi'avnillâhi el-gayri'l-mütenâhî Mu'înü's-Şer'i'n-Nebeviyyi ve'd-Dîn el-Bâhiru'l-Mustafevî Kehfû's-Sakaleyn Zillullâhi'alâ el-hâfikîn Sultânü's-Selâtîn Hâkânü'l-Havâkîn..*"⁶³¹ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk'a atfedilen lakaplar arasında; Mehmed bin Yıldırım Bâyezid b. Osman Han tarafından h.817 senesi Zilhicce ayının ortalarında gönderilen mektubda bulunan "*..el-Cenâbü'l-Âlî el-Âlimî el-Âdilî el-Kebîrî el-Avnî el-Gavsî el-Giyâsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'imî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Murâbitü el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî Muhyî Merâsîmü'l-İslâm Mübdî eş-Şerâyi' ve'l-Ahkâm Kâtilü't-Tugâti ve A'dâi'd-Dîn Nâsıru'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn..*"⁶³², yine, Mehmed b. Yıldırım Bâyezid b. Osman Han tarafından h. 5 Şa'ban 819 tarihinde gönderilen mektubda bulunan "*..el-Münîfü'l-Hatîr el-Âlî el-Âlimî el-Âdilî el-Kebîrî el-Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-*

⁶²⁸ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 108.

⁶²⁹ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 41-42.

⁶³⁰ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XVIII, 82, No-788 042.

⁶³¹ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtîn*: I, 117-118.

⁶³² Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtîn*: I, 145.

Müçâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me'âlimü'l-İslâm Zıllullâhi Te'âlâ 'alâ Kâffeti'l-Enâm Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mütemerridîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Müçâhidîn 'Avnü'l-Ümmeti'l-Bâhire Kehfü'l-Milleti'z-Zâhire Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Avnü'z-Zu'afâi ve'l-Mesâkîn.."⁶³³, ayrıca, h.823 Cemaziyelahir tarihli el-Müeyyed Camii ile alakalı vakıfnamesinde bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Âlî el-Mevlevî el-Âdilî el-Mâlikî el-Melikî el-Müeyyedî es-Sultânî Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Ebi'n-Nasr Şeyh..*"⁶³⁴ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin lakaplarından birisi olarak; h.6 Cemaziyevvel 866 tarihli bir hibbe vesikasında bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam el-Mâlik el-Melikü'l-Mükerrem Zi'l-Menâkibu's-Seniyye ve't-Tasarrufâtü's-Sünniyye ve't-Teşrif el-Âlim el-Âmil es-Sultân el-Melik el-Mücahid el-Müeyyed el-Mansûr el-Âdil Zıllullâhi te'âlâ el-vârifü ve ni'metihî's-Sâbigati 'alâ el-bâdî ve'l-âkif ellezî ittefekati'l-ârâe 'alâ takdîmih fe Lâ Muhâlif Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyni'l-Münîfeyn ve Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Melikü'l-Aktâri'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi'l-Mısriyye ve'd-Diyari'l-Bekriyye ve's-Şâmiyye ve'l-Memâliki'l-İslâmiyye Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Münâfikîn Dâmigu'l-Fecereti ve'l-Müşrikîn el-Kâim fi Bilâdillâhi bi'l-hakki ve'l-Emân ve Temhîdü'l-Arzi bi kat'i ehli'l-'udvân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebi Sa'îd Hoşkadem..*"⁶³⁵ lakablar silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in lakabları arasında; h.24 Zilhicce 894 tarihli Floransalı tüccarların Memlûk ülkesindeki ticari imtiyazlarının te'kidî ile alakalı hitab yazısında bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil Muhyî'l-'Adli fi'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlayü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-İman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zıllullâhi fi Arzihi el-Kâim bi sünnetihî ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtin Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebi'n-Nasr Kayıtbay..*"⁶³⁶ ve Kayıtbay Camiine arazi ve akar teminine dair h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamesinde bulunan "*..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-Âlim el-Âdil el-Müçâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimü'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-*

⁶³³ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ*: vr. 67a.

⁶³⁴ Ramazan, 1975, *Câmi'u'l-Müeyyed*: 153.

⁶³⁵ Ali, 1969.

⁶³⁶ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 455.

*Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*⁶³⁷ ve aynı vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâm el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Âmil el-Âlim Zillullâhi'l-memdûd 'ale'l-'âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve Îmâmü'l-Mukaddimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmi'u züyüli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyüşî'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'Adli ve'l-İhsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-Vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁶³⁸ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında; Fransız elçisi Bernardo Baruzzi'nin talebi üzerine verilen yeni ticari imtiyazları havi h.10 Rebiulevvel 915 tarihli mersumda bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihî ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelimeti'l-Îmân Nâşiru Livâi'l-'Adli ve'l-İhsân Seyyidü

⁶³⁷ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 466-467.

⁶³⁸ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 480.

Mülûki 'z-Zamân İmâmü 'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri 'l-Mü 'minîn Ebî'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."⁶³⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmesi gösterilebilir.

Biraz evvel zikrettiğimiz üzere "el-Âdil" lakabı, sultanlara ait "şahsî na't"lardan birisi olarak Memlûk sultanları tarafından da seçilmiş ve kullanılmıştır. "el-Âdil" lakabını şahsî na'tı olarak kullanan ilk Memlûk sultanı, el-Melik el-Âdil Sülemiş b. Baybars olmuştur. Onun, resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik el-Âdil*" lakabları ile lakablandığını, "*es-Sultân el-Melik el-Âdil Bedrü'd-Dîn Sülemiş bin ez-Zâhir Rüknu'd-Dîn Baybars es-Sâlihî el-Bundukdârî en-Necmî*" lakabları ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁶⁴⁰ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik el-Âdil Bedrü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sülemiş bin el-Melik ez-Zâhir Kasîmu Emîri 'l-Mü 'minîn*" lakabları ve nisbesi ile, h. 678 senesinde Dımaşk'ta darbolunan sikkesinde⁶⁴¹ görmekteyiz.

el-Melik el-Âdil Sülemiş b. Baybars'tan sonra bu lakabı kullanan ikinci Memlûk sultanı, el-Melik el-Âdil Ketboğa olmuştur. Onun, resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik el-Âdil*" lakabları ile lakablandığını, "*es-Sultân el-Melik el-Âdil Zeynü'd-Dîn Ketboğa el-Mansûrî*" lakabları ev künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁶⁴² bahsedilmesinden ve adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik el-Âdil Zeynü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ketboğa el-Mansûrî Kasîmu Emîri 'l-Mü 'minîn*" lakabları ve nisbesi ile, h. 695 senesinde Kahire'de darbolunan altın sikkesinde⁶⁴³ tesbit ediyoruz.

Bu lakabı şahsî na'tları olarak seçen ve kullanan üçüncü Memlûk Devleti sultanının el-Melik el-Âdil Tumanbay olduğunu görüyoruz. Onun, resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik el-Âdil*" lakabları ile lakablandığını, "*es-Sultân el-Melik el-Âdil Ebû'n-Nasr Tumanbay el-Eşrefî Kayıtbay*" lakabları, künyesi ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁶⁴⁴ bahsedilmesinden; adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik el-Âdil Ebû'n-Nasr Tumanbay*" lakabları ve künyesi ile, h. 906 senesinde Kahire'de darbolunan sikkesinde⁶⁴⁵ ve

⁶³⁹ Fehmi, 1973, *Turuku't- Ticaret*: 476.

⁶⁴⁰ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: VII, 223; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfî*: VI, 13; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 656; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 238; İbnü'l-Furât, 1967, *Tarih*: VIII, 13.

⁶⁴¹ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 299; Balog, 1964, *The Coinage*: 110-111.

⁶⁴² İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: VIII, 47; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 806; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 239; İbnü'l-Furât, 1967, *Tarih*: VIII, 193; el-Aynî, 1987 – 1992, *İkdu'l-Cumân*: III, 267; İbn Habib, 1976, *Tezkiretü'n- Nebîh*: I, 178.

⁶⁴³ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 337; Balog, 1964, *The Coinage*:126.

⁶⁴⁴ İbn İyas, 1982-1984, *Bedâ'u'z-Zuhûr*: III, 463; Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 487; Balog, 1964, *The Coinage*: 370; en- Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 136; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 110.

⁶⁴⁵ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 487; Balog, 1964, *The Coinage*: 370; en- Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 136.

Kal'atü'l-Cebel'de el-Melik el-Âdil Tumanbay tarafından yaptırılan tecdid çalışmasına dair h.906 tarihli kitabe'de bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâliki rikâbünâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Âdil Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-Kalâ'i's-Sevâhiliyye ve'l-Aktâri'l-Hicâziyye Sultânü'l-Arz el-Hâkim Tûlihâ ve'l-Arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Mücâhid el-Müeyyed el-Mansûr Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-Alem es-Sultân el-Melik el-Âdil Ebû'n-Nasr Tumanbay..”⁶⁴⁶ lakabları silsilesinde tesbit etmekteyiz.

“el-Âdil” lafzının “el-Elkâbü'l-Mürekkebe”nin tekvininde kullanıldığı bir de örneğimiz mevcuttur:

el-Âdil fî Ahkâmihi – العادل فى احكامه: “Hükümlerinde Adil Olan” manasına gelen bir lakaptır. Lakabı, türbesinin h.877 tarihinde inşa kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf es-Sultân ez-Zâhid el-Âbid el-Âlim el-Âdil fî ahkâmihi el-Ver' el-Müteverri' es-Sâim el-Kâim bi hudûdillâh et-Tâbi'u Sünneti Resûlillâh et-Tâlî Kitâbillâh el-Hâc ilâ Beytillâhi'l-Harâm ez-Zâir Kabri Resûlillâhi 'aleyhi efzalü's-salâti ve's-selâm el-Mücâhidü fî Sebîlillâh Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Mansûr es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁶⁴⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a itlak olunan lakaplar arasında görmekteyiz.

3.55. el-Âlim – العالم

“Alim; Bilge; Bilgin” gibi manalara gelmektedir. “el-Elkâbü'l- Müfrede”den birisi olan bu lafzın, sultanlara ait bir lakap olmakla birlikte, kılıç ve kalem erbabı arasında da müşterek olarak kullanıldığı⁶⁴⁸ belirtilmektedir.

“el-Âlim” lakabı, yazışmalarda, kitabelerde ve vesikalarda Memlûk sultanlarının lakap silsilesinde sıklıkla kullanılmakta idi. Mesela, el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından Kahire'de yaptırılan türbe, bîmâristân ve medreseden müteşekkil külliyenin h.684 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Sultânü'l-Arz zâti't-tûli ve'l-'arz Melikü'l-Basîta Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l-Mısreyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn (okunamayan kısım) Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Sâhibü'd-

⁶⁴⁶ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 110.

⁶⁴⁷ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 232-233.

⁶⁴⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 20; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 390.

Diyâri 'l-Misriyye (okunamayan kısım) Kenzü 'l- 'Uffâti ve 'l-Munkatı 'în Munsıfu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Kâtılı 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Kâhiru 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Seyfü 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri 'l-Mü 'minîn.."⁶⁴⁹ ve *Bîmâristân el-Mansûri* ile alakalı bazı işlerin görülmesi için vakfolunan mülkler hakkındaki h.12 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan "*..mevlânâ es-Seyyidü 'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el- 'Âlim el- 'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü 'l-Enâm Câmi 'u Şemli 'l-İslâm Nâsıru Kelimeti 'l-Îmân Kâmi 'u Abdeti 's-Sulbân Müzelzilü Kavâ 'idi 'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli 'ş-Şirki ve 't-Tugyân Seyfü 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve 's-Selâtîn Kâmi 'u 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Kâhirü 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Munsıfu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Mübidü 't-Tugâti ve 'l-Mârikîn Muhyi 'l- 'Adli fî 'l- 'Âlemîn Hâdimü 'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Sâhibü 'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu 'l-Cumhûr Mâlikü 'l-Bilâdi ve 'l-Ekâlîmi ve 's-Sugûr Vârisü 'l-Mülk Sultânü 'l- 'Arabi ve 'l- 'Acemi ve 't-Türk İskenderü 'z-Zamân Sâhibü 'l-Kırân Fâtihu 'l-Emsâr Mübidü 'l-Freñci ve 'l-Ermeni ve 't-Tatar Mâhî mâ li 'z-zulmi mine 'z-Zulm Müzîlü 'l-Fesâd ve Mâni 'u Erbâbi 't-Tühm Ebî 'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri 'l-Mü 'minîn Sultânü 'd-Diyâri 'l-Misriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve 'l-Bilâdi 'ş-Şâmiyyeti 'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve 'l-Kerekiyyeti ve 'd-Diyâri Bekriyyeti ve 'l-Fırâtiyyeti ve 'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine 'l-bilâdi ve 'l-ekâlîmi ve 'l-kalâ 'i ve 'l-husûn..*"⁶⁵⁰ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a ait lakablar arasında; Kal'atü 'l-Cebel'in teccidinde dair h.713 tarihli kitabede bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el- 'Âlim el- 'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsıru 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Muhammed bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr..*"⁶⁵¹ ve h.10 Cemaziyelevvel 724 tarihli vakıfnamede bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü 'l-A 'zam eş-Şerîf el- 'Âli el-Mevlevî es-Sultânî el- 'Âlimî el- 'Âdilî el-Mücâhidî el-Murâbitü el-Leysî el-Hümâmî el-Müeyyedî el-Muzafferî el-Mansûrî el-Mâlikî el-Melikî en-Nâsırî Nâsıru 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Seyyidü 'l-Mülûki ve 's-Selâtîn Kâtılı 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Muhyi 'l- 'Adli fî 'l- 'Âlemîn Munsıfu 'l-Mazlûmîn Mübidü 't-Tugâti ve 'l-Mârikîn Zillullâhi 'l-Vârifi ve rahmetihî 's-sâbigati li 'l-bâdi ve 'l- 'âkif ve Nâsıru dînihî ellezî kuti 'ati 'l-ârâe bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif Ebî 'l-Feth Muhammed Kasîmü Emîri 'l-Mü 'minîn..*"⁶⁵² lakab silsilelerinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a ait lakablar arasında geçmesi, buna örnek olarak gösterilebilir.

⁶⁴⁹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 36, No-4852.

⁶⁵⁰ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

⁶⁵¹ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 108.

⁶⁵² Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 41.

3.56. el-‘Âlî – العالی

“Ulu; Yüce; Üst Tabakadan” manalarına gelen bir lafızdır. el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü'l-müfrede'den olarak tasnif olunmuş ve kalem ve kılıç erbâbının müştereken kullandıkları bir lakab olduğu belirtilerek, “el-Makâm”, “el-Makarr”, “el-Cenâb” ve “el-Meclis” gibi lakabları ulu, yüce gibi sıfatlarla tavsif etmek amacıyla kullanıldığını belirtmiştir⁶⁵³. Lakabın, Memlûkler döneminde kullanıldığına dair örneklerimize gelince:

h. 708 senesinde el-Melik el-Muzaffer Rüknu'd-Dîn Baybars'ın sultan olduğu vakit, Halife el-Müstekfi Billâh Ebî er-Rebî'in (vefatı: h. 742/1341-1342) verdiği ahidnâme'de bulunan “..el-Makâmü'l-Eşrefü'l-‘Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Melikî el-Muzafferî er-Rükni Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-‘Abbâsiyye Ebû'l-Feth Baybars Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁶⁵⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Muzaffer Baybars'ın lakabları arasında; h.13 Muharrem 721 tarihli vakıfnâmede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-‘Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Melikî en-Nâsırî Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Zillullâhi'l-Vârifî ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-bâdî ve'l-‘âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî Kutî'ati'l-Ârâe bi tafzîlihi fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁶⁵⁵, h.10 Cemaziyelahir 724 tarihli vakıfnâmede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-‘Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-‘Âlimî el-‘Âdilî el-Mücâhidî el-Murâbitü el-Leysî el-Hümâmî el-Müeyyedî el-Muzafferî el-Mansûrî el-Mâlikî el-Melikî en-Nâsırî Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munstıfu'l-Mazlûmîn Mübâdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Zillullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-‘âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâe bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁶⁵⁶ ve h.12 Cemaziyevvel 726 tarihli vakıfnâmede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfî'l-‘Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Melikî en-Nâsırî Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhıru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâmi'u'l-Mübtedi'în Câmi'u Kelimeti'l-Îmân ve Mühlikü 'Abdeti's-Sulbân Zillullâhi'l-vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-‘âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâe bitafzîlih fe Lâ

⁶⁵³ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 20.

⁶⁵⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: X, 68-74; Hammâde, 1983, *el-Vesâiku's- Siyâsiye*: 152-153.

⁶⁵⁵ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 17.

⁶⁵⁶ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 41.

*Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*⁶⁵⁷ lakab silsilelerinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında; el-Melik en-Nâsır Hasan'ın h.7 Zilkade 759 tarihli bir vakıfnamesinde bulunan “..*el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Leysî el-Hümâmî..Kâmi'u'l-Murâi ve'l-Mülhidîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munstıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn.. ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ti'l-ârâe bi tafzilihi fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Mehâsin..ibn mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfü'l-'Âlî el-Mevlevî es-Sultânî es-Sa'îdî eş-Şehîdî el-Melikî en-Nâsırî Vâlidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebû'l-Me'âlî Muhammed.. ibn mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfü'l-'Âlî el-Mevlevî es-Sultânî es-Sa'îdî eş-Şehîdî el-Melikî el-Mansûr es-Seyfî Muktalî'u'l-Kılâ'i min eydiyi'l-kâfirîn.. Kalavun es-Sâlihî..*”⁶⁵⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında; el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin yaptırdığı camii ile alakalı olarak düzenlenen h.823 Cemaziyelahir tarihli vakıfname'de bulunan “..*mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-'Âlî el-Mevlevî el-'Âdilî el-Mâlikî el-Melikî el-Müeyyedî es-Sultânî Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Ebî'n-Nasr Şeyh..*”⁶⁵⁹ lakabkarı silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin lakapları arasında geçmesini örnekler olarak gösterebiliriz.

3.57. el-'Âmil – العامل

“Aktif; Faal; Etkin; Üreten; Yapan” gibi manalara gelmektedir. el-Kalkaşandî bu lakabı el-elkâbü'l-müfrede'den olarak tasnif etmiş ve bu lafızla kasdolunan mananın ise, “amelde ciddi ve ibadetlerinde çok gayretli olan kişi”⁶⁶⁰ olduğu şeklinde açıklamıştır.

Bu lakap da, “el-'Âlim” lakabı gibi, yazışmalarda, kitabelerde ve vakıfnamelerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Lakabın, Memlûkler döneminde kullanıldığına dair örneklerimize gelince:

Mescid-i Aksâ'ya ve mescidin kapılarına yapılan bir tecdit çalışmasına dair h.746 tarihli kitabede bulunan “..*mevlânâ es-Sultân el-'Âlim el-'Âmil el-Melik el-Kâmil Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Şa'bân bin mevlânâ es-Sultân eş-Şehîd el-Melik en-Nâsır Muhammed bin Kalavun es-Sâlihî..*”⁶⁶¹ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında;

h.793 yılı Şevval ayında Yıldırım Bâyezid tarafından el-Melik ez-Zâhir Berkûk'a gönderilen cevabname bulunan “..*el-Makarrü'l-Kerîm el-Mevlevî el-Muzafferî el-Kebîrî el-*

⁶⁵⁷ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 99.

⁶⁵⁸ Zağlûl, 1977, *Medresetü es-Sultan*: Vesika-1.

⁶⁵⁹ Ramazan, 1975, *Câmi'u'l-Müeyyed*: 153.

⁶⁶⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 20.

⁶⁶¹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XVI, 6, No-6008.

‘Âlimî el-‘Âmilî el-‘Âdilîel-Bâzilî el-‘Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Müna’amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Müşâ’irî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zührî el-Eşrefî ve hüve el-Mübâhî bi ‘avnillâhi el-gayri’l-mütenâhî Mu’înü’ş-Şer’i’n-Nebeviyyi ve’d-Dîn el-Bâhiru’l-Mustafevî Kehfü’s-Sakaleyn Zillullâhi ‘alâ el-hâfikîn Sultânü’s-Selâtîn Hâkânü’l-Havâkîn..”⁶⁶² lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk’a atfedilen lakapları arasında;

Sultan Murad Han tarafından Güvercinlik Kalesinin düşman muhasarasından kurtarılması ile alakalı olarak el-Eşref Barsbay’a gönderilen mektubda bulunan “..’uluvvi cenâb es-Sultân ‘Aliyyü’ş-Şân Zâhirü’l-Hatr Bâhirü’l-Burhân Cemîlü’l-Lutf Cezîlü’l-İhsân el-Kebîrî el-‘Âmilî el-‘Âlimî el-‘Âdilî eş-Şâmilî el-Kâmilî el-Müeyyedî el-Müşeyyedî el-Muzafferî ez-Zahîrî el-‘Avnî el-Gıyâsî el-A’zamî el-Ekremî el-Mevlevî el-Evlevî Zillullâhi fi Arzillâh Nâsıru ‘İbâdillâh Mu’inü Evliyâillâh Müzillü A’dâillâh Mu’allâ Kavâ’idü’l-Müvessem ve’l-Harameyn Hâmî Meşâhidi’l-Bekâ’i’ş-Şerîfe ve’l-mürüvveteyn Müessis Merâsimi’l-‘azameti ve’l-celâl Müekkid Me’âkîdu’l-Makâsîd ve’l-Âmâlî muttali’ levâmî’u’l-izz ve’t-temkîn Muzhir müessirü’l-mülk ve’d-dîn Melâzü’l-Guzât ve’l-Mücâhidîn Muhizzu Eltâfî Rabbi’l-‘Âlemîn Sultânü Mülkü Mısr Mansûr el-Livâ li tilke’s-sıfât ve sıfatühâ el-Eşref..”⁶⁶³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay’a atfedilen lakapları arasında;

h. 6 Cemaziyelevvel 866 tarihli bir hibe vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-İmâmü’l-A’zam el-Mâlik el-Melikü’l-Mükerrem Zî’l-Menâkıbu’s-Seniyye ve’t-Tasarrufâtü’s-Sünniyye ve’t-Teşrîf el-‘Âlim el-‘Âmil es-Sultân el-Melik el-Mücâhid el-Müeyyed el-Mansûr el-‘Âdil Zillullâhi te’âlâ el-vârifü ve ni’metihi’s-Sâbigati ‘alâ el-bâdî ve’l-‘âkîf ellezî ittefekati’l-ârâe ‘alâ takdîmih fe Lâ Muhâlif Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyni’l-Münîfeyn ve Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Melikü’l-Aktâri’l-Hicâziyye ve’l-Bilâdî’l-Mısrıyye ve’d-Diyari’l-Bekriyye ve’ş-Şâmiyye ve’l-Memâliki’l-İslâmiyye Kâmi’u’l-Kefereti ve’l-Münâfikîn Dâmıgu’l-Fecereti ve’l-Müşrikîn el-Kâim fi Bilâdillâhi bi’l-hakki ve’l-Emân ve Temhîdü’l-Arzi bi kat’i ehli’l-‘udvân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa’îd Hoşkadem..”⁶⁶⁴ lakablar silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem’in lakapları arasında;

Ravza Adasında bulunan Kayıtbay Camiine arazi ve akar vakfına dair h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfname’de bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-İmâm el-‘Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-‘Âmil el-‘Âlim Zillullâhi’l-Memdûd ‘alâ el-‘âlem es-Sultân el-

⁶⁶² Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü’s-Selâtîn*: I, 117-118.

⁶⁶³ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü’s-Selâtîn*: I, 201.

⁶⁶⁴ Ali, 1969.

Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve İmâmü'l-Mukaddemîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübidü't-Tugâti ve'l-Mu'annidîn Kâsımu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Ulemâi ve'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-ni'm Hâiz menkabeteyi's-seyf ve'l-kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmî'u züyûli'l-füccâr fi sâiri'l-aktâr Hâzimü cüyûşi'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mümellikü ashâbi'l-esirreti ve't-tuhûti ve't-tîcân Mâhî ehli'z-zulmi ve'l-'udvân Zillullâhi'l-vârifî ve ni'metihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Hâmiyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁶⁶⁵ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmesi gösterilebilir.

3.58. el-'Abd – العبد

“Köle; Esir; Hizmetkâr; Aciz” manalarına gelen bir lafızdır. Memlûkler döneminde bazı mürekkebe lakapların tekvininde kullanıldığı görülmektedir:

el-'Abdü'l-'Abîd – العبد العبيد: “Çok İbadet Eden Kul” manasına gelen bir lakıptır. el-Melik en-Nâsır Hasan'ın türbesinde bulunan h.786 tarihli kitabe'de bulunan “..es-Sultân el-'Abdü'l-'Abîd el-Melik en-Nâsır Hasan..”⁶⁶⁶ lakablar silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Hasan'ın lakapları arsında geçmektedir.

el-'Abdü'l-Fakîr İlâllahi Te'âlâ – العبد الفقير إلى الله تعالى: “Allahü Teala'ya Aciz Kul” manasına gelmektedir. el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî tarafından yaptırılan camii'nin giriş kapısında, h.764 tarihli el-Melik en-Nâsır Hasan b. en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'dönemine ait bir kitabe'de bulunan “..el-'Abdü'l-Fakîr ilâ Allâhi Te'âlâ mevlânâ es-Sultân eş-Şehîd Ebû'l-Me'âlî Hasan bin mevlânâ es-Sultân eş-Şehîd el-Melik en-Nâsır Muhammed bin Kalavun..”⁶⁶⁷ lakabları silsilesinde, en-Nâsır Hasan b. en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'ın lakapları arsında geçmektedir.

min 'Abdillahi ve Veliyyihi – من عبد الله و وليه: “Allah'ın Kulu ve Dostu'ndan” manasına gelen bir ifadedir. Bu ifade, Hz. Ömer (ra) döneminden itibaren yazışmalarda

⁶⁶⁵ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 480.

⁶⁶⁶ Zağlül, 1977, *Medrasetü es-Sultan*: 154.

⁶⁶⁷ Ramazan, 1975, *Câmî'u'l-Müeyyed*: 58; Ramazan, 1988, *el-İmarâtü'l-İslâmiye*: 162.

kullanılmaya başlanılan bir lakap olup, halifelere mahsus idi⁶⁶⁸. el-Kalkaşandî, Meâsiru'l-Înâfe isimli eserinde, lakabın evveliyatı hakkında; Hz. Ömer döneminde yazışmaların sadece “*min ‘Abdillahi*” şeklinde başladığını, bu ibarenin, Fatımîlerin Mısır’a hakim olmalarına kadar bu şekilde devam ettiğini, onların Mısır’a hakim olmalarıyla birlikte de bu ibareye “*ve Veliyyihi*” ibaresinin eklendiğini⁶⁶⁹ aktarmaktadır.

Mezkur lakabın, Memlûkler döneminde el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî tarafından kullanıldığını görüyoruz. Onun bu lakabı kullandığını, h.10 Rebiulevvel 915 tarihinde Fransız elçisi Bernardo Baruzzi’nin talebi üzerine verilen yeni ticari imtiyazları havi mersûm’da “*Bismillâhirrahmânirrahîm min ‘Abdillâhi ve veliyyihi es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kıbleteyn Hâdimü'l- Haremeyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelîmeti'l-Îmân Nâşiru Livâi'l-‘Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebî'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*”⁶⁷⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî’nin elkâbının başlangıcında görmekteyiz.

3.59. ‘Adlullahi fî'l-Arz – عدل الله في الأرض

“Allah’ın Yeryüzündeki Adaleti” manasına gelmektedir. el-elkâbü'l-mürekkebe’den olan bu nadir lakap, “*Zillullahi fî'l- ‘Arz*” lakabının ifade ettiği manayı ifade eder.

Bu lakap, h.20 Safer 911 tarihli Kansu el-Gûrî’ye ait bir vesikada bulunan “*..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Leysü'l-Hümâmü'l-Mukaddem ve'l-Melikü'l-Mu'azzam Müeyyidü'l-Hakk Nâziru's-Şer'i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-‘Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfizu Dîni Rabbi'l-‘Âlemîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefîyü Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zillullâhi'l-Vârifî ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-*

⁶⁶⁸ el-Kalkaşandî, *Me'âsiru'l-Înâfe*: vr. 6b; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: V, 446-447;

⁶⁶⁹ el-Kalkaşandî, *Me'âsiru'l-Înâfe*: vr. 7a; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 395.

⁶⁷⁰ Fehmi, 1973, *Turuku't- Ticaret*: 476.

Bâdî ve'l-‘Âkîf ve Nâsıru Dînihi ellezî kutı’ati’l-ârâ’ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü’z-Zamân Câmi’u Kelimeti’l-İmân Müferriku ‘Abdeti’l-Evsân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Mümellikü Ashâbi’t-Tuhûti ve’l-Esirreti ve’t-Ticân Leysü’l-Hurûbi izâ hucimeti’l-fursân ‘Adullâhi fi’l-Arz el-Hâkim fi tûlihâ ve’l-‘arz Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’l-Bendi ve’l-‘Alem Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Efzalü men hakeme fi ‘asrihi bi’l-Hükm Hâmîyü’l-Kıbleteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁶⁷¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî’ye itlak olunan lakap arasında geçmektedir.

3.60. el-‘Azîz – العزيز

“Kudretli, Şerefli, Saygın; Soylu, Saygıdeğer; Dost; Hekmeden, Efendi; Kudretli, Güçlü” anlamlarına gelmekte olan bir lafızdır. el-Kalkaşandî, el-elkâbü’l-müfrede’den olarak tasnif ettiği ve hilâfet dîvanına ait bir lakab olduğunu belirttiği⁶⁷² bu lakabın, Memlûkler döneminde sultana ait lakaplardan birisi olarak da kullanıldığını görüyoruz.

Bu lafzı şahsî lakabı olarak kullanan Memlûk sultanı, el-Melik el-‘Azîz Yusuf b. Barsbayolmuştur. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-‘Azîz*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-‘Azîz Cemâlü’l-Dîn Ebû’l-Mehâsin Yûsuf ibn el-Eşref Barsbay*” lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında bahsedilmesinden⁶⁷³, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-‘Azîz Ebû’l-Mehâsin Yûsuf*” lakabları ve künyesi ile, h.84? tarihinde darb yeri belirsiz⁶⁷⁴ sikkesinde ve Kahire’de darbolunmuş olan altın sikkesinde⁶⁷⁵ görmekteyiz.

3.61. el-‘İzz – العز

“Kudret; İzzet; Güç; Saygınlık; Hürmet; İtibar” gibi manalara gelmektedir. Bu lafız, Memlûkler döneminde bazı kelimelere izafe olunarak el-elkâbü’l-mürekkebe’nin tekvininde kullanılmıştır:

‘İzzü’d-Dîn – عز الدين: “Dinin İzzeti” manasına gelmektedir. “*ed-Dünyâ ve’l-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabın bu kısa formunu ilk olarak kullanan Memlûk Devleti hükümdarının, el-Melik el-Mu’izz ‘İzzü’d-Dîn Aybek olduğu görülmektedir. Onun,

⁶⁷¹ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, 3.

⁶⁷² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: VI, 20.

⁶⁷³ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s- Sülûk*: IV/3, 1053-1086; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü’s-Sâfi*: XII, 202-210; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu’z-Zâhire*: XV, 3-32; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: II, 190-198.

⁶⁷⁴ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 428.

⁶⁷⁵ Balog, 1964, *The Coinage*: 319.

bu lakabı kullandığını, “*el-Melik el-Mu’izz ‘İzzü’d-Dîn Aybek el-Çaşnigîr et-Türkmânî es-Sâlihî*” lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında bahsedilmesinden⁶⁷⁶ tesbit etmekteyiz.

Mezkûr lakabı el-Melik el-Mu’izz ‘İzzü’d-Dîn Aybek’ten sonra kullanan diğer bir Memlûk sultanı ise, el-Melik el-Mansûr Abdülaziz b. Berkûk olmuştur. Onun, bu lakabı kullandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr ‘İzzü’d-Dîn Ebû’l-‘İzz Abdü’l-‘Azîz bin es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa’îd Berkûk bin Ânas*” lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında bahsedilmesinden⁶⁷⁷ tesbit ediyoruz.

‘İzzü Şer’i’n-Nebeviyyi ve’d-Dîn – عز شرع النبوي و الدين : “Din ve Peygamberlik Kanunlarının İzzeti” manasına gelmektedir. Lakab, h.5 Şaban 819 tarihinde Mehmed b.Ebî Yezîd b. Osman tarafından el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî’ye gönderilen mektupta bulunan “*..el-Münîfü’l-Hatîr el-‘Âlî el-‘Âlimî el-‘Âdilî el-Kebîrî el-‘Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün’amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Giyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me’âlimü’l-İslâm Zillullâhi Te’âlâ ‘alâ Kâffeti’l-Enâm Kâhirü’t-Tugâti ve’l-Mütemerridîn Nusretü’l-Guzâti ve’l-Mücâhidîn ‘Avnü’l-Ümmeti’l-Bâhire Kehfü’l-Milleti’z-Zâhire Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn ‘Avnü’z-Zu’afâi ve’l-Mesâkîn..*”⁶⁷⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî’ye atfolunan lakaplar arasında geçmektedir.

3.62. **‘İsmetü’d-Dünyâ ve’d-Dîn – عصمة الدنيا و الدين**

“Engelleme, Durdurma; Koruma, Himaye Etme; Savunma; Saflık; Günahtan Korunmuşluk; Günahsızlık; İsmet” gibi anlamlara gelen “*عصمة = ‘İsmet*” kelimesi ile kadınlara mahsusen “*ed-Dünya ve’d-Dîn*” kelimelerine muzafen oluşturulan lakablardan⁶⁷⁹ birisi olup, “Dünyanın ve Dinin İsmeti” anlamına gelmektedir. Memlûkler döneminde de kadınlar için kullanılmaya devam etmiştir⁶⁸⁰.

Örneğin, Şecerü’d-Dürr’ün saltanat görevinde bulunduğu esnada bu lakabı kullandığını, türbesinin h.648 senesine tarihlenen inşa kitabesinde bulunan “*..es-Setrü’r-Refî’ ve’l-Hicâbü’l-Münî’ ‘İsmetü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Vâlidetü el-Melik el-Mansûr Halîl bin*

⁶⁷⁶ Ebû Şâme, 2002, *er-Ravzateyn*: V, 300-301; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu’z-Zâhire*: VII, 3; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü’s-Sâfi*: I, 20; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: I/2, 368; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 237; el-Aynî, 1987-1992, *İkdu’l-Cumân*: I, 140.

⁶⁷⁷ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu’z-Zâhire*: XIII, 3; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü’s-Sâfi*: VII, 272; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: IV/1, s.1; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 242; İbn Hacer, 1986, *İnbâü’l-Gumr*: V, 287.

⁶⁷⁸ İbn Hicce, *Kahvetü’l-İnşâ*: vr. 67a.

⁶⁷⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l-A’şâ*: VI, 162-163.

⁶⁸⁰ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 403.

mevlânâ es-Sultân el-Melik es-Sâlih Necmü'd-Dîn Ebî'l-Feth Eyyûb bin mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Kâmil Nâsıru'd-Dîn Ebî'l-Me'âlî Muhammed bin Ebî Bekr bin Eyyûb Halîlü Emîri'l-Mü'minîn.."⁶⁸¹ lakablar silsilesinde, kendisine atfolunan diğer lakablarıyla birlikte görmekteyiz.

3.63. 'Alâ'ü'd-Dîn – علاء الدين

“Haşmet, Yücelik, Asalet, İtibar, Şeref, Haysiyet, Kibar, Soylu, Asil Kan” gibi anlamlara gelen “علاء = 'Alâ' ” kelimesinin “الدين = *el-Dîn*” kelimesi ile terki edilmesiyle oluşturulan bir lakabdır. “Dinin Yücesi, ulusu, büyüğü; Dini yüceltmek uğrunda din için mücahede eden kişi; Dindar, Dinin soylu kişisi” gibi anlamlara gelmektedir.

Lakabı bu kısa formu ile Memlûk sultanlarından el-Melik el-Eşref Küçük b. Muhammed b. Kalavun kullanmıştır. Onun bu lakabı kullandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Eşref 'Alâü'd-Dîn Küçük bin en-Nâsır Muhammed bin Kalavun*” lakabları ile, dönemin ana kaynak kitaplarında bahsedilmesinden⁶⁸² tesbit ediyoruz.

'Alâ'ü'd-Dünya ve'd-Dîn – علاء الدنيا و الدين: “Dünyanın ve Dinin Yücesi” anlamına gelen bu lakab, Memlûk sultanlarından el-Melik el-Mansûr 'Ali b. Şaban kullanmıştır. Onun bu lakabı kullandığını, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr 'Alâ'ü'd-Dünya ve'd-Dîn 'Alî bin el-Melik el-Eşref Şa'bân bin Hasan bin Muhammed*” lakabları ile, h.778, 779, 780, 781, tarihlerinde Kahire ve Dımaşk'ta darbolunmuş altın sikkelerinde⁶⁸³, İskenderiye ve Halep'te darbolunmuş tarihi belirsiz iki gümüş sikkesinde⁶⁸⁴ ve h.779, 781 ve 782 tarihlerinde Kahire'de darbolunmuş bakır sikkelerinde⁶⁸⁵ görmekteyiz.

Mezkûr lakab, Memlûkler döneminde genellikle annesi Türk kökenli olan kadınlardan doğan ve askerî sınıfa mensup devlet adamları tarafından kullanılmaktaydı. Lakabın '*Alâ'ü'd-Dîn*' şeklindeki terki olan ve yukarıda aktardığımız ilk şeklinin, genellikle, ismi *Tayboğa*, *Altınboğa*, *Karaboğa* vs. olanlar tarafından kullanıldığını; ikinci olarak aktardığımız '*Alâ'ü'd-Dünya ve'd-Dîn*' şeklindeki terki binin ise, özellikle ismi '*Alî*' olanlar tarafından kullanıldığını⁶⁸⁶ görmekteyiz.

⁶⁸¹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: 111-112.

⁶⁸² el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/3, 571-593; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 121-122.

⁶⁸³ Balog, 1964, *The Coinage*: 230-232.

⁶⁸⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 233.

⁶⁸⁵ Balog, 1964, *The Coinage*: 233-235.

⁶⁸⁶ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 405; Ayalon, 1975.

3.64. ‘İmâd – عماد

“Sütun; Direk; Kolon, Temel direği; Yüksek Binalar; Kefil, Payendan” gibi anlamlara gelmektedir. Bazı kelimelere izafe olunarak kadılar, emirler ve vezirler için mürekkebe lakab oluşturmakta kullanılmıştır⁶⁸⁷. Memlûk sultanları için de, bu kelime ile oluşturulduğunu tesbit ettiğimiz mürekkebe lakablar şunlar olmuştur:

‘İmâdü’**d-Devle** – عماد الدولة: “Devletin Direği” manasına gelmektedir. el-elkâbü’l-mürekkebe’den olan bu lakap ile, sultanın, devleti yönetmenin gerektirdiği sorumlulukları taşıyabilecek bir kabiliyete sahip olduğu ifade edilmek istenmektedir.

Mezkûr lakap, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un Haleb Kalesinde yaptırdığı bir çalışmaya dair h.691 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü’l-A’zam el-Melikü’l-Eşref el-‘Âlim el-‘Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu’**d-Dünyâ ve’**d-Dîn** Evhadü’l-Mülûk Nâsıru’l-İslâm ve’l-Müslimîn ‘İmâdü’**d-Devle Rüknu’l-Mille Mücîrü’l-Ümme Zahîrü’l-Hilâfe Nasîrü’l-İmâme Seyyidü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn Sultânü Cüyûşi’l-Muvahhidîn Nâsıru’l-Hakki bi’l-Berâhîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Mübîdü’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Mülhidîn Kâhirü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâmi’u ‘Abdeti’s-Sulbân İskenderü’z-Zamân Fâtihu’l-Emsâr Hâzimü Cüyûşi’l-Frenci ve’l-Ermeni ve’t-Tatar Hâdimü ‘Akkâ ve’l-Bilâdi’s-Sâhiliyye Muhyî’**d-Devleti’ş-Şerîfeti’l-‘Abbâsiyye Nâsıru’l-Milleti’l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..**”⁶⁸⁸ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.****

‘İmâdü’**d-Dîn** – عماد الدين: “Dinin Direği” anlamına gelen ve “*ed-Dünyâ ve’**d-Dîn***” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabın kısa formu olan bu mürekkebe lakabı, Memlûk sultanlarından el-Melik es-Sâlih İsmail b. Muhammed b. Kalavun kullanmıştır. Onun, “*ed-Dünyâ ve’**d-Dîn***” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabın bu kısa formunu kullandığını, “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih ‘İmâdü’**d-Dîn Ebû İsmâ’il ibn el-Melik en-Nâsır Muhammed bin el-Melik el-Mansûr Kalavun el-Elfi es-Sâlihî***” lakabları ile, dönemin ana kaynak kitaplarında bahsedilmesinden⁶⁸⁹ öğreniyoruz.

‘İmâdü’**d-Dünyâ ve’**d-Dîn**** – عماد الدنيا و الدين: “Dünyanın ve dinin direği” anlamına gelen ve “*ed-Dünyâ ve’**d-Dîn***” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabın tam formu olan

⁶⁸⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 407-408.

⁶⁸⁸ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

⁶⁸⁹ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: II/3, 619-680; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü’s-Sâfi*: II, 425-427.

bu mürekkebe lakabı, Memlûk sultanlarından el-Melik es-Sâlih İsmail b. Muhammed b. Kalavun kullanmıştır. Onun bu lakabı kullandığını, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih ‘Îmâdü’-d-Dünya ve ‘d-Dîn İsmâ’îl ibn el-Melik en-Nâsir Muhammed*” lakabları ile, h.743, 744, 745 tarihlerinde Kahire’de darbolunmuş altın sikkelerinde, h.744, 756 ve 746 tarihlerinde Dımaşk’ta, h.744 tarihinde Hama’da ve h.74? tarihinde Halep’te darbolunmuş gümüş sikkelerinde⁶⁹⁰ görmekteyiz.

3.65. el-‘Avn – العون

“Yardım; Destek; Koruma; Yardımcı; Muhafız” gibi manalara gelmektedir. el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü’l-müfred’e den bir lakab olarak tasnif edilmiş, yâi neseb ilavesi (yani *el-‘Avnî=العوني* şeklinde) olmadan kullanılmamakta olduğu vurgulanarak, bilhassa kılıç erbabından olan şahıslara ait bir lakab olduğu⁶⁹¹ belirtilmiştir. Lakabın müfred hali Memlûk sultanlarının lakaplarından birisi olarak kullanıldığı gibi, el-Elkâbü’l-Mürekkebe’nin tekvininde de kullanıldığı da görülmektedir.

Lakabın müfred halinin (*el-‘Avnî=العوني* şeklinde) geçtiği yerlere örnek verecek olur isek:

h.793 yılı Şevval ayında Yıldırım Bâyezid tarafından el-Melik ez-Zâhir Berkûk’a gönderilen cevabname’de bulunan “*..el-Makarrü’l-Kerîm el-Mevlevî el-Muzafferî el-Kebîrî el-‘Âlimî el-‘Âmilî el-‘Âdilîel-Bâzilî el-‘Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Müna’amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Müşâ’irî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Eşrefî ve hüve el-Mübâhî bi ‘avnillâhi el-gayri’l-mütenâhî Mu’inü’s-Şer’i’n-Nebeviyyi ve ‘d-Dîn el-Bâhiru’l-Mustafevî Kehfü’s-Sakaleyn Zıllullâhi ‘alâ el-hâfikîn Sultânü’s-Selâtîn Hâkânü’l-Havâkîn..*”⁶⁹² lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk’a atfedilen lakapları silsilesinde; h.5 Şaban 819 tarihinde Mehmed b. Ebî Yezîd b. Osman tarafından el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî’ye gönderilen mektupta bulunan “*..el-Münîfü’l-Hatîr el-‘Âlî el-‘Âlimî el-‘Âdilî el-Kebîrî el-‘Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün’amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me’âlimü’l-İslâm Zıllullâhi Te’âlâ ‘alâ Kâffeti’l-Enâm Kâhirü’t-Tugâti ve ‘l-Mütemerridîn Nusretü’l-Guzâti ve ‘l-Mücâhidîn ‘Avnü’l-Ümmeti’l-Bâhire Kehfü’l-*

⁶⁹⁰ Balog, 1964, *The Coinage*: 169-176.

⁶⁹¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l-A’sâ*: VI, 21.

⁶⁹² Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü’s-Selâtîn*: I, 114.

Milleti'z-Zâhire Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Avnü'z-Zu'afâi ve'l-Mesâkîn.."⁶⁹³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfedilen lakapları silsilesinde geçtiğini belirtebiliriz.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere "el-'avn" lafzı, mürekkep lakaplar oluşturulmasında da kullanılmıştır. Buna dair tesbit edebildiğimiz lakablar ise:

'Avnü'l-Ümmeti'l-Bâhire – عون الامة الباهرة: "Göz Kamaştırın Ümmetin Muhafızı" manasına gelmektedir. "Göz Kamaştırın" sıfatı ile nitelenen ümmet, elbette ki, Müslüman ümmetidir. Lakap, h.5 Şaban 819 tarihinde Mehmed b. Ebî Yezîd b. Osman tarafından el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye gönderilen mektupta bulunan "*..el-Münîfü'l-Hatîr el-'Âlî el-'Âlimî el-'Âdilî el-Kebîrî el-'Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me'âlimü'l-İslâm Zillullâhi Te'âlâ 'alâ Kâffeti'l-Enâm Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mütemerridîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn 'Avnü'l-Ümmeti'l-Bâhire Kehfü'l-Milleti'z-Zâhire Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Avnü'z-Zu'afâi ve'l-Mesâkîn..*"⁶⁹⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfedilen lakapları silsilesinde geçmektedir.

'Avnü Zu'afâi ve'l-Mesâkîn – عون الضعفاء والمساكين: "Zayıfların ve Miskinlerin Yardımcısı" manasına gelen bu lakap, h.5 Şaban 819 tarihinde Mehmed b. Ebî Yezîd b. Osman tarafından el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye gönderilen mektupta bulunan "*..el-Münîfü'l-Hatîr el-'Âlî el-'Âlimî el-'Âdilî el-Kebîrî el-'Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me'âlimü'l-İslâm Zillullâhi Te'âlâ 'alâ Kâffeti'l-Enâm Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mütemerridîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn 'Avnü'l-Ümmeti'l-Bâhire Kehfü'l-Milleti'z-Zâhire Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Avnü'z-Zu'afâi ve'l-Mesâkîn..*"⁶⁹⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfedilen lakapları silsilesinde geçmektedir.

⁶⁹³ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ:* vr. 67a.

⁶⁹⁴ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ:* vr. 67a.

⁶⁹⁵ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ:* vr. 67a.

3.66. el-Gâzî – الغازي

“Sefere Çıkan; Fethe Giden; Gazi” manalarına gelen bir lafızdır. el-Kalkaşandî, el-elkâbü'l-müfrede'den olarak tasnif etmiş ve kılıç erbabı tarafından kullanılan bir lakap⁶⁹⁶ olduğunu belirtmiştir. Memlûk Devleti sultanları tarafından, hem müfred, hem de mürekkeb halleri ile lakap olarak kullanılmıştır.

Mezkur lakabın, Memlûk Devleti sultanları tarafından müfred hali ile kullanıldığına dair örnekleri:

Hısnü'l-Ekrâd Kalesinin burclarından birinde yaptırılan restorasyon çalışmasına dair h.684 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyid el-Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Mücâhid el-Gâzî el-Murâbit el-Müsâgir el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ved-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁶⁹⁷ ve Hısn Akkâr Camii'nin h.686 senesi Zilhicce ayında yaptırılan restorasyonuna dair kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ved-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁶⁹⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında; Halep Kalesi'ndeki h. 691 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsîru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'İmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-İmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyüşî'l-Muvahhidîn Nâsîru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzîmü Cüyüşî'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-Abbâsiyye Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..”⁶⁹⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halîl b. Kalavun'un lakapları arasında; el-Melik ez-Zâhir Berkûk tarafından yaptırılan medrese, hangâh ve türbesinin h.768 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Din Ebû Sa'îd Berkûk el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Gâzî el-Hâkim biemrillâh ve't-Tâlî li Kitâbillâh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Hâmî Hvazeti'd-Dîn Zuhrü'l-Eytâmi

⁶⁹⁶ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 21.

⁶⁹⁷ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 40, No-4857.

⁶⁹⁸ Van Berchem ve diğerleri, 1909-1954, *Matériaux*: II/1, 9-10.

⁶⁹⁹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

ve'l-Mesâkin Sâhibü's-Sadakât ve'l-Ma'rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve'l-melhûf..”⁷⁰⁰
lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk'un lakapları arasında görmekteyiz.

Lakabın mürekkebe hali ile de kullanıldığına dair altta vereceğimiz bir örnek tesbit etmiş bulunuyoruz:

el-Gâzî fî Sebîlillah – الغازي في سبيل الله: “Allah Yolunda Sefere Çıkan” manasına gelmektedir. Lakap, en-Nâsır Muhammed b. Kalavun döneminde Kal'atü'l-Cebel'e ilave edilen burcun h.713 Şevval tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik en-Nâsır el-Gâzî fî Sebîlillâh el-Hâc ilâ Beytillâh ez-Zâir Kabri Rasûlillâh Hısnü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed bin mevlânâ es-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr..”⁷⁰¹ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

3.67. el-Gıyâsî – الغياثي

“Yardıma Koşan Kişi” manasına gelmektedir. Çoğunlukla kılıç ehli tarafından kullanıldığı belirtilen ve el-elkâbü'l-müfrede'den olarak tasnif edilen bir lakaptır⁷⁰². Memlûk Devleti sultanları tarafından da, müfred ve mürekkebe halleri ile lakap olarak kullanılmıştır.

Müfred şekli olan “el-Gıyâsî”nin kullanıldığına dair örnek olarak; h.5 Şaban 819 tarihinde Mehmed b.Ebî Yezîd b. Osman'ın el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye gönderdiği mektupta bulunan “..el-Münîfü'l-Hatîr el- 'Âlî el- 'Âlimî el- 'Âdilî el-Kebîrî el- 'Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me'âlimü'l-İslâm Zıllullâhi Te'âlâ 'alâ Kâffeti'l-Enâm Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mütemerridîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn 'Avnü'l-Ümmeti'l-Bâhire Kehfü'l-Milleti'z-Zâhire Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Avnü'z-Zu'afâi ve'l-Mesâkîn..”⁷⁰³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfolunan lakabları arasında geçmesi gösterilebilir.

“el-Gıyâsî” lakabının mürekkebe hali oluşturulurken ise, yâi neseb izafesi kaldırıldıktan sonra başkaca lafızlar izafe edilmiştir:

Gıyâsü'l-Enâm – غياث الأنام: “İnsanoğlunun Yardımına Koşan” manasına gelmektedir. h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el- 'Âlim el- 'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-

⁷⁰⁰ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XVIII, 82, No-788 042.

⁷⁰¹ Van Berchem, M. (1894-1903). *Matériaux*: I, 86-89; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 24, 109.

⁷⁰² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 21; el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l- İslâmiyye*: 413.

⁷⁰³ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ*: vr. 67a.

Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn.."⁷⁰⁴ ve h. 21 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan *"..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebü'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve's-Şevbekiyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ enzâfe ilâ zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..*"⁷⁰⁵ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Gıyâsü'l-Mazlûmîn – غياث المظلومين: "Mazlumların Yardımına Koşan" manasına gelen bu lakap, h.4 Şevval 822 tarihinde Sultan Mehmed Han tarafından el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye gönderilen nusretnâme-i hümayûn'da bulunan *"..es-Sultânî el-Hümâmî el-A'zamî el-Ekremî el-A'limî el-A'dilî el-Eşca'î el-Kâmilî el-Kâfilî el-Mükemmelî el-Müşeyyedî el-Mün'amî el-Erfa'î el-Evsa'î el-Celilî el-Cemilî el-Mu'azzamî el-Müfahhamî el-Kerîmî el-Murâbitî el-Müşâ'irî el-Evlevî el-A'levî Melikü'l-Mülûk fî'l-'Âlem Esvetü'l-Hükkâm beyne'l-ümem Mu'inü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Gavsü'l-Melhûfin ve Gıyâsü'l-Mazlûmîn Zahîru'l-İkbâli ve'l-Havâkîn Kahramânü'l-Mâi ve't-Tîn Hâmî Sükkânî'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kâid Hüccâci's-Sakâi ve'l-mürüvveteyn el-Mahsûs bi mahzi'l-lutfi'l-vedûdî 'Azudu'l-*

⁷⁰⁴ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

⁷⁰⁵ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385.

Mülki ve 'd-Dîn Ebû'n-Nasr eş-Şeyh el-Mahmûdî.."⁷⁰⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfedilen lakaplar arasında geçmektedir.

Gıyâsü'l-İslâm ve'l-Müslimîn – غياث الإسلام و المسلمين – “İslamın ve Müslümanların Yardımına Koşan” manasına gelmektedir. Baalbek Kalesi'nde yaptırılan bir tecdid çalışmasına dair h.681 tarihli bir kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem el-Müeyyedü mine's-Semâi el-Mansûru 'ale'l-A'dâi el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mâlikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁷⁰⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

3.68. Gavsü'l-Melhûfîn – غوث الملهوفين

“Zulme uğrayanların yardımına koşan” anlamına gelen bir lakabdır. h.4 Şevval 822 tarihinde Sultan Mehmed Han Gazi tarafından el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye gönderilen nusretnâme-i hümayûn'da bulunan “..es-Sultânî el-Hümâmî el-A'zamî el-Ekremî el-A'limî el-A'dilî el-Eşca'î el-Kâmilî el-Kâfilî el-Mükemmelî el-Müşeyyedî el-Mün'amî el-Erfa'î el-Evsa'î el-Celîlî el-Cemîlî el-Mu'azzamî el-Müfahhamî el-Kerîmî el-Murâbitî el-Müşâ'irî el-Evlevî el-A'levî Melikü'l-Mülûk fi'l-Âlem Esvetü'l-Hükkâm beyne'l-ümem Mu'inü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Gavsü'l-Melhûfîn ve Gıyâsü'l-Mazlûmîn Zahîru'l-İkbâli ve'l-Havâkîn Kahramânü'l-Mâi ve't-Tîn Hâmî Sükkâni'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kâid Hüccâci's-Sakâi ve'l-mürüvveteyn el-Mahsûs bi mahzi'l-lutfi'l-vedûdî 'Azudu'l-Mülki ve'd-Dîn Ebû'n-Nasr eş-Şeyh el-Mahmûdî..”⁷⁰⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfedilen lakaplar arasında geçmektedir.

3.69. el-Fâtih – الفاتح

“Açan; Başlayan; Fetheden” manalarına gelen bir lafız olup, bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır:

Fâtihu'l-Aktâr – فاتح الأقطار – “Memleketlerin (bölgelerinin) Fatihi” manasına gelen bir lakabdır. el-Kalkaşandî tarafından el-Elkâbü'l-Mürekkebe'den olarak tasnif edilmiş ve Memlûkler döneminde sultanlık lakaplarından birisi olduğu⁷⁰⁹ belirtilmiştir.

⁷⁰⁶ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtin*: I, 164.

⁷⁰⁷ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 9, No-4815.

⁷⁰⁸ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtin*: I, 164.

⁷⁰⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 63.

Lakabı, Floransalı tacirlerin imtiyazlarını tekid için h.24 Zilhicce 894 tarihinde verilen mersumda bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil Mühyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munstfu'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlayü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-Îman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁷¹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakaları arasında görmekteyiz.

Fâtihu's-Sugûri's-Sâhiliyye – فاتح الثغور الساحلية: “Sahil Serhaddinin Fatihi” manasına gelen bu lakap, Baalbek Kalesindeki h.690 tarihli bir kitabede bulunan “..azze li mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâh Şâh el-Mu'azzam Mâliki Rikâbü'l-Ümem Seyyidü Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem el-Melikü'l-Eşref Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Râfi'u'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Fâtihu's-Sugûri's-Sâhiliyye Muhyi'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Ebû'l-Feth Halîl bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr..”⁷¹¹ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Fâtihu'l-Husûni ve'l-Kılâ'i ve'l-Emsâr – فاتح الحصون والقلاع والأمصار: “Hisarların, Kalelerin ve Ülkelerin Fatihi” manasına gelen bir lakabdır. Hıms'taki el-Halid Mescidi ile alakalı h. 666 senesi Rebiulevvel tarihli bir vakıfnamede⁷¹² bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Husûni ve'l-Kılâ'i ve'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerifeyn el-Âmir bi bey'ati'l-halîfeteyn Ebû'l-Feth Baybars es-Sâlihi..”⁷¹³ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın lakapları arasında geçmektedir. Hasan el-Bâşâ, lakapta, Haçlıların hisarlarının, Haşhaşilerin kalelerinin ve Ermenilerin ülkelerinin fethedilmesine atıf⁷¹⁴ olduğunu belirtmektedir.

Fâtihu'l-Emsâr – فاتح الأمصار: “Ülkelerin Fatihi” manasına gelen bir lakap olup, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-

⁷¹⁰ Fehmi, 1973, *Turuku't- Ticaret*: 455.

⁷¹¹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 100, No-4947.

⁷¹² el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 415.

⁷¹³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 128, No-4593.

⁷¹⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 415.

Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyûti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-Adli fî'l-Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhi mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁷¹⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında ve el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından Trablusşam'da yaptırılan Camii Kebîr'in h.693 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Seyyidü Mülûki'l-Arab ve'l-Acem Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Küffâr el-Melik ell-Eşref Salâhü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Halil Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn bin mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî..”⁷¹⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr – فاتح الممالك والأمصار: “Memleketlerin ve Ülkelerin Fatihî” manasına gelmektedir. el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî tarafından h.915 senesinde Fransızlara verilen ticaret imtiyazını havi mersumda bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihî ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelimeti'l-Îmân Nâşıru Livâi'l-Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-

⁷¹⁵ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 334.

⁷¹⁶ Van Berchem ve diğerleri, 1909-1954, *Matériaux*: II/1, 49.

*Mü'minîn Ebî'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*⁷¹⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

3.70. Fahrü'd-Din – فخر الدين

“Dinin Övüncü” manasına gelmektedir. Memlûk Devleti sultanlarından el-Melik el-Mansûr Osman b. Çakmak'ın “*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen ve el-Elkâbü'l-Mürekkebe'den olan lakabının bu kısa formu, “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Ebî's-Sa'âdât Fahrü'd-Din 'Osmân ibn el-Melik ez-Zâhir Çakmak Muhammed el-'Alâî*” lakabları, künyesi ve nisbesiyle dönemin ana kaynak kitaplarında⁷¹⁸ geçmektedir.

3.71. Fazlü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hüküm – فضل من حكم فى عصره بالحكم

“Çağında, Hükmeden Hakimlerin en Faziletlisi” anlamına gelen bir lakaptır. el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî tarafından Ezher Camii'nde yaptırılan bir inşa çalışmasına dair olan tarihi belirsiz bir kitabe'de “*..Fazlü men hakeme fî 'asrihi bi'l-hüküm es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*”⁷¹⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları arasında geçmektedir.

3.72. Ferîdûn – فریدون

el-Kalkaşandî, aslı Farsça bir şahıs ismi olan bu ünvanın kökenini açıklarken, İslam öncesi hüküm süren *el-Kaşdâziye* isimli bir hanedanın beşinci hükümdarı olarak “*İfrîdûn*” isimli bir melikten bahseder ve onun, bir rivayete göre Kur'an-ı Kerim'de zikredilen *Zülkarneyn* olup, hükümdarlığının başlarının Hz. İbrahim (a.s.) döneminde olduğunu, bütün yeryüzünü hakimiyeti altına aldığını⁷²⁰ anlatır. Memlûk sultanları da bu hükümdarın ismini, aynı “*İskender*” ismini ünvanları olarak kullandıkları gibi, azametlerini ve devletlerinin hakimiyet alanının büyüklüğünü ifade etmek için lakap olarak kullanmışlardır.

Hasan el-Bâşâ, bu lakabın Fars Medeniyetinin etkisini göstermesi bakımından önemli olduğu tesbitinde bulunarak, Emir Yakup Şah Türbesinin h.901 tarihli inşâ kitabesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a ıtlak olduğunu⁷²¹ belirtir. Lakabı, Emir Yakup Şah Türbesinin h.901 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “*..el-Makâmü'ş-Şerîf el-Hâkânî el-Fa'fûrî el-Ferîdûnî Tâcü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn ellezî fâka akâranehü*”

⁷¹⁷ Fehmi, 1973, *Turuku't- Ticaret*: 476.

⁷¹⁸ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 301; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 3.

⁷¹⁹ Van Berchem, M. (1894-1903). *Matériaux*: I, 48.

⁷²⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: IV, 410.

⁷²¹ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l-İslâmiyye*: 421.

mine'l-mülûki bi'l-'lmi ve'l-'amel ve'l-fürûsiyye Ebû'l-Fütuhât Es-Sultân Kayıtbay.."⁷²² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a itlak olunan diğer lakaplar arasında görüyoruz.

3.73. Fağfûr – فغفور

Çin imparatorlarına verilen bir lakabdır⁷²³. Hasan el-Bâşâ, bu lakabın Memlûk sultanları tarafından kullanılmasının, onların cihangirlik ve en büyük olma iddialarına delalet ettiği tesbitinde bulunarak, Emir Yakup Şah Türbesinin h.901 tarihli inşâ kitabesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a itlak olduğunu⁷²⁴ belirtir. Lakabı, Emir Yakup Şah Türbesinin h.901 tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*..el-Makâmü's-Şerîf el-Hâkânî el-Fa'fûrî el-Ferîdûnî Tâcü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn ellezî fâka akâranehü mine'l-mülûki bi'l-'lmi ve'l-'amel ve'l-fürûsiyye Ebû'l-Fütuhât Es-Sultân Kayıtbay..*"⁷²⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a itlak olunan diğer lakaplar arasında görüyoruz.

3.74. Kâtil – قاتل

"Katil; Öldüren" manalarına gelen bir lafız olup, bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır.

Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn – قاتل الكفرة و المشركين "Kafirlerin ve Müşriklerin Katili" manasına gelen bir lakap olup, el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından Kahire'de yaptırılan türbe, bîmâristân ve medreseden müteşekkil külliyyenin h.684 tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Sultânü'l-Arz zâti't-tûli ve'l-'arz Melikü'l-Basîta Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l-Mısreyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn (okunamayan kısım) Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye (okunamayan kısım) Kenzü'l-'Uffâti ve'l-Munkatî'in Munşifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*"⁷²⁶ lakabları silsilesinde, el-

⁷²² Rızk, 2003, *Atlasü'l-'İmâret*: III/2, 1583.

⁷²³ Şeşen, R. (1985). *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: 35.

⁷²⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 421-422.

⁷²⁵ Rızk, 2003, *Atlasü'l-'İmâret*: III/2, 1583.

⁷²⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 36, No-4852.

Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında; el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed b. Kalavun'un, Kahire'deki mescid, cami ve medreselerin onarımı ile alakalı h. 15 Rebûlahir 760 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-‘Âlî el-Mevlevî el-Mâlikî el-Melikî en-Nâsırî en-Nâsırî Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Ebû'l-Mehâsin Hasan..”⁷²⁷ lakapları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında ve el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen h. 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam Zillullâhi fî'l-'Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-İmân Kâmi'u 'Abdeti'l-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁷²⁸ lakapları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmesini örnekler olarak gösterebiliriz.

Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn – قاتل الكفرة والملحدین : “Kâfirlerin ve Zındıkların Katili” manasına gelen bir lakap olup, Halep Kalesi'ndeki h.691 tarihli restorasyon kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-‘Âlim el-‘Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsıru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'İmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücürü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-İmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyüşî'l-Muvahhidîn Nâsıru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyüşî'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti'ş-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr

⁷²⁷ İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebih*: III, 385-386.

⁷²⁸ Emin, 1975.

*Kalavun..*⁷²⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

3.75. Kâmi' – قامع

“Zapteden; Kontrol Altına Alan; Vaz Geçiren; Engel Olan; Kahreden; Zelil Eden” manalarına delalet eden bir lafız olup, mürekkebe lakap oluşturmakta kullanılmıştır:

Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn – قامع البغاة والمعاندين “Haddi aşanları ve Dikkafalıları Kontrol Altına Alan” manasına gelen bir lakaptır. el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın Ravza Adasında yaptırdığı camisine arazi ve akar hakkında düzenlenmiş h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâm el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Âmil el-Âlim Zillullâhi'l-memdu'd 'ale'l-âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve Îmâmü'l-Mukaddimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munşifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfî'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmi'u züyûli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyûşî'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-Adli ve'l-İhsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-Vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkîf ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁷³⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn – قامع الخوارج و المتمردین “Haricileri ve Asileri Kontrol Altına Alan” manasına gelen bir lakap olup, el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa dükü arasında h.825 yılı içerisindeki bir yazışmada bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munşifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti

⁷²⁹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

⁷³⁰ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 480.

ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..”⁷³¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Kâmi'u 'Abedeti'l-Evsân – قاع عبدة الأوثان: “Putperestleri Kahreden” manasına delalet eden bir lakap olup, el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam Zillullâhi fî'l-'Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Câmi'u Kelimeti'l-İmân Kâmi'u 'Abdeti'l-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁷³² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında ve el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî adına h.907 yılında düzenlenmiş bir temlik vesikasında bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Câmi'u'l-Kelimeti'l-İmân Kâmi'u'l-'Abdeti's-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zillullâhi'l-Vârifi ve Ni'metühü's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-'Âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-Ârâ' bi tafzîlihi ve lâ muhâlif Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu..”⁷³³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçer.

Kâmi'u 'Abedeti's-Sulbân – قاع عبدة الصلبان: “Haça Tapanları Kahreden” manasına delalet eden bir lakap olup, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm

⁷³¹ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 33.

⁷³² Emin, 1975.

⁷³³ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 410.

Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli'ş-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzilü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi'ş-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn.."⁷³⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn – قامة الكفرة والمشركين – “Kafirleri ve Müşrikleri Yok Eden” manasına gelen bir lakap olup, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamede “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli'ş-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzilü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi'ş-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁷³⁵ ve h. 21 Safer 685 tarihli yine Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı olarak vakfın bazı işlerinin düzenlenebilmesi amacıyla bazı mülklerin vakfedilmesine dair vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Kâfî el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer

⁷³⁴ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

⁷³⁵ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsûfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Hameyni's-Şerîfeyn Ebû'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Misriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve's-Şevbekiyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ enzâfe ilâ zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn.."⁷³⁶ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Mezkûr lakab, el-Melik el-Eşref Aynal'ın yaptırdığı ve el-Eşref Kayıtbay döneminde h.887 senesi Şevval ayında da tecdidi yapılan Kudüs'teki sebillerden birisinin, Sultan Abdülhamid Han tarafından h.1330 senesi Receb ayında tecdidine dair olan kitabede bulunan "*..Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Nâşiru'l-'Adli fî'l-'Âlemîn es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*"⁷³⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a atfolunan lakaplar arasında geçmektedir.

Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn – قَامِعُ الْكُفْرَةِ وَالْمَلْحِدِينَ – “Kafirleri ve Zındıkları Yok Eden” manasına gelen bir lakap olup, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan "*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Câmi'u Şemli'l-Îmân Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"⁷³⁸ lakabları silsilesinde, el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Kâmi'u'l-Mübtedi'în – قَامِعُ الْمُبْتَدِعِينَ – “Ehl-i Bid'ati yok eden” anlamına gelen bir lakab olup, el-Melik en-Nâsır Muhammed b.Kalavun'un Siryakus nâhiyesinde inşâ ettirerek, aynı bölgede inşâ ettirdiği dinî müessese ve burada mukîm şeyh ve sofilerin masrafları için vakfettiği hangâhının onarımının yapılmasının yanı sıra, ücretlerin arttırılması ve gelirinin de hangâh için sarfedilmesi hakkındaki h. 12 Cemaziyelevvel 726 tarihli vakıfnamesinde bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfü'l-'Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Melikî en-Nâsırî en-Nâsırî Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâmi'u'l-Mübtedi'în Câmi'u Kelimeti'l-Îmân ve Mühlikü 'Abdeti's-Sulbân Zıllullâhi'l-vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâe bitafzîlih fe Lâ*

⁷³⁶ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385.

⁷³⁷ Van Berchem ve Wiet, 1925-1949, *Matériaux*: II/2(1), 160.

⁷³⁸ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 360.

Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn.."⁷³⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsir Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Kâmi'u'l-Murâi ve'l-Mülhidîn – قاع المرء والملحدین: "Riyakârları ve Zındıkları Yok Eden" manasına delalet eden bir lakap olup, h. 7 Zilkade 759 tarihli bir vakıfnamede bulunan "*..el-Mücâhidî el-Murâbitü el-Leysî el-Hümâmî..Kâmi'u'l-Murâi ve'l-Mülhidîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn.. ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ti'l-ârâe bi tafzilihi fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Mehâsin..ibn mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfî'l-'Âli el-Mevlevî es-Sultânî es-Sa'îdî eş-Şehîdî el-Melikî en-Nâsirî Vâlidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebû'l-Me'âlî Muhammed.. ibn mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfî'l-'Âli el-Mevlevî es-Sultânî es-Sa'îdî eş-Şehîdî el-Melikî el-Mansûr es-Seyfî Muktalî'u'l-Kılâ'i min eydiyi'l-kâfirîn.. Kalavun es-Sâlihî..*"⁷⁴⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsir Hasan b. Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

3.76. el-Kâhir – القاهر

"Karşı Konulmaz; Önünde Durulmaz; Galip; Mahveden; Zorlayan" manalarına delalet eden bir lafız olup, mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır.

Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn – قاهر الخوارج المتمردین: "Haricîlerin ve Asilerin Galibi" manasına gelen bu lakap, h. 12 Cemaziyevvel 726 tarihli bir vakıfnamede bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfî'l-'Âli el-Mevlevî es-Sultânî el-Melikî en-Nâsirî en-Nâsirî Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâmi'u'l-Mübtedî'in Câmi'u Kelimeti'l-Îmân ve Mühlikü 'Abdeti's-Sulbân Zillullâhi'l-vârîfi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâe bitafzilih fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*"⁷⁴¹ ve h.728 senesinde Kudüs Aksa Camii'ndeki bir restorasyonuna dair kitabede bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Melik en-Nâsir el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Mansûr Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed bin es-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Kalavun es-Sâlihî..*"⁷⁴² lakab silsilelerinde, el-Melik en-Nâsir Muhammed b. Kalavun'a itlak olunan lakaplardan birisidir.

⁷³⁹ İbn Habîb, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebîh*: II, 427; Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 99-100.

⁷⁴⁰ Zağlûl, 1977, *Medresetü es-Sultan*: Vesika-1.

⁷⁴¹ İbn Habîb, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebîh*: II, 427; Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 99-100.

⁷⁴² Van Berchem ve Wiet, 1925-1949, *Matériaux*: II/2(1), 421.

Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mülhidîn – قاهر الخوارج والملحدین: “Haricilerin ve Zındıkların Galibi” manasına gelen bir lakap olup, bina ettirdiği medresesi için vakfettiği ekili arazi ile alakalı h.874 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’s-Şerîf el-Îmâmü'l-A’zam el-Mücâhid el-Muzaffer Sultânü'l-İslâm vel-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü’t-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Câmi’u Kelimeti'l-Îmân Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni’s-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ’ bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif lehü hüve Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁷⁴³ ve el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen h. 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’s-Şerîf el-Îmâmü'l-A’zam Zillullâhi fî’l-‘Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mülhidîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Kâmi’u ‘Abdeti’l-Evsân Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Zillullâhi’l-Vârifî ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁷⁴⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakabları arasında geçmektedir.

3.77. el-Kâim – القائم

“Ayakta Duran; Dik; Var; Mevcut; Görünen; Sağlam; Sabit” manalarına delalet eden bir lafız olup, mürekkebe lakaplar oluşturmak gayesi ile kullanılmıştır.

el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi – القائم بسنته و فرضه: “Hz. Muhammed (sav)’ın Sünneti ve Allah’ın Farzı ile Mevcut Olan” manasına gelen bir lakap olup, h.825 tarihinde Floransa dükü ile yapılan bir yazışmada bulunan “..es-Sultânü’l-A’zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü’l-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâmi’u’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Vârisü’l-Mülk Melikü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Bugâti ve’l-Küffâr Vâhibü’l-Memâliki ve’l-Ekâlîmi ve’l-Emsâr Hucetü’l-Hakk ‘ale’l-Halk İskenderü’z-Zamân Nâşiru Livâi’l-İhsân Melikü Ashâbi’l-Menâbiri ve’t-Tuhûti ve’t-Ticân

⁷⁴³ Nuvaysır, 1975, Münşeat: 457.

⁷⁴⁴ Emin, 1975.

Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi fi'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay.."⁷⁴⁵ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz – القائم بالسنة والفرض: "Sünnet ve Farz ile Mevcut Olan" manasına gelen bir lakap olup, Kahire Kalesi'nin h.906 tarihli restorasyon kitabesinde bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâliki rikâbünâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Âdil Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-Kalâ'i's-Sevâhiliyye ve'l-Aktâri'l-Hicâziyye Sultânü'l-Arz el-Hâkim Tûlihâ ve'l-'Arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Mücâhid el-Müeyyed el-Mansûr Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem es-Sultân el-Melik el-Âdil Ebû'n-Nasr Tumanbay..*"⁷⁴⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Âdil Tumanbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

el-Kâim bi Hudûdillah – القائم بحدود الله: "Allah'ın Emirleri ile Ayakta Duran" manasına gelen bir lakab olup, türbesinin h.877 tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf es-Sultân ez-Zâhid el-Âbid el-Âlim el-Âdil fi ahkâmihi el-Ver' el-Müteverri' es-Sâim el-Kâim bi hudûdillâh et-Tâbi'u Sünneti Resûlillâh et-Tâlî Kitâbillâh el-Hâc ilâ Beytillâhi'l-Harâm ez-Zâir Kabri Resûlillâhi 'aleyhi efsalü's-salâti ve's-selâm el-Mücâhidü fi Sebîlillâh Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Mansûr es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*"⁷⁴⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları silsilesinde geçmektedir.

3.78. Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn – قسيم أمير المؤمنين

"Emîrü'l-Mü'minîn'in Ortağı" manasına gelen bu lakap, el-Kalkaşandî, el-Elkâbü'l-Mürekkebe'den ve sultana has lakaplardan birisi olarak tasnif etmiş, lakabla "*..dünyevi otoritesinde halifeye olan mukasemet, yani, saltanat yönünü halife ile ortaklaşa paylaşmak manasının kastedildiğini*"⁷⁴⁸ izah etmiştir.

Hasan el-Bâşâ, Türk hükümdarları arasında bu lakabı ilk kullanan kişinin, Sultan Muhammed b. Melikşah olduğu tesbitini yapmakta ve ondan sonraki Selçuklu sultanlarının da

⁷⁴⁵ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 33-34.

⁷⁴⁶ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 93; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 110.

⁷⁴⁷ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 232.

⁷⁴⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 66.

mezkur lakabı kullanmaya devam ettiklerini belirtmektedir⁷⁴⁹. Sultan Muhammed b. Melikşah'ın bu lakabı kullandığını Dımaşk Ulu Camii'nin duvarlarıyla ilgili bir restorasyon çalışmasına dair h.503 tarihli kitabede bulunan “..es-Sultânü'l-Mu'azzam Şâhinşâhü'l-A'zam Mevlâyü'l-Ümem Mâlikü Rikâbi'l-'Arabi ve'l-'Acem Celâlü Dînillâh Sultânü Arzillâh Zahîru 'İbâdillâh Mu'înü Halîfetillâh Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Nâsıru'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'd-Devleti'l-Kâhire ve Mu'înü'l-Milleti'z-Zâhire ve 'İmâdü'l-Ümmeti'l-Bâhire Ebû Şücâ' Muhammed bin Melikşâh Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁷⁵⁰ ve Diyarbekir Ulu Camii'nin h.511 tarihli kitabesinde bulunan “..es-Sultânü'l-Mu'azzam Şâhinşâhü'l-A'zam Mevlâyü'l-Ümem Mâlikü Rikâbi'l-'Arabi ve'l-'Acem Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Melikü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Ebî Şücâ' Muhammed bin Melikşâh Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁷⁵¹ lakab silsilelerinde, Sultan Muhammed b. Melikşah'ın lakabları arasında görmekteyiz.

Memlûk Devleti sultanları arasında bu lakabı ilk kullanan hükümdarın, el-Melik ez-Zâhir Baybars olduğu görülmektedir. Onun bu lakabı kullandığını, adına, üzerinde “..es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Baybars es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..” lakabları ve nisbesi ile h.659 tarihinde Kahire'de darbolunmuş altın sikkesinde⁷⁵²; Safed Kalesi'nin restorasyonu ile alakalı olarak yazılan h.665 tarihli kitabede bulunan “..Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve Müsteriddü Zavâlü'd-Dîn Mübîdü't-Tatar Fâtihü'l-Kılâ'i ve'l-Husûni ve'l-Emsâr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Ebû'l-Feth Baybars Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁷⁵³ ve h. 25 Şaban 669 tarihli Hısnü'l-Akrâd Kalesinin restorasyonu ile alakalı kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû'l-Feth Baybars Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁷⁵⁴ lakab silsilelerinde görmekteyiz. el-Melik ez-Zâhir Baybars'tan sonra gelen Memlûk sultanları mezkur lakabı kullanmaya devam etmişlerdir.

Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn bi'd-Diyâri'l-Mısriyye – قسيم أمير المؤمنين بالديار المصرية
“Emîrü'l-Mü'minîn'in Mısır Ülkesindeki Ortağı” anlamına gelen bu nadir lakab, h.665 tarihinde el-Ezher Camii'ne yaptırdığı minbere dair olan yazıtta bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Mansûr ve Rüknu'd-Dünyâ

⁷⁴⁹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 205.

⁷⁵⁰ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: VIII, 81-82, No-2934.

⁷⁵¹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: VIII, 117-118, No-2973.

⁷⁵² Balog, 1964, *The Coinage*: 88.

⁷⁵³ en-Nüveyrî, 1990-1991, *Nihâyetü'l-Ereb*: XXX, 137-138.

⁷⁵⁴ Van Berchem ve diğerleri, 1909-1954, *Matériaux*: II/1, 21-22.

ve'd-Dîn Ebî'l-Feth Baybars es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn bi'd-Diyâri'l-Misriyye..”⁷⁵⁵
lakablar silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın lakabları arasında geçmektedir.

Kasîmu Halîfetillah – قسيم خليفة الله: “Allah'ın Halifesinin Ortağı” anlamına gelmektedir. Lakab, Emir Yeşbek min Mehdî ez-Zâhirî ed-Devâdâr'ın türbesindeki h. 884 tarihli kitâbede bulunan “..mevlânâ Velyyü'n-Ni'm Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Nâsıru Dînillâh Hâfızu Bilâdillâh Kasîmu Halîfetillâh el-Hâcc ilâ Beytillâh ve'l-Fâiz bi ziyâreti kabri Resûlillâh es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁷⁵⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a itlak olunmuştur.

3.79. Kayım Halîfetillah – قيم خليفة الله

“Allah'ın Halifesinin (bakım ve himayesinden sorumlu) Yöneticisi” anlamına gelen bir lakaptır. Kubbetü'l-Fedâviyye'deki türbesinde bulunan nakışlarda⁷⁵⁷, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a itlak olunan lakabları silsilesinde geçmektedir.

3.80. el-Kâmil – الكامل

“Tam, Eksiksiz, Kâmil; Ergin, Olgun; Hakiki, Gerçek; Tamam; Bütün” gibi anlamlara gelen bu lakabı, Memlûk sultanlarından el-Melik el-Kâmil Şaban b. Muhammed b. Kalavun kullanmıştır. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Kâmil*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Kâmil Seyfü'd-Dîn Şa'bân bin en-Nâsır Muhammed bin Kalavun el-Elfi es-Sâlihî*” lakabları ve şeceresi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında bahsedilmesinden⁷⁵⁸ ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Kâmil Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Şa'bân bin el-Melik en-Nâsır*” lakabları ile h.746-747 yıllarında Kahire ve Dımaşk'ta darbolunan altın ve gümüş sikkelerinde⁷⁵⁹ görmekteyiz.

3.81. Kenz – كنز

“Hazine” manasına gelen bi lafız olup, bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır:

Kenzü't-Tâlibîn – كنز الطالبين: “Öğrencilerin Hazinesi” manasına gelmektedir. el-Melik ez-Zâhir Berkûk Medresesi'nin h.788 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû Sa'îd Berkûk Sultânü'l-İslâm ve'l-

⁷⁵⁵ Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: I, 201.

⁷⁵⁶ Rızk, 2003, *Atlasü'l-İmâret*: III/2, 1312-1313.

⁷⁵⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 434.

⁷⁵⁸ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabüs-Sülûk*: II/3, 680-713; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 250-253; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: X, 95-118; İbn İyas, 1982-1984, *Bedâ'u'z-Zuhûr*: I/1, 506-513; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zehab*: VIII, 260.

⁷⁵⁹ Balog, 1964, *The Coinage: 177-179*; Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 353-355

Müslimîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Zührü'l-Eytâmi ve'l-Mesâkîn Kenzü't-Tâlibîn Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye.."⁷⁶⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk'un lakapları arasında geçmektedir.

Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Muhtâcîn – كنز الضعفاء والمحتاجين : “Güçsüzlerin ve Muhtaçların Hazinesi” manasına gelmektedir. h.22 Rebiulahir 919 tarihli bir istibdal vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Meliki'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mübtedi'in Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsımu'z-Zenâdikati ve'l-Mulhidîn Melceü'l-Kâsıdı'l-Vâridîn Kâtı'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Mülûki'l-'Âdilîn Efzâlü'l-Eimmeti'l-'Âmilîn Kehife'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Muhtâcîn Habîbü'l-'Ulemâi ve'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Câmî'u Kelimeti'l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi't-Tuhûti ve't-Ticân Zillullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'Âkif ve Nâsıru dînihi ellezi kuti'ati'l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Hâviyü'l-Menkabeteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebü'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁷⁶¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatı'in – كنز الضعفاء والمنقطعين : “Zayıfların ve Umutsuzların Hazinesi” manasına gelmektedir. Ravza adasında bulunan el-Melik el-Eşref Kayıtbay Camii'ne arazi ve giderlerin karşılanması hakkında düzenlenmiş h. 15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsımu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatı'in Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn İskenderü'z-

⁷⁶⁰ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire* : XVIII, 80, No-788 040.

⁷⁶¹ el-Havlî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: 3, Vesika-4.

Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."⁷⁶² ve aynı vakıfnamenin devamında bulunan "*..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâm el-'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-'Âmil el-'Âlim Zillullâhi'l-memdûd 'ale'l-'âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve Îmâmü'l-Mukaddimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkin Zührü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatı'în Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmi'u züyûli'l-füccâr fi sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyûşî'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'Adli ve'l-Ihsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-Vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*"⁷⁶³ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Kenzü'l-'Uffâti ve'l-Munkatı'în – **كنز العفاة والمنقطعین**: “Yardım isteyenlerin ve umutsuzların Hazinesi” anlamına gelen bir lakaptır. el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından yaptırılan türbe, medrese ve bîmâristânının h.684 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Sultânü'l-Arz Zâti't-Tûli ve'l-'Arz Melikü'l-Basîta Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l-Mısreyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Vârisü'l-Mülk Melikü Mulûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minin (okunamayan kısım) Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye (okunamayan kısım) Kenzü'l-'Uffâti ve'l-Munkatı'în Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*

⁷⁶² Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 466-467.

⁷⁶³ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 480-481.

Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn.."⁷⁶⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Kenzü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn – كنز الغزاة والمجاهدين : “Gazilerin ve Mücahidlerin Hazinesi” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin'in annesi için inşa ettirdiği medresenin h.770 tarihli inşa kitabesinde⁷⁶⁵ bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Şa'bân bin el-Merhûm Hüseyin Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Muzhiru'l-Hakkı bi'l-Berâhîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emiri'l-Mü'minîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kenzü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısıriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti ve's-Sugûri's-Skenderiyyeti Ve'l-Kılâ'i's-Sâhiliyyeti ve'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti ve'l-A'mâli'l-Fırâtiyye Nâsru'l-Milleti'l-Muhammediyye..”⁷⁶⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin'in lakapları arasında geçmektedir.

Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Muhtâcîn – كنز الفقراء والمحتاجين : “Fakirlerin ve Muhtaçların Hazinesi” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî Camii'nin dua kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Müeyyed Ebû'n-Nasr Şeyh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muzhiru'l-Hakkı bi'l-Berâhîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zuhrü'l-Eytâmi ve'l-Munkatî'in Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Muhtâcîn Sâhibu'l-'Âlimîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik Ebû'n-Nasr Şeyh..”⁷⁶⁷, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn – كنز الفقراء والمساکين : “Fakirlerin ve Gariplerin Hazinesi” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından yaptırılan el-Eşrefiye Medresesi'nin h.687 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ ve seyidînâ es-Sultân el-Melik el-Eşref el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Kehfî'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Nâsru'l-Hakkı bi'l-Berâhîn Muhyî Milleti Seyyidi'l-Murselîn Hâmî

⁷⁶⁴ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I/1, 126-127; Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 36, No-4852.

⁷⁶⁵ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 440.

⁷⁶⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XVII, 126, No-770 005; Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: III, 305.

⁷⁶⁷ Ramazan, 1975, *Câmi'u'l- Müeyyed*: 66-67; Ramazan, 1988, *el-İmarât*: 164.

Havzeti'd-Dîn Ebû'l-Feth Halîl bin mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü's-Şâm ve'l-Yemen Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Melikü'd-Diyâri'l-Misriyye ve'l-Cihâti'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-A'mâli'l-Firâtiyye ve'd-Diyâri'l-Bekriyye Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Behlivân Cihân (okunamayan kısım) Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn.."⁷⁶⁸ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakapları silsilesinde; h.835 tarihinde yapımı tamamlanan hangâhının inşâ kitabesinde bulunan "*..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Seyyidü't-Türki ve'l-'Arabi ve'l-'Acem Ebî'l-Me'âlî Efsalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'l-Menâkibi'l-'Ulviyye ve'l-Himmeti'l-Muhibbe..*"⁷⁶⁹ ve camii'ndeki h.835 tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem ve'l-ma'rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve'l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü'z-Zamân Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..Sâhibü'l-Kılâ'i's-Sevâhiliyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti..*"⁷⁷⁰ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

⁷⁶⁸ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I/1, 141-142; Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 65, No-4895.

⁷⁶⁹ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 181-182.

⁷⁷⁰ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

3.82. Kehf – كهف

“Mağara; Sığınak” gibi manalara gelen bir lafız olup, bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır:

Kehfü’s-Sakaleyn – كهف الثقلين: “İnsanların ve Cinlerin Sığınağı” manasına gelmektedir. Lakap, h.793 senesi Şevval ayında el-Melik es-Sâlih Hâccî b. Şaban tarafından Sultan Yıldırım Bâyezid Han’a gönderilen mektuba verilen cevabnamede bulunan “..*el-Makarrü’l-Kerîm el-Mevlevî el-Muzafferî el-Kebîrî el-‘Âlimî el-‘Âmilî el-‘Âdilîel-Bâzilî el-‘Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Müna’amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Müşâ’irî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zührî el-Eşrefî ve hüve el-Mübâhî bi ‘avnillâhi el-gayri’l-mütenâhî Mu’înü’s-Şer’i’n-Nebeviyyi ve’d-Dîn el-Bâhiru’l-Mustafevî Kehfü’s-Sakaleyn Zillullâhi ‘alâ el-hâfikîn Sultânü’s-Selâtîn Hâkânü’l-Havâkîn..*”⁷⁷¹ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk’a atfedilen lakablar arasında geçmektedir.

Kehfü’l-Milleti’z-Zâhire – كهف الامة الزاهرة: “Parıldayan Milletın Sığınağı” manasına gelmektedir. “Parıldayan Millet” lafzıyla, İslam ümmeti kastedilmektedir. Lakap, Mehmed b.Ebî Yezîd b. Osman tarafından h. 5 Şa’ban 819 tarihinde el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî’ye gönderilen mektupta bulunan “..*el-Münîfü’l-Hatîr el-‘Âlî el-‘Âlimî el-‘Âdilî el-Kebîrî el-‘Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün’amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me’âlimü’l-İslâm Zillullâhi Te’âlâ ‘alâ Kâffeti’l-Enâm Kâhirü’t-Tugâti ve’l-Mütemerridîn Nusretü’l-Guzâti ve’l-Mücâhidîn ‘Avnü’l-Ümmeti’l-Bâhire Kehfü’l-Milleti’z-Zâhire Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn ‘Avnü’z-Zu’afâi ve’l-Mesâkîn..*”⁷⁷² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî’ye atfolunan lakablar arasında geçmektedir.

Kehfü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatî’in – كهف الضعفاء والمنقطعين: “Zayıfların ve Umutsuzların Sığınağı” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından yaptırılan el-Eşrefiye Medresesi’nin h.687 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..*mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultân el-Melik el-Eşref el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübidü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kenzü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Kehfü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatî’in Nâsıru’l-Hakki bi’l-Berâhîn Muhyî Milleti Seyyidi’l-*

⁷⁷¹ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeatü’s-Selâtîn*: I, 117-118.

⁷⁷² İbn Hicce, *Kahvetü’l-İnşâ*: vr. 67a.

*Murselîn Hâmî Havzeti 'd-Dîn Ebû'l-Feth Halîl bin mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü's-Şâm ve'l-Yemen Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Melikü'd-Diyâri'l-Misriyye ve'l-Cihâti'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-A'mâli'l-Firâtiyye ve'd-Diyâri'l-Bekriyye Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Behlivân Cihân (okunamayan kısım) Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*⁷⁷³, el-Eşref Halil'in lakapları silsilesinde geçmektedir.

Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn – كهف الفقراء والمساکين: “Fakirlerin ve Gariplerin Sığınağı” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî Camii'nin kible duvarında bulunan inşâ kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Müeyyed Ebû'n-Nasr Şeyh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zührü'l-Eytâmi ve'l-Munkatî'in Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Muhtâcîn Sâhibu'l-'Âlimîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik Ebû'n-Nasr Şeyh..”⁷⁷⁴ lakapları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin lakapları arasında; el-Melik el-Eşref Kayıtbay Camii'ne arazi ve akar vakfına dair h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsîmu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmîli ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-İmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-vârîfi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-âkîf ve Nâsîru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁷⁷⁵ ve yine aynı vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâm el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Âmil el-

⁷⁷³ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I/1, 141-142; Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 65, No-4895.

⁷⁷⁴ Ramazan, 1975, *Câmi'u'l-Müeyyed*: 57; Ramazan, 1988, *el-İmarât*: 162.

⁷⁷⁵ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 466-467.

‘Âlim Zillullâhi’l-memdûd ‘ale’l-‘âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn ve İmâmü’l-Mukaddimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâmi’u’l-Bugâti ve’l-Mu’anidîn Kâsimu’z-Zenâdikati ve’l-Mülhidîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mu’tedîn Kâmi’u Dâbiri’l-Müfsidîn Kehfü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zuhrü’l-Erâmili ve’l-Yetâmî ve’l-Muhtâcîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatı’în Melâzü’l-Gurabâ Habîbü’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn Mevlâyü’n-Ni’m Hâizü Menkabeteyi’s-Seyf ve’l-Kalem Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Fâtihu’l-Emsâr Câmi’u züyüli’l-füccâr fi sâiri’l-aktâr Hâzimü Cüyüşî’l-Ermeni ve’l-Frenci ve’t-Tatar İskenderü’z-Zamân Mu’linü Kelimeti’l-Îmâni bi’l-‘Adli ve’l-İhsân Mümellikü Ashâbi’l-Esirreti ve’t-Tuhûti ve’t-Ticân Mâhî Ehli’z-Zulmi ve’l-‘Udvân Zillullâhi’l-Vârifi ve ni’metihi’s-sâbigati li’l-bâdi ve’l-‘âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ’ bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü’l-Kıbleteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameuni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁷⁷⁶

lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakabları arasında; h.22 Rebiulahir 919 tarihli bir istibdal vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Meliki’l-Mükerrem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mübtedi’în Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâsimu’z-Zenâdikati ve’l-Mulhidîn Melceü’l-Kâsıdı’l-Vâridîn Kâtî’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Eşrefü’l-Mülûki’l-‘Âdilîn Efzalü’l-Eimmeti’l-‘Âmilîn Kehife’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Muhtâcîn Habîbü’l-‘Ulemâi ve’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn İskenderü’z-Zamân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi’t-Tuhûti ve’t-Ticân Zillullâhi’l-vârifi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdi ve’l-‘Âkif ve Nâsıru dînihi ellezi kuti’ati’l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’r-Râyeti ve’l-Bendi ve’l-‘Alem Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Hâmîyü’l-Kıbleteyn Hâviyü’l-Menkabeteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn hüve Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁷⁷⁷ ile Ravza Adası’ndaki kasr ve camii için düzenlenmiş h.18 Rebiussani 922 tarihli vakıfnamede bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam el-Melikü’l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mu’tedîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Kâtî’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Eşrefü’l-Meliki’l-‘Âdilîn Kehfü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn

⁷⁷⁶ Nuvaysır, 1975, Münşeat: 480-481.

⁷⁷⁷ el-Havlî, 1974, Dirâsâtü Mukârene: 3, Vesika-IV.

*Zıllullâhi'l-vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkîf Bâsîtu Besâti'l-'Adli fî'l-Ümem Sâhibü's-Seyf ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*⁷⁷⁸ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları arasında görülmektedir.

3.83. el-Mâhî – الماحى

“Silen; Yok Eden; Hükümünü Kaldıran” manalarına gelmektedir. Hz. Cübeyr b. Müt'im'in rivayet ettiği bir hadis-i şerif'te geçtiği üzere “el-Mâhî”, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in isimlerinden birisidir⁷⁷⁹. Bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır:

Mâhî mâ li'z-Zulmi mine'z-Zulm – ماحى ما للظلم من الظلم – “Zulümden Doğan Bütün Haksızlıkları Yok Eden” manasına gelen bir lakap olup, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un Bîmâristan el-Mansûrî ile alakalı bir takım işlerin görülmesi gayesi ile vakfettiği mülkler hakkındaki h.12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihi ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmîhi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁷⁸⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

⁷⁷⁸ Ali, 1956, *Dirâsât: II*, Vesika-III.

⁷⁷⁹ Reynolds, G. S. (2013). Muhammed'i Düşünmek. (M. S. Yılmaz, Dü.) *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi*, 11 (2), 299-316, <http://dergipark.gov.tr/kader/issue/19180/203875>; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 443.

⁷⁸⁰ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 334.

Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân – ماحي اهل الظلم والعدوان : “Zulüm ve Düşmanlık Ehlini Yok Eden” manasına gelen bir lakaptır. Bu lakap, h. 895 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Melikü’l-Mufahham el-Mu’azzam el-Mükerrem el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi’l-A’dâ’ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâsimu’z-Zenâdikati ve’l-Mülhidîn Mühlikü’l-Cebâbirati ve’l-Mu’tedîn Kehfü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zuhrü’l-Erâmili ve’l-Muhtâcîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatü’în Melceü’l-Kussâdi ve’l-Vâridîn Habîbü’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn Mevlâyü’n-Ni’m Hâizü Menkabeteyi’s-Seyf ve’l-Kalem Vârisü’l-Mülk Sultânü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn İskenderü’z-Zamân Mu’linü Kelimeti’l-Îmâni bi’l-‘adli ve’l-ihsân Mâhî Ehli’z-Zulmi ve’l-‘Udvân Zillullâhi’l-vârifi ve ni’metihi’s-sâbigati li’l-bâdi ve’l-âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁷⁸¹ ve Ravza Adasındaki Kayıtbay Camii’ne arazi ve akar vakfına dair h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâm el-‘Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-‘Âmil el-‘Âlim Zillullâhi’l-memdûd ‘ale’l-‘âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn ve Îmâmü’l-Mukaddimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhîru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâmi’u’l-Bugâti ve’l-Mu’anidîn Kâsimu’z-Zenâdikati ve’l-Mülhidîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mu’tedîn Kâmi’u Dâbiri’l-Müfsidîn Kehfü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zuhrü’l-Erâmili ve’l-Yetâmî ve’l-Muhtâcîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatü’în Melâzü’l-Gurabâ Habîbü’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn Mevlâyü’n-Ni’m Hâizü Menkabeteyi’s-Seyf ve’l-Kalem Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Fâtihu’l-Emsâr Câmi’u züyûli’l-füccâr fi sâiri’l-aktâr Hâzimü Cüyûşi’l-Ermeni ve’l-Frenci ve’t-Tatar İskenderü’z-Zamân Mu’linü Kelimeti’l-Îmâni bi’l-‘Adli ve’l-İhsân Mümellikü Ashâbi’l-Esirreti ve’t-Tuhûti ve’t-Ticân Mâhî Ehli’z-Zulmi ve’l-‘Udvân Zillullâhi’l-Vârifi ve ni’metihi’s-sâbigati li’l-bâdi ve’l-‘âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ’ bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü’l-Kıbleteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameuni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁷⁸² lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakabları arasında geçmektedir.

Mâhîyü’z-Zulmi ‘ani’l-‘Âlemîn bi’s-Savleti’l-Kâhire – ماحي الظلم عن العالمين بالصولة : “Alemlerdeki Zulmü, Kahreden Hücumuyla Yok Eden” manasına gelen bir lakaptır.

⁷⁸¹ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 466-467.

⁷⁸² Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 480-481.

Mezkur lakap, Sultan Mehmed bin Murad Han tarafından el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'e, Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey hakkında h.871 senesi Rebiulahir ayının sonlarında gönderilen mektupta bulunan “..el-Mu'tasimî el- 'Âlî el-Kebîrî el-Fahrî ez-Zuhrî en-Nâsirî el-Mansûrî el-Müebbedî el-Müeyyedî el-Bâzilî el-Bâsilî el-'Avnî el-Gıyâsî el-Erva'î el-Evra'î Hâmî Havzeti'l-Müslimîn bi'd-Devleti'l-Bâhire Mâhîyü'z-Zulmi 'ani'l- 'âlemîn bi's-savleti'l-kâhire Hâdimü kavâimi'l-cevri ve'l-i'tisâk ba'de irtifâ'i şânihâ..el-Vâlî ilâ el-Harameyni'ş-Şerîfeyn ve'l-Hâmî bi'l-mürüvveteyni'l-kerîmeteyn el-Mevlâ ilâ el-Emâkinü'ş-Şerîfe ve el-Mu'allâ bi'l-müberrâti'l-mukaddese Kahramânü'l-Mâi ve't-Tîn Hulâsatü Hulefâi'l-Mansûrîn mine's-semâi ve'l-arzîn..”⁷⁸³ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'e atfolunan lakablar arasında geçmektedir.

3.84. el-Mâlik – المالك

“Hükmeden; Hâkim; Sahib; Mâlik” manalarına gelen bir lafızdır. Memlûkler döneminde sultanlara ait lakaplardan biri⁷⁸⁴ olarak, gerek müfred ve gerekse mürekkebi hali ile kullanılmıştır.

Lakabın müfred şekili ile kullanıldığına dair örnek verilmesi gerekir ise; el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasında h.825 yılında yapılan yazışmalardan birinde bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munşifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübidü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtin Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..”⁷⁸⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmesi gösterilebilir.

Yukarıda da zikrettiğimiz üzere, lakabın mürekkebi olarak oluşturulmuş örneklerimiz de mevcuttur:

⁷⁸³ Lugal, N., & Erzi, A. (1956). *Fatih Devrine Ait Münşeat Mecmuası*. İstanbul: Fetih Derneği Neşriyatı: 66.

⁷⁸⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 444.

⁷⁸⁵ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 33.

Mâlikü'l-Enâm – مالك الأنام: “İnsanların Hükümdarı” manasına gelmektedir. Lakap, Hımıs'taki el-Halid Türbesi'nde h.691 yılında yapılan bir tecdid çalışması ile alakalı kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr el-Hümâm Mâlikü'l-Enâm Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-Abbâsiyye Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arab ve'l-'Acem ve't-Türk Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Câmi'u Fazîleteyi's-Seyf ve'l-Kalem Ebî'l-Feth Halil..”⁷⁸⁶, lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Mâlikü Rikâbinâ – مالك رقابنا: “Boyunlarımızın Sahibi” manasına gelmektedir. Lakabın Memlûk Devleti sultanları tarafından kullanıldığına dair örneklerimiz ise;

el-Melik el-Müeyyed Şeyh Camii'nin kible duvarındaki kitabede bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâliki Rikâbinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Müeyyed Ebû'n-Nasr Şeyh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-berâhîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhri'l-Eytâmi ve'l-Munkatî'in Hâmî Havzeti'd-Dîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sâhibü'l-Âlimîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Melikü'l-'Arabi ve't-Türki ve'd-Deylem..”⁷⁸⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye ait lakaplar arasında; Kal'atü'l-Cebel'de yapılan bir tecdid çalışması ile alakalı h.851 tarihine ait kitabede⁷⁸⁸ bulunan “..seyyidinâ ve Mâlikü Rikâbinâ el-İmâmü'l-A'zam Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efsalü men Hakeme fi 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'd-Diyâri'l-Misriyyeti ve'l-Kalâi's-Şâmiyyeti ve's-Sugûri'l-Skenderiyyeti es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'id Çakmak..”⁷⁸⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın lakapları arasında geçmektedir.

Mâlikü Rukkinâ – مالك رقنا: “Köleliğimizin Sahibi” manasına gelmektedir. Hasan el-Bâşâ, bu lakabın da “mâlikü rikâbinâ” gibi mülûkiyet bildiren bir lakab olduğu değerlendirmesini yaparak, el-Melik el-Eşref Şaban'ın annesi için inşa ettirdiği medresenin h.770 tarihli inşâ kitabesinde el-Eşref Şaban'a itlak olunduğu⁷⁹⁰ tesbitini yapmıştır. Mezkûr

⁷⁸⁶ Combe, ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 105-106, No-4956.

⁷⁸⁷ Ramazan, 1975, *Câmi'u'l-Müeyyed*: 57; Ramazan, 1988, *el-İmarât*: 162.

⁷⁸⁸ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 446.

⁷⁸⁹ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısr*: 109.

⁷⁹⁰ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 446.

kitabede bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ Mâlikü Rukkinâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Şa’bân bin Hüseyin..”⁷⁹¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Şaban’ın lakabları arasında mezkûr lakabı görmekteyiz. Bir diğer örneğimiz olan el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından Sahra’da inşa ettirilen camiinin h.835 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Barsbay Sultânü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Muzhiru’l-Hakki bi’l-Berâhîn Kenzü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zuhrü’l-Erâmili ve’l-Muhtâcîn Sultânü’l-Arz el-Hâkim ‘alâ tûlihâ ve’l-‘arz el-Kâim bi’s-Sünneti ve’l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te’âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi’ li sünneti resûlillâh Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’l-Bendi ve’l-‘Alem ve’l-ma’rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve’l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Barsbay Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü’z-Zamân Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâmi’u’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..Sâhibü’l-Kulâ’i’s-Sevâhiliyyeti ve’l-Husûni’l-İsmâ’iliyyeti..”⁷⁹² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay’ın lakapları arasında; üçüncü örneğimiz ise, Kal’atü’l-Cebel’deki bir tecdid çalışması ile alakalı olarak yazılmış h.851 tarihli kitabede bulunan “..seyyidinâ ve Mâlikü Rukkinâ el-Melikü’l-A’zam Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhibbu’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’l-Bendi ve’l-‘Alem Efsalü men Hakeme fî ‘Asrihi bi’l-Hükm Sâhibü’d-Diyâri’l-Mısriyyeti ve’l-Kalâi’s-Şâmiyyeti ve’s-Sevâhiliyye es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa’îd Çakmak..”⁷⁹³ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Çakmak’ın lakapları arasında geçmektedir.

Mâlikü Rikâbi’l-Ümem – مالك رقاب الأمم : “Milletlerin Boyunlarının Sahibi” manasına gelmektedir. Hasan el-Bâşâ, mezkûr lakab ile cihan hâkimiyetinde hak iddiasının ifade edildiğini, aynı zamanda lakabın kuvvet ve sulta ifadesinin bir tezahürü olduğunu⁷⁹⁴ belirtmektedir.

Mezkûr lakabın Memlûk sultanları tarafından sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Örnek olarak:

⁷⁹¹ Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: III, 305-306.

⁷⁹² Osman, 1977, *el-Âsârü’l-Mimâriyye*: 34.

⁷⁹³ Zeki, 1950, *Kal’atü Mısır*: 51.

⁷⁹⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 446.

Baalbek Kalesi'nde yaptırılan tecdid çalışmasına dair h.681 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem el-Müeyyedü mine's-Semâi el-Mansûru 'ale'l-A'dâi el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mâlikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁷⁹⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında; Baalbek Kalesi'ndeki h.690 tarihli tecdid kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâh Şâh el-Mu'azzam Mâliki Rikâbü'l-Ümem Seyyidü Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem el-Melikü'l-Eşref Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Râfi'u'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Fâtihu's-Sugûri's-Sâhiliyye Muhyi'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Ebû'l-Feth Halîl bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr..”⁷⁹⁶ ve el-Halid Türbesi'ndeki h.691 tarihli tecdid kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr el-Hümâm Mâlikü'l-Enâm Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kibleteyn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arab ve'l-'Acem ve't-Türk Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Câmi'u Fazîleteyi's-Seyf ve'l-Kalem Ebî'l-Feth Halîl..”⁷⁹⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları arasında; Karamanoğlu Mehmed Bey'in, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye h.820 Rebiulahir ayında gönderdiği mektupta bulunan “..mevlânâ es-Sulânü'l-A'zam Zıllullâhi fi'l-'Âlem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü Selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâmîyü Havzeti'd-Dîni bi'l-'adli ve'l-insâf Hâfîzu Bilâdillâh Nâsîru 'İbâdillâh Melceü Cünûdi'l-Muvahhidîn Kâhîretü'l-Cebâbireti ve'l-Mütemerridîn el-Muhtassu bi'inâyeti 'inâyâti Rabbi'l-'Âlemîn..”⁷⁹⁸ laabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh'e atfedilen lakapları arasında; h.16 Muharrem 909 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâsîmu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhîru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zıllullâhi'l-Vârîfi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsîru Dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlîf İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Mâlikü Rikâbi'l-

⁷⁹⁵ Combe, ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 106, No-4956.

⁷⁹⁶ Combe, ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 100, No-4947.

⁷⁹⁷ Combe, ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 106, No-4956.

⁷⁹⁸ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ*: vr. 80b.

Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Hâmîyü'l-Kibleteyn Hâvîyü'l-Menkabeteyn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁷⁹⁹ lakabları silsilesinde, h.20 Safer 911 tarihinde tanzim edilmiş vesikada bulunan “...seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Leysü'l-Hümâmü'l-Mukaddem ve'l-Melikü'l-Mu'azzam Müeyyidü'l-Hakk Nâziru's-Şer'i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-'Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfzu Dîni Rabbi'l-'Âlemîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefîyü Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zillullâhi'l-Vârifî ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-'Âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Leysü'l-Hurûbi izâ hucimeti'l-fursân 'Adlullâhi fi'l-Arz el-Hâkim fi tûlihâ ve'l-'arz Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Efsalü men hakeme fi 'asrihi bi'l-Hükm Hâmîyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁸⁰⁰ lakabları silsilesinde ve h. 911 tarihli bir şahidlik vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mu'azzam es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zillullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâmîyü'l-Kibleteyn Hâvîyü'l-Menkabeteyn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁸⁰¹ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmesi gösterilebilir.

Yukarıda aktardığımız lakablarda geçen “rikâbüna” yani “boyunlarımız” ifadesi ile anlatılmak istenen mana, tam bir teslimiyet ile bağlılıktır. Bilindiği üzere, insanoglunun en

⁷⁹⁹ Ali, 1956, *Dirâsât: II*, Vesika-2.

⁸⁰⁰ Ali, 1956, *Dirâsât: II*, Vesika-3.

⁸⁰¹ Ali, 1957.

mühim hayati organlarından birisi olan boyun, aynı zamanda hürriyeti ve canının teslimiyetini ifade etmektedir. Terimlerimizden birisi olan “boyun eğdirmek”, o şahsa galebe çalıp, hürriyetini kısıtlamak manasını taşır. İşte lakapta geçen “rikâb” lafzı, hem “boyun” manasına gelmektedir, hem de hürriyeti elinden alınmış “köle” manasına gelir. Bu zaviyeden hareket edildiğinde Memlûk sultanı, Müslüman yahut gayri Müslim unsurlara karşı galebe çalarak onlara boyun eğdirmiş ve onların boyunlarının, yani canlarının ve hürriyetlerinin sahibi olmuştur. Dolayısıyla, yukarıda değindiğimiz Hasan el-Bâşâ'nın görüşündeki “kuvvet” ve “sulta” manası vüzûha kavuşmuş olacaktır..

Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr – مالك البلاد والأقاليم والشغور – “Ülkelerin, Bölgelerin ve Serhaddin Sahibi” manasına gelen bir lakap olup, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı bazı işlerin görülmesi için vakfolunan mülklere dair h.12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimetü'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyûti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Misriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihi ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁸⁰² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

3.85. Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr – مانح الممالك والأقاليم والأمصار

“Memleketlere, Vilayetlere ve Şehirlere İhsanda Bulunan” manasına gelen bir lakaptır. el-Kalkaşandî'nin tasnifine göre, el-elkâbü'l-mürekkebe'dendir ve Memlûk Devleti sultanlarının sultanlık lakaplarından birisidir⁸⁰³.

⁸⁰² Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 335.

⁸⁰³ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 69.

Mezkur lakap, Floransalı tüccarların Memlûk ülkesindeki ticari imtiyazlarının tekidi için el-Eşref Kayıtbay tarafından h.24 Zilhicce 894 tarihinde kaleme aldırılan hitapta bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil Mühyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlayü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-İman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁸⁰⁴ ve Floransalı reaya ve tüccarlara el-Melik el-Eşref Kayıtbay verilen özel ticari imtiyazlar hakkında Floransa hâkimine ve bu taifeye dikkat etmesi hakkında İskenderiye nâibine gönderdiği hitabda bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müsâgir el-Murâbit el-Muzaffer Seyfü'd-Devleti ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-İmân Mümellikü Ashâbi'l-Münâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti'l-Küffâr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Müsellikü Sübülü'l-Kıbleteyn Zillullâhi fî Arzihi el-Kâyim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁸⁰⁵ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

3.86. Mâni'u Erbâbi't-Tühem – مانع ارباب التهم

“İftiracıların Engelleyicisi” manasına gelen bu mürekkebe lakap, h.12 Safer 685 tarihli Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı vakıfname'de bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-İmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-

⁸⁰⁴ Fehmi, 1973, *Turuku't- Ticaret*: 455-456.

⁸⁰⁵ Fehmi, 1973, *Turuku't- Ticaret*: 469-470.

Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühem Ebi'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısıriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihi ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn.."⁸⁰⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a itlak olunmuştur.

3.87. el-Mübîd – المبيد

“Yıkan; Tahrib Eden; Yok Eden; Öldüren” manasına gelen bir lafız olup, bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanıldığı⁸⁰⁷ görülmektedir:

Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn – مبيد الطغاة والملحدين: “Zorbaları ve İnançsızları Yok Eden” manasına gelen bu lakap, Baalbek Kalesi'ndeki h.681 tarihli teccid kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem el-Müeyyedü mine's-semâi el-Mansûru 'ale'l-a'dâi el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mâlikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁸⁰⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Mübîdü't-Tugâti ve'l-Münâfikîn – مبيد الطغاة والمنافقين: “Zorbaları ve Münafıkları Yok Eden” manasına gelen bir lakaptır. Markab Kalesi'nin fethinden sonra kaleye yaptırdığı burcun h.684 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultân (okunamayan kısım) Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Münâfikîn Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁸⁰⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arsında geçmektedir.

Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar – مبيد الفرنج والأرمن والتتار: “Frenkleri, Ermenileri ve Tatarları Yok Eden” manasına gelen bir lakabdır. Hasan el-Bâşâ, Hımıs'taki el-Hâlid Türbesi ile alakalı h. 666 tarihli bir vakıfnamede geçen bu lakab ile, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın Aynı Câlût Savaşında Moğolları hezimete uğratmasına işaret edildiği⁸¹⁰ tesbitini yapmaktadır. Mezkûr lakabı, h. 666 senesi Rebiulevvel tarihli Hımıs'taki Hz. Halid b. Velid

⁸⁰⁶ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 335.

⁸⁰⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 447.

⁸⁰⁸ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 9, No-4815.

⁸⁰⁹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 41, No-4858.

⁸¹⁰ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 448.

(ra)'ın Türbesi alakalı bu vakıfname'de bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyid el-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid Rüknu’-d-Dünyâ ve’-d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Seyyidü’l-Mülûki ve’s-Selâtîn Vârisü’l-Mülk Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Fâtihu’l-Husûni ve’l-Kulâ’i ve’l-Emsâr Mübîdü’l-Frenci ve’l-Ermeni ve’t-Tatar Melikü’l-Bahreyn Sâhibü’l-Kibleteyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerifeyn el-Âmir bi bey’ati’l-halîfeteyn Ebû’l-Feth Baybars es-Sâlihi..”⁸¹¹ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars’a itlâk olunan lakablar arasında görmekteyiz. Ayrıca, h.12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü’l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü’l-Enâm Câmî’u Şemli’l-İslâm Nâsıru Kelimeti’l-Îmân Kâmi’u Abdeti’s-Sulbân Müzelzilü Kavâ’idi’l-Evsân Hâdimü Büyûti Ehli’ş-Şirki ve’t-Tugyân Seyfû’-d-Dünyâ ve’-d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve’s-Selâtîn Kâmi’u’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Munstfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Muhyi’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerifeyn Sâhibü’l-Kibleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu ‘İbâdillâh Salâhu’l-Cumhûr Mâlikü’l-Bilâdi ve’l-Ekâlîmi ve’s-Sugûr Vârisü’l-Mülk Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk İskenderü’z-Zamân Sâhibü’l-Kırân Fâtihu’l-Emsâr Mübîdü’l-Frenci ve’l-Ermeni ve’t-Tatar Mâhî mâ li’z-zulmi mine’z-Zulm Müzîlü’l-Fesâd ve Mâni’u Erbâbi’t-Tühm Ebî’l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri’l-Mü’minîn Sultânü’-d-Diyâri’l-Mısriyyeti elleti hiye hazâinullâhi fi arzihî ve’l-Bilâdi’ş-Şâmiyyeti’l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve’l-Kerekiyyeti ve’-d-Diyâri Bekriyyeti ve’l-Firâtiyyeti ve’l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine’l-bilâdi ve’l-ekâlîmi ve’l-kalâ’i ve’l-husûn..”⁸¹² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakapları arasında da tesbit ediyoruz.

Mübîdü’l-Ermeni ve’l-Frenci ve’t-Tatar – مبيد الأرمن والفرنج والتتار : “Ermenileri, Frenkleri ve Tatarları Yok Eden” manasına gelen bir lakaptır. Halife el-Hâkim Biemrillah Ahmed b. Rebî’in el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun’un Kerek’ten dönerek ikinci defa saltanat makamına geldiğinde verdiği ahidnâmede bulunan “..min ‘Abdillâhi ve Veliyyihi el-Îmâm el-Hâkim Biemrillâh ibnü’l-‘Abbâs Ahmed Emîrû’l-Mü’minîn ilâ es-Sultân el-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Melik en-Nâsır Nâsıru’-d-Dünyâ ve’-d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Seyyidü’l-Mülûki ve’s-Selâtîn Fâtihu’l-Emsâr Mübîdü’l-Ermeni ve’l-Frenci ve’t-Tatar Vârisü’l-Mülk Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Hâdimü’l-Harameyn Sâhibü’l-Kibleteyn Ebî’l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri’l-Mü’minîn

⁸¹¹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 128, No-4593.

⁸¹² Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 334.

e'zzallâhü sultânehü veledü's-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dîn Kalavun..”⁸¹³ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn – مبيد الطغاة والمارقين: “Zorbaları ve Mürtedleri Yok Eden” manasına gelen bir lakaptır. Hasan el-Bâşâ bu lakab ile bilhassa Sünnî İslam dünyasının düşmanları olan İsmailiye tifesine ve biraz da Haçlılara karşı Memlûk sultanlarının girdiği mücadelenin ifade edildiğini⁸¹⁴ belirtmektedir.

Mezkur lakabın, Memlûk Devletinin sonuna kadar olan süreçte, muhtelif dönemlerde Memlûk sultanları tarafından kullanılmaya devam edildiğine dair örnekler mevcuttur. Bu örneklerden bazıları:

h.12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimetü'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısıriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁸¹⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakapları arasında; h.10 Cemaziyelahir 724 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-‘Âli el-Mevlevî es-Sultânî el-‘Âlimî el-‘Âdilî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Leysî el-Hümâmî el-Müeyyedî el-Muzafferî el-Mansûrî el-Mâlikî el-Melikî en-Nâsırî Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyi'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Zillullâhi'l-

⁸¹³ el-Kalkaşandî, *Me'âsiru'l-Înâfe*: vr. 209a; Hammâde, 1983, *el-Vesâiku's-Siyâsiye*: 143.

⁸¹⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 448.

⁸¹⁵ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 334.

Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkîf ve Nâsîru dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâe bi tafzîlih fe Lâ Muhâlîf Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn.."⁸¹⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında; el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından yaptırılan camiinin h.835 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..ve Mâlikü Rukkîna es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmî ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmîli ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfî ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem ve'l-ma'rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve'l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü'z-Zamân Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..Sâhibü'l-Kulâ'i's-Sevâhiliyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti..*"⁸¹⁷ ve hangâhın h.835 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..ve Mâlikü Rukkîna es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmî ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmîli ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfî ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Seyyidü't-Türki ve'l-'Arabi ve'l-'Acem Ebî'l-Me'âlî Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'l-Menâkibi'l-'Ulviyye ve'l-Himmeti'l-Muhibbe..*"⁸¹⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında; h.20 Rebiulahir 879 tarihinde Beytü'l-Mâl'den el-Melik el-Eşref Kayıtbay adına yapılan mülk satışında bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân Varisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-Acemi ve'l-'Arabi ve't-Türk Zillullâhi'l-vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkîf ve Nâsîru dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâe bi tafzîlih fe Lâ Muhâlîf Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-*

⁸¹⁶ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 41-42.

⁸¹⁷ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mîmâriyye*: 34.

⁸¹⁸ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mîmâriyye*: 181-182.

Şerîfeyn Ebî'n-Nasr Kayıtbay..”⁸¹⁹, el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş h. 25 Zilhicce 881 tarihli vakıfnamesinde “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-İmâmü’l-A’zam Zillullâhi fî’l-‘Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mülhidîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Câmî’u Kelimeti’l-Îmân Kâmi’u ‘Abdeti’l-Evsân Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Zillullâhi’l-Vârîfi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkîf ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁸²⁰ ve Ravza adasında bulunan Kayıtbay Camiisine arazi ve giderlerin karşılanması hakkında düzenlenmiş h. 15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-İmâm el-‘Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-‘Âmil el-‘Âlim Zillullâhi’l-Memdûd ‘alâ el-‘âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn ve İmâmü’l-Mukaddemîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mu’annidîn Kâsimu’z-Zenâdikati ve’l-Mülhidîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mu’tedîn Kâmi’u Dâbiri’l-Müfsidîn Kehfü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zührü’l-Erâmili ve’l-Yetâmî ve’l-Muhtâcîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatî’in Melâzü’l-Gurabâ Habîbü’l-Ulemâi ve’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn Mevlâyü’n-ni’m Hâiz menkabeteyi’s-seyf ve’l-kalem Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Fâtihu’l-Emsâr Câmî’u züyüli’l-füccâr fî sâiri’l-aktâr Hâzimü cüyüşü’l-Ermeni ve’l-Frenci ve’t-Tatar İskenderü’z-Zamân Mu’linü Kelimeti’l-Îmâni bi’l-‘adli ve’l-ihsân Mümellikü ashâbi’l-esirreti ve’t-tuhûti ve’t-tîcân Mâhî ehli’z-zulmi ve’l-‘udvân Zillullâhi’l-vârîfi ve ni’metihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkîf ve Nâsıru dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Hâmîyü’l-Kıbleteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁸²¹ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakapları arasında; h.907 Şaban ayında düzenlenmiş bir iskat ve temlik vesikasında “..mevlânâ es-Sultân el-Makâmü’ş-Şerîf el-İmâmü’l-A’zam ve’l-Melikü’l-Mükerrem el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Câmî’u’l-Kelimeti’l-Îmân Kâmi’u’l-‘Abdeti’s-Evsân Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Zillullâhi’l-Vârîfi ve

⁸¹⁹ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 386.

⁸²⁰ Emin, 1975.

⁸²¹ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 457, 480.

Ni'metühü's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-'Âkîf ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-Ârâ' bi tafzîlihi ve lâ muhâlif Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu..⁸²², h. 12 Rebiulevvel 911 tarihli işhad vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mu'azzam es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zıllullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâmîyü'l-Kıbleteyn Hâvîyü'l-Menkabeteyn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..⁸²³ ve h. 22 Rebiulahir 919 tarihli bir istibdal vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Meliki'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mübtedi'în Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mulhidîn Melceü'l-Kâsidi'l-Vâridîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Mülûki'l-'Âdilîn Efzalü'l-Eimmeti'l-'Âmilîn Kehife'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Muhtâcîn Habîbü'l-'Ulemâi ve'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi't-Tuhûti ve't-Ticân Zıllullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'Âkîf ve Nâsıru dînihi ellezi kuti'ati'l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâmîyü'l-Kıbleteyn Hâvîyü'l-Menkabeteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..⁸²⁴ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin elkâbi arasında geçmektedir.

Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti'l-Küffâr – مبيد الطغاة والبيغاة الكفار – “Zâlim ve Azgın Kafirleri Yok Eden” manasına gelen bu lakap, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın Floransalı reaya ve tüccarlara verilen özel ticari imtiyazlar hakkında, Floransa hâkimine ve bu taifeye dikkat etmesi ile alakalı İskenderiye nâibine gönderdiği hitab bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-

⁸²² Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 409.

⁸²³ Ali, 1957.

⁸²⁴ el-Havlî, 1974). *Dırâsâtü Mukârene*: 3, Vesika-IV.

*Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müsâgir el-Murâbit el-Muzaffer Seyfü'd-Devleti ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Mümellikü Ashâbi'l-Münâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti'l-Küffâr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Müsellikü Sübülü'l-Kıbleteyn Zillullâhi fi Arzihi el-Kâyim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*⁸²⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn – مبيد الخوارج والمتمردين – “Hâricîleri ve (inanmamakta direnen) dik kafalıları Yok Eden” manasına gelen bir lakap olup, Halep Kalesindeki h.691 tarihli bir teccid kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Gâzi el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsiru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Îmâdü'd-Devle Rûknü'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-Îmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyûşi'l-Muvahhidîn Nâsiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyûşi'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-Abbâsiyye Nâsiru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..”⁸²⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Mübîdü'l-Küffâr – مبيد الكفار – “Kâfirleri Yok Eden” manasına gelen bir lakaptır. el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından Trablusşam'da yaptırılan Camii Kebîr'in h.693 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Seyyidü Mülûki'l-Arab ve'l-Acem Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Küffâr el-Melik ell-Eşref Salâhü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Halîl Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn bin mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî..”⁸²⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakapları arasında ve Kal'atü'l-Cebel'deki Bâbü'l-Müderrec'in giriş kısmında duvara işlenmiş h.713 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn

⁸²⁵ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 470.

⁸²⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

⁸²⁷ Van Berchem ve diğerleri, 1909-1954, *Matériaux*: II/1, 49.

Muhammed bin Kalavun e'zzallâhu ensârahu Fâtihü'l-Emsâr Mübîdü'l-Küffâr Hâmî Havzeti'd-Dîn"⁸²⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr – مبيد الطغاة والبيغاة والكفار : “Zalimleri, Azgınları ve Kâfirleri Yok Eden” manasına gelmektedir. el-Melik el-Eşref Barsbay'ın Floransa kralı ile h.825 yılında yapılan bir yazışmada “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..”⁸²⁹ lakabları silsilesinde, el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Mübîdü't-Tugâti ve'l-Küffâr – مبيد الطغاة والكفار : “Zalimleri ve Kâfirleri Yok Eden” manasına gelen bir lakap olup, Beytü'l- Mâl'den el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem adına yapılan mülk satışı ile alakalı h.12 Safer 868 tarihli vesikada bulunan “..mevlânâ eş-Şerîf el-İmâm el-A'zam Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Nâsiru Livâi'l-‘Adli ve'l-İhsân Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-‘âkîf (vesikada iki kelime noksan) el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Hoşkadem..”⁸³⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in lakapları arasında geçmektedir.

Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât – مبيد الطغاة والبيغاة : “Zalimleri ve Azgınları Yok Eden” manasına gelen bir lakaptır. el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın, Memlûk ülkesinde Floransalı tüccarların ticari imtiyazlarının te'kidi ile alakalı h. 24 Zilhicce 894 tarihli hitapta bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil Mühyî'l-

⁸²⁸ Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 108.

⁸²⁹ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 33.

⁸³⁰ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 367.

'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlayü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-Îman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zıllullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..⁸³¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

3.88. el-Müsâgir – المِشَاغِر

el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü'l-müfrede'den olarak tasnif olunmuş ve sultana ait lakablardan birisi olduğu belirtilerek, sugûrda yani düşmanın sınır bölgelerinden ve geçitlerden geçmesini engellemek amacıyla sedd olan kişi⁸³² olarak anlandırılmıştır. Hasan el-Bâşâ, bu lakabın anlamını "*serhad bölgesinde sed kuran*"⁸³³ olarak ifade etmiştir.

Lakabın Memlûk sultanları tarafından kullanıldığına dair, örneğin; el-Melik el-Mansûr Kalavun'un h.684 senesinde Hısnu'l-Akrâd'da yaptırdığı restorasyon çalışması ile alakalı burçlarından birindeki kitabede bulunan "*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyid el-'Âlim el-'Âdil el-Müeyyed el-Mücâhid el-Gâzî el-Murâbit el-Müsâgir el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ved-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"⁸³⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında ve el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun tarafından Mescid-i Haram'ın güney surlarında yaptırdığı ve h.700 senesine tarihlenen sur'un restorasyonuna dair kitabede bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebî'l-Feth Muhammed bin Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî..*"⁸³⁵ lakab silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

⁸³¹ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 455.

⁸³² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 26.

⁸³³ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 449-450.

⁸³⁴ Van Berchem ve diğerleri, 1909-1954, *Matériaux*: II/1, 23; Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 40, No-4857. Her iki kaynakta da bu lakab "*le défenseur des frontières*" yani "*serhaddin muhafızı*" olarak anlandırılmaktadır.

⁸³⁵ Van Berchem ve Wiet, 1925-1949, *Matériaux*: II/2(1), 111; Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XIII, 205, No-5100. Her iki kaynakta da bu lakab "*le défenseur des frontières*" yani "*serhaddin muhafızı*" olarak anlandırılmaktadır.

3.89. el-Mücâhid – المجاهد

“Savaşçı; Muharib; Mücahid” gibi manalara gelmektedir. el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü'l-müfrede'den olarak tasnif olunmuş ve sultana ait lakablardan birisi olduğu belirtilerek, bu lakab ile “Allah yolunda cihad eden kişi” anlamının murad olunduğu⁸³⁶ belirtilmiştir. Lakabın mürekkebe lakab oluşturmakta da kullanıldığını görüyoruz.

Lakabın müfred şekilde kullanılmasına dair bir çok örneğimiz mevcut olup, bunlardan bazıları:

Hilâfet'in Mısır'da ihyasını müteakiben Abbâsî Halifesi el-Mustansır Billâh el-'Abbâsî tarafından el-Melik ez-Zâhir Baybars'a verilen taklidnamede bulunan “..*el-Makâmü'l-'Âli el-Mevlevî es-Sultânî el-Melikî ez-Zâhirî er-Rüknî..*”⁸³⁷ lakabları silsilesinde, ez-Zâhir Baybars'a atfolunan lakablar arasında; el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından Hısn Akkâr Camii'nin h.686 senesi Zilhicce ayında yaptırılan restorasyonuna dair kitabede bulunan “..*mevlânâ es-Sultân el-'Âlim el-'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ved-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*”⁸³⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında; Halife el-Hâkim Biemrillah Ahmed b. Rebî'in el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un Kerek'ten dönerek ikinci defa saltanat makamına geldiğinde verdiği ahidnâmede bulunan “..*min 'Abdillâhi ve Veliyyihi el-İmâm el-Hâkim Biemrillâh ibnü'l-'Abbâs Ahmed Emîrû'l-Mü'minîn ilâ es-Sultân el-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Melik en-Nâsır Nâsru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâdimü'l-Harameyn Sâhibü'l-Kibleteyn Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn e'zzallâhü sultânehü veledü's-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dîn Kalavun..*”⁸³⁹ lakapları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakabları arasında; Sultan Barsbay tarafından inşa ettirilen camiinin h.835 tarihli kitabesinde bulunan “..*ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmiyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn*

⁸³⁶ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: VI, 26.

⁸³⁷ Hammâde, 1983, *el-Vesâiku's-Siyâsiye*: 115-116. Ayrıca, mezkûr lakabı, el-Hâkim Biemrillah'a hilâfet biati yapıldıktan sonra irad ettiği ilk Cuma Hutbesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars'dan bahsederken zikrettiği elkâb arasında “..*ve hâze's-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn..*” lakabları silsilesinde görüyoruz, Bkz: es-Suyûtî, h.1311, *Hüsnü'l-Muhâdara*: II, 53.

⁸³⁸ Van Berchem ve diğerleri, 1909-1954, *Matériaux*: II/1, 9-10.

⁸³⁹ el-Kalkaşandî, *Me'âsiru'l-İnâfe*: vr. 209a; Hammâde, 1983, *el-Vesâiku's-Siyâsiye*: 143.

Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem ve'l-ma'rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve'l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü'z-Zamân Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..Sâhibü'l-Kulâ'i's-Sevâhiliyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti..”⁸⁴⁰ lakapları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay’ın lakapları arasında görülmektedir.

Lakabın mürekkebe olarak oluşturulmuş örneği ise:

el-Mücâhidü fi Sebîlillah – المجاهد فى سبيل الله: “Allah Yolunda Savaşan” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Eşref Kayıtbay Türbesi’nin h.877 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf es-Sultân ez-Zâhid el-Âbid el-Âlim el-Âdil fi ahkâmihî el-Ver' el-Müteverri' es-Sâim el-Kâim bi hudûdillâh et-Tâbi'u Sünneti Resûlillâh et-Tâlî Kitâbillâh el-Hâc ilâ Beytillâhi'l-Harâm ez-Zâir Kabri Resûlillâhi 'aleyhi efsalü's-salâti ve's-selâm el-Mücâhidü fi Sebîlillâh Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtin Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkin el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Mansûr es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁸⁴¹ lakapları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakapları arasında geçmektedir.

3.90. Mücîru'l-Ümme – مجير الأمة

“Ümmetin Koruyucusu” manasına gelmektedir. Lakapta, İslam dünyası üzerinde siyadet iddiası mevcuttur. el-Elkâbü'l-Mürekkebe’den olan ve nadir görülen bu lakap, Halep Kalesi’ndeki h.691 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsiru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'İmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nâsîrü'l-İmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtin Sultânü Cüyûşi'l-Muvahhidîn Nâsîrü'l-Hakki bi'l-Berâhin Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyûşi'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye Nâsîrü'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr

⁸⁴⁰ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

⁸⁴¹ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 232-233.

Kalavun..”⁸⁴² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

3.91. Muhibbü’l-Fukarâ’i ve’l-Fukahâ’i ve’l-‘Ulemâ’i ve’s-Sâlihîn –

محِبُّ الْفُقَرَاءِ وَالْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ وَالصَّالِحِينَ

“Fakirlerin, Fakihlerin, Alimlerin ve Salihlerin Dostu” manasına gelmektedir. el-Elkâbü’l-Mürekkebe’den olan ve nadir görülen bu lakap, h.20 Safer 911 tarihli bir vesikada bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Leysü’l-Hümâmü’l-Mukaddem ve’l-Melikü’l-Mu’azzam Müeyyidü’l-Hakk Nâzıru’ş-Şer’i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Kâtılı’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Muhibbu’l-Fukarâi ve’l-Fukahâi ve’l-‘Ulemâi ve’s-Sâlihîn Hâfızu Dîni Rabbi’l-‘Âlemîn Kâsimu’l-Cebâbireti ve’l-Mütekebbirîn Kâtı’u Dâbiri’l-Müfsidîn Kâmi’u’l-Mülhidîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Muktefîyü Hedyi Seyyidi’l-Mürselîn Zillullâhi’l-Vârifi ve Rahmetihi’s-Sâbigati li’l-Bâdî ve’l-‘Âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kutı’ati’l-ârâ’ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü’z-Zamân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Müferriku ‘Abdeti’l-Evsân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Mümellikü Ashâbi’t-Tuhûti ve’l-Esirreti ve’t-Ticân Leysü’l-Hurûbi izâ hucimeti’l-fursân ‘Adlullâhi fî’l-Arz el-Hâkim fî tûlihâ ve’l-‘arz Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’l-Bendi ve’l-‘Alem Mâlikü Rikâbi’l-Ûmem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Efzalü men hakeme fî ‘asrihi bi’l-Hükm Hâmîyü’l-Kıbleteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁸⁴³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî’nin lakapları arasında geçmektedir.

3.92. Muhyî – محي

“Canlandırın; Diriltin” manasına gelen bir lafızdır. Memlûk Devleti döneminde, sultanlar için bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanıldığını görüyoruz. Bu lakablar:

Muhyî’l-Hilâfeti’l-Mu’azzama – محي الخلافة المعظمة: “Yüce Hilâfeti Diriltin” anlamına gelen bu lakab, Kerek’te yaptırdığı ez-Zâhir Burcu’nun h.675 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..es-Sultân el-Mâlik ez-Zâhir es-Seyyid el-Ecell el-Kebîr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer Rüknu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Seyyidü’l-Mülûki ve’s-Selâtin Kâtılı’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Nâsıru’l-

⁸⁴² Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

⁸⁴³ Ali, 1956, *Dirâsât*: II, 3.

Hakk Mugîsü'l-Halk Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Muhyî'l-Hilâfeti'l-Mu'azzama Zıllullâhi fî'l-Arz Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Baybars bin 'Abdullah es-Sâlihî.."⁸⁴⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars es-Sâlihî'nin lakabları arasında geçmektedir.

Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn – محي العدل في العالمين: “Alemlerde Adaletin Dirilticisi” manasına gelen bir lakabdır. el-Kalkaşandî tarafından, el-elkâbü'l-mürekkebe'den olarak tasnif edilmiş ve sultanlık lakaplarından birisi⁸⁴⁵ olduğu belirtilmiştir. Mezkûr lakabın kullanıldığına dair tesbit edebildiğimiz örneklerimizden bazıları ise şunlar olmuştur:

Memlûkler döneminde mezkûr lakap ilk olarak, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı bazı işlerin görülmesi için vakfolunan mülklere dair tertib olunmuş h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübidü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübidü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihi ve havtihî ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁸⁴⁶ ve h. 21 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebü'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve's-Şevbekiyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ

⁸⁴⁴ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 222-223, No-4733.

⁸⁴⁵ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 70.

⁸⁴⁶ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333; İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebih*: I, 334.

enzâfe ilâ zâlike mine 'l-bilâdi ve 'l-ekâlîmi ve 'l-kalâ'i ve 'l-husûn.."⁸⁴⁷ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında; Kahire'deki mescid, cami ve medreselerin onarımı ile alakalı h. 15 Rebûlahir 760 tarihli vakıfnamede bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü 'l-A'zam eş-Şerîf el-Âlî el-Mevlevî el-Mâlikî el-Melikî en-Nâsirî en-Nâsirî Nâsiru'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Seyyidü 'l-Mülûki ve 's-Selâtîn Kâtîlü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Muhyî 'l-Adli fi 'l-Âlemîn Munsifu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Ebû 'l-Mehâsin Hasan..*"⁸⁴⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsir Hasan b. Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında; Kal'atü'l-Cebel'deki Babü'l-Müderrec'de yaptırdığı tecdid çalışmasına dair h.851 senesi Zilkade tarihli kitabe'de bulunan "*..seyyidinâ ve Mâlikü Rikâbinâ el-İmâmü 'l-A'zam Sultânü 'l-İslâmi ve 'l-Müslimîn Kâtîlü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Muhyî 'l-Adli fi 'l-Âlemîn Mâlikü 'l-Berreyni ve 'l-Bahreyn Hâdimü 'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Sultânü 'l-Arabi ve 'l-Acem Sâhibü 's-Seyfi ve 'l-Kalemi ve 'l-Bendi ve 'l-Alem Efzalü men Hakeme fi 'Asrihi bi 'l-Hükm Sâhibü 'd-Diyâri 'l-Misriyyeti ve 'l-Kalâi 'ş-Şâmiyyeti ve 's-Sugûri 'l-Skenderiyyeti es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'id Çakmak..*"⁸⁴⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın lakapları arasında ve el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş h. 25 Zilhicce 881 tarihli vakıfnamede bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü 'ş-Şerîf el-İmâmü 'l-A'zam Zillullâhi fi 'l-Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü 'l-Eşref Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Kâtîlü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Muhyî 'l-Adli fi 'l-Âlemîn Munsifu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Kâhiru 'l-Havârici ve 'l-Mülhidîn Mübidü 't-Tugâti ve 'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti 'd-Dîn Câmi'u Kelimeti 'l-Îmân Kâmi'u 'Abdeti 'l-Evsân Vârisü 'l-Mülk Seyyidü Mülûki 'l-Arabi ve 'l-Acemi ve 't-Türk Melikü 'l-Berreyni ve 'l-Bahreyn Hâdimü 'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Zillullâhi 'l-Vârifî ve rahmetihi 's-sâbigati li 'l-bâdi ve 'l-âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti 'ati 'l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû 'n-Nasr Kayıtbay..*"⁸⁵⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

Muhyî Milleti Seyyidi 'l-Murselîn – محي ملة سيد المرسلين – "Peygamberlerin Efendisinin Milletinin Dirilticisi" manasına gelmektedir. Lakap, el-Eşrefiye Medresesi'nin h.687 tarihli inşa kitabesinde bulunan "*..mevlânâ ve seyidînâ es-Sultân el-Melik el-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Kâtîlü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Kâhiru 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Mübidü 't-Tugâti ve 'l-Mârikîn Muhyî 'l-Adli fi 'l-Âlemîn Munsifu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Kenzü 'l-Fukarâi ve 'l-Mesâkîn Kehfü 'z-Zu'afâi ve 'l-Munkatü 'în Nâsiru 'l-Hakki bi 'l-Berâhîn Muhyî Milleti*

⁸⁴⁷ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385; İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebih*: I, 385.

⁸⁴⁸ İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebih*: III, 385-386.

⁸⁴⁹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 91.

⁸⁵⁰ Emin, 1975.

Seyyidi'l-Murselîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Ebû'l-Feth Halîl bin mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü's-Şâm ve'l-Yemen Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Melikü'd-Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Cihâti'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-A'mâli'l-Firâtiyye ve'd-Diyâri'l-Bekriyye Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Behlivân Cihân (okunamayan kısım) Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁸⁵¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

Muhyî'd-Devleti'l-'Abbâsiyyeti – محي الدولة العباسية: “Abbasî Devletini Canlandıran” manasına gelen bir lakaptır. Hasan el-Bâşâ’nın tesbitine göre, ilk olarak el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından⁸⁵² kullanılmıştır. Mezkûr lakaba dair örneklerimizi;

Baalbek Kalesi’ndeki h.690 tarihli bir kitabede bulunan “..azze li mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâh Şâh el-Mu'azzam Mâliki Rikâbü'l-Ümem Seyyidü Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem el-Melikü'l-Eşref Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Râfi'u'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Fâtihu's-Sugûri's-Sâhiliyye Muhyi'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Ebû'l-Feth Halîl bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr..”⁸⁵³ lakabları silsilesinde ve aynı yıl içerisinde, adına üzerinde “es-Sultân el-Melik el-Eşref Salâhu'd-Dîn Halîl bin Kalavun Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-'Abbâsiyye” lakabları ile Kahire’de darbolunmuş altın sikkesinde⁸⁵⁴, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakabları arasında görmekteyiz.

Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye – محي الدولة الشريفة العباسية: “Yüce Abbasî Devletini Canlandıran” manasına gelen bir lakaptır. Halep Kalesi’nde yaptırdığı bir çalışmaya dair h.691 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsıru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Îmâdü'd-Devle Rûknü'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nâsîrü'l-Îmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyûşi'l-Muvahhidîn Nâsıru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-

⁸⁵¹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I/1, 141-142; Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 65, No-4895.

⁸⁵² el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 463.

⁸⁵³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 100, No-4947.

⁸⁵⁴ Lane-Poole, 1897, *Catalogue of the Collection*: 251-253; Balog, 1964, *The Coinage*: 120.

Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyûşi'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halil bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..”⁸⁵⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakabları arasında geçmektedir.

Muhyî Merâsîmi'l-İslâm – محي مراسم الإسلام: “İslâm Emirlerinin Dirilticisi” manasına gelmektedir. Lakap, h.817 senesi Zilhicce ayının ortalarında Sultan Mehmed bin Bâyezid Han tarafından, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî’ye gönderilen mektupta bulunan “..*el-Cenâbü'l-'Âlî el-'Âlimî el-'Âdilî el-Kebîrî el-'Avnî el-Gavsî el-Gıyâsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyedî el-Mün'imî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Murâbitî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî Muhyî Merâsîmi'l-İslâm Mübdî eş-Şerâyi' ve'l-Ahkâm Kâtilü't-Tugâti ve A'dâi'd-Dîn Nâsıru'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn..*”⁸⁵⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî’ye atfolunan lakaplar arasında görülmektedir.

Muhyî Me'âlimi'l-İslâm – محي معالم الإسلام: “İslâm Şiarlarının Dirilticisi” manasına gelen bu lakap, Sultan Mehmed bin Bâyezid Han tarafından, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî’ye gönderilen h.5 Şaban 819 tarihli mektupta bulunan “..*el-Münîfü'l-Hatîr el-'Âlî el-'Âlimî el-'Âdilî el-Kebîrî el-'Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'amî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Muzafferî el-Evhadî el-Emcedî el-Gıyâsî ez-Zahîrî ez-Zuhrî el-Müeyyedî Muhyî Me'âlimi'l-İslâm Zıllullâhi Te'âlâ 'alâ Kâffeti'l-Enâm Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mütemerridîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn 'Avnü'l-Ümmeti'l-Bâhire Kehfü'l-Milleti'z-Zâhire Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Avnü'z-Zu'afâi ve'l-Mesâkîn..*”⁸⁵⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî’ye atfolunan lakaplar arasında geçmektedir.

3.93. el-Mahdûm – المخدم

“İş Veren; İş Sahibi; Hizmet Edilen; Patron” gibi manalara gelen bir lafızdır. el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü'l-müfrede'den⁸⁵⁸ olarak tasnif edilmiştir. Hasan el-Bâşâ bu lakabın, bazı müverrihlerin kaleme aldıkları eserlerinde el-Melik el-Mansûr Seyfeddin Kalavun’a itlak olunan lakaplardan birisi olarak geçtiğini⁸⁵⁹ belirtmektedir.

⁸⁵⁵ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

⁸⁵⁶ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtin*: I, 145.

⁸⁵⁷ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ*: vr. 67a.

⁸⁵⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: VI, 27.

⁸⁵⁹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 464-465.

3.94. el-Murâbit – المرابط

“Bir Yere Yerleştirilmiş; Tayin Edilmiş; Yerleşik Birlik; Derviş” anlamlarına gelen bir lafızdır. el-Kalkaşandî tarafından el-elkabu'l-müfrede'den olarak⁸⁶⁰ tasnif edilen bu lakap, sultanın, düşmanların iç ve dış her türlü saldırılarına karşı birlik ve beraberliği sımsıkı bir şekilde sağlayan kişi olduğunu belirtmekte, ayrıca, düşman sınırlarından ve cephelerden ayrılmayarak⁸⁶¹, bu bölgeleri devamlı surette kontrol ve düşmanı tehdit altında tutmayı, yani din ve devlet uğrunda devamlı mücadele halinde bulunmayı ifade etmektedir. Mezkûr lakabın, Memlûk sultanları tarafından kullanıldığına dair örnekler olarak:

Mesela, h.661 senesinde bizzat Halife el-Hâkim Biemrillah'ın okuduğu ilk Cuma hutbesinde geçen “..ve hâze 's-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn..”⁸⁶² ve h.665 tarihinde el-Ezher Camii'ne yaptırdığı minbere dair olan yazıtta bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Mansûr ve Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebî'l-Feth Baybars es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn bi'd-Diyâri'l-Mısriyye..”⁸⁶³ lakab silsilelerinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars'in lakabları arasında; Hısnü'l-Ekrâd Kalesinin burclarından birinde yaptırılan restorasyon çalışmasına dair h.684 tarihli bir kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyid el-Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Mücâhid el-Gâzî el-Murâbit el-Müsâgir el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ved-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁸⁶⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmesi gösterilebilir.

3.95. Müzelzil – مززل

“Sallayan; Sarsan; Alt-üst Eden” gibi manalara gelen bir lafız olup, bazı mürekkebe lakabların oluşturulmasında kullanıldığı görülmektedir:

Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân – مززل قواعد الأوثان: “Putların Temellerini Yıkan” manasına gelmekte olup, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı işlerin görülmesi gayesi ile vakfettiği mülkler hakkındaki h.12 Safer 685 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-

⁸⁶⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 27.

⁸⁶¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ*: VI, 27; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkabü'l-İslâmiyye*: 466.

⁸⁶² Baybars el-Mansûrî, 1998, *Zübdetü'l-Fikre*: 79.

⁸⁶³ Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: I, 201.

⁸⁶⁴ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 40, No-4857.

Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-İmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli'ş-Şirki ve't-Tugyân Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzilü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihi ve'l-Bilâdi'ş-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁸⁶⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

Müzelzilü Akdâmi Ashâbi't-Tuhûti ve't-Ticân – مزازل أقدام أصحاب التحوط والتيجان – “Taht ve Tac Sahiblerinin Ayaklarını Sarsan” manasına gelen bir lakaptır. Memlûk sultanlarının güç ve kuvvet bakımından azametlerini ifade eden bir lakap olup, h.22 Rebiülahir 919 tarihli bir istibdâl vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Meliki'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mübtedi'in Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimü'z-Zenâdikati ve'l-Mulhidîn Melceü'l-Kâsidi'l-Vâridîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Mülûki'l-'Âdilîn Efzalü'l-Eimmeti'l-'Âmilîn Kehife'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Muhtâcîn Habîbü'l-'Ulemâi ve'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Câmi'u Kelimeti'l-İmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi't-Tuhûti ve't-Ticân Zillullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'Âkif ve Nâsıru dînihi ellezi kuti'ati'l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Hâviyü'l-Menkabeteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁸⁶⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

⁸⁶⁵ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 334.

⁸⁶⁶ el-Havlî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: 3, Vesika-IV.

3.96. Müzîlü'l-Fesâd – مزيل الفساد:

“Fesadı Yok Eden” manasına gelen bir lakaptır. Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı h.12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli'ş-Şirki ve't-Tugyân Seyfî'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fi arzihi ve'l-Bilâdi'ş-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmîhi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyârı Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁸⁶⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

3.97. Müsteridd – مسترد

“Geri Talep eden, Yeniden Kazanan; Yeniden Ele Geçiren; Geri Getiren” gibi manalara gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır:

Müsteriddü Zavâli'd-Dîn – مسترد ضوال الدين: “Dinin İdeallerinin Kurtarıcısı” manasına gelmektedir.

en-Nüveyrî'nin, kaleme aldığı Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb isimli eserinde h. 665 senesi olaylarını aktarırken yazdıklarına göre, Sultan, Safed Kalesi'nin tecdidini ile alakalı olarak surların üzerine “..Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve Müsteriddü Zavâlü'd-Dîn Mübîdü't-Tatar Fâtihü'l-Kılâ'i ve'l-Husûni ve'l-Emsâr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Ebû'l-Feth Baybars Kasîmu Emîri'l-

⁸⁶⁷ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 335.

Mü'minîn..”⁸⁶⁸ ibarelerinin yazılmasını emretmişti. Mezkûr lakab, bu kayıta bulunan silsilede, el-Melik ez-Zâhir Baybars’ın lakapları arasında geçmektedir.

Müsteriddü Zavâlli'l-İslâm min Eydiyi't-Tuğyân – مسترد ضوال الإسلام من أیدی الطغیان :
“İslâmın başıboş kalan Hedeflerini Azgınların Elllerinden Kurtaran” manasına gelen bir lakabdır. Hasan el-Bâşâ, lakab ile el-Melik ez-Zâhir Baybars’ın, İslâm coğrafyasının Haçlılar tarafından işgal edilmiş arazilerini geri alarak, Haçlıları buaralardan kovmasının kastedildiğini ve Hz. Mûsâ türbesi ile alakalı h.688 tarihli bir inşa kitabesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars’a itlak olunduğunu⁸⁶⁹ tesbitini yapmaktadır. Bahsi geçen Hz. Mûsâ türbesine yapılan bina ile alakalı h.688 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyid el-Ecell el-‘Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'Frenci ve't-Tatar Muktalî'u'l-Kılâ'i min Eydiyi'l-Küffâr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Müsteriddü Zavâli'l-İslâm min Eydiyi't-Tuğyân Melikü'l-Berreyn Mâlikü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn el-Âmir bi-Bey'ati'l-Halîfeteyn Ebû'l-Feth Baybars Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁸⁷⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars’ın lakabları arasında görmekteyiz.

3.98. el-Müsta'în Billah – المستعين بالله

“Allahtan Yardım Taleb Eden” anlamına gelen bir lakab olup, h.815 yılında kısa bir müddet Memlûk sultanlığı görevini de üstlenmiş olması bakımından araştırma konumuzun sınırlarına dahil ettiğimiz, Abbâsî Halifesi el-Müsta'în Billah Ebû'l-Fazl Abbâs'ın⁸⁷¹ kullandığı halifelik lakabıdır. Mezkûr Abbâsî halifesinin bu lakabı kullandığını, adına üzerinde “*el-İmâmü'l-A'zam el-Müsta'în Billâh Ebû'l-Fazl el-'Abbâs*” lakabları ile h.815 senesinde darbolunmuş darb yeri belirsiz sikkelerinde⁸⁷²; aynı lakab silsilesi ile, h.815 senesinde Kahire’de ve “*Emîru'l-Mü'minin el-Müsta'în Billâh Ebû'l-Fazl el-'Abbâs*” lakabları ile Dımaşk’ta darbolunmuş altın ve “*es-Sultân el-Melik el-Müsta'în Billâh Ebû'l-Fazl el-'Abbâs*” lakabları silsilesinin bulunduğu h.815 senesinde darbolunmuş, darb yeri belirsiz bir gümüş sikkesinde⁸⁷³ görmekteyiz.

⁸⁶⁸ en-Nüveyrî, 1990-1991, *Nihayetü'l-Ereb*: XXX, 137-138.

⁸⁶⁹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 469.

⁸⁷⁰ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 141-142, 4612.

⁸⁷¹ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/1, 214; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 242; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücumu'z-Zâhire*: XIII, 138; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelî's-Sâfi*: VII, 60-64; İbn İyas, M.1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/2, 823; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: IX, 295-296; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: II, 507-508.

⁸⁷² Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 416-417.

⁸⁷³ Balog, 1964, *The Coinage*: 296-298.

3.99. el-Müstağnî ‘ani’l-İtnâb fî’l-Elkâb – المستغني عن الإطناب في الألقاب

“Lakaplarla şanının yüceltilmesine ihtiyacı olmayan” anlamına gelen bu lakab, İbnü’l-Cey’ân’ın, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın h.882 senesinin 30 Cemaziyelevvel’inde teftiş amaçlı çıktığı Kuzey Suriye seferini kaleme aldığı el-Kavlü’l-Mustazraf fî Seferi Mevlânâ el-Melik el-Eşref isimli eserinin mukaddimesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Îmâmü’l-A’zam el-Hümâm el-Mukaddem Âhiru’l-Mülûk ‘alâ el-ıtlâk ve’t-tahkîk Câmî’u eşâtî’l-fezâil ve’l-fevâzil Hâvîyü’l-mehâsin ve’l-meâsir Men hassahullâhi minhü bi hüsnî’l-yakîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn el-Müstagnî ‘ani’l-ıtnâb fî’l-alkâb es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁸⁷⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’a atfettiği lakaplar arasında geçmektedir.

3.100. Müsellikü Sübülü’l-Kıbleteyn – مسلك سبل القبلتين

“İki Kiblenin Yollarını Temizleyen” manasına gelen bir lakaptır. Lakapta geçen “المسلك= el-Müsellik” lafzı, aslen tasavvuf ehli için kullanılan bir lakaptır⁸⁷⁵. Floransalı reaya ve tüccarlara el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından verilen özel ticari imtiyazlarla alakalı olarak Floransa hâkimine ve bu taifeye dikkat etmesi hakkında İskenderiye nâibine gönderdiği hitabda bulunan “..es-Sultânü’l-A’zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müsâgir el-Murâbit el-Muzaffer Seyfü’d-Devleti ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâmi’u’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn İskenderü’z-Zamân Mevlâyü’l-İhsân Câmî’u Kelimeti’l-Îmân Mümellikü Ashâbi’l-Münâbiri ve’t-Tuhûti ve’t-Ticân Fâtihu’l-Aktâr Mânihu’l-Memâliki ve’l-Ekâlîmi ve’l-Emsâr Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Bugâti’l-Küffâr Vârisü’l-Mülk Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Müsellikü Sübülü’l-Kıbleteyn Zıllullâhi fî Arzihi el-Kâyim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü’l-Basîta Müemminü’l-Arzi’l-Muhîta Seyyidü’l-Mülûk ve’s-Selâtin Kasîmu Emîri’l-Mü’minîn Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁸⁷⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakabları arasında geçmektedir.

3.101. el-Muzaffer – المظفر

“Galip; Başarılı; Fatih; Muzaffer” gibi manalara gelmektedir. Memlûkler döneminde sıklıkla kullanıldığını gördüğümüz bu lakab, el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü’l-müfrede’den birisi olarak tasnif olunmuş ve sultanlık lakaplardan⁸⁷⁷ olduğu belirtilmiştir.

⁸⁷⁴ İbnü’l-Cey’ân, 1984, *el-Kavlü’l-Mustazraf*: 46.

⁸⁷⁵ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 470.

⁸⁷⁶ Fehmi, 1973, *Turuku’t-Ticaret*: 469-470.

⁸⁷⁷ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l-A’şâ*: VI, 29.

Memlûk Devleti sultanlarından bazılarının, mezkûr lakab ile protokolde kullanılmak üzere resmî şahsi na'tları olarak lakablanmalarının yanı sıra, el-elkâbü't-tevâbi' ve el-elkabü'l-mürekkebe olarak da kullanıldığına dair örneklerimiz mevcuttur.

“el-Muzaffer” lakabı, dört Memlûk sultanı tarafından resmî şahsî na'tı olarak kullanılmıştır:

Bu sultanlardan ilkinin, el-Melik el-Muzaffer Kutuz olduğunu görüyoruz. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer*” lakabı ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Seyü'd-Dîn Kutuz bin 'Abdillâh el-Mu'izzî*” lakabları ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁸⁷⁸ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*el-Melik el-Muzaffer Kutuz Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*” lakabları ile h. 658 yılında İskenderiye ve Kahire'de darbolunmuş altın, h.657 ve h. 658 yıllarında Kahire'de darbolunmuş gümüş ve h.658 yılında Kahire'de darbolunmuş bakır sikkelerinde⁸⁷⁹ tesbit ediyoruz.

Bu lakabı kullanan ikinci Memlûk Devleti sultanının, el-Melik el-Muzaffer Baybars el-Çaşnigîr olduğunu görüyoruz. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer*” lakabı ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Rüknü'd-Dîn Baybars el-Çaşnigîr el-Mansûrî*” lakabları ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁸⁸⁰ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Rüknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Baybars el-Mansûrî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn*” lakabları ve nisbesi ile h. 709 tarihinde Trablusşam'da darbolunmuş gümüş ve bakır sikkelerinde⁸⁸¹ tesbit ediyoruz.

Bu lakabı kullanan üçüncü Memlûk Devleti sultanının el-Melik el-Muzaffer Hacı b. Muhammed olduğunu görüyoruz. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer*” lakabı ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Zeynü'd-Dîn Hâccî bin en-Nâsır Muhammed bin Kalavun es-Sâlihî el-Elî*” lakabları ve şeceresi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁸⁸² bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer*”

⁸⁷⁸ el-Aynî, 1987-1992, *Ikdu'l- Cumân*: I, 220; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitat*: II, 238; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: I/2, 417; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 74-77; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: VII, 67; Ebû Şâme, 2002, *er-Ravzateyn*: V, 317-318,321.

⁸⁷⁹ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 276; Balog, 1964, *The Coinage*: 82-84.

⁸⁸⁰ İbn Kesir, 1994-1995, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*: XIV, 105; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitat*: II, 239; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: II/1, 45; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: VIII, 183; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 467.

⁸⁸¹ Balog, 1964, *The Coinage*: 135-136.

⁸⁸² İbn Kesir, 1994-1995, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*: XIV, 341; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitat*: II, 240; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: II/3, 713; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: X, 118; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: V, 50.

Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Hâccî bin el-Melik en-Nâsır Muhammed” lakabları ile h. 747 senesinde Kahire ve Dımaşk'ta darbolunmuş altın ve gümüş sikkelerinde⁸⁸³ tesbit ediyoruz.

Bu lakabı kullanan dördüncü Memlûk Devleti sultanının el-Melik el-Muzaffer Ahmed b. Şeyh olduğunu görüyoruz. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer*” lakabı ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Ebû's-Sa'adât Şihâbü'd-Dîn Ahmed bin el-Müeyyed Şeyh*” lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁸⁸⁴ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Ebû's-Sa'adât Ahmed bin es-Sultân eş-Şehîd el-Müeyyed Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn*” lakabları ve künyesi ile h. 824 senesinde Kahire'de darbolunmuş altın⁸⁸⁵ ve “*es-Sultân el-Melik el-Muzaffer Şihâbü'd-Dîn Ebû's-Sa'adât Ahmed*” lakabları ve künyesi ile Dımaşk'ta darbolunmuş tarihsiz bakır sikkesinde⁸⁸⁶ tesbit ediyoruz.

Yukarıda da zikrettiğimiz üzere “el-Muzaffer” lakabı el-elkâbü't-tevâbi' halinde, vesikalarda ve kitabelerde sıklıkla kullanılmaktaydı. Bu şekilde kullanılmasına dair örneğimiz; Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı h. 12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmî'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyûti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munstfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-Adli fi'l-Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Misriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁸⁸⁷ ve h. 21 Safer 685 tarihli iki vakıfnamede bulunan “*..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr**

⁸⁸³ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 355; Balog, 1964, *The Coinage*: 180-183.

⁸⁸⁴ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 63; İbn Hacer el-'Askalânî, 1986, *İnbâü'l-Gumr*: VII, 405; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitât*: II, 240; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/2, 564; İbn Tagribirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIV, 3; İbn Tagribirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: I, 314.

⁸⁸⁵ Balog, 1964, *The Coinage*: 307; en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkâtü'l-Memâlik*: 58.

⁸⁸⁶ Balog, 1964, *The Coinage*: 308

⁸⁸⁷ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

*el-‘Âlim el-‘Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Ebû'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi'ş-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve'ş-Şevbekiyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ enzâfe ilâ zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..*⁸⁸⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında bulunmaktadır.

el-Elkâbü'l-Mürekkebe oluşturulmasında da kullanıldığını belirttiğimiz “el-Muzaffer” lafzına muzafen elde edilen lakaplara gelince:

el-Muzaffer ‘ale'l-A'dâi bi's-Savleti'l-Bâhirati'l-Mansûra – المظفر على الأعداء بالصولة
الباهرة المنصورة: “Düşmanlarını Apaçık Zaferle Sonuçlanan Hücumla Yenen” manasına gelen bir lakaptır. h.793 senesinde el-Melik es-Sâlih Hacî bin el-Eşref Şa'bân tarafından Yıldırım Bâyezid Han'a gönderilen mektubda bulunan “..*el-Makarrü'l-Münîf el-Mevlevî el-Muzafferî el-Kebîrî el-‘Âlimî el-‘Âmilî el-‘Âdilî el-‘Avnî el-Gavsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyidî el-Mün'imî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Mesâgiri el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî el-Gıyâsî ez-Zâhirî ez-Zuhrî el-Eşrefî ve hüve'l-Mübâhî bi 'anillâh el-İmtinâhî izzü'ş-şer'i'n-nebeviyyi ve'd-dîn el-Bâhir el-Mustafevî Kehfû's-Sekaleyn Zillullâhi'l-Hâfikîn el-Müeyyed mine's-Semâ bi'ş-şevketi'l-mefâhîreti'l-meşkûre el-Muzaffer 'alâ el-a'dâi bi's-savleti'l-bâhireti'l-mansûra Hâmî kuttâni haremullâhi te'âlâ bi't-te'yîdi'r-rabbânî Kâhiru a'dâillâhi bi'n-nasri'r-rahmânî Râfi'u a'lâmi'ş-şerî'ati'ş-şerîfeti's-sünniyyeti's-seniyye ve Kâmi'u'l-ahkâmî'l-bedî'ati'l-ba'îdeti'l-bedî'a Sultânü Arzillâh Hâfîzu Bilâdillâh Nâsıru 'İbâdillâh Mu'inü Evliyâillâh Müzillü A'dâillâh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn..*⁸⁸⁹ lakabları silsilesinde geçmektedir.

el-Muzaffer bi'l-A'dâi – المظفر بالأعداء: “Düşmanlara Karşı Muzaffer Olan” manasına gelen bir lakaptır. Ravza Adasında yaptırdığı camisine dair düzenlenmiş h. 15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamede bulunan “..*mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-*

⁸⁸⁸ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385.

⁸⁸⁹ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtî's-Selâtin*: I, 116-117.

Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-vârifi ve ni'metihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁸⁹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a ait lakaplar arasında geçmektedir.

3.102. Muzhir – مظهر

“Sunan; Arzeden; Gösteren; İlan Eden; Açıklayan” gibi manalara gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde bazı kelimelere izafe olunarak mürekkebi lakap oluşturmakta kullanılmıştır:

Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn – مظهر الحق بالبراهين – “Hakkı Burhanlarıyla Gösteren” manasına gelen bir lakabdır. Hasan el-Bâşâ, bu lakabın kullanılmasındaki gayenin, adalete ve akla verilen önemi ifade etmek olduğunu belirtmiş ve ilk olarak, el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin tarafından annesi için yaptırılan medresenin h.770 tarihli inşa kitabesinde, el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin'e itlak olunduğu⁸⁹¹ tesbitini yapmıştır. Mezkûr lakabı, bahsi geçen kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Şa'bân bin el-Merhûm Hüseyin Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emiri'l-Mü'minîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kenzü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Munsıfı'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti ve's-Sugûri's-Skenderiyyeti Ve'l-Kılâ'i's-Sâhiliyyeti ve'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti ve'l-A'mâli'l-Fırâtiyye Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye..”⁸⁹² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin'in lakabları arasında görmekteyiz.

Lakabın, Memlûklerin ilerleyen dönemlerinde kullanıldığına dair örneklerimiz de mevcuttur. Bu örneklerimizi aktarmamız gerekirse:

⁸⁹⁰ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 466-467.

⁸⁹¹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 474-475.

⁸⁹² Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XVII, 125, No-770 005; Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: III, 305.

h.16 Muharrem 909 tarihli bir vakfiyede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Melikü’l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-Îslâm ve’l-Müslimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Kâsîmu’l-Cebâbireti ve’l-Mütekebbirîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Kâti’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsîfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Zillullâhi’l-Vârîfi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkîf ve Nâsîru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü’z-Zamân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Müferriku ‘Abdeti’l-Evsân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Mümellikü Ashâbi’t-Tuhûti ve’l-Esirreti ve’t-Tîcân Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’r-Râyeti ve’l-‘Alem Hâmîyü’l-Kıbleteyn Hâvîyü’l-Menkabeteyn Mâlikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁸⁹³, h.12 Rebiulevvel 911 tarihli bir işhad vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Melikü’l-Mu’azzam es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-Îslâm ve’l-Müslimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Kâsîmu’l-Cebâbireti ve’l-Mütekebbirîn Kâti’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsîfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Zillullâhi’l-Vârîfi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkîf ve Nâsîru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü’z-Zamân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Müferriku ‘Abdeti’l-Evsân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Mümellikü Ashâbi’t-Tuhûti ve’l-Esirreti ve’t-Tîcân Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’r-Râyeti ve’l-‘Alem Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Hâmîyü’l-Kıbleteyn Hâvîyü’l-Menkabeteyn Mâlikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁸⁹⁴ ve h.22 Rebiulahir 919 tarihli bir istibdal vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Meliki’l-Mükerrem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-Îslâm ve’l-Müslimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mübtedi’în Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâsîmu’z-Zenâdikati ve’l-Mulhidîn Melceü’l-Kâsîdî’l-Vâridîn Kâti’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Eşrefü’l-Mülûki’l-‘Âdilîn Efzalü’l-Eimmeti’l-‘Âmilîn Kehife’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Muhtâcîn Habîbü’l-‘Ulemâi ve’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn İskenderü’z-Zamân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi’t-Tuhûti ve’t-Tîcân Zillullâhi’l-vârîfi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkîf ve Nâsîru dînihi ellezi kuti’ati’l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi

⁸⁹³ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, Vesika-II.

⁸⁹⁴ Ali, 1957.

ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Hâviyü'l-Menkabeteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..⁸⁹⁵ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Muzhiru Meâsiri'l-Mülk ve'd-Dîn – مظهر مآثر الملك والدين: “Devletin ve Dinin Kahramanlıklarını İzhar Eden” manasına gelen bir lakaptır. Sultan Murad Han tarafından Güvercinlik Kalesinin düşman muhasarasından kurtarılmasına dair el-Eşref Barsbay'a gönderilen h.837 tarihli mektubda bulunan “..’uluvvi cenâb es-Sultân ‘Aliyyü’s-Şân Zâhirü'l-Hatr Bâhirü'l-Burhân Cemîlü'l-Lutf Cezîlü'l-İhsân el-Kebîrî el-‘Âmilî el-‘Âlimî el-‘Âdilî eş-Şâmilî el-Kâmilî el-Müeyyedî el-Müşeyyedî el-Muzafferî ez-Zahîrî el-‘Avnî el-Gıyâsî el-A’zamî el-Ekremî el-Mevlevî el-Evlevî Zıllullâhi fî Arzillâh Nâsıru ‘İbâdillâh Mu’inü Evliyâillâh Müzillü A’dâillâh Mu’allâ Kavâ'idü'l-Müvessem ve'l-Harameyn Hâmi Meşâhidi'l-Bekâ'i's-Şerîfe ve'l-mürüvveteyn Müessis Merâsimi'l-'azameti ve'l-celâl Müekkid Me'âkîdu'l-Makâsîd ve'l-Âmâlü muttali' levâmi'u'l-izz ve't-temkîn Muzhir meâsiri'l-mülk ve'd-dîn Melâzü'l-Guzât ve'l-Mücâhidîn Muhizzu Eltâfî Rabbi'l-'Âlemîn Sultânü Mülkü Mısr Mansûr el-Livâ li tilke's-sıfât ve sıfatühâ el-Eşref..⁸⁹⁶, el-Eşref Barsbay'a atfolunan lakaplar silsilesinde geçmektedir.

3.103. el-Mu'izz – المعز

“Kudretli; Şerefli; Saygın; Asil; Soylu” gibi manalara gelmektedir. Memlûkler döneminde “el-Mu'izz” lafzı, el-Mu'izz İzzeddin Aybek tarafından şahsi na'tı olarak kullanılmıştır. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “es-Sultân el-Melik el-Mu'izz” lakapları ile lakablandığını, “es-Sultân el-Melik el-Mu'izz 'İzzü'd-Dîn Aybek el-Çâşnigîr et-Türkmânî es-Sâlihî” lakapları ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁸⁹⁷ bahsedilmesinden öğrenmekteyiz.

⁸⁹⁵ el-Havlî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: 3, Vesika-IV.

⁸⁹⁶ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtî's-Selâtin*: I, 201-202.

⁸⁹⁷ Ebû Şâme, 2002, *er-Ravzateyn*: V, 301; İbn Kesir, 1994-1995, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*: XIII, 331; el-Aynî, 1987-1992, *İkdu'l-Cumân*: I, 140; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hıtat*: II, 237; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 368; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zâhire*: VII, 3; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfî*: I, 20.

3.104. el-Mu'azzam – المعظم

“Ulu; Yüce; Muhteşem; Şa’şaalı; Muazzam” gibi manalara gelmekte olan bir lafızdır. el-Kalkaşandî’nin, el-elkabü’l-müfrede’den birisi⁸⁹⁸ olarak tasnif ettiği bu lakabın, İslam hükümdarları tarafından kullanıldığını⁸⁹⁹ görüyoruz.

Memlûk sultanları tarafından “el-Elkâbü’t-Tevâbi”den birisi olarak, “el-Melik el-Mu’azzam” şeklinde, örneğin, h.12 Rebiulevvel 911 tarihli bir işhad vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Melikü’l-Mu’azzam es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Kâhîru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Kâsimu’l-Cebâbireti ve’l-Mütekebbirîn Kâtı’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Zillullâhi’l-Vârifi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkif ve Nâsîru Dînihi ellezî kutı’ati’l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü’z-Zamân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Müferriku ‘Abdeti’l-Evsân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Mümellikü Ashâbi’t-Tuhûti ve’l-Esirreti ve’t-Ticân Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’r-Râyeti ve’l-‘Alem Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Hâmîyü’l-Kıbleteyn Hâvîyü’l-Menkabeteyn Mâlikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁹⁰⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî’nin elkâbı arasında geçmesini gösterebiliriz.

Memlûk sultanları tarafından “el-Elkâbü’t-Tevâbi”den birisi olarak, “Şehinşâh el-Mu’azzam” şeklinde de kullanıldığını görüyoruz. Bu şekildeki kullanımına örnek olması bakımından; Baalbek Kalesi’nin h. 681 senesindeki tecdid çalışmasına dair olan kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü’l-A’zam Şâhinşâhü’l-Mu’azzam Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acem el-Müeyyedü mine’s-Semâi el-Mansûru ‘ale’l-A’dâi el-Melik el-Mansûr Seyfî’d-Dünyâ ve’d-Dîn Gıyâsü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mülhidîn Kâhîru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Mâlikü’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri’l-Mü’minîn..”⁹⁰¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakabları arasında görüyoruz.

Memlûk sultanları tarafından “el-Elkâbü’t-Tevâbi”den birisi olarak, “Şâh Şâh el-Mu’azzam” şeklinde de kullanıldığını görüyoruz. Bu şekildeki kullanımına örnek olması bakımından; Baalbek Kalesi’nin h. 690 tarihlerindeki tecdid çalışmasına dair olan kitabede

⁸⁹⁸ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l- A’şâ*: VI, 29.

⁸⁹⁹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 477-478.

⁹⁰⁰ Ali, 1957.

⁹⁰¹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 9, No-4815.

bulunan “..azze li mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâh Şâh el-Mu'azzam Mâliki Rikâbü'l-Ümem Seyyidü Mülûki'l-'Arab ve'l-'Acem el-Melikü'l-Eşref Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Râfi'u'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Fâtihu's-Sugûri's-Sâhiliyye Muhyi'd-Devleti'l-'Abbâsiyye Ebû'l-Feth Halîl bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr..”⁹⁰² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halîl b. Kalavun'un lakabları arasında görüyoruz.

Fakat birinci örnekteki “el-Melik el-Mu'azzam” şekli ile lakap silsilesinde geçtiği takdirde, sultanların kullandıkları resmî şahsi na'ları ile karıştırılmamalıdır. Bu halde mezkûr lakabın lakap silsilesindeki durumu, müfred lakapların diğer bir kolu olan tâbî' lakaplardan (el-elkâbü't-tevâbi') birisi olarak geçmesi şeklindedir.

“el-Mu'azzam” lakabının, lakap silsilesinde gerek “el-Melik” lakabını ve gerekse “Şâhinşâh” lakabını takip etmediği sadece bir durum tesbit edebildik. Örneğimiz, h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlîf Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁹⁰³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

3.105. Mu'linü Kelimeti'l-Îmân bi'l-'Adli ve'l-İhsân – معن كلمة الإيمان بالعدل والإحسان

“İman Kelimesini, Adalet ve İhsan ile Duyuran” manasına gelmektedir. Lakabda, İslâmiyetin tebliğinde daima ön planda tutulan “adalet ve iyilik” yani “zorlama olmadan ve ihsanlarda bulunarak” temalarından bahisle, Memlûk sultanının da tebliğde, gayri müslimlerle barış zamanı hasmane ve zalimane bir tutum sergilemediği belirtilmek istenmektedir.

⁹⁰² Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 100, No-4947.

⁹⁰³ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 466.

Lakab, Ravza Adası'nda yaptırdığı camii için arazi ve akar vakfına dair h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Melikü’l-Mufahham el-Mu’azzam el-Mükerrem el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi’l-A’dâ’ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-Îslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâsımu’z-Zenâdikati ve’l-Mülhidîn Mühlikü’l-Cebâbirati ve’l-Mu’tedîn Kehfü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zuhrü’l-Erâmili ve’l-Muhtâcîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatı’în Melceü’l-Kussâdi ve’l-Vâridîn Habîbü’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn Mevlâyü’n-Ni’m Hâizü Menkabeteyi’s-Seyf ve’l-Kalem Vârisü’l-Mülk Sultânü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn İskenderü’z-Zamân Mu’linü Kelimeti’l-Îmâni bi’l-‘adli ve’l-ihsân Mâhî Ehli’z-Zulmi ve’l-‘Udvân Zillullâhi’l-vârifi ve ni’metihi’s-sâbigati li’l-bâdi ve’l-âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁹⁰⁴ ve h. Ravza Adasında yaptırdığı camisine arazi ve akar vakfına dair 15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâm el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Âmil el-Âlim Zillullâhi’l-memdûd ‘ale’l-‘âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-Îslâm ve’l-Müslimîn ve Îmâmü’l-Mukaddimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridin Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâmi’u’l-Bugâti ve’l-Mu’anidin Kâsımu’z-Zenâdikati ve’l-Mülhidîn Mühlikü’l-Cebâbireti ve’l-Mu’tedîn Kâmi’u Dâbiri’l-Müfsidin Kehfü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zuhrü’l-Erâmili ve’l-Yetâmî ve’l-Muhtâcîn Kenzü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatı’în Melâzü’l-Gurabâ Habîbü’l-Evliyâi ve’s-Sâlihîn Mevlâyü’n-Ni’m Hâizü Menkabeteyi’s-Seyf ve’l-Kalem Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Fâtihu’l-Emsâr Câmi’u züyûli’l-füccâr fî sâiri’l-aktâr Hâzimü Cüyûşi’l-Ermeni ve’l-Frenci ve’t-Tatar İskenderü’z-Zamân Mu’linü Kelimeti’l-Îmâni bi’l-‘Adli ve’l-İhsân Mümellikü Ashâbi’l-Esirreti ve’t-Tuhûti ve’t-Ticân Mâhî Ehli’z-Zulmi ve’l-‘Udvân Zillullâhi’l-Vârifi ve ni’metihi’s-sâbigati li’l-bâdi ve’l-‘âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ’ bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü’l-Kibleteyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁹⁰⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakapları arasında geçmektedir.

⁹⁰⁴ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 466-467.

⁹⁰⁵ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 480-481.

3.106. el-Mugîs li Külli Mazlûm ve Melhûf – المغيث لكل مظلوم وملهوف

“Bütün Mazlumların ve Özlem Duyanların Yardımcısı” manasına gelen bir lakadır. Hasan el-Bâşâ, mezkûr lakabın el-Melik el-Eşref Barsbay’a itlak olunduğu⁹⁰⁶ tesbitini yapmıştır. Mezkûr lakab, h.835 tarihinde el-Eşref Barsbay tarafından yaptırılan camii’nin inşâ kitabesinde bulunan “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Barsbay Sultânü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Hâmiyü Havzeti’d-Dîn Muzhiru’l-Hakki bi’l-Berâhîn Kenzü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zuhrü’l-Erâmili ve’l-Muhtâcîn Sultânü’l-Arz el-Hâkim ‘alâ tûlihâ ve’l-‘arz el-Kâim bi’s-Sünneti ve’l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te’âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi’ li sünneti resûlillâh Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’l-Bendi ve’l-‘Alem ve’l-ma’rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve’l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Barsbay Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü’z-Zamân Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâmi’u’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..Sâhibü’l-Kılâ’i’s-Sevâhiliyyeti ve’l-Husûni’l-İsmâ’iliyyeti..”⁹⁰⁷ ve hangâh’ının h.835 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Barsbay Sultânü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Hâmiyü Havzeti’d-Dîn Muzhiru’l-Hakki bi’l-Berâhîn Kenzü’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Zuhrü’l-Erâmili ve’l-Muhtâcîn Sultânü’l-Arz el-Hâkim ‘alâ tûlihâ ve’l-‘arz el-Kâim bi’s-Sünneti ve’l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te’âlâ et-Tâlî li kitâbillâh et-Tâbi’ li sünneti resûlillâh Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’l-Bendi ve’l-‘Alem Seyyidü’t-Türki ve’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Ebî’l-Me’âlî Efsalü men Hakeme fî ‘Asrihi bi’l-Hükm Sâhibü’l-Menâkibi’l-‘Ulviyye ve’l-Himmeti’l-Muhibbe..el-Aktâru’l-Hicâziyyeti ve’s-Sugûri’l-İskenderiyyeti Sâhibü’s-Sadakât ve’l-Ma’rûf el-Mugîs li külli Mazlûm ve Melhûf..el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr es-Sultân Barsbay Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü’z-Zamân Hâmî Havzeti’d-Dîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâmi’u’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Barsbay..”⁹⁰⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay’a ait lakaplar arasında geçmektedir.

⁹⁰⁶ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l-İslâmiyye*: 480.

⁹⁰⁷ Osman, 1977, *el-Âsârü’l-Mimâriyye*: 34.

⁹⁰⁸ Osman, 1977, *el-Âsârü’l-Mimâriyye*: 181-182.

3.107. Müferriku ‘Abdeti’l-Evsân – مفرق عبدة الأوثان

“Putperestleri Paramparça Eden & Dehşete Düşüren” manasına gelen bir lakap olup, h.16 Muharrem 909 tarihli bir vakıfnamede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Melikü’l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Kâsımu’l-Cebâbireti ve’l-Mütekebbirîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Kâti’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Zillullâhi’l-Vârifi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü’z-Zamân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Müferriku ‘Abdeti’l-Evsân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Mümellikü Ashâbi’t-Tuhûti ve’l-Esirreti ve’t-Ticân Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’r-Râyeti ve’l-‘Alem Hâmîyü’l-Kıbleteyn Hâvîyü’l-Menkabeteyn Mâlikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁹⁰⁹ ve h.12 Rebiulevvel 911 tarihli bir şahitlik vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Melikü’l-Mu’azzam es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Kâsımu’l-Cebâbireti ve’l-Mütekebbirîn Kâti’u Dâbiri’l-Müfsidîn Muzhiru’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Zillullâhi’l-Vârifi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü’z-Zamân Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Müferriku ‘Abdeti’l-Evsân Mühlikü Ehli’l-Bagyi ve’l-‘Udvân Mümellikü Ashâbi’t-Tuhûti ve’l-Esirreti ve’t-Ticân Sâhibü’s-Seyfi ve’l-Kalemi ve’r-Râyeti ve’l-‘Alem Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Hâmîyü’l-Kıbleteyn Hâvîyü’l-Menkabeteyn Mâlikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Ebû’n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁹¹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî’nin lakapları arasında geçmektedir.

3.108. Muktefi Hedyi Seyyidi’l- Murselîn – مقتفي هدي سيد المرسلين

“Peygamberler Efendisinin Yolunu Takib Eden” manasına gelen bir lakap olup, h.20 Safer 911 tarihli bir vesikada bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Leysü’l-Hümâmü’l-Mukaddem ve’l-Melikü’l-Mu’azzam Müeyyidü’l-Hakk Nâzıru’ş-Şer’i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-İslâmi ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn

⁹⁰⁹ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, Vesika-II.

⁹¹⁰ Ali, 1957.

Mübüdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-'Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfizu Dîni Rabbi'l-'Âlemîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefî Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zillullâhi'l-Vârifi ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-'Âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müfferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Leysü'l-Hurûbi izâ hucimeti'l-fursân 'Adlullâhi fi'l-Arz el-Hâkim fi tûlihâ ve'l-'arz Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Efzalü men hakeme fi 'asrihi bi'l-Hükm Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁹¹¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

3.109. Muktelî'u'l-Kılâ'i min Eydiyi'l-Kâfirîn – مقتلع القلاع من أيدي الكافرين

“Kaleleri Kafirlerin Ellerinden Söküp Alan” manasına gelen bir lakabdır. Hasan el-Bâşâ, Hz. Mûsâ türbesine yapılan bir bina ile alakalı h.668 tarihli inşa kitabesinde el-Melik ez-Zâhir Baybars'a itlak olunan bu lakab ile, onun, Haçlılara ve Haşhaşilere karşı giriştiği mücadelenin akabinden, işgal ettikleri pek çok bölgeden söküp atmasının anlatıldığı⁹¹² tesbitini yapmaktadır.

Mezkûr lakabı, bahsi geçen Hz. Mûsâ türbesine yapılan bir bina ile alakalı h.668 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Rükni'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Fâtihu'l-Emsâr Mübüdü'Frenci ve't-Tatar Muktalî'u'l-Kılâ'i min Eydiyi'l-Küffâr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Müsteriddü Zavâli'l-İslâm min Eydiyi't-Tuğyân Melikü'l-Berreyn Mâlikü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn el-Âmir bi-Bey'ati'l-Halîfeteyn Ebû'l-Feth Baybars Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁹¹³ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars'a atfolunan lakablar arasında görmekteyiz.

Mezkûr lakabın Memlûk Devleti sultanları tarafından kullanıldığına dair diğer bir örneğimiz ise: h.7 Zilkade 759 tarihli bir vakıfnamede bulunan “..el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Leysî el-Hümâmî..Kâmi'u'l-Murâi ve'l-Mülhidîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn.. ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ti'l-ârâe

⁹¹¹ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, 3.

⁹¹² el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 487.

⁹¹³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 141-142, 4612.

bi tafzilihi fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Mehâsin..ibn mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfü'l-Âlî el-Mevlevî es-Sultânî es-Sa'îdî eş-Şehîdî el-Melikî en-Nâsirî Vâlidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebû'l-Me'âlî Muhammed.. ibn mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfü'l-Âlî el-Mevlevî es-Sultânî es-Sa'îdî eş-Şehîdî el-Melikî el-Mansûr es-Seyfî Muktalî'u'l-Kılâ'i min eydiyi'l-kâfirîn.. Kalavun es-Sâlihî.."⁹¹⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a atfolunan lakaplar arasında geçmektedir.

Mukteli'u'l-Kılâ'i mine'l-Kâfirîn – **مقتلع القلاع من الكافرين**: “Kaleleri kâfirlerden söküp alan” manasına gelen bir lakabdır. en-Nüveyrî'nin naklettiği Kayseri'nin fethinin ardından düzenlenen temlikname nüshasında bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Mansûr Rüknu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Sultânü Bilâdillâh Hâfîzu 'İbâdillâh Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kirân Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn el-Âmir bi bey'ati'l-Halîfeteyn Salâhu'l-Cumhûr Sâhibü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü't-Tatar Nâsîru'ş-Şerî'ati'l-Muhammediyye Râfî'u 'Alemlî'l-Milleti'l-İslâmiyye Mukteli'u'l-Kılâ'i mine'l-Kâfirîn el-Kâimü'l-Cihâd fi'l-Âlemîn Ebû'l-Feth Baybars Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁹¹⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın lakapları arasında görmekteyiz.

3.110. el-Melâz – الملاذ

“Sığınma, Korunma; Barınak, Sığınak; Hami, Koruyucu” gibi manalara gelen bir lafızdır. el-Kalkaşandî'nin el-elkâbü'l-mürekkebe'den olarak tasnif ettiği⁹¹⁶ bu lakab, aslen, nisbe ya'sı izafesi ile “*el-Melâzî*” şeklinde vezirler için; veya mürekkebe lakab halinde, mesela sır kâtipleri gibi yüksek kademeli kâtipler için “*melâzü'l-küttâb*”; alimler için “*melâzü't-tâlibîn*” ve sâlih kişiler için “*melâzü'l-ibâd*” şeklinde kullanılan bir lakap idi⁹¹⁷.

Mezkûr lafzın Memlûk sultanları için bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında da kullanıldığını görüyoruz:

Melâzü'l-Gurabâ – **ملاذ الغرباء**: “Garîblerin Hâmisi” manasına gelmektedir. Lakabı, h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâm el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Âmil el-Âlim Zillullâhi'l-memdûd 'ale'l-âlem es-

⁹¹⁴ Zağlûl, 1977, *Medrasetü es-Sultan Hasan*: Vesika-I.

⁹¹⁵ en-Nüveyrî, 1990-1991, *Nihâyetü'l-Ereb*: XXX, 274-275.

⁹¹⁶ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: VI, 32.

⁹¹⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 495.

Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve İmâmü'l-Mukaddimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübidü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatı'în Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmi'u züyüli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyüşü'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'Adli ve'l-İhsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Tîcân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-Vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezi kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni 'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁹¹⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakapları arasında görmekteyiz.

Melâzü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn – ملاذ الغزاة والمجاهدين: “Gazilerin ve Mücahidlerin Hâmisi” manasına gelen bu lakap, Sultan Murad Han tarafından Güvercinlik Kalesinin düşman muhasarasından kurtarılması ile alakalı olarak el-Melik el-Eşref Barsbay’a gönderilen mektupta bulunan “..’uluvvi cenâb es-Sultân ‘Aliyyü’ş-Şân Zâhirü'l-Hatr Bâhirü'l-Burhân Cemîlü'l-Lutf Cezîlü'l-İhsân el-Kebîri el-‘Âmilî el-‘Âlimî el-‘Âdilî eş-Şâmilî el-Kâmilî el-Müeyyedî el-Müşeyyedî el-Muzafferî ez-Zahîri el-‘Avnî el-Gıyâsî el-A’zamî el-Ekremî el-Mevlevî el-Evlevî Zillullâhi fî Arzillâh Nâsıru ‘İbâdillâh Mu’inü Evliyâillâh Müzillü A’dâillâh Mu’allâ Kavâ'idü'l-Müvessem ve'l-Harameyn Hâmî Meşâhidi'l-Bekâ'i 'ş-Şerîfe ve'l-mürüvveteyn Müessis Merâsimi'l-'azameti ve'l-celâl Müekkid Me'âkîdu'l-Makâsîd ve'l-Âmâlî muttali' levâmî'u'l-izz ve't-temkîn Muzhir müessirü'l-mülk ve'd-dîn Melâzü'l-Guzât ve'l-Mücâhidîn Muhizzu Eltâfî Rabbi'l-'Âlemîn Sultânü Mülkü Mısr Mansûr el-Livâ li tilke's-sıfât ve sıfatühâ el-Eşref..”⁹¹⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay’ın lakapları arasında geçmektedir.

3.111. el-Melce' – الملجأ

“Sığınak; Barınak; Ev; Hâmi” gibi manalara gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde bazı mürekkebi lakapların oluşturulmasında kullanıldığını görmekteyiz:

⁹¹⁸ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 480-481.

⁹¹⁹ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtü's-Selâtin*: I, 201-202.

Melce'ü Cünûdi'l-Muvahhidîn – ملجأ جنود الموحدين: “Allahın Birliğine İnananların Ordusunun Sığınağı, Hâmisi” manasına gelen bir lakap olup, Karamanoğlu Mehmed Bey'in h.820 senesi Rebiulahir ayında gönderdiği mektubda bulunan “..mevlânâ es-Sulânü'l-A'zam Zillullâhi fi'l-'Âlem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü Selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâmîyü Havzeti'd-Dîni bi'l-'adli ve'l-insâf Hâfizu Bilâdillâh Nâsıru 'İbâdillâh Melceü Cünûdi'l-Muvahhidîn Kâhıretü'l-Cebâbireti ve'l-Mütemerridîn el-Muhtassu bi'inâyeti inâyâti Rabbi'l-'Âlemîn..”⁹²⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfolunan lakapları arasında geçmektedir.

Melce'ü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn – ملجأ القصاد والواردين: “Doğru Yolda Olanların ve Bahadırların Sığınağı, Hâmisi” manasına gelen bir lakab olup, h. 895 tarihli bir vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-İmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-vârifî ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkîf ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁹²¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında ve h.912 tarihli bir vesikada bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Menâbiri ve't-Ticân Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Melikü'l-Berreyni ve'l-

⁹²⁰ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ*: vr. 80b.

⁹²¹ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 467.

Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."⁹²² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları arasında geçmektedir.

3.112. el-Melik – الملك

Bu lafız, "Kendisine "Halife" ünvanı itlak olunmayan en yüce başkana verilen bir lakab"dır"⁹²³.

Memlûkler döneminde bu lakabın "el-Sultan" lakabının yanında, özel şahsî na't ile birlikte "el-Sultan el-Melik el-fülânî"⁹²⁴ şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Mesela, h.648 senesi Rebiulahir ayında saltanat makamına geçen 'İzzü'd-Dîn Aybek et-Türkmânî, "el-Sultan el-Melik el-Mu'izz 'İzzü'd-Dîn Aybek et-Türkmânî" şeklinde lakablanmıştı⁹²⁵. Ondan sonra Memlûk Devleti tahtına geçen oğlu Nûrî'd-Dîn Ali'nin de, "el-Sultan el-Melik el-Mansûr" lakabı ile lakablandığını⁹²⁶ görmekteyiz. Ondan sonraki Memlûk hükümdarları da, resmî şahsî na'tlarında birbirlerinden farklı müfred lakaplar kullanmak suretiyle, aynı lakab silsilesi kalıbını kullanarak lakaplanmışlardır⁹²⁷.

"el-Melik" lafzının, şahsî na'tların yanı sıra, bazı mürekkebe lakabların oluşturulmasında da kullanıldığı görülmektedir:

Melikü'l-Berreyn – ملك البرين: "İki Kıtanın Hükümdarı" manasına gelen bu lakab, h.825 yılında el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasındaki yazışmalardan birinde bulunan "...es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Hucetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Zillullâhi fi'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay.." ⁹²⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında ve h.915 Safer ayı tarihli bir istibdal vesikasında bulunan "...mevlânâ el-

⁹²² el-Havlî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: 15, Vesika-II.

⁹²³ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: V, 420.

⁹²⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 500.

⁹²⁵ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 237.

⁹²⁶ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 238.

⁹²⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 500.

⁹²⁸ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebî'n-Nasr Kansû el-Gûrî.."⁹²⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arsında geçmektedir.

Lakapta zikrolunan "*el-Berreyn*" yani "*İki Kıta*" lafzı ile, Afrika ve Asya Kıtaları kasdolanmaktadır⁹³⁰.

Melikü'l-Bahreyn – ملك البحرين: "İki Denizin Hükümdarı" manasına gelmektedir. el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü'l-mürekkebe'den olarak tasnif olunmuş ve sultana ait lakablardan birisi⁹³¹ olduğu belirtilmiştir.

Memlûk Devleti sultanları tarafından kullanıldığına dair örneklerimiz ise:

Baalbek Kalesi'ndeki bir restorasyon çalışması ile alakalı h.681 tarihli kitabede bulunan "*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem el-Müeyyedü mine's-Semâi el-Mansûru 'ale'l-A'dâi el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mâlikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"⁹³² ve Baalbek Ulu Camii'ndeki restorasyon çalışması ile alakalı h.682 tarihli kitabede bulunan "*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâh el-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türki ve'd-Deylem el-Melik el-Mansûr Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebî'l-Me'âlî Kalavun Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*"⁹³³ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında; h.10 Rebiulevvel 915 tarihli Fransız elçisi Bernardo Baruzzi'nin talebi üzerine verilen yeni ticari imtiyazları havi mersûmda bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-*

⁹²⁹ Ali, 1969.

⁹³⁰ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 503.

⁹³¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 72.

⁹³² Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 9, No-4815.

⁹³³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 17, No: 4824.

*Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelimetü'l-Îmân Nâşiru Livâi'l-'Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebî'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*⁹³⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Lakapta geçen “el-Bahreyn” yani “İki Deniz” lafzı ile kasdolunan denizler, Akdeniz ve Kızıldeniz'dir⁹³⁵.

Melikü'l-Basîta – ملك البسيطة: “Yeryüzünün Hükümdarı” manasına gelmektedir. el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından Kahire'de yaptırılan türbe, bîmâristân ve medreseden müteşekkil külliye'nin h.684 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Sultânü'l-Arz zâtî't-tûli ve'l-'arz Melikü'l-Basîta Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l-Mısreyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn (okunamayan kısım) Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye (okunamayan kısım) Kenzü'l-'Uffâti ve'l-Munkatî'in Munsûfû'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”⁹³⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn – ملك البحرين والبرين: “İki Kıtanın ve İki Denizin Hükümdarı” manasına gelen bu lakabın, Memlûk Devleti sultanları tarafından kullanıldığına dair örneklerimizden bazıları ise şunlardır:

el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından Kahire'de yaptırılan türbe, bîmâristân ve medreseden müteşekkil külliye'nin h.684 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Sultânü'l-Arz zâtî't-tûli ve'l-'arz Melikü'l-Basîta Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l-Mısreyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn

⁹³⁴ Fehmi, 1973, *Turuku't- Ticaret*: 477.

⁹³⁵ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 72.

⁹³⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 36, No-4852.

(okunamayan kısım) *Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye* (okunamayan kısım) *Kenzü'l-'Uffâti ve'l-Munkatı'în Munsufu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*"⁹³⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında;

el-Melik el-Eşref Barsbay tarafından yaptırılan camiinin h.835 tarihli inşâ kitabesinde bulunan "*..ve Mâlikü Rukkina es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhri'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Sultânü'l-Arz el-Hâkim 'alâ tûlihâ ve'l-'arz el-Kâim bi's-Sünneti ve'l-Farz el-Hâkim bi emrillâhi te'âlâ et-Tâli li kitâbillâh et-Tâbi' li sünneti resûlillâh Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem ve'l-ma'rûf el-Mugîs li külli mazlûm ve'l-melhûf...el-Mücâhid el-Murâbit Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Barsbay Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Câhân Şâhân İskenderü'z-Zamân Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Barsbay..Sâhibü'l-Kulâ'i's-Sevâhiliyyeti ve'l-Husûni'l-İsmâ'iliyyeti..*"⁹³⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında;

el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın Kal'atü'l-Cebel'de yaptırdığı restorasyon ile alakalı h.851 tarihli kitabesinde "*..seyyidinâ ve Mâlikü Rukkinâ el-Melikü'l-A'zam Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhibbu'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kalâi's-Şâmiyyeti ve's-Sevâhiliyye es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebû Sa'id Çakmak..*"⁹³⁹ ve yine Kal'atü'l-Cebel'de yaptırdığı restorasyon ile alakalı h.851 tarihli bir diğer kitabesinde bulunan "*..seyyidinâ ve Mâlikü Rikâbinâ el-İmâmü'l-A'zam Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Efzalü men Hakeme fî 'Asrihi bi'l-Hükm Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Kalâi's-Şâmiyyeti ve's-Sugûri'l-Skenderiyyeti es-Sultân el-Melik ez-*

⁹³⁷ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 36, No-4852.

⁹³⁸ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

⁹³⁹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 91; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısır*: 51, 109.

*Zâhir Ebû Sa'îd Çakmak..*⁹⁴⁰ lakab silsilelerinde, el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın lakapları arasında;

Yaptırdığı medresesi için vakfettiği ekili arazi ile alakalı h.25 Şevval 874 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam el-Mücâhid el-Muzaffer Sultânü’l-Îslâm vel-Müslimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mülhidîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Vârisü’l-Mülk Sultânü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Zıllullâhi’l-Vârîfi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkîf ve Nâsıru dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâ’ bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif lehü hüve Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁹⁴¹ ve 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam Zıllullâhi fî’l-‘Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-Îslâm ve’l-Müslimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhiru’l-Havârici ve’l-Mülhidîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Câmi’u Kelimeti’l-Îmân Kâmi’u ‘Abdeti’l-Evsân Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Zıllullâhi’l-Vârîfi ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkîf ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁹⁴² lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakapları arasında;

h.907 Şaban ayı tarihli bir temlik vesikasında bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Melikü’l-Mükerrem el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü’l-Îslâm ve’l-Müslimîn Muhyi’l-‘Adli fî’l-‘Âlemîn Munsıfu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâtîlü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Kâhirü’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Câmi’u’l-Kelimeti’l-Îmân Kâmi’u’l-‘Abdeti’s-Evsân Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Zıllullâhi’l-Vârîfi ve Ni’metühü’s-Sâbigati li’l-Bâdî ve’l-‘Âkîf ve Nâsıru dînihi ellezî kuti’ati’l-Ârâ’ bi tafzîlihi ve lâ muhâlif Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn hüve Ebû’n-Nasr Kansu..”⁹⁴³ ve h.22 Rebiulahir 919 tarihli bir istibdal vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam ve’l-Meliki’l-Mükerrem Seyyidü’l-Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem es-Sultân el-

⁹⁴⁰ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 91; Zeki, 1950, *Kal’atü Mısır*: 51, 109.

⁹⁴¹ Nuvaysır, 1975, *Münşeat*: 457.

⁹⁴² Emin, 1975.

⁹⁴³ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 410.

Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mübtedi'în Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mulhidîn Melceü'l-Kâsîdi'l-Vâridîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Mülûki'l-'Âdilîn Efzalü'l-Eimmeti'l-'Âmilîn Kehife'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Muhtâcîn Habîbü'l-'Ulemâi ve'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi't-Tuhûti ve't-Ticân Zillullâhi'l-vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'Âkîf ve Nâsîru dînihi ellezi kuti'ati'l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü's-Seyfî ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Hâviyü'l-Menkabeteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni ş-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."⁹⁴⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyni'l-Münîfeyn – ملك البحرين والبرين المنيفين – “İki Yüce Denizin ve Kıtanın Hükümdarı” manasına gelmektedir. h.6 Cemaziyelevvel 866 tarihli bir hibe vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam el-Mâlik el-Melikü'l-Mükerrem Zi'l-Menâkibu's-Seniyye ve't-Tasarrufâtü's-Sünniyye ve't-Teşrif el-'Âlim el-'Âmil es-Sultân el-Melik el-Mücahid el-Müeyyed el-Mansûr el-'Âdil Zillullâhi te'âlâ el-vârifü ve ni'metihî's-Sâbigati 'alâ el-bâdî ve'l-'âkîf ellezî ittefekati'l-ârâe 'alâ takdîmih fe Lâ Muhâlif Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyni'l-Münîfeyn ve Hâdimü'l-Harameyni ş-Şerîfeyn Melikü'l-Aktâri'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi'l-Mısriyye ve'd-Diyari'l-Bekriyye ve'ş-Şâmiyye ve'l-Memâliki'l-İslâmiyye Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Münâfikîn Dâmîgu'l-Fecereti ve'l-Müşrikîn el-Kâim fi Bilâdillâhi bi'l-hakki ve'l-Emân ve Temhîdü'l-Arzi bi kat'i ehli'l-'udvân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Hoşkadem..”⁹⁴⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in lakapları arasında geçmektedir.

Melikü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Cihâti'l-Hicâziyyeti ve'l-Bilâdi'ş-Şâmiyyeti ve'l-A'mâli'l-Firâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyye – ملك الديار المصرية والجهات الحجازية والبلاد الشامية – “Mısır Ülkesinin, Hicaz Cihetinin, Şam Bölgesinin, Fırat Mıntıkasının ve Diyarbekir'in Hükümdarı” manasına gelmektedir. el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından annesi adına yaptırılan el-Eşrefiye Medresesi'nin h.687 tarihli kitabesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultân el-Melik el-Eşref el-'Âlim el-'Âdil el-Mücahid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kâtilü'l-Kefereti

⁹⁴⁴ el-Havlî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: 3, Vesika-IV.

⁹⁴⁵ Ali, 1969.

ve'l-Müşrikîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyî'l-
 'Adli fî'l-Âlemîn Munsûfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kenzü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn
 Kehfû'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'în Nâsîru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî Milleti Seyyidi'l-
 Murselîn Hâmî Havzeti'd-Dîn Ebû'l-Feth Halîl bin mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam
 el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgîr el-Müeyyed el-
 Muzaffer el-Mansûr Sultânü'l-Arabi ve'l-Acem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü's-Şâm ve'l-
 Yemen Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Melikü'd-
 Diyâri'l-Mısriyye ve'l-Cihâti'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi's-Şâmiyye ve'l-A'mâli'l-Firâtiyye ve'd-
 Diyâri'l-Bekriyye Evhadü'l-Mülûki'l-Asriyye Behlivân Cihân (okunamayan kısım) Seyfû'd-
 Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhîru'l-
 Havârici ve'l-Mütemerridîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”⁹⁴⁶ lakabları
 silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a atfolunan lakaplar arasında geçmektedir.

**Melikü'l-Aktâri'l-Hicâziyyeti ve'l-Bilâdi'l-Mısriyyeti ve'd-Diyâri'l-Bekriyyeti
 ve's-Şâmiyyeti ve'l-Memâliki'l-İslâmiyyeti** – ملك الأقطار الحجازية والبلاد المصرية والديار البكرية
 والشامية والممالك الإسلامية: “Hicaz Bölgesinin, Mısır Ülkesinin, Diyarıbekir'in, Şam'ın ve İslam
 Memleketlerinin Hükümdarı” manasına gelmektedir. Lakap, h.866 Cemaziyelevvel tarihli bir
 hibbe vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam el-Mâlik el-
 Melikü'l-Mükerrem Zî'l-Menâkibu's-Seniyye ve't-Tasarrufâtü's-Sünniyye ve't-Teşrif el-Âlim
 el-Âmil es-Sultân el-Melik el-Mücâhid el-Müeyyed el-Mansûr el-Âdil Zillullâhi te'âlâ el-
 vârifü ve ni'metihî's-Sâbigati 'alâ el-bâdi ve'l-âkîf ellezî ittefekati'l-ârâe 'alâ takdîmih fe Lâ
 Muhâlif Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyni'l-Münîfeyn ve Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn
 Melikü'l-Aktâri'l-Hicâziyye ve'l-Bilâdi'l-Mısriyye ve'd-Diyâri'l-Bekriyye ve's-Şâmiyye ve'l-
 Memâliki'l-İslâmiyye Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Münâfikîn Dâmîgu'l-Fecereti ve'l-Müşrikîn el-
 Kâim fî Bilâdillâhi bi'l-hakki ve'l-Emân ve Temhîdü'l-Arzi bi kat'i ehli'l-'udvân el-Mâlik el-
 Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Hoşkadem..”⁹⁴⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir
 Hoşkadem'in lakapları arasında geçmektedir.

Melikü Mülûki'l-Arabi ve'l-Acem – ملك ملوك العرب والعجم – “Arap ve Acem
 Meliklerinin Hükümdarı” manasına gelmektedir. el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından
 Kahire'de yaptırılan türbe, bîmâristân ve medreseden müteşekkil külliyenin h.684 tarihli inşâ
 kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim
 el-Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-

⁹⁴⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 65-66, No-4895.

⁹⁴⁷ Ali, 1969.

İslâm ve 'l-Müslimîn Seyyidü 'l-Mülûki ve 's-Selâtîn Sultânü 'l-Arz zâtî 't-tûli ve 'l- 'arz Melikü 'l-Basîta Sultânü 'l- 'Irâkeyn ve 'l-Mısreyn Melikü 'l-Berreyn ve 'l-Bahreyn Vârisü 'l-Mülk Melikü Mülûki 'l- 'Arabi ve 'l- 'Acem Sâhibü 'l-Kibleteyn Hâdimü 'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri 'l-Mü 'minîn (okunamayan kısım) Evhadü 'l-Mülûki 'l- 'Asriyye Sâhibü 'd-Diyâri 'l-Mısriyye (okunamayan kısım) Kenzü 'l- 'Uffâti ve 'l-Munkatî 'în Munsıfu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Kâtilü 'l-Kefereti ve 'l-Müşrikîn Kâhiru 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Seyfû 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri 'l-Mü 'minîn.."⁹⁴⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Melikü Mülûki 'l- 'Arabi ve 'l- 'Acemi ve 't- Türk – ملك ملوك العرب والعجم والترك "Arap, Acem ve Türk Meliklerinin Hükümdarı" manasına gelmektedir. h.825 yılında el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasında gerçekleşen bir yazışmada bulunan "*..es-Sultânü 'l-A 'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü 'l-Ecell el- 'Âlim el- 'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû 'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Sultânü 'l-İslâm ve 'l-Müslimîn Muhyî 'l- 'Adli fî 'l- 'Âlemîn Munsıfu 'l-Mazlûmîn mine 'z-Zâlimîn Kâmi 'u 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Vârisü 'l-Mülk Melikü Mülûki 'l- 'Arabi ve 'l- 'Acemi ve 't- Türk Mübîdü 't-Tugâti ve 'l-Bugâti ve 'l-Küffâr Vâhibü 'l-Memâliki ve 'l-Ekâlîmi ve 'l-Emsâr Huccetü 'l-Hakk 'ale 'l-Halk İskenderü 'z-Zamân Nâşiru Livâi 'l-İhsân Melikü Ashâbi 'l-Menâbiri ve 't-Tuhûti ve 't-Ticân Melikü 'l-Berreyn Sâhibü 'l-Kibleteyn Hâdimü 'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Zillullâhi fî 'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü 'l-Basîta Müemminü 'l-Arzi 'l-Muhîta İmâmü 'l-Müttâkîn Seyyidü 'l-Mülûki ve 's-Selâtîn Kasîmu Emîri 'l-Mü 'minîn Ebû 'n-Nasr Barsbay..*"⁹⁴⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında; Beytü 'l-Mâl'den yapılan bir mülk satışına dair h.12 Safer 868 tarihli bir vesikada bulunan "*..vekîlü mevlânâ eş-şerîf el-İmâmü 'l-A 'zam Sultânü 'l-İslâmi ve 'l-Müslimîn Muhyî 'l- 'Adli fî 'l- 'Âlemîn Munsıfu 'l-Mazlûmîn mine 'z-zâlimîn Kâmi 'u 'l-Havârici ve 'l-Mütemerridîn Vârisü 'l-Mülk Melikü Mülûki 'l- 'Arabi ve 'l- 'Acemi ve 't- Türk Mübîdü 't-Tugâti ve 'l-Küffâr Vâhibü 'l-Memâliki ve 'l-Ekâlîmi ve 'l-Emsâr Nâsıru Livâi 'l- 'Adli ve 'l-İhsân Hâdimü 'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Zillullâhi 'l-Vârifi ve rahmetihi 's-sâbigati li 'l-bâdî ve 'l- 'âkif el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa 'id Hoşkadem..*"⁹⁵⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in lakapları arasında geçmektedir.

Melikü 'l-Mülûki fî 'l- 'Âlem – ملك الملوك فى العالم "Yeryüzündeki Meliklerin Hükümdarı" manasına gelen bu lakap, h.4 Şevval 822 tarihinde Sultan Mehmed Han Gazi

⁹⁴⁸ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 35-37, No-4852.

⁹⁴⁹ Osman, 1977, *el-Âsarü 'l-Mimâriyye*: 33.

⁹⁵⁰ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 367.

tarafından el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye gönderilen nusretnâme-i hümâyûnda bulunan “..es-Sultânî el-Hümâmî el-A'zamî el-Ekremî el-A'limî el-A'dilî el-Eşca'î el-Kâmilî el-Kâfilî el-Mükemmelî el-Müşeyyedî el-Mün'amî el-Erfa'î el-Evsa'î el-Celilî el-Cemilî el-Mu'azzamî el-Müfahhamî el-Kerîmî el-Murâbitî el-Müşâ'irî el-Evlevî el-A'levî Melikü'l-Mülûk fî'l-Âlem Esvetü'l-Hükkâm beyne'l-ümem Mu'inü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Gav sü'l-Melhûfin ve Gıyâsü'l-Mazlûmîn Zahîru'l-İkbâli ve'l-Havâkîn Kahramânü'l-Mâi ve't-Tîn Hâmî Sükkânî'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kâid Hüccâci's-Sakâi ve'l-mürüvveteyn el-Mahsûs bi mahzi'l-lutfî'l-vedûdî 'Azudu'l-Mülki ve'd-Dîn Ebû'n-Nasr eş-Şeyh el-Mahmûdî..”⁹⁵¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfolunan lakaplar arasında geçmektedir.

Melikü'l-'Arabi ve't-Türki ve'd-Deylem – ملك العرب والترک والديلم: “Arap'ın, Türk'ün ve Deylem'in Hükümdarı” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî tarafından yaptırılan camii'nin kible duvarındaki kitabede bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ ve Mâliki Rikâbinâ es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Müeyyed Ebû'n-Nasr Şeyh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muzhiru'l-Hakki bi'l-berâhîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Eytâmi ve'l-Munkatî'in Hâmî Havzeti'd-Dîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sâhibü'l-Âlimîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Melikü'l-'Arabi ve't-Türki ve'd-Deylem.”⁹⁵² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Melikü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk – ملك العرب والعجم والترک: “Arap'ın, Acem'in ve Türk'ün Hükümdarı” manasına gelmektedir. Fransız elçisi Bernardo Baruzzi'nin talebi üzerine verilen yeni ticari imtiyazları havi h.10 Rebiulevvel 915 tarihli mersûmda bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelîmeti'l-İmân Nâşîru Livâi'l-'Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-

⁹⁵¹ Feridun Bey, h.1274-1275, *Münşeâtî's-Selâtîn*: I, 164.

⁹⁵² Ramazan, 1975, *Câmi'u'l-Müeyyed*: 66-67; Ramazan, 1988, *el-İmarâtü'l-İslâmiye*: 162.

Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebî'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."⁹⁵³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Melikü'l-Kıbleteyn – ملك القبلتين: "İki Kible'nin Hükümdarı" manasına gelmektedir. Hasan el-Bâşâ mezkûr lakabın, Kâra Camii'nin h.664 tarihli kitabesinde el-Melik ez-Zâhir Baybars'a itlak olunduğu⁹⁵⁴ tesbitini yapmaktadır. Bahsi geçen lakabı, h.664 senesi Zilhicce ayı tarihli Kârâ Camii'nin tecdid kitabesinde bulunan "*..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Mansûr Rûknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Hâdimü'l-Harameyn Melikü'l-Kıbleteyn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Ebî'l-Feth Baybars es-Sâlihî..*"⁹⁵⁵ lakablar silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın lakapları arasında görüyoruz.

ملك اصحاب المنابر والتخوت والتيجان – Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tühûti ve't-Tîcân "Minber, Taht ve Tac Sahiplerinin Hükümdarı" manasına gelmektedir. el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasında h.825 senesinde gerçekleşen yazışmada bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munstfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübidü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Tîcân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebî'n-Nasr Barsbay..*"⁹⁵⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Lakapta geçen lafızlardan birisi olan "منابر =Menâbir", "Sesini yükseltmek; Yükseltmek; Uygulamak; Vurgu ile söylemek; Önemle belirtmek; Bağlamak; Çocuk boy pos atıp uzamak" gibi anlamlara gelen "نبر=Nebr" kökünden türeyen ve "Minber; Platform; Kürsü, Öğretmen Kürsüsü; Hatibin hutbe okuduğu yüksekçe yer" anlamındaki "منبر =Minber" kelimesinin çoğuludur ve "Minberler" anlamına gelmektedir. İstilahta ise, genel

⁹⁵³ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticâret*: 476.

⁹⁵⁴ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 504.

⁹⁵⁵ Combe ve diğerleri, 1931 – 1991, *Repertoire*: XII, 102-103, No-4554.

⁹⁵⁶ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

olarak minber dendiği vakit, camide cemaate hitab eden kişinin kalabalık arasından ayırt edilebilmesi ve sesini de daha uzaklara engelsiz bir şekilde ulaştırabilmesi amacıyla mekanın zemininden yükseltilecek inşa edilmiş bölüm anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, kürsü ve tahtı ifade etmek için de⁹⁵⁷ kullanılan bir tabirdir.

Bu mimari ögenin sadece camilerle sınırlı kalmadığını, arkeolojik kazılarda ortaya çıkartılan buluntulara göre, İkinci Tapınak Döneminden (MÖ.514-70) itibaren, Yahudi cemaatinin önde gelen kişilerinin, cemaate Torah okuması ve hitab etmesi amacıyla oluşturulmuş, platform ile zeminden yükseltilecek inşa edilmiş *Bimah* (*Bima*; Arapça el-Minber'den *Almemar*) ismi verilen bir mimari öge, sinagoglarda⁹⁵⁸ bulunmaktaydı. Benzer amaçlar için *Ambon* (veya *Bima*) isimli mimari öge de kiliselerde bulunmaktaydı⁹⁵⁹. Ayşe Aydın, Yunanca bir kelime olan *Ambon*'un, *birkaç basamakla yükseltilmiş kürsü* anlamına geldiğini, ibadethanedeki işlevinin ise, sadece dini konularla yani rahiplerin bu kürsüye çıkarak kutsal metinleri okumakla sınırlı kalmadığını, özellikle taç giyme merasimlerinin başkentlerdeki kiliselerde, *ambonda* icra edildiğini⁹⁶⁰ belirtmektedir.

Minber'in İslâm Tarihindeki kullanımına dair ilk örnek ise, Hz. Muhammed (sav)'in *a'vâd*⁹⁶¹ veya *'ûdân* ismiyle anılan⁹⁶² Mescid-i Nebevî'deki minberidir. Hz. Muhammed (sav)'in, minberi sadece ashâbına yönelik olarak dini emir ve yasakları tebliğ amacıyla kullanmadığını, aynı zamanda davalara baktığını, alınan savaş kararlarını bu minberde ilan ettiğini, gelen yabancı elçileri de bu minberde kabul ettiğini, bu suretle taht işlevi de gören minberin, ilerleyen zamanla bir hakimiyet alameti halini aldığını⁹⁶³ görmekteyiz. Nitekim Hz. Muhammed (sav)'in dâr-ı bekâya irtihalinin ardından Hz. Ebûbekir (ra), bu minbere çıkarak *biat* almış, ondan sonraki râşid halifeler de bunu bir adet haline getirerek *biatleri* bu minber üzerinde almışlardır. Hz. Ömer (ra) zamanında h.21/642 yılında Mısır'ı fetheden Hz. Amr b.

⁹⁵⁷ Diez, E. (1979). Minber. *İslâm Ansiklopedisi* (VIII, 335-337). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi; Bozkurt, N. (2005). Minber. *İslâm Ansiklopedisi* (XXX, 101-103). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İslâm Araştırmaları Merkezi.

⁹⁵⁸ Tuna, S. (2006). *Türkiye'de Sinagog Mimarisi ve Edirne Büyük Sinagogu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul: 68-82.

⁹⁵⁹ Pekak, M. S. (2009). Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, XXVI (2), 249-277, DOI: 10.4305/METU.JFA.2009.2.13; Pekak, M. S. (2014). Kappadokia Bölgesindeki (Özellikle Kayseri ve Çevresindeki) Osmanlı Dönemi Hristiyan Dini Mimarisi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, IX (10), 885-928, Doi Number :10.7827/TurkishStudies.7488.

⁹⁶⁰ Aydın, A. (2002). Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Bir Kiliseye ait Mimari Parçalar. *Belleten*, LXVI (245), 49-59, <https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfTHB2RTJ6QVE5bms/view>.

⁹⁶¹ Pedersen, J. (1979). Mescid. *İslâm Ansiklopedisi* (VIII, 1-71). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi: 33.

⁹⁶² Bozkurt, 2005, Minber, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: XXX, 101-103.

⁹⁶³ Apa, G. (2008). Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Minberleri. *İstem* (11), 249-277, <http://dergipark.org.tr/istem/issue/26538/279395>; Petersen, A. (1996). *Dictionary of Islamic Architecture* (1. b.). London: Routledge: 191-192; Pedersen, 1979, Mescid, *MEB İslâm Ansiklopedisi*: VIII, 31-35.

el-Âs (ra), kurduğu Fustat şehrinde inşa ettirdiği ve kendi ismiyle anılan camii'ne bir minber yaptırdı, Hz. Ömer (ra), minberi kaldırmasını istemiştir⁹⁶⁴. O'nun bu isteği, *minberin*, merkezi idare anlayışının bir sembolü olarak telakki edildiğini göstermektedir⁹⁶⁵.

İslâm Devletinde, Medine şehri haricinde ilk minber, Mısır'da Amr b. el-Âs Camii'ne yapılmış, devletin hükmettiği coğrafyanın fetihlerle çok geniş bir hale gelmesi ile eyaletlerin tesis edilmesi, vali, kadı gibi devlet idaresinin mümessillerinin tayini ile mütenasib bir şekilde, muhtelif şehir ve eyalet merkezlerinin büyük camilerine minber konulması da yaygınlaşmıştır⁹⁶⁶. Hz. Abdullah b. Abbas (ra), Hz. Ali (ra) tarafından Basra valisi olarak tayin edildiğinde, minberde okuduğu Cuma hutbesinde Hz. Ali (ra) adına dua ederek, biat edilmiş yani hukuken hükümdarlığı kabul edilmiş halifelerin adına hutbe okunması adetini başlatan kişi olarak kabul edilmektedir⁹⁶⁷. Çünkü o sıralarda, Hz. Ali (ra) ve Hz. Muaviye b. Ebî Süfyân (ra) arasında halifelik konusunda çekişme yaşanmakta idi ve Basra halkı da bu hutbeyi dinlerken sessiz kalarak, Hz. Ali (ra)'e biat etmiş oldular. Abbasiler dönemine gelindiğinde de, halifelerin başlıca dini görevlerinden birisi olan, bilhassa, Cuma namazlarında imamlık görevlerini tayin ettikleri vekillerine kaldırmaya başladıkları süreçte, namazı kıldıran halifenin vekili, minberde okuduğu hutbe esnasında halifenin adını anarak dua etmesi bir hilafet sembolü halini aldı. Böylece aynı zamanda umumi biat olarak da nitelendirilebilecek olan hutbede isim zikrederek halkın biatinin alınması adeti başlamış oldu⁹⁶⁸.

Lakabda *minber* kelimesinin çoğulu olan *menâbir* kelimesinin kullanılmasıyla, dönemin ismi hutbelerde zikredilen bütün müslüman hükümdarlarına karşı siyadet iddiası ifade edilmektedir.

el-Melikü'l-Mükerrem – الملك المكرم: “Saygıdeğer Hükümdar” anlamına gelen bir lakaptır. el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın h.887 senesi Receb ayında Kudüs'te yaptırdığı medresenin inşa kitabesinde bulunan “..el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁹⁶⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakabları arasında geçmektedir.

⁹⁶⁴ Pedersen, 1979, Mescid, *MEB İslâm Ansiklopedisi*: VIII, 31-35; Bozkurt, 2005, Minber, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: XXX, 101-103; Apa, 2008.

⁹⁶⁵ Pedersen, 1979, Mescid, *MEB İslâm Ansiklopedisi*: VIII, 31-35; Apa, 2008.

⁹⁶⁶ Pedersen, 1979, Mescid, *MEB İslâm Ansiklopedisi*: VIII, 31-35; Diez, 1979, Minber, *MEB İslâm Ansiklopedisi*: VIII, 335-337; Bozkurt, 2005, Minber, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: XXX, 101-103; Apa, 2008.

⁹⁶⁷ İbn Haldûn, 1978, *Mukaddeme*: I, 269.

⁹⁶⁸ Baktır, M. (1998). Hutbe. *İslâm Ansiklopedisi* (XVIII, 425-428). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

⁹⁶⁹ Van Berchem ve Wiet, 1922-1949, *Matériaux*: I/1, 359.

3.113. Meliketü'l-Müslimîn – ملكة المسلمين

“Müslümanların Melikesi” anlamına gelen bir lakab olup, Şeceretü'd-Dürr adına, üzerinde “..Meliketü'l-Müslimîn Vâlidetü el-Melik el-Mansûr Halîlü Emîri'l-Mü'minîn el-Musta'samiyye es-Sâlihiyye” lakab ve nisbeleri ile h.648 yılında Kahire'de darbolunan altın sikkesinde⁹⁷⁰ geçmektedir.

3.114. Mümellik – مملك

“Sahiplenen; Elinden Alan; Sahibi Olan; Kral; Hükümdar” gibi manalara gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde bazı mürekkeblere lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır:

Mümelliki Ashâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân – مملك اصحاب
المنابر والأسرة والتخوت والتيجان: “Minber, Serîr, Taht ve Tâc Sahiplerinin Hükümdarı” manasına gelmektedir. Enûk b. el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un h. 11 Safer 732 tarihli sadak mersûmunda bulunan “..el-Makâmü'l-Âlî es-Seyfî Enûk ibnü Mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Mâliki Rikâbi'l-Ümem el-Melik en-Nâsır es-Seyyidi'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr eş-Şâhinşâh Nâsırı'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânî'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsifî'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Meliki'l-Basîta Nâsırı's-Sünne Rükni'ş-Şerî'a Zillillâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Vârisi'l-Mülk Meliki'l-Arab ve'l-Acem ve't-Türk Hudâvendî 'Âlem Pâdişâhi Benî Âdem Behlivânî Cihân Şehriyârî Îrân İskenderî'z-Zamân Mümelliki Ashâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihî'l-Aktâr Vâhibî'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdi'l-Bugâti ve't-Tugâti ve'l-Küffâr Sâhibî'l-Bahreyn Hâmiyi'l-Harameyn Hâdimî'l-Kıbleteyn Kefîli'l-Ubbâd ve'l-İbâd Mukîmi Şe'âiri'l-Hacc ve'l-Cihâd İmâmi'l-Müttakîn Kasîmi Emîri'l-Mü'minîn Ebî'l-Me'âlî Muhammed bini's-Sultânî'ş-Şehîd el-Melik el-Mansûr es-Seyyid el-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed Seyfî'd-Dîn Vâlidî'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Feth Kalavun..”⁹⁷¹ lakablar silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a atfolunan lakablar arasında geçmektedir.

Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân – مملك اصحاب الأسرة والتخوت
والتيجان: “Serîr, Taht ve Tâc sahiplerinin Hükümdarı” manasına gelmektedir. Lakap, h.15 Zilhicce 895 tarihli bir vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâm el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Âmil el-Âlim Zillullâhi'l-memdûd 'ale'l-âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve İmâmü'l-Mukaddimîn

⁹⁷⁰ Balog, 1964, *The Coinage*: 71-72.

⁹⁷¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: XIV, 347-348.

Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'în Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmi'u züyûli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyüşü'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'Adli ve'l-İhsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zıllullâhi'l-Vârifi ve ni'metihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”⁹⁷² lakabları silsilesinde, el-Elik el-Eşref Kayıtbay’ın lakapları arasında geçmektedir.

Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân – مملك اصحاب التخوت والأسرة –
والتيجان: “Taht, Serîr ve Tâc Sahiplerinin Hükümdarı” manasına gelmektedir. Lakap, h.16 Muharrem 909 tarihli bir vakıfnamede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zıllullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Hâmîyü'l-Kıbleteyn Hâmîyü'l-Menkabeteyn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”⁹⁷³ ve h.20 Safer 911 tarihli bir vesikada bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Leysü'l-Hümâmü'l-Mukaddem ve'l-Melikü'l-Mu'azzam Müeyyidü'l-Hakk Nâzıru'ş-Şer'i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-'Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfizu Dîni Rabbi'l-'Âlemîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn

⁹⁷² Nuvaysır, 1975, Münşeat: 481.

⁹⁷³ Ali, 1956, Dirâsât Târihiye: II, Vesika-3.

Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefîyü Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zillullâhi'l-Vârifî ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-Âkîf ve Nâsiru Dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müfferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Tîcân Leysü'l-Hurûbi izâ hucimeti'l-fursân 'Adlullâhi fî'l-Arz el-Hâkim fî tûlihâ ve'l-'arz Sâhibü's-Seyfî ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Efzalü men hakeme fî 'asrihi bi'l-Hükm Hâmîyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."⁹⁷⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

مملك اصحاب المناير والأسرة – Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût – "Minber, Serîr ve Taht Sahiplerinin Hükümdarı" manasına gelmektedir. Lakap, Fransız elçisi Bernardo Baruzzi'nin talebi üzerine verilen yeni ticari imtiyazları havi h.10 Rebiulevvel 915 tarihli mersumda bulunan *"..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfî'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kibleteyn Hâdimü'l- Harameyni'ş-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelimeti'l-Îmân Nâsiru Livâi'l-'Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî"*⁹⁷⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

مملك اصحاب المناير والتخوت – Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Tîcân – "Minber, Taht ve Tâc Sahiplerinin Hükümdarı" manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın Memlûk ülkesinde Floransalı tüccarların ticari imtiyazlarını te'kidi ile alakalı h.24 Zilhicce 894 tarihli bir mektubda bulunan *"..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil Mühyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifü'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-Îman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Tîcân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk*

⁹⁷⁴ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, Vesika-2.

⁹⁷⁵ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticâret*: 477.

Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zıllullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."⁹⁷⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Mümellikü'l-Memâliki ve't-Tuhûti ve't-Tîcân – مملك الممالك والتخوت والتيجان – “Memleketlerin, Tahtların ve Tâcların Hükümdarı” manasına gelen bir lakaptır. el-Kalkaşandî, sultanlık lakablarından birisi şeklinde kaydettiği bu lakabı, el-elkâbü'l-mürekkebe'den olarak tasnif etmiş ve kastedtiği manayı da “*taht, tâc ve ülke sahibi olan meliklerin ellerinden bunları alan*”⁹⁷⁷ olarak belirtmiştir.

3.115. Munsif – منصف

“Hakkı Gözeten; Adil; İnsaf Sahibi” gibi manalara delalet eden bir lafız olup, bazı mürekkep lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır:

Munsifü'l-Mazlûmîn – منصف المظلومين – “Mazlumlara İnsaf Eden” manasına gelmektedir. Lakap, h.10 Cemaziyelahir 724 tarihli bir vakıfnamede bulunan “*..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Âlimî el-Âdilî el-Mücâhidî el-Murâbitî el-Leysî el-Hümâmî el-Müeyyedî el-Muzafferî el-Mansûrî el-Mâlikî el-Melikî en-Nâsirî Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Zıllullâhi'l-Vârîfi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkîf ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâe bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif Ebi'l-Feth Muhammed Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*”⁹⁷⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında ve el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın Memlûk ülkesinde Floransalı tüccarların ticari imtiyazlarını te'kidî ile alakalı h.24 Zilhicce 894 tarihli mektubunda bulunan “*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlayü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-İman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Tîcân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zıllullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn*”

⁹⁷⁶ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticâret*: 455.

⁹⁷⁷ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 72.

⁹⁷⁸ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 41-42.

Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."⁹⁷⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn – منصف المظلومين من الظالمين : “Mazlumları Zalimlerden Koruyan” manasına gelen bir lakabdır. el-Kalkaşandî, sultanlık lakablarından birisi şeklinde kaydettiği bu lakabı, el-elkâbü'l-mürekkebe'den olarak tasnif etmiştir⁹⁸⁰.

Lakabın Memlûk sultanları tarafından kullanıldığına dair örneklerimiz ise;

el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından Bîmâristan el-Mansûrî'nin masraflarının karşılanması amacıyla vakfedilen bazı emlake dair düzenlenmiş h.12 Safer 685 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Hameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzilü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Misriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fi arzihi ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”⁹⁸¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakabları arasında; el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed b. Kalavun'un, Kahire'deki mescid, cami ve medreselerin onarımı ile alakalı h. 15 Rebûlahir 760 tarihli vakıfnamesinde “..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-Âli el-Mevlevî el-Mâlikî el-Melikî en-Nâsırî en-Nâsırî Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyi'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Ebû'l-Mehâsin Hasan..”⁹⁸² lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında ve el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen h. 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat

⁹⁷⁹ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 455.

⁹⁸⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 73.

⁹⁸¹ İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebih*: I, 334.

⁹⁸² İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebih*: III, 386.

Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf el-Îmâmü’l-A’zam Zillullâhi fi’l-‘Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü’l-Eşref Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Muhyî’l-‘Adli fi’l-‘Âlemîn Munşifu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâhîru’l-Havârici ve’l-Mülhidîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Câmî’u Kelimeti’l-Îmân Kâmi’u ‘Abdeti’l-Evsân Vârisü’l-Mülk Seyyidü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Melikü’l-Berreyni ve’l-Bahreyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Zillullâhi’l-Vârifî ve rahmetihi’s-sâbigati li’l-bâdî ve’l-‘âkîf ve Nâsîru Dînihi ellezî kuti’ati’l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”⁹⁸³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakabları arasında geçmektedir.

Munşifü’l-Mazlûmîn ve’l-Mesâkîn – منصف المظلومين والمساكين: “Mazlumlara ve Acizlere İnsaf Eden” manasına gelen bir lakap olup, el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed b. Kalavun tarafından yaptırılan medresenin kible eyvânındaki h.764 tarihli bir kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü’l-A’zam el-Melikî en-Nâsîrî Nâsîru’d-Dünyâ ve’d-Dîn Munşifu’l-Mazlûmîn ve’l-Mesâkîn..”⁹⁸⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed b. Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

3.116. el-Mansûr – المنصور

“(Allah tarafından) Desteklenen, Yardım Olunan, Kollanan; Muzaffer, Galip; Zaferle Sonuçlanan” gibi manalara gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde gerek müfred lakaplardan birisi⁹⁸⁵ olarak ve gerekse aktaracağımız üzere sultanların şahsi na’tlarından birisi olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Memlûk Devleti sultanları tarafından “*el-Mansûr*” lakabı ile şahsi na’t olarak olarak lakablanan sekiz Memlûk sultanı mevcuttur:

“*el-Mansûr*” lakabını şahsî na’t olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından ilkinin, el-Melik el-Mansûr Ali b. Aybek olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*el-Melik el-Mansûr*” lakabları ile lakablandığını, “*el-Melik el-Mansûr Nûrû’d-Dîn ‘Alî bin el-Melik el-Mu’izz Aybek*” lakabları ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁹⁸⁶ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*el-Melik el-Mansûr Nûrû’d-Dîn ‘Alî bin*

⁹⁸³ Emin, 1975.

⁹⁸⁴ Zağlûl, 1977, *Medrasetü es-Sultan*: 147.

⁹⁸⁵ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l-A’şâ*: VI, 31.

⁹⁸⁶ el-Aynî, 1987-1992, *Ikdu’l-Cumân*: I, 143; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: I/2, 405; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hıtat*: II, 237; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü’z-Zahire*: VII, 37; Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 275; Balog, 1964, *The Coinage*: 78. Ebû Şâme, Ali b. Aybek’in lakabını “*el-Mu’izz*” olarak vermektedir, Bkz: (Ebû Şâme, 2002, *er-Ravzateyn*: V, 311).

el-Melik el-Mu'izz Aybek" lakabları ile, h. 655 yılında İskenderiye'de darbolunmuş altın sikkesinde⁹⁸⁷ görmekteyiz.

"*el-Mansûr*" lakabını şahsî na't olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından ikincisinin, el-Melik el-Mansûr Kalavun olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr*" lakabları ile lakablandığını, "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dîn Kalavun el-Elfî es-Sâlihî en-Necmî el-'Alâî*" lakabları ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁹⁸⁸ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn*" lakabları ve nisbesi ile, h.678-681 tarihleri arasında Kahire, İskenderiye ve Dımaşk'ta darbolunmuş muhtelif altın, gümüş ve bakır sikkelerinde⁹⁸⁹ görmekteyiz.

"*el-Mansûr*" lakabını şahsî na't olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından üçüncüsünün, el-Melik el-Mansûr Laçin olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr*" lakabları ile lakablandığını, "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Hüsâmü'd-Dîn Laçin el-Mansûrî*" lakabları ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁹⁹⁰ bahsedilmesinden; adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Hüsâmü'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Ebû'l-Feth Laçin el-Mansûrî*" lakabları, künyesi ve nisbesi ile, h. 697 senesinde Kahire'de ve "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Hüsâmü'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Laçin Nâsıru'l-Milleti'l-Muhammediyye*" lakabları ile h. 698 senesinde muhtemelen Dımaşk'ta darbolunan altın sikkelerinde⁹⁹¹ görüyoruz.

"*el-Mansûr*" lakabını şahsî na't olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından dördüncüsünün, el-Melik el-Mansûr Ebû Bekir b. Muhammed b. Kalavun olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na'tı olarak "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr*" lakabları ile lakablandığını, "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Ebû Bekr b. el-Melik en-Nâsır Muhammed b. el-Melik el-Mansûr Kalavun*" lakabları ve şeceresi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁹⁹² bahsedilmesinden ve adına, üzerinde "*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Ebû Bekr bin el-Melik en-Nâsır Muhammed*" lakablarının bulunduğu, h. 742 senesinde Kahire'de darbolunmuş altın sikkesinde⁹⁹³ görüyoruz.

⁹⁸⁷ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 275; Balog, 1964, *The Coinage*: 78.

⁹⁸⁸ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 663; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hıtat*: II, 238; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: VII, 238.

⁹⁸⁹ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 299-315; Balog, 1964, *The Coinage*: 114.

⁹⁹⁰ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 820; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hıtat*: II, 239; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: VIII, 70; İbnü'l-Furât, 1967, *Tarihu İbnü'l-Furât*: VIII, 232.

⁹⁹¹ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 345-347; Balog, 1964, *The Coinage*: 129.

⁹⁹² el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/3, 551-571; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: X, 3.

⁹⁹³ Balog, 1964, *The Coinage*: 164.

“*el-Mansûr*” lakabını şahsî na’t olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından beşincisinin, el-Melik el-Mansûr Muhammed b. Hacı b. Muhammed b. Kalavun olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Salâhu’d-Dîn Muhammed bin el-Melik el-Muzaffer Hâccî bin en-Nâsır Muhammed bin Kalavun*” lakabları ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁹⁹⁴ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Salâhu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Muhammed bin el-Melik el-Muzaffer Hâccî bin en-Nâsır*” lakabları ile, h.762 senesinde Kahire’de darbolunmuş altın sikkesinde⁹⁹⁵ görmekteyiz.

“*el-Mansûr*” lakabını şahsî na’t olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından altıncısının, el-Melik el-Mansûr Ali b. Şaban b. Hüseyin b. Muhammed b. Kalavun olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr ‘Alî bin es-Sultân el-Melik el-Eşref Şa’bân bin Hüseyin bin Muhammed bin Kalavun es-Sâlihî el-Elfi*” lakabları ve şeceresi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁹⁹⁶ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde *es-Sutân el-Melik el-Mansûr ‘Alâü’d-Dünyâ ve’d-Dîn ‘Alî bin el-Melik el-Eşref Şa’bân b. Hasen bin Muhammed*” lakabları ile, h.778 senesinde Kahire’de darbolunmuş altın sikkesinde⁹⁹⁷ görmekteyiz.

“*el-Mansûr*” lakabını şahsî na’t olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından yedincisinin, el-Melik el-Mansûr Abdülaziz b. Berkûk olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr ‘İzzü’d-Dîn Ebû’l-‘İzz ‘Abdü’l-‘Azîz bin es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa’îd Berkûk bin Ânas*” lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁹⁹⁸ bahsedilmesinden öğrenmekteyiz.

“*el-Mansûr*” lakabını şahsî na’t olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından sekizincisinin, el-Melik el-Mansûr Osman b. Çakmak olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Ebî’s-Sa’âdât Fahrü’d-Dîn ‘Osmân ibnü’l-Melik ez-Zâhir Çakmak Muhammed el-‘Alâî*” lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında⁹⁹⁹ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Ebû’s-Sa’âdât ‘Osmân*”

⁹⁹⁴ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: III/1, 64; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu’z-Zahire*: XI, 3.

⁹⁹⁵ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 366-369; Balog, 1964, *The Coinage*: 201.

⁹⁹⁶ İbn Hacer, 1986, *İnbâü’l-Gumr*: I, 195; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: III/1, 284; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu’z-Zahire*: XI, 118.

⁹⁹⁷ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 383-388; Balog, 1964, *The Coinage*: 230.

⁹⁹⁸ İbn Hacer, 1986, *İnbâü’l-Gumr*: V, 287; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: IV/1, 1; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu’z-Zahire*: XIII, 3; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü’s-Sâfî*: VII, 272.

⁹⁹⁹ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu’z-Zahire*: XVI, 3; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: II, 301.

lakabları ve künyesi ile darb tarihi belirsiz Kahire’de darbolunmuş altın ve Halep’te darbolunmuş tarihsiz bakır sikkelerinden¹⁰⁰⁰ öğrenmekteyiz.

Ayrıca, h.783-784 yılları arasındaki birinci saltanatı esnasında “*el-Melik es-Sâlih*” lakabı ile lakablanan Hacı b. el-Eşref Şaban b. Hüseyin’in¹⁰⁰¹, h.791-792 yılları arasındaki ikinci defa saltanat makamına geldiği süreçte “*el-Melik el-Mansûr*” lakabı ile lakablandığı¹⁰⁰² görülmektedir. Onun bu lakap değişikliği, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Mansûr Salâhu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Hâccî bin el-Melik el-Eşref Şa’bân*” lakabları ile h.791 senesinde Kahire, Halep, Dımaşk ve İskenderiye’de darbolunan altın, gümüş ve bakır sikkelerde de¹⁰⁰³ görülmektedir.

Mezkur lakabın Memlûk sultanları tarafından müfred şekliyle kullanıldığına dair örnekler olarak ise:

el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından Kahire’de yaptırılan türbe, bîmâristân ve medreseden müteşekkil külliyenin h.684 tarihli inşa kitabesinde bulunan “*..seyyidinâ ve mevlânâ es-Sultânü’l-A’zam el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Seyyidü’l-Mülûki ve’s-Selâtîn Sultânü’l-Arz zâti’t-tûli ve’l-‘arz Melikü’l-Basîta Sultânü’l-‘Irâkeyn ve’l-Mısreyn Melikü’l-Berreyn ve’l-Bahreyn Vârisü’l-Mülk Melikü Mülûki’l-‘Arabi ve’l-‘Acem Sâhibü’l-Kıbleteyn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri’l-Mü’minîn (okunamayan kısım) Evhadü’l-Mülûki’l-‘Asriyye Sâhibü’d-Diyâri’l-Mısriyye (okunamayan kısım) Kenzü’l-‘Uffâti ve’l-Munkatî’in Munsifu’l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kâtilü’l-Kefereti ve’l-Müşrikîn Kâhîru’l-Havârici ve’l-Mütemerridîn Seyfü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri’l-Mü’minîn..*”¹⁰⁰⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakapları arasında; Hımıs’taki el-Halid Türbesi’nin restorasyon çalışmasına dair olan h.691 tarihli tarihli kitabede bulunan “*..mevlânâ es-Sultânü’l-A’zam el-Melik el-Eşref el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr el-Hümâm Mâlikü’l-Enâm Salâhu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Nâsîru’l-Milleti’l-Muhammediyye Muhyî’d-Devleti’l-‘Abbâsiyye Melikü’l-Bahreyn Sâhibü’l-Kıbleteyn Vârisü’l-Mülk Sultânü’l-‘Arab ve’l-‘Acem ve’t-Türk Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Câmi’u Fazîleteyi’s-Seyf ve’l-Kalem*

¹⁰⁰⁰ Balog, 1964, *The Coinage*: 328; en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 85.

¹⁰⁰¹ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: III/2, 439-476.

¹⁰⁰² el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: III/2, 623.

¹⁰⁰³ Balog, 1964, *The Coinage*: 245-246.

¹⁰⁰⁴ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 36, No-4852.

Ebî'l-Feth Halîl.."¹⁰⁰⁵ lakabları silsilesinde, el-Eşref Halil'in lakapları arasında; h.825 yılı içerisinde el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasındaki yazışmalardan birisinde bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Mübidü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..*"¹⁰⁰⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında geçmesi gösterilebilir.

Mezkur lakabın, yukarıda aktardığımız örneklerde geçtiği üzere kullanılması şeklindeki lakap türünün el-Kalkaşandî tarafından, "el-Elkâbü'l-Fürû' el-Müfrede" olarak tasnif edildiğini belirtmiştik.

"*el-Mansûr*" lafzının, mürekkebe lakap oluşturmak için kullanıldığını da aktaracağımız örnekte görmekteyiz:

el-Mansûr 'ale'l-A'dâ'i – المنصور على الأعداء: "Düşmanlara karşı (Allahın Yardımıyla) Muzaffer Olan" manasına gelen bir lakaptır. Baalbek Kalesinin restorasyon çalışmasıyla alakalı h.681 tarihli teccid kitabesinde bulunan "*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhiñşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'l-Arabi ve'l-Acem el-Müeyyedü mine's-Semâi el-Mansûru 'ale'l-A'dâi el-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Mübidü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mâlikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..*"¹⁰⁰⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

¹⁰⁰⁵ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 105, No-4956.

¹⁰⁰⁶ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mîmâriyye*: 33.

¹⁰⁰⁷ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 9, No-4815.

3.117. Mühlik – مهلك

“Yok Eden; Helak Eden” manasına gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında kullanılmıştır:

Mühlikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Menâbiri ve't-Tîcân – مهلك اصحاب اللتخوت والمنابر – والتيجان: “Taht, Minber ve Tac Sahiplerini Yok Eden” manasına gelen bir lakap olup, h.912 senesine ait bir vesikada bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Menâbiri ve't-Tîcân Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”¹⁰⁰⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Mühlikü Ehli'l-Bağyi ve'l-'Udvân – مهلك اهل البغي والعدوان – “Zulüm ve Düşmanlık Ehlini Yok Eden” manasına gelen bir lakap olup, h.12 Rebiulevvel 911 tarihli bir işhâdât vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mu'azzam es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâsîmu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Zullullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsîru Dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmî'u Kelîmeti'l-Îmân Müfferîku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bağyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Tîcân Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâmîyü'l-Kibleteyn Hâvîyü'l-Menkabeteyn Mâlikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”¹⁰⁰⁹ ve h. 22 Rebiulahir 919 tarihli bir istibdâl vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Meliki'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mübtedi'in Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsîmu'z-

¹⁰⁰⁸ el-Havli, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: 15, Vesika-II

¹⁰⁰⁹ Ali, 1957.

*Zenâdikati ve'l-Mulhidîn Melceü'l-Kâsıdı'l-Vâridîn Kâtı'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Mülûki'l-'Âdilîn Efzalü'l-Eimmeti'l-'Âmilîn Kehife'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Muhtâcîn Habîbü'l-'Ulemâi ve'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi't-Tuhûti ve't-Ticân Zillullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'Âkif ve Nâsıru dînihi ellezi kuti'ati'l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Hâviyü'l-Menkabeteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*¹⁰¹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mübtedi'în – **مهلك الجبابرة والمبتدئين**: “Zorbaları ve Bid'atçıları Helak Eden” manasına gelen bir lakap olup, h.22 Rebiulahir 919 tarihli bir istibdâl vesikasında bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Meliki'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mübtedi'în Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübidü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsımu'z-Zenâdikati ve'l-Mulhidîn Melceü'l-Kâsıdı'l-Vâridîn Kâtı'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Mülûki'l-'Âdilîn Efzalü'l-Eimmeti'l-'Âmilîn Kehife'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Muhtâcîn Habîbü'l-'Ulemâi ve'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn İskenderü'z-Zamân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Câmi'u Kelimeti'l-Îmân Müzelzilü Akdâmi Ashâbi't-Tuhûti ve't-Ticân Zillullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'Âkif ve Nâsıru dînihi ellezi kuti'ati'l-ârâi bi tafzîlih felâ muhâlif Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Hâviyü'l-Menkabeteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”¹⁰¹¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları silsilesinde geçmektedir.

Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn – **مهلك الجبابرة والمعتدين**: “Zorbaları ve Saldırganları Yok Eden” manasına gelen bir lakap olup, h.15 Zilhicce 895 tarihli bir vakıfname'de bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti

¹⁰¹⁰ el-Havlî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: 3, Vesika-IV

¹⁰¹¹ el-Havlî, 1974, *Dirâsâtü Mukârene*: 2, Vesika-IV

ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsımu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatı'în Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-vârifi ve ni'metihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..¹⁰¹² ve Ravza Adasında yaptırdığı camisine arazi ve akar vakfına dair düzenlenmiş h. 15 Zilhicce 895 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâm el-'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-'Âmil el-'Âlim Zillullâhi'l-memdûd 'ale'l-'âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve İmâmü'l-Mukaddimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsımu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatı'în Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmî'u züyüli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyüşî'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-Îmâni bi'l-'Adli ve'l-İhsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-Vârifi ve ni'metihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..¹⁰¹³ lakab silsilelerinde, el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları silsilesinde ve Ravza Adasındaki kasr ve camiisi için düzenlenen h.18 Rebiulahir 922 tarihli bir vakıfname'de bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam el-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhiru'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Meliki'l-'Âdilîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zillullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif Bâsıtu Besâti'l-'Adli fî'l-Ümem Sâhibü's-Seyf ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü'l-

¹⁰¹² Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 466.

¹⁰¹³ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 480.

Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."¹⁰¹⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Mühlikü 'Abedeti's-Sulbân – مهلك عبدة الصلبان: “Haça Tapanları Yok Eden” manasına gelen bir lakap olup, h.12 Cemaziyelevvel 726 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfü'l-'Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Melikî en-Nâsırî en-Nâsırî Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâmi'u'l-Mübtedi'in Câmi'u Kelimeti'l-Îmân ve Mühlikü 'Abdeti's-Sulbân Zillullâhi'l-vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkif ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâe bitafzilih fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”¹⁰¹⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

3.118. el-Mevlâ – المولى

“Efendî, Sahib; Hâmî, Koruyucu; Velî; Sorumlu, Mes'ul; Dost, Eş; Mevlâ” gibi manalara delalet eden bir lafızdır. el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü'l-müfrede olarak tasnif olunmuş ve kâtibler için kullanıldığı¹⁰¹⁶ belirtilmiştir. Mezkûr lafzın, Memlûkler döneminde, “*Mevlânâ*” yani “Efendimiz” şeklinde, sultan'a bir hitap tarzı olarak yaygın bir biçimde kullanıldığı¹⁰¹⁷ gibi, bazı lafızlarla birleştirilerek el-elkâbü'l-mürekkebe oluşturulmasında da kullanıldığı görülmektedir.

Cem'i mütekellim zamirinin (yani “نا=nâ” zamirinin) eklenmesi sonucunda oluşturulan **مولانا=Mevlânâ** lafzının kullanıldığı yerlere birkaç örnek verilmesi gerekirse:

Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı bazı işlerin görülmesi gayesi ile vakfolunan mülklere dair h.12 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyûti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn

¹⁰¹⁴ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, Vesika-III.

¹⁰¹⁵ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 99-100.

¹⁰¹⁶ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: VI, 31.

¹⁰¹⁷ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 520.

Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübidü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn.."¹⁰¹⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakaplarının başlangıcında; el-Eşrefiye Medresesi'nde bulunan h.827 tarihli bir kitabe'de bulunan "*..mevlânâ es-Sultân Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Keferti ve'l-Müşrikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-Âlemîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn el-Mâlik el-Melik el-Eşref..*"¹⁰¹⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakaplarının başlangıcında; el-Melik el-Eşref Kayıtbay Medresesi'nin ana giriş kapısının üzerindeki h.877 tarihli kitabe'de bulunan "*..mevlânâ el-Melik el-Eşref Kayıtbay Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem el-Melik el-Eşref Kayıtbay..*"¹⁰²⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakaplarının başlangıcında; h.11 Safer 915 tarihli bir istibdâl vesikasında bulunan "*..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Meliki'l-Mükerrem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebî'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*"¹⁰²¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakaplarının başlangıcında geçtiğini gösterebiliriz.

“el-Mevlâ” lafzının bazı mürekkebe lakapların oluşturulmasında da kullanıldığını belirtmiştik. Bu şekilde oluşturulan Memlûk sultanlarına ait lakaplardan tesbit ettiklerimiz ise şunlardır:

Mevlâ el-İhsân – مولى الإحسان: “İhsanın Sahibi” manasına gelen bir lakap olup, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın Memlûk ülkesinde Floransalı tüccarların ticari imtiyazlarını te'kidi hakkında h.24 Zilhicce 894 tarihli bir mektubda bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil Mühyi'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlayü'l-İhsân Câmi'u Kelimeti'l-İman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-*

¹⁰¹⁸ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

¹⁰¹⁹ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 120.

¹⁰²⁰ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 214.

¹⁰²¹ Ali, 1969.

Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtin Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."¹⁰²² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları silsilesinde ve Fransız elçisi Bernardo Baruzzi'nin talebi üzerine verilen yeni ticari imtiyazları havi h.10 Rebiulevvel 915 tarihli bir mersûm'da bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelîmeti'l-Îmân Nâşiru Livâi'l-Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebî'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*"¹⁰²³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Mevlâ en-Ni'm – مولى النعم: "Nimetlerin Sahibi" manasına gelen bir lakap olup, h.895 tarihli vakıfnamesinde bulunan "*..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mufahham el-Mu'azzam el-Mükerrem el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Muzaffer bi'l-A'dâ' es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâsimü'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbirati ve'l-Mu'tedîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melceü'l-Kussâdi ve'l-Vâridîn Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Sultânü Mülûki'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelîmeti'l-Îmâni bi'l-adli ve'l-ihsân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-Udvân Zillullâhi'l-vârifi ve ni'metihî's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkîf ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*"¹⁰²⁴ ve h. 15 Zilhicce 895 tarihli vakıfname'de bulunan "*..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâm el-Âdil el-Gâzi el-Mücâhid el-Âmil el-Âlim Zillullâhi'l-memdûd 'ale'l-âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-*

¹⁰²² Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 455-456.

¹⁰²³ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 477.

¹⁰²⁴ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 466.

Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve İmâmü'l-Mukaddimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsımu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfî'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zührü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'în Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmi'u züyûli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyüşî'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimetü'l-İmâni bi'l-'Adli ve'l-İhsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-Vârifî ve ni'metihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni'-ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”¹⁰²⁵ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

3.119. Müemminü'l-'Arzi'l-Muhîta – مؤمن الأرض المحيطة

“Bütün Dünyanın Muhafızı” manasına gelen bir lakaptır. el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasında h.825 senesinde gerçekleşen yazışmalardan birisinde bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfî'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni'-ş-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-'Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasımu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..”¹⁰²⁶ lakapları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında; el-Eşref Kayıtbay'ın Memlûk ülkesinde Floransalı tüccarların ticari imtiyazlarını te'kidi gayesi ile yazılan h.24 Zilhicce 894 tarihli vesikada bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Câmi'u

¹⁰²⁵ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 481.

¹⁰²⁶ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mîmâriyye*: 34.

Kelimesi'l-Îman Mümellikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Fâtihu'l-Aktâr Mânihu'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugât Vâris'l-Mülk Hâmiyü'l-Kıbleteyn Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kayıtbay.."¹⁰²⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında ve Fransız elçisi Bernardo Baruzzi'nin talebi üzerine verilen yeni ticari imtiyazları havi h.10 Rebiulevvel 915 tarihli mersûm'da bulunan "*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Müeyyed el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyi'l-Adli fî'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Vârisü'l-Mülk Melikü'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Zillullâhi fî Arzihi el-Kâim bi sünnetihi ve farzihi Fâtihu'l-Aktâr Fâtihu'l-Memâliki ve'l-Emsâr İskenderü'z-Zamân Mevlâyü'l-İhsân Mümellikü Eshâbi'l-Menâbiri ve'l-Esirreti ve't-Tuhût Melikü'l-Bahreyn Melikü Sebîli'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni-ş-Şerîfeyn Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta Câmi'u'l-Kelimesi'l-Îmân Nâşiru Livâi'l-Adli ve'l-İhsân Seyyidü Mülûki'z-Zamân İmâmü'l-Müttâkîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..*"¹⁰²⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

3.120. el-Müeyyed – المؤيد

“Güçlendirilen, Kuvvetlendirilen; Desteklenen” manasına gelen bir lafızdır. el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü'l-müfrede'den¹⁰²⁹ olarak tasnif olunmuştur. Memlûkler döneminde, gerek Sultana ait özel na'tlar'dan birisi olarak ve gerekse “el-Elkâbü'l-Fürû' el-Müfrede”den bir lakap olarak kullanılmıştır. Lafız, bir lakap olarak “*Allah tarafından düşmanlarına karşı destek görüp kuvvetlendirilen; Allah'ın dinini ve şeraitini destekleyen, teyid eden*”¹⁰³⁰ anlamlarına delalet etmektedir.

“*el-Müeyyed*” lafzı ile iki Memlûk Devleti sultanının resmî şahsî na't olarak lakablandıklarını görüyoruz:

“*el-Müeyyed*” lakabını şahsî na'tı olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından birincisinin, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Müeyyed*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik*

¹⁰²⁷ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 456.

¹⁰²⁸ Fehmi, 1973, *Turuku't-Ticaret*: 476-477.

¹⁰²⁹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 32.

¹⁰³⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 32; el-Aynî, 1966-1967, *es-Seyfü'l-Mühenned*: 94-95; el-Bâsâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 523.

el-Müeyyed Ebû'n-Nasr Şeyh el-Mahmûdî ez-Zâhirî” lakabları, künyesi ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında¹⁰³¹ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Müeyyed Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû'n-Nasr Şeyh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn*” lakabları ve künyesi ile h. 82? senesinde muhtemelen İskenderiye’de darbolunmuş altın sikkesinden¹⁰³² tesbit ediyoruz.

“*el-Müeyyed*” lakabını şahsî na’t olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından ikincisinin, el-Melik el-Müeyyed Ahmed b. Aynal olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik el-Müeyyed*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik el-Müeyyed Ebû'l-Feth Şihâbü'd-Dîn Ahmed ibnü'l-Melik el-Eşref Aynâl el-'Alâî ez-Zâhirî*” lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında¹⁰³³ bahsedilmesinden ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Müeyyed Ebû'l-Feth Ahmed bin Aynâl*” lakabları ile, h. 865 senesinde Kahire’de darbolunmuş altın sikkesinde¹⁰³⁴ görmekteyiz.

“*el-Müeyyed*” lafzının “*el-Elkâbü'l-Fürû*”dan birisi olarak kullanıldığına dair bir örnek gösterecek olur isek;

el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasında h.825 senesinde gerçekleşen yazışmalardan birisinde bulunan “*..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-'Âlim el-'Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsûfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Zillullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..*”¹⁰³⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay’ın lakabları arasında geçmesi gösterilebilir.

¹⁰³¹ el-Aynî, 1966-1967, *es-Seyfü'l-Mühenned*: 85; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/1, 243; İbn Hacer, 1986, *İnbâü'l-Gumr*: VII, 70; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zâhire*: XIII, 157; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 263.

¹⁰³² Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 417-418; Balog, 1964, *The Coinage*: 299; en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 49.

¹⁰³³ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zâhire*: XVI, 188; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 369.

¹⁰³⁴ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 460-461; Balog, 1964, *The Coinage*: 338; en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 101.

¹⁰³⁵ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mîmâriyye*: 33.

Bunların yanı sıra mezkûr lafız, mürekkebe lakap oluşturmakta da kullanılmıştır. Bu şekilde kullanılan bir mürekkebe lakap tesbit ettik:

el-Müeyyed mine's-Semâ – المويّد من السماء: “Semâ (Felek) tarafından Desteklenen” manasına gelen bir lakap olup, Baalbek Kalesindeki bir restorasyon çalışmasına dair h.681 tarihli kitabe’de bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam Şâhinşâhü'l-Mu'azzam Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acem el-Müeyyedü mine's-Semâi el-Mansûru 'ale'l-A'dâi el-Melik el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mülhidîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mâlikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyn Kalavun Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”¹⁰³⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavûn'un lakapları arasında geçmektedir.

3.121. Müeyyidü'l- Hakk – مويّد الحق

“Hakkın Destekçisi” manasına gelen bir lakap olup, Memlûkler döneminde kılıç erbabı hakkında kullanılan bir lakap idi¹⁰³⁷. Lakabın Memlûk Devleti sultanları tarafından kullanıldığına dair örneğimizi ise, h.20 Safer 911 tarihli bir vesika’da bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Leysü'l-Hümâmü'l-Mukaddem ve'l-Melikü'l-Mu'azzam Müeyyidü'l-Hakk Nâziru's-Şer'i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-'Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfizu Dîni Rabbi'l-'Âlemîn Kâsimü'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefîyü Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zillullâhi'l-Vârîfi ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-Bâdi ve'l-'Âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kutı'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimetü'l-Îmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Leysü'l-Hurûbi izâ hucimeti'l-fursân 'Adlullâhi fî'l-Arz el-Hâkim fî tûlihâ ve'l-'arz Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Efsalü men hakeme fî 'asrihi bi'l-Hükm Hâmîyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî..”¹⁰³⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında görüyoruz.

¹⁰³⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 9, No-4815.

¹⁰³⁷ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: VI, 73.

¹⁰³⁸ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, 3.

3.122. Nâşir – ناشر

“Yayan; İlan eden; Yeniden Canlandırın” gibi anlamlara gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde mürekkebe lakab oluşturmakta kullanıldığına dair tesbit ettiğimiz örnekler şunlar olmuştur:

Nâşiru'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn – ناشر العدل فى العالمين – “Dünyada Adaleti Yayan” anlamına gelen bir lakab olup, el-Eşref Aynal’ın yaptırdığı ve el-Eşref Kayıtbay döneminde h.887 senesi Şevval ayında da tecdidi yapılan Kudüs’teki sebillerden birisinin, Sultan Abdülhamid Han tarafından h.1330 senesi Receb ayında tecdidine dair olan kitabede bulunan “..*Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Nâşiru'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*”¹⁰³⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’a atfolunan lakablar arasında geçmektedir.

Nâşiru Livâ'i'l-İhsân – ناشر لواء الإحسان – “İhsan Bayrağını Yayan” manasına gelen bir lakap olup, h.825 senesinde el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasında gerçekleşen yazışmalardan birisinde bulunan “..*es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsifü'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Hâdimü'l-Harameyni ş-Şerîfeyn Zıllullâhi fî'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..*”¹⁰⁴⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay’ın lakapları arasında geçmektedir.

Nâşirü Livâi'l-‘Adli ve'l-İhsân – ناشر لواء العدل والإحسان – “Adaletin ve İyiliğin Bayrağını Yayan” manasına gelen ve el-Kalkaşandî tarafından el-elkâbü'l-mürekkebe'den sultanlık lakablarından birisi¹⁰⁴¹ olarak tasnif olunmuştur.

¹⁰³⁹ Van Berchem ve Wiet, 1925-1949, *Matériaux*: II/2(1), 160.

¹⁰⁴⁰ Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mîmâriyye*: 34.

¹⁰⁴¹ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: VI, 74.

3.123. en-Nâsır – الناصر

“Yardımcı, Yardım Eden; Kollayan; Himaye Eden, Hami; Zafer Bahşeden” gibi manalara delalet eden bir lafızdır. Memlûkler döneminde bazı sultanlar tarafından resmî şahsî na'tı olarak kullanıldığı gibi, bazı mürekkebe lakaplarının oluşturulmasında da kullanıldığını¹⁰⁴² görmekteyiz.

“en-Nâsır” lafzı ile beş Memlûk Devleti sultanının resmî şahsî na't olarak lakablandıklarını görüyoruz:

“en-Nâsır” lakabını şahsî na'tı olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından birincisinin, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “es-Sultân el-Melik en-Nâsır” lakabları ile lakablandığını, “es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dîn Muhammed ibnü's-Sultân el-Melik el-Mansûr Seyfî'd-Dîn Kalavun el-Elfi el-'Alâi es-Sâlihî” lakabları ve şeceresi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında¹⁰⁴³ ve adına, üzerinde “es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed bin el-Melik el-Mansûr Kalavun” lakabları ile, h. 707 yılında Kahire'de darbolunmuş altın sikkesinde¹⁰⁴⁴ görmekteyiz.

“en-Nâsır” lakabını şahsî na'tı olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından ikincisinin, el-Melik en-Nâsır Ahmed b. Muhammed olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “es-Sultân el-Melik en-Nâsır” lakabları ile lakablandığını, “es-Sultân el-Melik en-Nâsır Şihâbü'd-Dîn Ahmed bin en-Nâsır Muhammed bin Kalavun el-Elfi el-'Alâi es-Sâlihî” lakabları, künyesi ve nisbesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında¹⁰⁴⁵ ve adına, üzerinde “es-Sultân el-Melik en-Nâsır Şihâbü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ahmed bin el-Melik en-Nâsır Muhammed” lakabları ile, h. 742 yılında Kahire'de darbolunmuş altın sikkesinde¹⁰⁴⁶ görüyoruz.

“en-Nâsır” lakabını şahsî na'tı olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından üçüncüsünün, el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na'tı olarak “es-Sultân el-Melik en-Nâsır” lakabları ile lakablandığını, “es-Sultân el-Melik en-Nâsır Bedrü'd-Dîn Ebû'l-Me'âlî el-Hasan bin Muhammed bin Kalavun el-Elfi el-

¹⁰⁴² el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: VI, 73-74.

¹⁰⁴³ İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebîh*: I, 169; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 793; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitat*: II, 239; İbnü'l-Furât, 1936-1942, *Târihu İbnü'l-Furât*: VIII, 172; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu 'z-Zâhire*: VIII, 35.

¹⁰⁴⁴ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 323; Balog, 1964, *The Coinage*: 132.

¹⁰⁴⁵ İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebîh*: III, 27; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/3, 593; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: II, 158; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu 'z-Zâhire*: X, 41.

¹⁰⁴⁶ Balog, 1964, *The Coinage*: 167.

‘*Alâi es-Sâlihî*’ lakabları ve künyesi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında¹⁰⁴⁷ ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsiru’d-Dünyâ ve’d-Dîn Hasan bin el-Melik en-Nâsır Muhammed*” lakabları ile, h. 749 senesinde Kahire’de darbolunmuş altın sikkesinde¹⁰⁴⁸ görüyoruz.

“*en-Nâsır*” lakabını şahsî na’tı olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından dördüncüsünün, el-Melik en-Nâsır Ferec b. Berkûk olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır Zeynü’d-Dîn Ebû’s-Sa’âdât Ferec bin el-Melik ez-Zâhir Seyfü’d-Dîn Ebî Sa’îd Berkûk bin el-Emîru’l-Kebîr Seyfü’d-Dîn Ânas el-Çerkesî*” lakabları, künyesi ve şeceresi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında¹⁰⁴⁹ ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsiru’d-Dünyâ ve’d-Dîn Bû Sa’âdât Ferec bin eş-Şehîd Berkûk*” lakabları ve künyesi ile, h. 801 senesinde Kahire’de darbolunmuş altın sikkesinde¹⁰⁵⁰ görüyoruz.

“*en-Nâsır*” lakabını şahsî na’tı olarak kullanan Memlûk Devleti sultanlarından beşincisinin, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kayıtbay olduğu görülmektedir. Onun, resmî şahsî na’tı olarak “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır*” lakabları ile lakablandığını, “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır Ebû’s-Sa’âdât Nâsiru’d-Dîn Muhammed ibnü’l-Melik el-Eşref Ebî’n-Nasr Kayıtbay el-Mahmûdî ez-Zâhirî*” lakabları, künyesi ve şeceresi ile, dönemin müverrihlerinden İbn İyâs’ın eserinde¹⁰⁵¹ ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır Ebû’s-Sa’âdât Muhammed bin Kayıtbay*” lakabları ve künyesi ile, h. 904 senesinde Kahire’de darbolunmuş altın sikkesinde¹⁰⁵² görüyoruz. Müverrih İbn İyâs, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kayıtbây’ı “*Sâhibü’l-Lakabeyn*” yani “*İki Lakab Sâhibi*” olarak sıfatlandırmakta ve Onun, ilk olarak “*en-Nâsır*” ile lakablandığını, daha sonra da “*el-Eşref*” ile lakablandığını¹⁰⁵³ kaydetmektedir,

“*en-Nâsır*” lafzı ile terkiib edilerek oluşturulan mürekkeb lakaplardan tesbit ettiklerimiz ise:

¹⁰⁴⁷ İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü’n- Nebîh*: III, 102; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: II/3, 745; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü’s-Sâfi*: V, 125; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu’z-Zâhire*: X, 148.

¹⁰⁴⁸ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 358; Balog, 1964, *The Coinage*: 184.

¹⁰⁴⁹ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: III/3, 959; İbn Hacer, 1986, *İnbâü’l-Gumr*: IV, 29; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en- Nücûmu’z-Zâhire*: XII, 131.

¹⁰⁵⁰ Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 411; Balog, 1964, *The Coinage*: 277; en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 26.

¹⁰⁵¹ İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai’u’z- Zuhur*: III, 332. Bkz: İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai’u’z- Zuhur*: III, 332.

¹⁰⁵² Lavoix, 1896, *Catalogue des Monnaies*: 484; Balog, 1964, *The Coinage*: 362; en-Neyrâvî, 1981, *Meskûkât*: 127.

¹⁰⁵³ İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai’u’z- Zuhur*: III, 332. Bkz: İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai’u’z- Zuhur*: III, 332.

Nâsıru Kelimeti'l-Îmân – ناصر كلمة الإيمان: “İman kelimesinin Yardımcısı” manasına gelmektedir. Lakap, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı olarak düzenlenmiş h.12 Safer 685 tarihli vakıfname’de bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi’u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi’u Abdeti’s-Sulbân Müzelzilü Kavâ’idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli’ş-Şirki ve’t-Tugyân Seyfû’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve’s-Selâtîn Kâmi’u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Mübîdü’t-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu ‘İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve’s-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve’t-Türk İskenderü’z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve’t-Tatar Mâhî mâ li’z-zulmi mine’z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni’u Erbâbi’t-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü’minîn Sultânü’d-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihi ve'l-Bilâdi’ş-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve’d-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine’l-bilâdi ve’l-ekâlîmi ve’l-kalâ’i ve’l-husûn..”¹⁰⁵⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

Nâsıru'l-Hakki bi'l-Berâhîn – ناصر الحق بالبراهين: “Delillerle Hakkın Yardımcısı” manasına gelen bu lakap, el-Eşrefiye Medresesi’nin h.687 tarihli kitabesinde bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultân el-Melik el-Eşref el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu’d-Dünyâ ve’d-Dîn (okunamayan kısım) Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü’t-Tugâti ve’l-Mârikîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine’z-Zâlimîn Kenzü'l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn Kehfü’z-Zu’afâi ve’l-Munkatî’in Nâsıru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî Milleti Seyyidi'l-Murselîn Hâmî Havzeti’d-Dîn Ebû'l-Feth Halîl bin mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A’zam el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Sultânü'l-‘Arabi ve’l-‘Acem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü’ş-Şâm ve’l-Yemen Melikü'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni’ş-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Melikü’d-Diyâri'l-Mısriyye ve’l-Cihâti’l-Hicâziyye ve’l-Bilâdi’ş-Şâmiyye ve’l-A’mâli’l-Firâtiyye ve’d-Diyâri’l-Bekriyye Evhadü’l-Mülûki’l-‘Asriyye Behlivân Cihân (okunamayan kısım) Seyfû’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü'l-İslâm ve’l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti

¹⁰⁵⁴ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

ve'l-Müşrikîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”¹⁰⁵⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediye – ناصر الملة المحمدية: “Millet-i Muhammedî'nin (Müslümanların) Yardımcısı” manasına gelmekte olan bu lakap, Hıms'taki el-Hâlid Türbesi'nin h.691 tarihindeki restorasyon kitabesinde “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Muzaffer el-Mansûr el-Hümâm Mâlikü'l-Enâm Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-Abbâsiyye Melikü'l-Bahreyn Sâhibü'l-Kibleteyn Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-Arab ve'l-Acem ve't-Türk Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Câmî'u Fazîleteyi's-Seyf ve'l-Kalem Ebî'l-Feth Halîl..”¹⁰⁵⁶ ve adına, üzerinde “es-Sultân el-Melik el-Eşref Salâhu'd-Dîn Halîl bin Kalavun Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Muhyî'd-Devleti'l-Abbâsiyye” lakabları h.690-692 tarihinde Kahire, İskenderiye ve Dimaşk'ta darbolunan altın sikkelerde¹⁰⁵⁷, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

Nâsîru'l-İslâm ve'l-Müslimîn – ناصر الإسلام والمسلمين: “İslamın ve Müslümanların Yardımcısı” manasına gelen bu lakap, Halep Kalesi'ndeki h.691 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsîru'l-İslâm ve'l-Müslimîn İmâdü'd-Devle Rükni'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-İmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtin Sultânü Cüyüşî'l-Muvahhidîn Nâsîru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyüşî'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-Abbâsiyye Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..”¹⁰⁵⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’un lakapları arasında geçmektedir.

Nâsîru'd-Dîn – ناصر الدين: “Dinin Yardımcısı” manasına gelen bu lakap, Memlûkler döneminde “ed-Dünyâ ve'd-Dîn” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabın kısa formu olarak, dört Memlûk Devleti sultanı tarafından kullanılmıştır. Bu sultanlar:

¹⁰⁵⁵ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 65-66, No-4895.

¹⁰⁵⁶ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 106, No-4956.

¹⁰⁵⁷ Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 251-253; Balog, 1964, *The Coinage*: 120-124.

¹⁰⁵⁸ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

el-Melik es-Sa'îd Nâsîru'd-Dîn Muhammed Berke Han b. Baybars, “*ed-Dünyâ ve 'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının bu kısa formunu kullanmıştır. Onun, bu lakabı kullandığını, “*es-Sultân el-Melik es-Sa'îd Nâsîru'd-Dîn Ebû'l-Me'âlî Muhammed Berke Han ibnü'l-Melik ez-Zâhir Baybars el-Bundukdârî en-Necmî*” lakabları, künyesi ve şeceresi ile dönemin ana kaynak kitaplarında¹⁰⁵⁹ görmekteyiz.

el-Melik en-Nâsîr Muhammed b. Kalavun, “*ed-Dünyâ ve 'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının bu kısa formunu kullanan bir diğer Memlûk Devleti sultanıdır. Onun, bu lakabı kullandığını, “*es-Sultân el-Melik Nâsîru'd-Dîn Ebû'l-Fütûh Muhammed ibnü'l-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî en-Necmî el-Elfî el-'Alâî*” lakabları, künyesi ve şeceresi ile dönemin ana kaynak kitaplarında¹⁰⁶⁰ görmekteyiz.

Memlûk Devleti sultanları arasında el-Melik es-Sâlih Muhammed b. Tatar'ın da “*ed-Dünyâ ve 'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının bu kısa formunu kullandığını, “*es-Sultân el-Melik es-Sâlih Nâsîru'd-Dîn Ebî's-Sa'âdât Muhammed ibnü's-Sultân el-Melik ez-Zâhir Seyfû'd-Dîn Ebî'l-Feth Tatar bin 'Abdillâh ez-Zâhirî*” lakabları ve şeceresi ile, dönemin ana kaynak kitaplarında¹⁰⁶¹ görmekteyiz.

Memlûk Devleti sultanları arasında, “*ed-Dünyâ ve 'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının bu kısa formunu kullandığını tesbit ettiğimiz son örneğimiz, el-Melik en-Nâsîr Muhammed b. Kayıtbay olmuştur. Onun, bu lakabı kullandığını, “*es-Sultân el-Melik en-Nâsîr Ebû's-Sa'âdât Nâsîru'd-Dîn Muhammed ibnü'l-Melik el-Eşref Ebî'n-Nasr Kayıtbay el-Mahmûdî ez-Zâhirî*” lakabları, künyesi ve şeceresi ile dönemin müverrihlerinden İbn İyâs'ın kaleme aldığı eseri *Bedâi'u'z-Zuhûr*'da¹⁰⁶² görmekteyiz.

el-Kalkaşandî'nin, İsim – Lakap Münasebetleri'ni izah ettiği bahiste aktardığı bilgileri doğrular bir şekilde, yukarıda aktardığımız örneklerimizde de görüleceği üzere, bu lakabı kullanan Memlûk sultanlarının “müvelledûn”dan olup, “*Muhammed*” ismi ile müsemma kişiler¹⁰⁶³ olduklarını görüyoruz.

¹⁰⁵⁹ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/2, 641; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 336-339; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zâhire*: VII, 223.

¹⁰⁶⁰ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 793; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: X, 268-286; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zâhire*: VIII, 35.

¹⁰⁶¹ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/2, 590; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zâhire*: XIV, 49; İbn İyâs, 1982-1984, *Bedâi'u'z-Zuhur*: II, 76.

¹⁰⁶² İbn İyâs, 1982-1984, *Bedâi'u'z-Zuhur*: III, 332.

¹⁰⁶³ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: V, 458-459.

Nâsıru'd-Dünya ve'd-Dîn – ناصر الدنيا والدين: “Dünyanın ve Dinin Yardımcısı” manasına gelmektedir. Lakabın Memlûk sultanları tarafından kullanıldığına dair örneklerimize gelince:

“*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının bu tam formunu, el-Melik es-Sa'îd Muhammed Berke Han b. Baybars'ın kullandığını görüyoruz. Onun, bu lakabı kullandığına dair tesbitimizi, adına, üzerinde “*el-Melik es-Sa'îd Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Berke Kân bin el-Melik ez-Zâhir Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn*” lakabları ile, h.676 senesinde İskenderiye'de darbolunmuş altın sikkesi¹⁰⁶⁴ ile yapmaktayız.

“*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının bu tam formunu kullanan ikinci Memlûk Devleti sultanının, el-Melik en-Nasır Muhammed b. Kalavun olduğunu görüyoruz. Onun, lakabın bu tam formunu kullandığını, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Muhammed ibnü'l-Melik el-Mansûr*” lakabları ile, h.707 senesinde Kahire'de darbolunan altın sikkesinde¹⁰⁶⁵; h.703 yılı olaylarını aktarıırken ve inşasına el-Melik el-Âdil Zeynü'd-Dîn Ketboğa tarafından başlanan, ancak el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun tarafından tamamlandığını belirterek kaydettiği en-Nâsırıye Medresesi Vakıfnamesinde bulunan “*..mevlânâ es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebî'l-Me'âlî Muhammed bin es-Sultân eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî..*”¹⁰⁶⁶, h.13 Muharrem 721 tarihli vakıfname'de bulunan “*..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Meleki en-Nâsırî Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Zillullâhi'l-Vârifi ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî Kutî'ati'l-Ârâe bi tafzîlihi fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..*”¹⁰⁶⁷ ve üzerinde tarihi bulunmayan el-Ezher Camii Kütüphanesindeki bir Kuran-ı Kerim mahfazasının üzerindeki hatta bulunan “*..mevlânâ es-Sultân el-Melik en-Nâsır Nâsıru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Ebî'l-Me'âlî Muhammed bin es-Sultân el-Melik el-Mansûr Kalavun es-Sâlihî..*”¹⁰⁶⁸ lakabları silsilelerinde, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a atfedilen lakaplar arasında görmekteyiz.

¹⁰⁶⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 107-109.

¹⁰⁶⁵ Balog, 1964, *The Coinage*: 132.

¹⁰⁶⁶ en-Nüveyrî, 1990-1991, *Nihâyetü'l-Ereb*: XXXII, 41-52; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 1040-1050, Mülhak Rakam-17.

¹⁰⁶⁷ İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebîh*: II, 345.

¹⁰⁶⁸ Wiet, 1930, *Matériaux*: I/2, 113.

“*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının bu tam formunu kullanan üçüncü Memlûk Devleti sultanı, el-Melik en-Nâsir Hasan b. Muhammed b. Kalavun olmuştur. Onun, lakabın bu tam formunu kullandığını, Kahire'deki mescid, cami ve medreselerin onarımı ile alakalı h. 15 Rebûlahir 760 tarihli vakıfnamede bulunan “*..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-Âlî el-Mevlevî el-Mâlikî el-Melikî en-Nâsirî en-Nâsirî Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-'Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Ebû'l-Mehâsin Hasan..*”¹⁰⁶⁹, el-Melik en-Nâsir Hasan b. Muhammed b. Kalavun tarafından yaptırılan medresenin kible eyvânındaki h.764 tarihli kitabede bulunan “*..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikî en-Nâsirî Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Munsifu'l-Mazlûmîn ve'l-Mesâkîn..*”¹⁰⁷⁰ ve adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik en-Nâsir Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Hasan bin el-Melik en-Nâsir Muhammed*” lakabları ile,h.748'de Dımaşk'ta ve h.749'da Kahire'de darbolunan altın sikkelerinde¹⁰⁷¹ bulunan lakab silsilelerinde, el-Melik en-Nâsir Hasan b. Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında görmekteyiz.

“*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının bu tam formunu kullanan üçüncü Memlûk Devleti sultanı, el-Melik el-Eşref Şaban olmuştur. Onun bu lakabı kullandığını, adına, üzerinde “*es-Sultân el-Melik el-Eşref Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Şa'bân bin Hüseyin bin el-Melik en-Nâsir Muhammed bin Kalavun*” lakabları ile, h. 764 senesinde Kahire'de darbolunan altın sikkesinde¹⁰⁷² görmekteyiz.

“*ed-Dünyâ ve'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabının bu tam formunu kullanan dördüncü Memlûk Devleti sultanı, el-Melik el-Eşref Kayıtbay olmuştur. Onun bu lakabı kullandığı, inşa ettirdiği medresesindeki h.877 tarihli kitabede bulunan “*..seyyidinâ ve mevlânâ ve mâlikî rukkinâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Ebû'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Nâsirü'd-Dünyâ ve'd-Dîn seyyidinâ ve mevlânâ el-İmâmü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*”¹⁰⁷³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında görülmektedir.

ناصر دينه الذى قطعت – ناصر دينه الذى قطعت
الأراء بتفضيله و لا مخالف
“Dininin Üstünlüğünün yanında bütün görüşlerin tükendiği ve muhalifi

¹⁰⁶⁹ İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebîh*: III, 385-386.

¹⁰⁷⁰ Zağlûl, 1977, *Medresetü es-Sultan*: 147.

¹⁰⁷¹ Balog, 1964, *The Coinage*: 184-187.

¹⁰⁷² Balog, 1964, *The Coinage*: 208-229.

¹⁰⁷³ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 224.

olmayan Yardımcısı” manasına gelen bu lakap, h.13 Muharrem 721 tarihli vakıfnamede bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîf el-‘Âlî el-Mevlevî es-Sultânî el-Meleki en-Nâsirî Nâsiru'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-‘Adli fi'l-‘Âlemîn Zillullâhi'l-Vârifi ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-bâdî ve'l-‘âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî Kutî'ati'l-Ârâe bi tafzîlihi fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Feth Muhammed Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”¹⁰⁷⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsir Muhammed b. Kalavun'un lakapları arasında; Beytû'l-Mâl'den mülk satışı ile alakalı h.20 Rebiulahir 879 tarihli vesikada bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-‘Adli fi'l-‘Âlemîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Câmî'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân Varisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-Acemi ve'l-‘Arabi ve't-Türk Zillullâhi'l-vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-‘âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâ bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerifeyn Ebî'n-Nasr Kayıtbay..”¹⁰⁷⁵ ve el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş h. 25 Zilhicce 881 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam Zillullâhi fi'l-‘Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-‘Adli fi'l-‘Âlemîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Câmî'u Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u 'Abdeti'l-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerifeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-‘âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”¹⁰⁷⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında ve h.12 Rebiulevvel 911 tarihli bir vesikada bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-Îmâmü'l-A'zam ve'l-Leysü'l-Hümâmü'l-Mukaddem ve'l-Melikü'l-Mu'azzam Müeyyidü'l-Hakk Nâzirü'ş-Şer'i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-'Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfizu Dîni Rabbi'l-‘Âlemîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefîyü Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zillullâhi'l-Vârifi ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-‘Âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kutî'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ

¹⁰⁷⁴ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 17; İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebih*: II, 346.

¹⁰⁷⁵ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 410.

¹⁰⁷⁶ Emin, 1975.

Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-İmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-'Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Leysü'l-Hurûbi izâ hucimeti'l-fursân 'Adlullâhi fî'l-Arz el-Hâkim fî tûlihâ ve'l-'arz Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-'Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Efzalü men hakeme fî 'asrihi bi'l-Hükm Hâmîyü'l-Kibleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."¹⁰⁷⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakapları arasında geçmektedir.

Nâsıru Şerî'ati Seyyidi'l-Murselîn – ناصر شريعة سيد المرسلين “Peygamberlerin Efendisinin Şeriatinin Yardımcısı” manasına gelmektedir. Lakap, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın Ravza Adasında yaptırdığı medresesinin inşâ kitabesinde bulunan “*..mevlânâ el-Makâm'ş-Şerîf es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay 'azze nasruhu Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Nâsıru Şerî'ati Seyyidi'l-Murselîn..*”¹⁰⁷⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

Nâsıru Dînillâh – ناصر دين الله “Allah'ın Dininin Yardımcısı” manasına gelmektedir. Lakab, Emir Yeşbek ed-Devâdar'ın yaptırdığı camii'nin inşâ kitabesinde bulunan “*..mevlânâ Veliyyü'n-Ni'm Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Nâsıru Dînillâh Hâfizu Bilâdillâh Kasîmü Halîfetillâh el-Hâc ilâ Beytillâh el-Fâizü bi ziyâreti kabri Resûlillâh es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû'n-Nasr Kayıtbay..*”¹⁰⁷⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'a atfolunan lakablar arasında geçmektedir.

Nâsıru 'İbadillah – ناصر عباد الله “Allah'ın Kullarının Yardımcısı” manasına gelen bu lakap, Karamanoğlu Mehmed Bey ile h.820 senesi Rebûlahir ayında gerçekleşen bir yazışmada bulunan “*..mevlânâ es-SulânüL-A'zam Zillullâhi fî'l-'Âlem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Sultânü Selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acem Hâmîyü Havzeti'd-Dîni bi'l-'adli ve'l-insâf Hâfizu Bilâdillâh Nâsıru 'İbadillâh Melceü Cünûdi'l-Muvahhidîn Kâhiretü'l-Cebâbireti ve'l-Mütemerridîn el-Muhtassu bi'inâyeti inâyâti Rabbi'l-'Âlemîn..*”¹⁰⁸⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfolunan lakabları arasında geçmektedir.

Nâsıru'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn – ناصر الغزاة والمجاهدين “Gazîlerin ve Mücahidlerin Yardımcısı” manasına gelmektedir. Lakap, Sultan Mehmed bin Yıldırım Bâyezid Han tarafından h.817 senesi Zilhicce ayının ortalarında el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye

¹⁰⁷⁷ Ali, 1957.

¹⁰⁷⁸ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 388.

¹⁰⁷⁹ Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: IV, 264-265.

¹⁰⁸⁰ İbn Hicce, *Kahvetü'l-İnşâ*: vr. 80b.

gönderilen mektub'da bulunan “..el-Cenâbü'l-‘Âlî el-‘Âlimî el-‘Âdilî el-Kebîrî el-‘Avnî el-Gavsî el-Gıyâsî en-Nizâmî el-Hümâmî el-Müşeyyedî el-Mün'imî el-Mufazzalî en-Nasîrî el-Murâbitî el-Evhadî el-Emcedî el-Kâmilî el-Kâfilî Muhyî Merâsîmü'l-İslâm Mübdî eş-Şerâyi ve'l-Ahkâm Kâtilü't-Tugâti ve A'dâi'd-Dîn Nâsıru'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn..”¹⁰⁸¹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye atfolunan lakaplar arasında geçmektedir.

Nâsıru Livâi'l-‘Adli ve'l-İhsân – ناصر لواء العدل وإحسان: “Adalet ve İhsan Bayrağının Yardımcısı” manasına gelen bu lakap, Beytül- Mâl'den yapılan bir mülk satışına dair düzenlenmiş h.12 Safer 868 tarihli bir vesikada bulunan “..vekîlü mevlânâ eş-şerîf el-İmâmü'l-A'zam Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Muhyî'l-‘Adli fi'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk Mübdü't-Tugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Nâsıru Livâi'l-‘Adli ve'l-İhsân Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Zıllullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-‘âkif el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Hoşkadem..”¹⁰⁸² lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in lakapları arasında geçmektedir.

3.124. Nâzıru'ş-Şer'i – ناظر الشرع

“Şeriatin Gözcüsü” manasına gelen bir lakap olup, h.20 Safer 911 tarihli bir vesikada bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü'ş-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Leysü'l-Hümâmü'l-Mukaddem ve'l-Melikü'l-Mu'azzam Müeyyidü'l-Hakk Nâzıru'ş-Şer'i es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhibbu'l-Fukarâi ve'l-Fukahâi ve'l-‘Ulemâi ve's-Sâlihîn Hâfizu Dîni Rabbi'l-‘Âlemîn Kâsimu'l-Cebâbireti ve'l-Mütekebbirîn Kâti'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kâmi'u'l-Mülhidîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Muktefyü Hedyi Seyyidi'l-Mürselîn Zıllullâhi'l-Vârifi ve Rahmetihi's-Sâbigati li'l-Bâdî ve'l-‘Âkif ve Nâsıru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlih fe Lâ Muhâlif İskenderü'z-Zamân Câmi'u Kelimeti'l-İmân Müferriku 'Abdeti'l-Evsân Mühlikü Ehli'l-Bagyi ve'l-‘Udvân Mümellikü Ashâbi't-Tuhûti ve'l-Esirreti ve't-Ticân Leysü'l-Hurûbi izâ hucimeti'l-fursân 'Adlullâhi fi'l-Arz el-Hâkim fi tûlihâ ve'l-‘arz Sâhibü's-Seyfi ve'l-Kalemi ve'l-Bendi ve'l-‘Alem Mâlikü Rikâbi'l-Ümem Seyyidü'l-Mülûki'l-‘Arabi ve'l-‘Acem Efzalü men hakeme fi 'asrihi bi'l-Hükm Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn

¹⁰⁸¹ Feridun Bey, h.1274-1275, Münşeâtî's-Selâtin: I, 137.

¹⁰⁸² Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 367.

Hâdimü'l-Harameyni 'ş-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."¹⁰⁸³ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî' nin lakapları arasında geçmektedir.

3.125. Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn – نصرۃ الغزاة والمجاهدين

“Gazîlerin ve Mücahidlerin Desteği” manasına gelen bu lakap, el-Melik ez-Zâhir Berkûk tarafında Kahire'de yaptırılan medrese, türbe ve hangâhının h.788 tarihli inşa kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû Sa'îd Berkûk el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Gâzî el-Hâkim bi emrillâh ve't-Tâlî lî kitâbillâh Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Nusretü'l-Guzâti ve'l-Mücâhidîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Zühru'l-Eytâmi ve'l-Mesâkîn Sâhibü's-Sadakât ve'l-ma'rûf el-Mugîsü lî külli Mazlûm ve'l-Melhûf..”¹⁰⁸⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Berkûk'un lakapları arasında geçmektedir.

3.126. Nasîru'l-İmâme – نصير الإمامة

“İmâmet'in Hâmisi” manasına gelmekte olan bu lakab, el-Melik el-Eşref Halîl b. Kalavun'un Halep Kalesi'nde yaptırdığı bir restorasyon çalışmasına dair h.691 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-Âlim el-Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsîru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Îmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücîru'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-İmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtin Sultânü Cüyûşi'l-Muvahhidîn Nâsîru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-Adli fî'l-Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyûşi'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti'ş-Şerîfeti'l-Abbâsiyye Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..”¹⁰⁸⁵ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halîl b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

3.127. Nûrü'd-Dîn – نور الدين

“Nur, Işık; Aydınlık, Parlaklık; Parıltı” gibi anlamlara gelen “نور=Nûr” kelimesi ile “الدين=el-Dîn” ve “الدنيا و الدين=ed-Dünyâ ve'd-Dîn” kelimelerine muzafen oluşturulan mürekkebe lakablardan birisidir. Lakabın “Nûrü'd-Dîn” şeklindeki kısa formu, “Dinin Nuru”

¹⁰⁸³ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye* : II, 3.

¹⁰⁸⁴ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XVIII, 82, No-788 042; Muhammed, 1971-1980, *Mesâcidü Mısır*: IV, 43.

¹⁰⁸⁵ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

anlamına gelmektedir. Hasan el-Bâşâ'nın tesbitlerine göre, Bahrî Memlûkleri döneminde özellikle ismi *Ali* olan bazı kadılar ve alimler tarafından kullanılıyordu¹⁰⁸⁶.

“*ed-Dünyâ ve 'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilen lakabın bu kısa formu, Memlûk Devleti sultanlarından el-Melik el-Mansûr Ali b. Aybek¹⁰⁸⁷ tarafından kullanılmıştır. Onun, lakabı bu şekli ile kullandığına dair örneklerimizi, adına, üzerinde “*el-Melik el-Mansûr Nûrû'd-Dîn 'Alî bin el-Melik el-Mu'izz Aybek*” lakabları ile, h.655, 656, 657 yıllarında İskenderiye’de, h.657 yılında Kahire’de darbolunan altın sikkelerinde, h.655 ve 657 yıllarında Kahire’de darbolunan gümüş sikkelerinde¹⁰⁸⁸ görmekteyiz.

Nûrû'd-Dünyâ ve 'd-Dîn – نور الدنيا والدين: “*ed-Dünyâ ve 'd-Dîn*” kelimelerine izafe olunarak elde edilmiş lakabın tam formu olan bu sıygası “Dünyanın ve Dinin Nuru” anlamına gelmektedir.

Lakabın bu şekli de yine el-Melik el-Mansûr Ali b. Aybek tarafından kullanılmıştır. Onun lakabın bu tam formunu da kullandığını, adına, üzerinde “*el-Melik el-Mansûr Nûrû'd-Dünyâ ve 'd-Dîn 'Alî bin Aybek*” lakabları ile, h.657 yılında Kahire’de darbolunan gümüş sikkesinde¹⁰⁸⁹ görmekteyiz.

3.128. Hâdim – هادم

“Yıkıcı, Yıkan; Bozan; Tahrip Edici” manasına gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde bazı mürekkep lakapların oluşturulmasında kullanıldığını görmekteyiz:

Hâdimü Buyûti Ehli's-Şirk ve't-Tugyân – هادم بيوت أهل الشرك والطغيان – “Şirk ve Zulüm Ehlinin Evlerini Yıkan” manasına gelen bir lakap olup, Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı olarak düzenlenmiş h.12 Safer 685 tarihli vakıfname’de bulunan “*..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyûti Ehli's-Şirki ve't-Tugyân Seyfü'd-Dünyâ ve 'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-Adli fi'l-Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kıbleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk İskenderü'z-*

¹⁰⁸⁶ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 535-536.

¹⁰⁸⁷ Ebû Şâme, 2002, *er-Ravzateyn*: V, 311; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/1, 296-303.

¹⁰⁸⁸ Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 243; Balog, 1964, *The Coinage*: 78-81.

¹⁰⁸⁹ Balog, 1964, *The Coinage*: 81.

Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fî arzihî ve'l-Bilâdi's-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihi ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Firâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn.."¹⁰⁹⁰ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliye – هادم عكا والبلاد الساحلية: “Akka ve Sahil Bölgesini Yıkan” manasına gelen bir lakap olup, Halep Kalesi'ndeki h.691 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-'Âlim el-'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsîru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Îmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-Îmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Sultânü Cüyûşi'l-Muvahhidîn Nâsîru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikân Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyûşi'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun..”¹⁰⁹¹ lakapları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakabları arasında geçmektedir.

Her iki lakapta, Suriye'deki son Haçlı kalıntılarının el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun tarafından düzenlenen sefer¹⁰⁹² ile temizlenmesi kastedilmektedir.

3.129. Hâzim – هازم

“Galip, Yenen; Hezimete Uğratan” manasına gelen bir lafız olup, Memlûkler döneminde bazı mürekkeb lakapların oluşturulmasında kullanıldığını görmekteyiz:

Hâzimü Cüyûşi'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar – هازم جيوش الفرنج والأرمن والتتار: “Avrupalı, Ermeni ve Tatar Ordularını Hezimete Uğratan” manasına gelen bir lakaptır. Halep Kalesi'ndeki h.691 tarihli kitabede bulunan “..mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melikü'l-Eşref el-'Âlim el-'Âdil el-Gâzî el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Salâhu'd-Dünyâ ve'd-Dîn Evhadü'l-Mülûk Nâsîru'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Îmâdü'd-Devle Rüknu'l-Mille Mücîrü'l-Ümme Zahîrü'l-Hilâfe Nasîrü'l-Îmâme Seyyidü'l-Mülûk ve's-

¹⁰⁹⁰ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

¹⁰⁹¹ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

¹⁰⁹² Bu sefer hakkında ayrıntılı bilgi için, Bkz: Kopruman, 1987, *Mısır Memlûkleri*: 473-474.

Selâtîn Sultânü Cüyüşî'l-Muvahhidîn Nâsîru'l-Hakki bi'l-Berâhîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Mübîdü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Mülhidîn Kâhirü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u 'Abdeti's-Sulbân İskenderü'z-Zamân Fâtihu'l-Emsâr Hâzimü Cüyüşî'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Hâdimü 'Akkâ ve'l-Bilâdi's-Sâhiliyye Muhyî'd-Devleti's-Şerîfeti'l-'Abbâsiyye Nâsîru'l-Milleti'l-Muhammediyye Halîl bin el-Sultân el-Melik Mansûr Kalavun.."¹⁰⁹³ lakablar silsilesinde, el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Hâzimü Cuyüşî'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar – هازم جيوش الأرمن والفرنج والتتار – “Ermeni, Avrupalı ve Tatar Ordularını Hezimete Uğratan” manasına gelen bir lakap olup, Ravza adasında bulunan Kayıtbay Camiisine arazi ve giderlerin karşılanması hakkında düzenlenmiş h.15 Zilhicce 895 tarihli vakıfname’de bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâm el-'Âdil el-Gâzi el-Mücâhid el-'Âmil el-'Âlim Zillullâhi'l-memdûd 'ale'l-'âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn ve İmâmü'l-Mukaddimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Munsîfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâmi'u'l-Bugâti ve'l-Mu'anidîn Kâsimu'z-Zenâdikati ve'l-Mülhidîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâmi'u Dâbiri'l-Müfsidîn Kehfü'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zuhrü'l-Erâmili ve'l-Yetâmî ve'l-Muhtâcîn Kenzü'z-Zu'afâi ve'l-Munkatî'in Melâzü'l-Gurabâ Habîbü'l-Evliyâi ve's-Sâlihîn Mevlâyü'n-Ni'm Hâizü Menkabeteyi's-Seyf ve'l-Kalem Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Fâtihu'l-Emsâr Câmi'u züyûli'l-füccâr fî sâiri'l-aktâr Hâzimü Cüyüşî'l-Ermeni ve'l-Frenci ve't-Tatar İskenderü'z-Zamân Mu'linü Kelimeti'l-İmâni bi'l-'Adli ve'l-İhsân Mümellikü Ashâbi'l-Esirreti ve't-Tuhûti ve't-Ticân Mâhî Ehli'z-Zulmi ve'l-'Udvân Zillullâhi'l-Vârifi ve ni'metihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf ve Nâsîru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâ' bi tafzîlihi ve lâ Muhâlif Hâmîyü'l-Kıbleteyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameuni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”¹⁰⁹⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay'ın lakapları arasında geçmektedir.

3.130. el-Hümâm – الهمام

“Alicenap, Yüce Gönüllü; Cömert; Cesur; Yiğit; Arslan” gibi manalara delalet eden bir lafız olup, Memlûkler döneminde “el-Elkâbü'l-Fürû' el-Müfrede” den birisi olarak tasnif olunduğunu ve kılıç erbabı devlet adamları hakkında¹⁰⁹⁵ kullanıldığını görmekteyiz.

¹⁰⁹³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 107, No-4957.

¹⁰⁹⁴ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 481.

¹⁰⁹⁵ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'şâ*: VI, 34; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l- İslâmiyye*: 537.

Lakabın kullanıldığını gördüğümüz yerlere örnek olarak; Bîmâristân el-Mansûrî ile alakalı olarak düzenlenmiş h.12 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan “..mevlânâ es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Câmi'u Şemli'l-İslâm Nâsıru Kelimeti'l-Îmân Kâmi'u Abdeti's-Sulbân Müzelzilü Kavâ'idi'l-Evsân Hâdimü Büyüti Ehli'ş-Şirki ve't-Tugyân Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü Mülûki ve's-Selâtîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Muhyi'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Sâhibü'l-Kibleteyn Sultânü Bilâdillâh Hâfizu 'İbâdillâh Salâhu'l-Cumhûr Mâlikü'l-Bilâdi ve'l-Ekâlîmi ve's-Sugûr Vârisü'l-Mülk Sultânü'l-‘Arabi ve'l-‘Acemi ve't-Türk İskenderü'z-Zamân Sâhibü'l-Kırân Fâtihu'l-Emsâr Mübîdü'l-Frenci ve'l-Ermeni ve't-Tatar Mâhî mâ li'z-zulmi mine'z-Zulm Müzîlü'l-Fesâd ve Mâni'u Erbâbi't-Tühm Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti elletî hiye hazâinullâhi fi arzihî ve'l-Bilâdi'ş-Şâmiyyeti'l-Muhavvetati bi kelâmihî ve havtihi ve'l-Kerekiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'l-Hicâziyyeti ve gayri zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”¹⁰⁹⁶ ve h.21 Safer 685 tarihli vakıfname'de bulunan “..mevlânâ ve seyyidinâ es-Sultânü'l-A'zam es-Seyyidü'l-Ecell el-Melik el-Mansûr el-‘Âlim el-‘Âdil el-Kâfi el-Kâfil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Hümâm Gıyâsü'l-Enâm Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâmi'u'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Muhyi'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Melikü'l-Berreyn Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn Ebû'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Sultânü'd-Diyâri'l-Mısriyyeti ve'l-Bilâdi'ş-Şâmiyyeti ve'l-Kerekiyyeti ve'ş-Şevbekiyyeti ve'l-Fırâtiyyeti ve'd-Diyâri Bekriyyeti ve mâ enzâfe ilâ zâlike mine'l-bilâdi ve'l-ekâlîmi ve'l-kalâ'i ve'l-husûn..”¹⁰⁹⁷ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında; h. 7 Zilkade 759 tarihli vakıfname'de bulunan “..el-Mücâhidü el-Murâbitü el-Leysî el-Hümâmî..Kâmi'u'l-Murâi ve'l-Mülhidîn Muhyî'l-‘Adli fî'l-‘Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn.. ve Nâsıru dînihi ellezî kuti'ti'l-ârâe bi tafzilihi fe Lâ Muhâlif Ebî'l-Mehâsin..ibn mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfî'l-‘Âli el-Mevlevî es-Sultânî es-Sa'îdî eş-Şehîdî el-Melikî en-Nâsırî Vâlidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebû'l-Me'âlî Muhammed.. ibn mevlânâ el-Makâmü'l-A'zam eş-Şerîfî'l-‘Âli el-Mevlevî es-Sultânî es-Sa'îdî eş-Şehîdî el-Melikî el-Mansûr es-Seyfî Muktali'u'l-Kilâ'i min eydiyi'l-kâfirîn..

¹⁰⁹⁶ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 333.

¹⁰⁹⁷ Emin, 1977, *Vesâiku Vakf*: 385.

Kalavun es-Sâlihî..”¹⁰⁹⁸ lakabları silsilesinde, el-Melik en-Nâsır Hasan b. Kalavun’un lakabları arasında geçmesi örnek olarak gösterilebilir.

Mezkur lakabın mürekkebe şekilde kullanıldığını tesbit ettiğimiz bir de örneğimiz mevcuttur:

el-Hümâm el-Mukaddem – **الهمام المقدم**: “Cesur Önder” manasına gelen bu lakap, İbnü’l-Cey’ân’ın, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın h.882 senesinin 30 Cemaziyelevvel’inde teftiş amaçlı Kuzey Suriye seferini kaleme aldığı el-Kavlü’l- Mustazraf fî Seferi Mevlânâ el-Melik el-Eşref isimli eserinin mukaddimesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-İmâmü’l-A’zam el-Hümâmü’l-Mukaddem Âhiru’l-Mülûk ‘alâ el-ıtlâk ve’t-tahkîk Câmî’u eşâtî’l-fezâil ve’l-fevâzil Hâvîyü’l-mehâsin ve’l-meâsir Men hassahullâhi minhü bi hüsnî’l-yakîn Hâmîyü Havzeti’d-Dîn Hâdimü’l-Harameyni’ş-Şerîfeyn el-Müstagnî ‘ani’l-itnâb fî’l-elkâb es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”¹⁰⁹⁹ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’a atfettiği lakaplar arasında geçmektedir.

3.131. Vârisü’l-Mülk – وارث الملك

“Devletin Varisi” manasına gelen bir lakaptır. el-Kalkaşandî tarafından sultanlığa ait el-elkâbü’l-mürekkebe’den birisi¹¹⁰⁰ olarak tasnif olunmuştur. Hasan el-Bâşâ’nın tesbitlerine göre, mezkûr lakab, Kâra Mescidi’nin h.664 tarihli kitabesinde el-Melik ez-Zâhir Baybars’a itlak olunmaktadır¹¹⁰¹. Bahsi geçen lakabı, Kârâ Camii’nin h.664 senesi Zilhicce ayı tarihli teccid kitabesinde bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Melik ez-Zâhir el-‘Âlim el-‘Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Muzaffer el-Mansûr Rüknu’d-Dünyâ ve’d-Dîn Sultânü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Seyyidü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn İskenderü’z-Zamân Sâhibü’l-Kırân Hâdimü’l-Harameyn Melikü’l-Kibleteyn Vârisü’l-Mülk Sultânü’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ve’t-Türk Ebî’l-Feth Baybars es-Sâlihî..”¹¹⁰² lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Baybars el-Bundukdârî’nin lakabları arasında görmekteyiz.

Lakabın Memlûk Devleti sultanları tarafından kullanılmaya devam edilmesine dair örneklerimiz mevcuttur. Bu örneklerimiz:

el-Melik el-Mansûr Kalavun tarafından Kahire’de yaptırılan türbe, bîmâristân ve medreseden müteşekkil külliyeinin h.684 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve

¹⁰⁹⁸ Zağlûl, 1977, *Medresetü es-Sultan Hasan*: Vesika-I.

¹⁰⁹⁹ İbnü’l- Cey’ân, 1984, *el-Kavlü’l-Mustazraf*: 45.

¹¹⁰⁰ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu’l-A’şâ*: VI, 75.

¹¹⁰¹ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l- İslâmiyye*: 538.

¹¹⁰² Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XII, 102-103, No-4554.

mevlânâ es-Sultânü'l-A'zam el-Melik el-Mansûr el-Âlim el-Âdil el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mücâhid el-Mansûr Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Sultânü'l-Arz zâti't-tûli ve'l-'arz Melikü'l-Basîta Sultânü'l-'Irâkeyn ve'l-Mısreyn Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acem Sâhibü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn (okunamayan kısım) Evhadü'l-Mülûki'l-'Asriyye Sâhibü'd-Diyâri'l-Mısriyye (okunamayan kısım) Kenzü'l-'Uffâti ve'l-Munkatî'in Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Seyfü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kalavun es-Sâlihî Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn..”¹¹⁰³ lakabları sisliesinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun’un lakapları arasında;

el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından vakfedilen el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş h. 25 Zilhicce 881 tarihli vakıfnamesinde bulunan “..mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam Zillullâhi fi'l-Âlem es-Sultân el-Mâlik el-Melikü'l-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Muhyî'l-'Adli fi'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâhiru'l-Havârici ve'l-Mülhidîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Hâmîyü Havzeti'd-Dîn Câmî'u Kelimeti'l-İmân Kâmi'u 'Abdeti'l-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdi ve'l-'âkif ve Nâsiru Dînihi ellezî kuti'ati'l-ârâü bi tafzîlih ve Lâ Muhâlif Ebû'n-Nasr Kayıtbay..”¹¹⁰⁴ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kayıtbay’ın lakabları arasında;

el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî zamanında düzenlenen h.907 senesi Şaban ayının başları tarihli bir iskat ve temlik vesikasında bulunan “..mevlânâ es-Sultân el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam ve'l-Melikü'l-Mükerrem el-Mâlik el-Melik el-Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyi'l-'Adli fi'l-Âlemîn Munsifu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâtilü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mübîdü't-Tugâti ve'l-Mârikîn Kâhirü'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Câmî'u'l-Kelimeti'l-İmân Kâmi'u'l-'Abdeti's-Evsân Vârisü'l-Mülk Seyyidü Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Zillullâhi'l-Vârifî ve Ni'metühü's-Sâbigati li'l-Bâdi ve'l-'Âkif ve Nâsiru dînihi ellezî kuti'ati'l-Ârâ' bi tafzîlihi ve lâ muhâlif Melikü'l-Berreyn ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn hüve Ebû'n-Nasr Kansu..”¹¹⁰⁵ ve Ravza adasındaki kasr ve camii için düzenlenmiş h.18 Rebiülahir 922 tarihli vakıfname’de bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü's-Şerîf el-İmâmü'l-A'zam el-Melikü'l-Mükerrem es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-

¹¹⁰³ Combe ve diğerleri, 1931-1991, *Repertoire*: XIII, 36, No-4852.

¹¹⁰⁴ Emin, 1975.

¹¹⁰⁵ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 409-410.

Eşref Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Kâtîlü'l-Kefereti ve'l-Müşrikîn Mühlikü'l-Cebâbireti ve'l-Mu'tedîn Kâhîru'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Kâtî'u Dâbiri'l-Müfsidîn Muzhîru'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Eşrefü'l-Meliki'l-'Âdilîn Kehfî'l-Fukarâi ve'l-Mesâkîn Zıllullâhi'l-vâriî ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-'âkîf Bâsîtu Besâti'l-'Adli fî'l-Ümem Sâhibü's-Seyf ve'l-Kalemi ve'r-Râyeti ve'l-Bendi ve'l-'Alem Vârisü'l-Mülk Seyyidü'l-Mülûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi ve't-Türk Melikü'l-Berreyni ve'l-Bahreyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Ebû'n-Nasr Kansu el-Gûrî.."¹¹⁰⁶ lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin lakabları arasında geçmesi gösterilebilir.

3.132. Vâlidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn – والد الملوك والسلاطين

“Meliklerin ve Sultanların Babası” manasına gelen bir lakaptır. h.13 Muharrem 721 tarihli vakıfnamede bulunan “..veledü mevlânâ es-Sultân el-Ecell es-Sa'îd eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfî'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Vâlidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Kalavun es-Sâlihî..”¹¹⁰⁷, h.10 Cemaziyelahir 724 tarihli vakıfnamede bulunan “..ibnü mevlânâ es-Seyyid el-Ecell es-Sultân es-Sa'îd eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfî'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Vâlidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî..”¹¹⁰⁸ ve h.10 Cemaziyelevvel 726 tarihli vakıfnamede bulunan “..veledü mevlânâ es-Seyyid el-Ecell es-Sultân es-Sa'îd eş-Şehîd el-Melik el-Mansûr Seyfî'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-'Adli fî'l-'Âlemîn Vâlidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn Ebî'l-Muzaffer Kalavun es-Sâlihî Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn..”¹¹⁰⁹ lakab silsilelerinde, el-Melik el-Mansûr Kalavun'a itlak olunan bir lakabdır.

3.133. Vâlidetü'l-Melik el-Mansûr Halil – والدة الملك المنصور خليل

“el-Melik el-Mansûr Halil'in Annesi” anlamına gelen bir lakab olup, Şeceretü'd-Dürr'ün saltanat görevinde bulunduğu esnada bu lakabı kullandığını, adına, üzerinde “Meliketü'l-Müslimîn Vâlidetü el-Melik el-Mansûr Halîlü Emîri'l-Mü'minîn es-Sâlihiyye el-Musta'samiyye” lakabları ve nisbeleri ile, h.648 senesinde Kahire'de darbolunan altın ve gümüş sikkesinde¹¹¹⁰ ve türbesinin h.648 senesine tarihlenen inşa kitabesinde bulunan “..es-Setrî'r-Refî' ve'l-Hicâbü'l-Münî' İsmetü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Vâlidetü el-Melik el-Mansûr

¹¹⁰⁶ Ali, 1956, *Dirâsât Târihiye*: II, Vesika-3.

¹¹⁰⁷ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 17-18; İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebîh*: II, 333-356.

¹¹⁰⁸ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 41-42; İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebîh*: II, 357-385.

¹¹⁰⁹ Emin, 1982, *Vesâiku Vakf*: 99-100; İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebîh*: II, 427-448.

¹¹¹⁰ Balog, 1964, *The Coinage*: 71-72.

Halil bin mevlânâ es-Sultân el-Melik es-Sâlih Necmü'd-Dîn Ebî'l-Feth Eyyûb.."¹¹¹¹ lakabları silsilesinde, kendisine atfolunan diğer lakablarıyla birlikte görmektediriz.

3.134. Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr – واهب الممالك والأقاليم والأمصار

“Memleketlerin Bölgelerin ve Ülkelerin İhsanda Bulunanı” manasına gelen bir lakap olup, h.825 senesinde el-Melik el-Eşref Barsbay ile Floransa kralı arasında gerçekleşen bir yazışmada bulunan “..es-Sultânü'l-A'zam el-Mâlik el-Melik el-Eşref es-Seyyidü'l-Ecell el-Âlim el-Âdil el-Mücâhid el-Murâbit el-Müsâgir el-Müeyyed el-Muzaffer el-Mansûr Seyfû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-Zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Bugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Huccetü'l-Hakk 'ale'l-Halk İskenderü'z-Zamân Nâşiru Livâi'l-İhsân Melikü Ashâbi'l-Menâbiri ve't-Tuhûti ve't-Ticân Melikü'l-Berreyn Sâhibü'l-Kibleteyn Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi fi'l-Arzihi el-Kâim bi Sünnetihi ve Farzihi Sultânü'l-Basîta Müemminü'l-Arzi'l-Muhîta İmâmü'l-Müttâkîn Seyyidü'l-Mülûki ve's-Selâtîn Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn Ebû'n-Nasr Barsbay..”¹¹¹² lakabları silsilesinde, el-Melik el-Eşref Barsbay'ın lakapları arasında ve Beytü'l-Mâl'den yapılan bir mülk satışına dair h.12 Safer 868 tarihli bir vesikada bulunan “..vekîlü mevlânâ eş-şerîf el-İmâmü'l-A'zam Sultânü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn Muhyî'l-Adli fi'l-Âlemîn Munsıfu'l-Mazlûmîn mine'z-zâlimîn Kâmi'u'l-Havârici ve'l-Mütemerridîn Vârisü'l-Mülk Melikü Mülûki'l-Arabi ve'l-Acemi ve't-Türk Mübîdü't-Tugâti ve'l-Küffâr Vâhibü'l-Memâliki ve'l-Ekâlîmi ve'l-Emsâr Nâsiru Livâi'l-Adli ve'l-İhsân Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn Zillullâhi'l-Vârifi ve rahmetihi's-sâbigati li'l-bâdî ve'l-âkîf el-Mâlik el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Hoşkadem..”¹¹¹³ lakabları silsilesinde, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in lakapları arasında geçmektedir.

3.135. el-Veri' – الورع

“Müttaki; Allahtan Korkan; Dindar; Dikkatli; Çekingen; Harama-Helale Dikkat Eden” gibi manalara delalet eden bir lafızdır. el-Kalkaşandî tarafından, el-elkâbü'l-müfrede'den olarak tasnif olunmuş ve genellikle tasavvuf ehli tarafından kullanılan bir lakap olup, dindar olmaları halinde bazen de kalem ve kılıç ehli şahıslar tarafından da kullanılmakta¹¹¹⁴ olduğu belirtilmiştir.

¹¹¹¹ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: 111-112.

¹¹¹² Osman, 1977, *el-Âsârü'l-Mimâriyye*: 34.

¹¹¹³ Emin, 1981, *Fihristü Vesaik*: 367.

¹¹¹⁴ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l-A'sâ*: VI, 34.

Hasan el-Bâşâ, Memlûk devlet adamları tarafından bu lakabın kullanılmasını “..dindarlık ve takva ile karakterize edilerek, haklarında oluşabilecek şüpheleri engelleme arzusu olabileceği..”¹¹¹⁵ şeklinde değerlendirmektedir.

Lakabın, Memlûk Devleti sultanlarından el-Melik el-Eşref Kayıtbay tarafından da kullanıldığını, türbesinin h.877 tarihli inşâ kitabesinde bulunan “..seyyidinâ ve mevlânâ el-Makâmü’ş-Şerîf es-Sultân ez-Zâhid el-‘Âbid el-‘Âlim el-‘Âdil fî ahkâmihi el-Veri’ el-Müteverri’ es-Sâim el-Kâim bi hudûdillâh et-Tâbi’u Sünneti Resûlillâh et-Tâlî Kitâbillâh el-Hâc ilâ Beytillâhi’l-Harâm ez-Zâir Kabri Resûlillâhi ‘aleyhi efzalü’s-salâti ve’s-selâm el-Mücâhidü fî Sebîlillâh Seyyidü’l-Mülûki ve’s-Selâtîn Ebû’l-Fukarâi ve’l-Mesâkîn el-Mücâhid el-Murâbit el-Müeyyed el-Mansûr es-Sultân el-Mâlik el-Melik el-Eşref Ebû’n-Nasr Kayıtbay..”¹¹¹⁶ lakapları silsilesinde görmekteyiz.

¹¹¹⁵ el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü’l- İslâmiyye*: 540.

¹¹¹⁶ Nuvaysır, 1975, *Münşeât*: 232.

4. MEMLÛK DEVLETİNDE SULTANLARIN KÜNYELERİ

Arapça “كنى=Kenâ” : “imâ etme” fiilinin masdarı olan “الكنية=el-Künye” kelimesi, lügatte “tazim veya alâmet olarak şahıs ile alakalandırılan bir isim” manasına gelmekte olup, babalık veya annelik durumlarının öne geçirilmesidir. Künyelendirme, “Eb, Ümm, İbn ve Bint” lafızlarıyla yapılmaktadır. el-Kalkaşandî, Araplar için bir şahsı ifade etmenin künye ile tamamlandığını, hatta Arapların hayvanları bile muhtelif künyeler ile isimlendirdiklerini, mesela arslan için *Ebî'l-Hâris*; horoz için *Ebî Süleyman*; tavuk için *Ümmü Hafsa* gibi künyeler kullandıklarını belirtmektedir¹¹¹⁷. Yine o devirlerde, fazîlet sahibi olanlara ve insanlar arasında üstün bir konumda bulunanlara künye ile hitab etmenin edepten sayıldığını görmekteyiz¹¹¹⁸.

Memlûk sultanlarının, muhtelif künyeler kullandıkları görülmektedir. Dönemin anlayışını bize yansıtmaları bakımından, el-Aynî'nin el-Seyfî'l-Mühenned fî Sîreti'l-Melik el-Müeyyed isimli eserinde el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin künyesini aktardığı kısım dikkate şayandır. O, mezkûr eserinde, melik ve sultanların künye kullanma anlayışlarının geleneksel künyelenmeden farklı olarak, manası bakımından *iyimserlik* içeren lafızlara künye yaptıklarını; künyenin Allah tarafından bir ilham olduğunu; sırrının bilahare künye sahibinde tezahür ettiğini; mesela, el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın kendisine künye olarak *Ebû'l-Feth* yani “Fetihlerin Babası”nı seçtiğini ve döneminde pek çok fetihlerin gerçekleştiğini; el-Melik ez-Zâhir Berkûk'un *Ebû Sa'id* yani “Mes'ud olanın Babası” künyesini seçtiğini ve ömrünün sonuna kadar kendisinin daima mesud olduğunu; nasıl bir oğul babasının bir cüz'ü ise, bir sultanın künye olarak seçtiği lafzın da sultanın bir cüz'ü¹¹¹⁹ olduğunu anlatır. el-Aynî'nin bu anlatımlarından, sultanların künyelerini seçerlerken evladlarına künyelenmeyi tercih etmekten çok, kendilerine *uğur* getireceğini düşündükleri lafızlara künye yaptıkları anlaşılmaktadır.

¹¹¹⁷ el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'sâ*: V, 405. Arap kültüründe hayvanlara ve diğer bazı ilginç şeylere verilen künyelere dair Bkz: Dozy, R. (1881). *Supplément aux Dictionnaires Arabes* (1. bs.). Leyde: E.J. Brill: I, 3-7; Kavak, F. (2013). Arap Kültüründe Künyeleme Geleneği ve Çöl Faunası Üzerindeki Yansımaları. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXII (2), 111-149. <http://dergipark.gov.tr/uluidf/issue/13508/163424>.

¹¹¹⁸ en-Nevevî, 1971, *el- Ezkâr*: 251; Çağmar, M. E. (2003). Araplarda Ad Koyma. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, III (8), 91-105.

¹¹¹⁹ el- Aynî, 1966–1967, *es-Seyfî'l- Mühenned*: 59-63.

4.1. Ebû'l-Cûd

Arapça “İyi olmak, iyileşmek; Bol bol vermek, Cömert olmak; Bağışlamak, İlane etmek; Kendini feda etmek” gibi anlamlara gelen “جود=Cûd” kökünden türemiş bir kelime olan “الجود=el-Cûd” kelime anlamı olarak “Eli açık, Cömert” anlamlarına gelmektedir.

Memlûk sultanlarından el-Melik es-Sâlih Emir Hac Haccî b Şaban b. El-Emced Hüseyin b. Muhammed b. Kalavun tarafından kullanılan¹¹²⁰ ve “Cömertlerin, Asil kişilerin Babası” olarak anlamlandırabileceğimiz “Ebû'l-Cûd” künyesi ile ifade edilmek istenen haslet, İslam dininin bir müslümanın sahip olması gereken en temel özelliklerinden birisi olan cömertlik erdemine sahip olmaktır¹¹²¹. İmâm Gazâlî servet ve cömertlik (cûd) kavramlarını:

“..Servet, bir hikmet ve maksat uğruna yaratılmıştır. Bu da halkın ihtiyacına faydalı olmasıdır. Serveti, yaratıldığı gaye uğrunda güzelce sarf etmek mümkün olduğu gibi, onu yaratıldığı gaye uğrunda harcamayıp tutmak da mümkündür. Ayrıca servette adilâne bir hükme varıp, sarfı gereken yerde sarf etmek ve sarf edilmemesi gereken yerde serveti tutmak da mümkündür. Buna göre sarf edilmesi gereken yerde sarf etmemek cimrilik, sarf edilmemesi gereken yerde sarf etmek de israftır. Bunların ortasını bulmak ise makbuldür.. Şeriat ve mürüvvet borçlarını aştıktan sonra infak eden kimselere Cevvâd denir. Bu, Cûd'un dereceleri de hudutsuzdur. İnsanlar birbirinden daha çok cömerttir. Az olsun, çok olsun, borcun dışında ikram ve yardım cömertliktir.. İnsanoğluna Cûd vasfını nisbet etmek mecazidir..”¹¹²²

şeklinde açıklamaktadır.

Kıyası el-Cûd yani cömertlik, bir kişinin Cenâbı Allah'ın nasib ettiği zenginlikleri, sadece Allah'ın rızasını gözeterek, dünyevi ve hatta uhrevi hiçbir karşılık beklemeden yaratılmışlar için sarfetmesidir.

4.2. Ebû's-Sa'âdet

Arapça “Uğur, talih, şans, iyi baht; neşe dolu, başarılı; mutlu, mesud” gibi anlamlara gelen “سعادة=Sa'âdet” ismi ile kurulan bu künye, “Mutlulukların, iyi talihlerin Babası” anlamına gelmektedir. Künye ile hem bu dünya işleri ile alakalı hem de ahiret işleri ile alakalı olarak saadetler kastedildiği düşünülebilir. Memlûk sultanlarından el-Melik en-Nâsır Ferec b.

¹¹²⁰ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: III/2, 439; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/2, 285.

¹¹²¹ Cezâirî, E. C. (1984). *'Akîdetü'l-Mü'min* (1. bs.). (B. A. Bilgiç, Çev..) İstanbul: Ser Yayın: 56-60, 148, 300, 450-454.

¹¹²² İmâm Gazâlî, Z.-D. (1974-1975). *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn* (3. bs.). (A. Serdaroğlu, Çev.) İstanbul: Bedir Yayınevi: III, 573-576.

Berkük¹¹²³; el-Melik el-Muzaffer Ahmed b. Şeyh¹¹²⁴; el-Melik es-Sâlih Muhammed b. Tatar¹¹²⁵; el-Melik el-Mansur Osman b. Çakmak¹¹²⁶; el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kayıtbay¹¹²⁷ bu künyeyi kullanmışlardır.

4.3. Ebû'l-‘İzz

Arapça “Kudret, İzzet, Güç, Kuvvet; Saygınlık, Hürmet, İtibar, Şöhret, Ün, Şeref, Onur; Gurur” anlamlarına gelen “عز=’izz” kelimesi ile kurulan bu künye “Kudretin, İtibarın Babası” gibi anlamlara gelmektedir. Memlûk sultanlarından el-Melik el-Mansur Abdülaziz b. Berkük¹¹²⁸ bu künyeyi kullanmıştır.

4.4. Ebû'l-Feth

Arapça “Açma; Başlama, İlk kez yapma; Zafer, Fetih; Yardım, Rızık” anlamlarına gelen “فتح=feth” kelimesi ile kurulan bu künye “Fetihin, Zaferin Babası; Cihangir” gibi anlamlara gelmektedir.

Memlûk sultanlarından el-Melik ez-Zâhir Baybars’ın bu künyeyi kullandığını¹¹²⁹ görmekteyiz. Onun bu künyeyi kullandığını, el-Makrizî’nin h.663 senesi hadiselerini aktarırken kaydettiği Kaysâriye’nin fethinde görev yapan mücahid emirler için yazılan temliklerin nüshasında¹¹³⁰, yine el-Makrizî’nin h.666 senesi hadiselerini aktarırken kaydettiği Safed Kalesi surlarında bulunan inşa kitabesinde¹¹³¹ görmekteyiz.

¹¹²³ el-Makrizî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: III/3, 959; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: II, 50; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: I/2, 536. el-Melik en-Nâsır Ferec b. Berkük’un “*Ebû’s-Sa’âdât*” künyesini kullandığını, h.801-810 yılları arasında Kahire, İskenderiye, Halep ve Trablus’ta adına darbolunan altın sikkelerde de görmekteyiz, Bkz: Balog, 1964, *The Coinage*: 276-295.

¹¹²⁴ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü’s-Sâfi*: I, 314-317; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: II, 63. el-Muzaffer Ahmed b. Şeyh’in “*Ebû’s-Sa’âdât*” künyesini kullandığını, h.824 senesinde adına Kahire’de darbolunan altın ve Şam’da darbolunmuş tarihi belli olmayan bakır sikkesinde de görmekteyiz, Bkz: Balog, 1964, *The Coinage*: 307-308.

¹¹²⁵ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: II, 76.

¹¹²⁶ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: II, 301. el-Mansur Osman b. Çakmak’ın “*Ebû’s-Sa’âdât*” künyesini kullandığını, Kahire’de darbolunan tarihi belirsiz ve h.857 senesinde darb yeri belirsiz altın sikkeleri ile Halep’te darbolunan tarihsiz bir bakır sikkesinde görmekteyiz, Bkz: Balog, 1964, *The Coinage*: 328-329.

¹¹²⁷ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: III, 306; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü’z-Zeheb*: X, 14; İbn Tulun, 1998, *Müfâkehetü'l-Hillân*: 138. en-Nâsır Muhammed b. Kayıtbay’ın “*Ebû’s-Sa’âdât*” künyesini kullandığını, h.902’de Dimaşk’ta ve h.904’te Kahire’de darbolunan altın, h.902’de Kahire’de darbolunan gümüş ve darb tarihi ve yeri belirsiz bakır sikkelerinde görmekteyiz, Bkz: Balog, 1964, *The Coinage*: 361-366.

¹¹²⁸ el-Makrizî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: IV/1, 1; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai’u’z-Zuhur*: I/2, 735; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü’s-Sâfi*: VII, 272-274.

¹¹²⁹ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü’s-Sâfi*: III, 447.

¹¹³⁰ el-Makrizî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: I/2, 530-534.

¹¹³¹ el-Makrizî, 1956-1973, *Kitabü’s-Sülûk*: I/2, 563.

el-Melik ez-Zâhir Baybars'tan sonra bu küneyi, el-Melik el-Mansur Kalavun¹¹³² kullanmıştır. Onun bu küneyi kullandığına dair örneğimiz, el-Melik el-Mansûr Kalavun ile Akka Frenkleri arasında h.672 senesi R.Evvel ayının 5.inde imzalanan Hüdne vesikasında¹¹³³, el-Mansûr Kalavun'un lakapları arasında geçmektedir.

Bu küneyi kullanan bir diğer Memlûk sultanı, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun olmuştur. Onun, bu küneyi kullandığını 13 Muharrem 721 tarihli vakıfname'de¹¹³⁴, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un lakapları silsilesinde görmekteyiz.

Bu küneyi kullanan diğer bir Memlûk sultanı el-Melik ez-Zâhir Tatar¹¹³⁵ olmuştur. Onun bu küneyi kullandığını, h.824 senesinde darbolunmuş darb yeri belirsiz bir gümüş sikkesinde¹¹³⁶ görmekteyiz.

Bu küneyi kullanan diğer bir Memlûk sultanı ise, el-Melik el-Müeyyed Ahmed b. Aynal¹¹³⁷ olmuştur. Onun bu küneyi kullandığı, adına h.865 senesinde Kahire'de darbolunan altın sikkesinde¹¹³⁸ ve darb yeri ve tarihi belirsiz bir gümüş sikkesinde¹¹³⁹ görmekteyiz.

4.5. Ebû'l-Fütûhât

Arapça “Açma; Başlama, İlk kez yapma; Zafer, Fetih” anlamlarına gelen “فتح=feth” kelimesinin çoğulu “فتوح=fütûh”un da çoğulu olan “فتوحات=fütûhât” kelimesi ile kurulan bu künye “Fetihlerin, Zaferlerin Babası; Cihangir” gibi anlamlara gelmektedir.

İbn İyâs'ın kaydettiğine göre el-Melik ez-Zâhir Baybars'ın künyesi “أبو الفتوحات=ebû'l-fütûhât”¹¹⁴⁰ idi.

4.6. Ebû'l-Fidâ'

Arapça “Kendini, canını, hayatını biri ya da bir şey için feda eden; Fidyeye, Kurban; Fedâi” gibi anlamlara gelen “فداء=fidâ' ” kelimesi ile oluşturulan “أبو الفداء=ebû'l-fidâ' ”

¹¹³² İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/1, 347; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: VII, 715. İbnü'l-İmâd eserinde “*Ebû'l-Me'âli*”yi el-Mansûr Kalavun'un kullandığı diğer bir künyesi olarak kaydetmiştir, Bkz: İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: VII, 715.

¹¹³³ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 985-997, Mülhak Rakam-8.

¹¹³⁴ İbn Habîb, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebîh*: II, 346.

¹¹³⁵ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/2, 572; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIV, 35; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 397-405. İbn İyâs, ez-Zâhir Tatar'ın künyesini “*Ebû Sa'îd*” olarak kaydetmiştir, Bkz: İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 70.

¹¹³⁶ Balog, 1964, *The Coinage*: 309.

¹¹³⁷ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 188; İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 369.

¹¹³⁸ Balog, 1964, *The Coinage*: 338-339.

¹¹³⁹ Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 268.

¹¹⁴⁰ İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/1, 308.

künyesi, “Her şeyini feda etmeye, şehid olmaya hazır askerlerin babası” anlamına gelmektedir.

Bu nisbenin, Memlûk sultanlarından el-Melik es-Sâlih İsmail b. Muhammed b. Kalavun tarafından¹¹⁴¹ kullanıldığını görüyoruz.

4.7. Ebû'l-Fazl

“Erdem, İyilik, Fazilet, Üstünlük, Ayrıcalık; Karşılıksız ihsanda bulunan” gibi anlamları olan “الفضل=*el-fazl*” kelimesi ile oluşturulan “ابو الفضل=*ebû'l-fazl*” , “Erdemin, İyiliğin Babası, Erdemli; Ulu; Faziletli; İnyet sahibi” anlamına gelmektedir.

Bu nisbe, h.807-833 arasında bulunduğu hilafet görevi esnasında, h.815 senesinde Memlûk sultanlığını da yapmış olan Abbasi halifesi el-Müsta'in Billah Ebû'l-Fazl el-'Abbas b. el-Mütevekkil 'Alâllah Muhammed¹¹⁴² tarafından kullanılmıştır. Onun bu künyeyi kullandığı, saltanat makamında bulunduğu esnada h.815 senesinde Kahire ve Dımaşk'ta adına darb olunan altın ve gümüş sikkelerde de¹¹⁴³ görülmektedir.

4.8. Ebû'l-Mehâsin

“Güzellikler, Hoş şeyler; Yararlar, Faydalar, Çıkarlar; Salih ameller; ” gibi anlamlara gelen “محاسن=*mehâsin*” kelimesi ile oluşturulan ve “Güzelliklerin, Salih amellerin; Muvaffakiyetlerin; Zerafetin Babası” anlamlarına gelen bir künyedir.

Memlûk sultanlarından el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed b. Kalavun tarafından, Kahire'deki mescid, cami ve medreselerin onarımı ile alakalı 15 Rebûlahir 760 tarihli vakıfnamesinde¹¹⁴⁴, onun bu künyeyi kullandığı görülmektedir. Ayrıca, el-Melik el-'Aziz Yusuf b. Barsbay tarafından da¹¹⁴⁵ kullanılmıştır. Onun bu künyeyi kullandığı, h.84? senesinde Kahire'de¹¹⁴⁶ ve h.84? senesinde darb yeri belirsiz¹¹⁴⁷ olan adına darb edilmiş altın sikkelerinde görülmektedir.

¹¹⁴¹ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: II, 425; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/1, 497.

¹¹⁴² el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/1, 214-243; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: II, 507; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/2, 823; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VII, 60-64.

¹¹⁴³ Balog, 1964, *The Coinage*: 296-298.

¹¹⁴⁴ İbn Habib, 1976-1986, *Tezkiretü'n- Nebîh*: III, 386.

¹¹⁴⁵ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/3, 1053; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XV, 3; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 190; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: XII, 202.

¹¹⁴⁶ Balog, 1964, *The Coinage*: 319.

¹¹⁴⁷ Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 270.

4.9. Ebû'l-Me'âlî

“Onur; Yüce Şan; Prestij; Şeref; Asalet; Ululuk; Büyüklük; Görkem; Mutluluk” gibi anlamlara gelen “مَعْلَاة=ma'lât” kelimesinin çoğulu olan “مَعَالِي=me'âli” ile oluşturulan ve “Yüceliklerin, Onurun, Asaletin, Mutlulukların Babası” anlamına gelen bir künyedir.

Memlûk sultanlarından el-Melik es-Sa'îd Muhammed Berke Han b. Baybars¹¹⁴⁸, el-Melik el-Mansûr Kalavun¹¹⁴⁹, el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun¹¹⁵⁰, el-Melik en-Nâsır Ahmed b. Muhammed b. Kalavun¹¹⁵¹, el-Melik en-Nâsır Hasan b. Muhammed b. Kalavun¹¹⁵², el-Melik el-Mansûr Muhammed b. El-Muzaffer Hacı b. En-Nasır Muhammed b. Kalavun¹¹⁵³ bu künyeyi kullanmışlardır.

4.10. Ebû'l-Muzaffer

Arapça “Galibiyet kazandırmak, Zafer bahşetmek, Muzaffer kılmak” anlamlarına gelen “ظَفْرٌ=Zaffera” fiilinin ism-i mefulü olan ve “Utkan; Zafer kazanmış; Şerefli, Onurlu, Asil soydan gelen; Yeğîn, Üstün, Güçlü; Galib, Muzaffer” gibi anlamlara gelen “مُظَفَّرٌ=Muzaffer” kelimesi ile oluşturulmuş bir künyedir. “Muzafferin Babası” anlamına gelen bu lakabı Memlûk sultanlarından el-Melik el-Mansûr Kalavun kullanmıştır¹¹⁵⁴.

4.11. Ebû'l-Mefâhir

“Kişinin övündüğü ve güvendiği iyi hüner ve iyi huy; Övünç vesilesi; anlamına gelen “مَفْخَرٌ=mefhar” kelimesinin çoğulu olan “مَفَاهِرٌ=mefâhir” ile oluşturulan ve “İyi Huyların, Övünç vesilelerinin Babası” anlamına gelen bir künyedir.

Memlûk sultanlarından el-Melik el-Eşref Şaban b. Hüseyin b. Muhammed b. Kalavun¹¹⁵⁵ tarafından kullanılmıştır.

¹¹⁴⁸ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/1, 342.

¹¹⁴⁹ İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: VII, 715. İbnü'l-İmâd, el-Mansûr Kalavun'un diğer bir künyesini “*Ebû'l-Feth*” olarak kaydetmiştir, Bkz: (İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: VII, 715). Ayrıca, İbn Habîb el-Halebî, el-Mansûr Kalavun'un künyesini “*Ebû'l-Muzaffer*” olarak kaydetmiştir, Bkz: İbn Habîb, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebîh*: I, 48.

¹¹⁵⁰ Mezkûr künyeyi, en-Nasır Muhammed b. Kalavun tarafından h.703 yılında inşa ettirilen en-Nâsiriye Medresesi Vakıfnamesinde, en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a atfedilen lakaplar arasında görmekteyiz, Bkz: İbn Habîb, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebîh*: II, 345; en-Nüveyrî, 1990-1991, *Nihâyetü'l-Ereb*: XXXII, 41-52; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: I/3, 1040-1050, Mülhak Rakam-17.

¹¹⁵¹ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: II, 158-164; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: II/3, 745. İbn İyas, en-Nâsır Ahmed b. Muhammed b. Kalavun'un künyesini “*el-Mehâsin*” olarak kaydetmiştir, Bkz: İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/1, 519.

¹¹⁵² İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: V, 125-132.

¹¹⁵³ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: X, 13-14.

¹¹⁵⁴ İbn Habîb, 1976-1986, *Tezkiretü'n-Nebîh*: I, 48.

¹¹⁵⁵ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 233-248; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/2, 3.

4.12. Ebû'n-Nasr

“Yardım; Zafer; Galibiyet; Başarı; Nusret; Utku” anlamlarına gelen “نصر=nasr” kelimesi ile oluşturulan ve “Büyük mücadeleler, fedakarlıklar ve uğraşlarla kazanılan zaferlerin Babası” anlamına gelen bir künyedir.

Memlûk sultanlarından el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin bu künyeyi kullandığı¹¹⁵⁶, h.815-824 seneleri arasında Kahire ve İskenderiye'de darb olunmuş muhtelif altın ve yine aynı tarihler arasında Kahire, Dımaşk ve Halep'te darb olunmuş muhtelif gümüş sikkelerde¹¹⁵⁷ görülmektedir.

Ondan sonra bu künyeyi kullanan Memlûk sultanı, el-Melik el-Eşref Barsbay olmuştur¹¹⁵⁸. Onun bu künyeyi kullandığı, h.829-841 seneleri arasında Kahire'de ve darb tarihi belirsiz, darb yeri Dımaşk olan altın, ayrıca, h.827 ve 830 senesinde Hama'da, h.832-839 seneleri arasında Dımaşk'ta, h.838-839 senelerinde Halep'te darb olunmuş gümüş ve h.83? senesinde Kahire'de darb olunmuş bakır sikkelerinde¹¹⁵⁹ görülmektedir.

Bu künyeyi kullanan bir diğer Memlûk sultanı, el-Melik el-Eşref Aynal olmuştur¹¹⁶⁰. Onun bu künyeyi kullandığı, h.857 senesinde Kahire'de darb olunmuş iki, h.863 senesinde darb yeri belirsiz bir ve darb yeri ve tarihi belirsiz iki altın, h.861-864 seneleri arasında Kahire'de darb olunmuş dört, h.860-863 seneleri arasında Dımaşk'ta darb olunmuş üç, h.862 senelerinde Halep'te darb olunmuş iki farklı gümüş sikkesinde¹¹⁶¹ görülmektedir.

Ondan sonra bu künyeyi kullanan bir diğer Memlûk sultanının el-Melik ez-Zâhir Yelbay olduğu¹¹⁶² görülmektedir. el-Melik ez-Zâhir Yelbay'dan sonra, bu künyeyi kullanan Memlûk sultanı, el-Melik el-Eşref Kayıtbay olmuştur¹¹⁶³. Onun bu künyeyi kullandığını, h.873-901 seneleri arasında Kahire ve Halep'te darb olunmuş altın, h.881 senesinde Halep'te ve h.886 ve 887 senelerinde Kahire'de darb olunmuş gümüş, h.886 senesinde Kahire'de darb

¹¹⁵⁶ el-Aynî, 1966-1967, *es-Seyfü'l-Mühennemed*: 59, 306; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/1, 243; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIII, 157; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: II, 516; İbn Hacer, 1992, *Zeylü'd-Dürer*: 281-282; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 263-312.

¹¹⁵⁷ Balog, 1964, *The Coinage*: 299-306; Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 267-268.

¹¹⁵⁸ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/2, 607; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIV, 78; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: III, 270; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 81; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 255-276.

¹¹⁵⁹ Balog, 1964, *The Coinage*: 311-318; Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 269.

¹¹⁶⁰ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 35; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 308; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 209-212; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: IX, 449.

¹¹⁶¹ Balog, 1964, *The Coinage*: 330-337.

¹¹⁶² İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 318; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: IX, 468. İbn İyas, ez-Zâhir Yelbay'ın künyesini “**Ebû Sa'id**” olarak kaydetmektedir, Bkz: İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 458.

¹¹⁶³ İbnü'l-Ceyân, 1984, *el-Kavlü'l-Mustazraf*: 46; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: III, 3; İbn Tulun, 1998, *Müfâkehetü'l-Hillân*: 9; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: X, 12-14.

olunmuş bakır sikkelerinde¹¹⁶⁴, h.873 senesi Receb ayında Ezher Camii'ne yaptırdığı kapılarda, mihrabının tecdidine dair olan yazıtta ve inşa ettirdiği minaresinde bulunan kitabede¹¹⁶⁵ ve 25 Zilhicce 881 tarihli el-Eşrefiye Medresesi ve Dimyat Silah Odasına dair düzenlenmiş vakıfnamesinde¹¹⁶⁶ görmekteyiz.

el-Melik el-Eşref Kayıtbay'dan sonra bu künyeyi el-Melik el-Eşref Canbolat kullanmıştır¹¹⁶⁷. Onun bu künyeyi kullandığını, darb yeri ve tarihi belirsiz altın sikkesinde¹¹⁶⁸ görmekteyiz. Bu künyeyi, el-Melik el-Âdil Tumanbay da kullanmıştır¹¹⁶⁹. Onun bu künyeyi kullandığını, h.906 tarihli, darb yeri belirsiz olan altın sikkesinde görmekteyiz¹¹⁷⁰.

el-Melik el-Âdil Tumanbay'dan sonra, el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî bu künyeyi kullanmıştır¹¹⁷¹. Onun bu künyeyi kullandığını, h.917-919 seneleri arasında Dımaşk'ta darb olunmuş altın, Dımaşk ve Halep'te darb olunmuş darb tarihi belirsiz gümüş sikkelerinde¹¹⁷², görmekteyiz. Son Memlûk sultanı el-Melik el-Eşref Tumanbay'ın da bu künyeyi kullandığı¹¹⁷³, h.922 senesinde Kahire'de darb olunmuş altın sikkesinde¹¹⁷⁴ görülmektedir.

4.13. Ebû Sa'îd

“Mutlu; Memnun; Kutlu, İkbali; Neşe Dolu; Şanslı; Mesud; Mübarek; Bahtiyar” anlamlarına gelen “سعيد=Sa'îd” kelimesi ile oluşturulan ve “Mutlunun, Kutlunun Babası” gibi anlamlara gelen bir künyedir ve “İyi ve güzel yaratılışı, üstün ahlâkı sebebiyle hak katında makbul olan, kurtulmuşlardan sayılan bahtiyar kimse” kastedilmektedir.

Memlûk sultanlarından el-Melik ez-Zâhir Berkûk'un bu künyeyi kullandığı¹¹⁷⁵, h.784-801 seneleri arasında Kahire, Dımaşk ve Halep'te darb olunmuş altın, h.784 senesinde Halep'te darb olunmuş gümüş, h.784 ve 785 senelerinde Kahire, İskenderiye ve Dımaşk'ta darb olunmuş bakır sikkelerinde¹¹⁷⁶ görülmektedir. Paul Balog'un katalogunda aktardığı bazı sikkelerde, künyenin anlam bakımından herhangi bir değişikliği olmayan fakat sadece

¹¹⁶⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 348-360; Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 274-276.

¹¹⁶⁵ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 44-47.

¹¹⁶⁶ Emin, 1975.

¹¹⁶⁷ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: III, 438; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: X, 41.

¹¹⁶⁸ Balog, 1964, *The Coinage*: 369.

¹¹⁶⁹ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: III, 463.

¹¹⁷⁰ Balog, 1964, *The Coinage*: 370.

¹¹⁷¹ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: IV, 2-4; İbn Tulun, 1998, *Müfâkehetü'l-Hillân*: 198; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: X, 159.

¹¹⁷² Balog, 1964, *The Coinage*: 371-382; Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 278.

¹¹⁷³ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: V, 102.

¹¹⁷⁴ Balog, 1964, *The Coinage*: 383.

¹¹⁷⁵ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: III/2, 476; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: XI, 181; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: I/2, 318; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 285-342; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: I, 257.

¹¹⁷⁶ Balog, 1964, *The Coinage*: 249-275; Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 263-265.

künyenin yazımında “أ” harfinin nakıs olduğu “=بو سعيد= *Bû Sa'id*” olarak h.784-789 seneleri arasında Kahire’de darb olmuş altın sikkelerin de¹¹⁷⁷ mevcut olduğunu belirtmeliyiz.

el-Melik ez-Zâhir Berkûk’tan sonra bu künyeyi kullanan Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Çakmak olmuştur¹¹⁷⁸. Onun bu künyeyi kullandığını, h.842, 843 ve 846 senelerinde Kahire’de darb olunmuş altın, h.845, 847-849 senelerinde Dımaşk ve darb tarihi bulunmayan Halep ve Hama’da darb olunmuş gümüş, h.846-848 seneleri arasında Halep’te darb olunmuş bakır sikkelerinde¹¹⁷⁹ ve ayrıca h.851 tarihinde Kal’atü’l-Cebel’deki Bâbü’l-Müderrec’de yaptırdığı tecdid çalışmasıyla alakalı kitabe¹¹⁸⁰ görülmektedir. Ayrıca yine Paul Balog’un kataloğunda aktardığı bazı sikkelerde, künyenin anlam bakımından herhangi bir değişikliği olmayan fakat sadece künyenin yazımında “أ” harfinin nakıs olduğu “=بو سعيد= *Bû Sa'id*” olarak h.844-846 seneleri arasında Kahire’de darb olunan bazı gümüş sikkelerin de¹¹⁸¹ mevcut olduğunu belirtmeliyiz.

Ondan sonra bu künyeyi kullanan Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem olmuştur¹¹⁸². Onun bu künyeyi kullandığını, h.865-867 seneleri arasında Kahire’de ve darb tarihi belirsiz Dımaşk’ta darb olunmuş altın, h.866 ve 868 senesinde Kahire’de darb olunmuş gümüş, Kahire ve Halep’te darb olunmuş, darb tarihi belirsiz bakır sikkelerinde de¹¹⁸³ görmekteyiz.

ez-Zâhir Hoşkadem’den sonra bu künyeyi kullanan bir diğer Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Temürboğa olmuştur¹¹⁸⁴. Onun bu künyeyi kullandığını, darb tarihi h.872 veya 873 olan ve darb yeri belirsiz bir altın sikkesi ile darb yeri ve tarihi belirsiz diğer bir altın sikkesinde¹¹⁸⁵ görmekteyiz.

¹¹⁷⁷ Balog, 1964, *The Coinage*: 249-250.

¹¹⁷⁸ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's-Sülûk*: IV/3, 1086; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XV, 32; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 198; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IV, 275-312.

¹¹⁷⁹ Balog, 1964, *The Coinage*: 320-327; Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 270-272.

¹¹⁸⁰ Van Berchem, 1894-1903, *Matériaux*: I, 91; Zeki, 1950, *Kal'atü Mısr*: 51, 110.

¹¹⁸¹ Balog, 1964, *The Coinage*: 321-322.

¹¹⁸² İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 222; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 368; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: IX, 467-468.

¹¹⁸³ Balog, 1964, *The Coinage*: 340-345; Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 273.

¹¹⁸⁴ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 334; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: II, 467; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: IX, 468.

¹¹⁸⁵ Balog, 1964, *The Coinage*: 346-347.

Bu künyeyi kullanan diğer bir Memlûk sultanı, el-Melik ez-Zâhir Kansu olmuştur¹¹⁸⁶. Onun bu künyeyi kullandığını, darb tarihi belirsiz Dımaşk'ta darb olunmuş bir¹¹⁸⁷ ve darb yeri ve tarihi belirsiz diğer bir altın sikkesinde¹¹⁸⁸ görmekteyiz.

¹¹⁸⁶ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z-Zuhur*: III, 404; İbn Tulun, 1998, *Müfâkehetü'l-Hillân*: 179.

¹¹⁸⁷ Balog, 1964, *The Coinage*: 367-368.

¹¹⁸⁸ Lane-Poole, 1897, *Catalogue*: 276; Balog, 1964, *The Coinage*: 367.

5. MEMLÛK DEVLETİNDE SULTANLARIN NİSBELERİ

Arapça “Nesebe” “Atfetmek; isnad etmek; nisbet etmek; bağ kurmak” fiilinin masdarı olan *Nisbe* kelimesi, lügatte “nisbet etme; atfetme; akrabalık, hısımlık; bağ, ilişki; ilgi, münasebet” gibi manalara gelmektedir.

Nisbe, Memlûkler döneminde çeşitli şekillerde yapılmaktaydı. Mesela, Hüsâmüddin Özdemir’in nisbesi az evvel de zikrettiğimiz gibi “el-Mücîrî” olup¹¹⁸⁹, bu, onu satan tüccara yapılan bir nisbe idi¹¹⁹⁰. Bazen bir memlûkün birden fazla defa köle tüccarı arasında alınıp satıldığı da oluyordu. Böyle durumlarda, kronolojik bir sıra takib edilerek nisbeleme yapılıyordu¹¹⁹¹.

Nisbe etme, sadece memlûkü satan tüccarla sınırlı kalmayarak, gözetiminde yetiştiği mevlâsının lakabıyla veya ismiyle de anılabiliyordu. Yine bunun gibi, bir memlûk kendisini satın alan yahut hizmetinde belli bir noktaya ulaştığı sultana da nisbeleniyordu. Bu durumda, sultanın *şahsî na’r*’ına veya “ed-Dîn” lafzına muzafen elde edilmiş lakabına nisbe yâ’ sı ilave ediliyordu¹¹⁹². Yine memlûk, doğduğu beldeye de nisbe nisbeleniyordu. Kalavun el-Elfi’de olduğu gibi memlûkün satın alındığı fiyata da nisbelenebildiği görülüyordu¹¹⁹³. Bunların haricinde yaptığı vazifeye, milletine ve hatta mezhebine nisbe yapılan memlûklerin de mevcut olduğu görülmektedir¹¹⁹⁴.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır; memlûk emîrleri önceki dönemlerdeki ubudiyetlerini anlatan kelimelere nisbelenmekte bir ayıp görmemekte, bilakis belki de mensubu buldukları askeri tabakaya işaret ettiğinden dolayı, bu hal onlarda bir

¹¹⁸⁹ Bilindiği gibi Hüsâmüddin Özdemir’i satan tacirin lakabı “Mücîrüddîn” idi. Bu şekilde “ed-Dîn” kelimesine ek yapılarak elde edilen lakablarda nisbe şu şekilde elde edilmekteydi : Lakabın muzâfun ileyh durumundaki kelimesi, yani “ed-Dîn” hazf olunduktan sonra, muzâf durumundaki kelimenin, (“Mücîr”), başına harfî ta’rîf (elif-lam harfleri) , sonuna da nisbe yâ’ sı eklenir: “el- Mücîrî”. Böylece nisbe yapma tamamlanmış olur. Bkz: Aşur, S. A. (1992). *el-Müctema’ü'l-Mısri fi 'Asri Selâtini'l-Memâlik*. Kahire: Dâru'n- Nehsati'l-'Arabiyye: 229; el-Kalkaşandî, 1987, *Subhu'l- A'şâ: V* , 472.

¹¹⁹⁰ İbn Aybek ed-Devâdârî, 1960, *ed-Dürrü'l- Fahir: 71-72*; Ayalon, 1975.

¹¹⁹¹ Ayalon, 1975.

¹¹⁹² Fehim, M. N. (1983). *el-Fennü'l-Harbî li'l-Ceyş el-Mısri fi'l-'Asri'l-Memlûki el-Bahrî*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitab: 27; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye: 105*; Ayalon, 1975.

¹¹⁹³ el-Bâşâ, 1978, *el- Elkâbü'l-İslâmiyye: 105-106*; Ayalon, 1975. Dönemin memlûk fiyatları hakkında geniş bilgi için, Bkz: el-Arîni, e.-S. e.-B. (1967). *el- Memâlik*. Beyrut: Dâru'n-Nehzati'l-'Arabiyye: 77-80.

¹¹⁹⁴ Ayalon, 1975.

övünme vesilesi olabilmekteydi. Çünkü bu durumları, diğer sınıflar¹¹⁹⁵ üzerinde bir yaptırım gücüne sahip olmaları anlamına geliyordu¹¹⁹⁶.

5.1. el-Melik el-Mu'izz 'İzzeddin Aybek es- Sâlihî en- Necmî et- Türkmânî

es-Sâlihî: Bu nisbe, Aybek'in, Eyyûbî sultanlarından birisi olan el-Melik es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb' a intisabından dolayı verilmiştir¹¹⁹⁷.

en-Necmî: Bu nisbe yine, Eyyûbî sultanı el-Melik es-Sâlih Necmeddin Eyyûb'a olan intisabını ifade etmektedir. Mezkur nisbe, es-Sâlih Eyyûb'un "ed-Dîn" lafzına muzafen oluşturulmuş lakabı olan "Necmeddin"e nisbe edilerek oluşturulmuştur¹¹⁹⁸.

et-Türkmânî: Bu nisbe, Aybek'in Türkmen asıllı olmasından dolayı değil, kendisinin es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'a intikalinden önce, Yemen'de müstakil bir devlet kurmuş olan Resuloğulları'nın bir memlûkü olması münasebeti ile ki, Resuloğulları'nın bir adı da "Evlâd-ı Türkmân" idi¹¹⁹⁹.

5.2. el-Melik el-Muzaffer Seyfeddin Kutuz el- Mu'izzî

el-Mu'izzî: Bu nisbe, el-Muzaffer Kutuz'un, el-Mu'izz Aybek'e olan intisabından dolayı verilmiştir¹²⁰⁰.

5.3. el-Melik ez-Zâhir Baybars el- Bundukdârî es- Sâlihî en- Necmî el- Eyyûbî et- Türkî

el-Bundukdârî: Bu nisbe, Baybars'ı satın alan Emir Alâeddin Aydekin el-Bundukdârî'ye işaret etmektedir¹²⁰¹.

es-Sâlihî en-Necmî el-Eyyûbî: Bu üç nisbe, ez-Zâhir Baybars'ı Emir Alâeddin Aydekin'den satın alıp yetiştiren Eyyûbî sultanı es-Sâlih Necmeddin Eyyûb'a işaret etmektedir¹²⁰².

¹¹⁹⁵ Memlûkler döneminde toplumsal sınıflar hakkında Bkz: el-Makrîzî, T. A. (1956). *İğâsetü'l- Ümme bi Keşfi'l- Gumme*. (B. es-Sebba'î, Dü.) Humus: Dâru İbnü'l-Velîd: 73-76 ; Aşur, S. A. (1994). *el-'Asru'l-Memâlikî fi Mısr ve'ş-Şâm*. Kahire: Mektebetül-Ancelo el-Mısrîye: 318-327.

¹¹⁹⁶ Kasım, A. K. (1994). *'Asru Selâtîni'l-Memâlik*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk: 13; el-Bâşâ, 1978, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*: 106; Ayalon, 1975.

¹¹⁹⁷ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: I/2, 368; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 237; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: VII, 3; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: I, 20.

¹¹⁹⁸ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 237.

¹¹⁹⁹ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 237; Koprıman, K. Y. (1987). *Mısır Memlûkleri (1205-1517)*. H. D. Yıldız (Dü.) içinde, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (VI, 433-543). İstanbul: Çağ Yayınları.

¹²⁰⁰ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 74-77; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: VII, 67.

¹²⁰¹ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 447; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücümü'z-Zahire*: VII, 86; Koprıman, K. Y. (1992). Baybars I. *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)* (V, 221-223). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

et-Türkî: Bu nisbe, ez-Zâhir Baybars'ın milliyetine işaret etmektedir¹²⁰³.

5.4. el-Melik el-Mansûr Kalavun el-Elfî et-Türkî es-Sâlihî en-Necmî el-'Alâî el-Aksungurî el-Kâmilî

el-Elfî: Emir Alâeddin Aksungur es-Sâkî tarafından 1000 (bin) dinara satın alındığı için, el-Mansûr Kalavun bu nisbe ile anılmaktaydı¹²⁰⁴.

et- Türkî : Bu nisbe, el- Mansûr Kalavun'un milliyetine işaret etmektedir¹²⁰⁵.

es-Sâlihî en-Necmî: Bu nisbeler, el-Mansûr Kalavun'un üstadı olan Emir Alâeddin Aksungur es-Sâkî'nin vefatını müteakiben, Eyyûbî sultanlarından es-Sâlih Necmeddin Eyyûb'a intikaline işaret etmektedir¹²⁰⁶.

el-'Alâî el-Aksungurî el-Kâmilî: Bu nisbe, el-Mansûr Kalavun'un üstadı olan Emir Alâeddin Aksungur'a işaret etmektedir¹²⁰⁷.

5.5. el-Melik el-'Âdil Zeyneddin Ketboğa el-Mansûrî el-Mogolî

el-Mansûrî: Bu nisbe, el-'Âdil Ketboğa'nın üstadı olan el-Mansûr Kalavun'a işaret etmektedir¹²⁰⁸.

el-Mogolî: Bu nisbe, el-'Âdil Ketboğa'nın aslının Tatarlardan olduğuna işaret etmektedir¹²⁰⁹.

5.6. el-Melik el-Mansûr Hüsâmeddin Lâcîn el- Mansûrî

el-Mansûrî: Hüsâmeddin Lâcîn önce el-Mansûr Ali b. el-Melik el-Mu'izz Aybek'in memlûklerinden birisi idi. el-Mansûr Ali'nin hal' edilmesinden sonra, el-Mansûr Kalavun tarafından satın alınarak yetiştirildi¹²¹⁰. Bu nisbe, el-Mansûr Kalavun'a işaret etmektedir¹²¹¹.

¹²⁰² İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: VII, 87; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 448; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: I/2, 436; Köprülü, M. F. (1986). Baybars I. *İslâm Ansiklopedisi* (II, 357-363). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

¹²⁰³ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: VII, 86; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 447; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: I/2, 436; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 238.

¹²⁰⁴ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: I/3, 663; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 238; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 91-97; Koprman, K. Y. (1987). Mısır Memlûkleri (1205-1517). H. D. Yıldız (Dü.) içinde, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (VI, 433-543). İstanbul: Çağ Yayınları: 472.

¹²⁰⁵ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 238; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 91-97.

¹²⁰⁶ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: I/3, 663; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 238.

¹²⁰⁷ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: I/3, 663; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 238; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 91-97.

¹²⁰⁸ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 239; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 115-118; İbn Hacer el-'Askalânî, A. A. (h.1348-1350). *ed-Dürerü'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mieti's-Sâmine* (1. b.). (F. Krenkow, Dü.) Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifü'l-Osmâniye: III, 262-264.

¹²⁰⁹ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 115-118; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: VIII, 47; İbn Hacer, h.1348-1350, *ed-Dürerü'l-Kâmine*: III, 262-264.

5.7. el-Melik el-Muzaffer Baybars el- Burcî el- Mansûrî el- Çaşnigîr

el-Burcî: Bu nisbe, el-Muzaffer Baybars'ın, m.1281 yılında el-Mansûr Kalavun tarafından kendi gücünü artırmak gayesi ile kurduğu ve “el-Burciye”¹²¹² şeklinde isimlendirilen memlûk grubundan olduğuna¹²¹³ işaret etmektedir.

el-Mansûrî: Bu nisbe, el-Muzaffer Baybars'ın, el-Mansûr Kalavun'un memlûklerinden birisi¹²¹⁴ olduğuna işaret etmektedir.

5.8. el-Melik ez-Zâhir Berkûk el- Osmânî el- Yelbogavî el- Çerkesî el- Kesâi

el-Osmânî: Bu nisbe, Berkûk'u Kırım'dan satın alarak Mısır'a celbeden Hoca Osman b. Müsâfir'e işaret etmektedir¹²¹⁵.

el-Yelbogavî: Bu nisbe, Berkûk'u Hoca Osman b. Müsâfir'den satın alarak kendi memlûkleri arasına katan ve yetiştiren Atabek Yelboga el-Ömerî'ye işaret etmektedir¹²¹⁶.

el-Çerkesî: Bu nisbe, Berkûk'un milliyetine¹²¹⁷ işaret etmektedir.

el-Kesâi: Bu nisbe, Berkûk'un Çerkes kabilelerinden birisi olan Kesâ kabilesine mensup olduğuna¹²¹⁸ işaret etmektedir.

¹²¹⁰ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: I/3, 820.

¹²¹¹ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 239; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: VIII, 70; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IX, 166-173.

¹²¹² Bu memlûk grubu hakkında, Bkz: Koprman, K. Y. (1992). *Burciyye. İslam Ansiklopedisi* (VI, 419-420). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

¹²¹³ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 467; İbn Hacer, h.1348-1350, *ed-Dürerü'l-Kâmine*: I, 502-508.

¹²¹⁴ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: II/1, 45; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 239; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: VIII, 183; İbn Hacer, h.1348-1350, *ed-Dürerü'l-Kâmine*: I, 502-508; Koprman, K. Y. (1992). *Baybars II. İslam Ansiklopedisi* (V, 224). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

¹²¹⁵ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: III/2, 476; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 241; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XI, 183; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 285; İbn Hacer el-'Askalânî, A. A. (1992). *Zeylü'd-Düreri'l-Kâmine*. (A. Derviş, Dü.) Kahire: Ma'hedü'l-Mahtûtâti'l-'Arabiyye: 69.

¹²¹⁶ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: III/2, 476; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 241; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XI, 183; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 285; İbn Hacer, 1992, *Zeylü'd-Dürer*: 69; *Tekindağ*, Ş. M. (1992). *Berkuk. İslam Ansiklopedisi* (V, 511-512). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

¹²¹⁷ el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 241; İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 285; Sobernheim, M. (1986). *Berkuk. İslâm Ansiklopedisi* (II, 555-556). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

¹²¹⁸ İbn İyas, 1982-1984). *Bedai'u'z-Zuhur*: I/2, 317-319; *Tekindağ*, Ş. M. (1992). *Berkuk. İslam Ansiklopedisi* (V, 511-512). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

5.9. el-Halîfe es-Sultân el-Müsta'în Billah Ebû'l-Fazl el-Abbâs el-Abbâsî el-Hâşimî el-Mısırî

el-Abbâsî el-Hâşimî: Bu nisbe, el-Müsta'în Billah'ın, bir Arap kabilesi olan Hâşimoğullarından olduğunu ve Hz. Peygamber (sav)'in amcası Abbas'ın soyundan geldiğine¹²¹⁹ işaret etmektedir.

el-Mısırî: Bu nisbe, el-Müsta'în Billah'ın Mısır'da doğmuş olduğuna işaret etmektedir¹²²⁰.

5.10. el-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî ez-Zâhirî el-Çerkesî

el-Mahmûdî: Bu nisbe, el-Müeyyed Şeyh'i satın alan esir tüccarı Hoca Mahmud Şah el- Yezdî'ye işaret etmektedir¹²²¹.

ez-Zâhirî: Bu nisbe, el-Müeyyed Şeyh'i, Hoca Mahmud Şah el- Yezdî'nin çocuklarından satın alan ez-Zâhir Berkûk'a işaret etmektedir¹²²².

el-Çerkesî: Bu nisbe, el-Müeyyed Şeyh'in milliyetine işaret etmektedir¹²²³.

5.11. el-Melik ez-Zâhir Tatar ez-Zâhirî

ez-Zâhirî: Bu nisbe, ez-Zâhir Tatar'ın, ez-Zâhir Berkûk'un memlûklerinden birisi olduğuna¹²²⁴ işaret etmektedir.

5.12. el-Melik el-Eşref Barsbay ed- Dukmakî ez- Zâhirî el- Çerkesî

ed-Dukmakî: Bu nisbe, el-Eşref Barsbay'ı Malatya'da satın alan ve buranın naibliği görevini yapan Emir Dukmak el-Mahmûdî'ye işaret etmektedir¹²²⁵.

ez-Zâhirî: Bu nisbe, el-Eşref Barsbay'ın el-Melik ez-Zâhir Berkûk'a olan intisabına¹²²⁶ işaret etmektedir.

¹²¹⁹ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VII, 60; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIII, 138; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hutat*: II, 242; el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: IV/1, 214. Son iki kaynaktaki el-Müsta'în Billah'ın nisbesi sadece "**el-Abbâsî**" şeklinde verilmektedir.

¹²²⁰ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIII, 138.

¹²²¹ İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: III, 256-257; İbn Hacer, 1992, *Zeylü'd-Dürrer*: 281-282; İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: II, 3-4; Kopruman, 1989, *Mısır Memlûkleri*: 18.

¹²²² İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 263; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIII, 157; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: III, 256-257; İbn Hacer, 1992, *Zeylü'd-Dürrer*: 281-282.

¹²²³ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 263; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIII, 157; el-Aynî, 1966-1967, *es-Seyfü'l-Mühenned*: 27-30; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: III, 257; Kopruman, 1989, *Mısır Memlûkleri*: 27.

¹²²⁴ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: VI, 397; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: III, 257.

¹²²⁵ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 255; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIV, 78; İbn Hacer, 1969-1998, *İnbâü'l-Gumr*: IV, 80.

el-Çerkesî: Bu nisbe, Barsbay'ın milliyetine işaret etmektedir¹²²⁷.

5.13. el-Melik ez-Zâhir Çakmak el- 'Alâî ez- Zâhirî el- Çerkesî

el-'Alâî: Bu nisbe, ez-Zâhir Çakmak'ı Mısır'a celbeden Hoca Kezlek'den (İbn Tagrîbirdî bu ismin okunuşunun Kezlik olabileceğini de belirtmektedir) satın alarak yetiştiren Emir Ali b. el-Atabek İnâl el-Yusufî'ye işaret etmektedir¹²²⁸.

ez-Zâhirî: Bu nisbe, ez-Zâhir Çakmak'ı Emir Ali b. el-Atabek İnâl'dan satın alarak kendi memlûkleri arasına katan ez-Zâhir Berkûk'a işaret etmektedir¹²²⁹.

el-Çerkesî: Bu nisbe, ez-Zâhir Çakmak'ın milliyetine işaret etmektedir¹²³⁰.

5.14. el-Melik el-Eşref İnâl el- 'Alâî ez- Zâhirî en- Nâsirî

el-'Alâî: Bu nisbe, el-Eşref İnâl'ı Kırım'dan satın alarak Kahire'ye getiren şahıs olan Hoca Alâeddin Ali'ye işaret etmektedir¹²³¹.

ez-Zâhirî: Bu nisbe, el-Eşref İnâl'ı Hoca Alâeddin Ali'den satın alarak kendi memlûkleri arasına dahil eden ez-Zâhir Berkûk'a işaret etmektedir¹²³².

en-Nâsirî: Bu nisbe, el-Eşref İnâl'ın, ez-Zâhir Berkûk'un vefatının ardından saltanat makamına gelen oğlu en-Nâsir Ferec'e olan intisabına işaret etmektedir¹²³³.

5.15. el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem en- Nâsirî el- Müeyyedî

en-Nâsirî: Bu nisbe, ez-Zâhir Hoşkadem'i Mısır'a celbeden şahıs olan Hoca Nâsireddin'e işaret etmektedir¹²³⁴.

el-Müeyyedî: Bu nisbe, ez-Zâhir Hoşkadem'i Hoca Nâsireddin'den satın alarak kendi memlûklerinden birisi yapan ve yetiştiren el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye işaret etmektedir¹²³⁵.

¹²²⁶ İbn Tagrîbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 255; İbn Tagrîbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIV, 78; el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitat*: II, 244; Koprman, K. Y. (1992). Barsbay. *İslâm Ansiklopedisi* (V, 84-85). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

¹²²⁷ İbn Tagrîbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XIV, 78; Koprman, 1992, Barsbay: 84-85.

¹²²⁸ İbn Tagrîbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XV, 33.

¹²²⁹ İbn Tagrîbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IV, 276; İbn Tagrîbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XV, 33-35; Çubukçu, A. (1993). el-Melikü'z-Zâhir Çakmak. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (VIII, 192-193). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

¹²³⁰ el-Makrîzî, 1956-1973, *Kitabü's- Sülûk*: IV/3, 1086; İbn Tagrîbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: IV, 275; İbn Tagrîbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XV, 32; Çubukçu, 1993, el-Melikü'z-Zâhir Çakmak: 192-193.

¹²³¹ İbn Tagrîbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 36; Tekindağ, Ş. M. (1969). Fatihle Çağdaş Bir Memlûklü Sultanı Aynal el-Ecrûd (1453-1460). *Tarih Dergisi* (23), 35-36.

¹²³² İbn Tagrîbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 36; Tekindağ, 1969.

¹²³³ İbn Tagrîbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: III, 209; İbn Tagrîbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 36.

¹²³⁴ İbn Tagrîbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: V, 210-211; İbn Tagrîbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 224; Tekindağ, Ş. M. (1971). Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış. *Tarih Dergisi* (25), 30.

5.16. el-Melik ez-Zâhir Yelbay el- İnâî el- Müeyyedî

el-İnâî: Bu nisbe, ez-Zâhir Yelbay'ı Çerkeslerin ülkesinden satın alarak Mısır'a celbeden şahıs olan Emir İnâl Zaza'ya işaret etmektedir¹²³⁶.

el-Müeyyedî: Bu nisbe, ez-Zâhir Yelbay'ı Emir İnâl Zaza'dan satın alarak kendi memlûkleri arasına katan ve yetiştiren el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'ye işaret etmektedir¹²³⁷.

5.17. el-Melik ez-Zâhir Temürboğa ez- Zâhirî

ez-Zâhirî: Bu nisbe, ez-Zâhir Temürboğa'yı satın alarak yetiştiren ez-Zâhir Çakmak'a işaret etmektedir¹²³⁸.

5.18. el-Melik ez-Zâhir Hayır Bek ez- Zâhirî el- Hoşkademî

ez-Zâhirî el-Hoşkademî: Bu nisbe, ez-Zâhir Hayır Bek'in, ez-Zâhir Hoşkadem'in memlûklerinden birisi olduğuna işaret etmektedir¹²³⁹.

5.19. el-Melik el-Eşref Kayıtbay el- Mahmûdî el- Çerkesî ez- Zâhirî

el-Mahmûdî: Bu nisbe, Kayıtbay'ı Mısır'a celbeden Hoca Mahmud'a işaret etmektedir¹²⁴⁰.

el-Çerkesî: Bu nisbe, Kayıtbay'ın milliyetine işaret etmektedir¹²⁴¹.

ez-Zâhirî: Bu nisbe, Kayıtbay'ın ez-Zâhir Çakmak'a olan intisabına¹²⁴² işaret etmektedir.

5.20. el-Melik ez-Zâhir Kansu *min* Kansu el- Eşrefî

***min* Kansu:** Arapça "*min*" harfi ceri ile nisbe yapma tarzı, özellikle Memlûkler Devletinin son döneminde karşımıza çıkmakta olup, müverrih *İbn İyâs* tarafından

¹²³⁵ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: V, 210-211; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 224.

¹²³⁶ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 319; İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: II, 458.

¹²³⁷ İbn Tagrıbirdî, 1984-2009, *el-Menhelü's-Sâfi*: XII, 149; İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 319-320; İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: II, 458.

¹²³⁸ İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 337-338; İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: II, 467.

¹²³⁹ İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: II, 474. İbn Tagrıbirdî, Hayır Bek'in nisbesini sadece "*ez-Zahirî*" olarak kayıt etmiştir, Bkz: (İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 340).

¹²⁴⁰ İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: III, 3. İbn Tagrıbirdî, Kayıtbay'ın nisbesini sadece "*el-Mahmûdî*" olarak vermekte, h.839 senesi civarında Çerkes ülkesinden Mısır'a celbedildiğini kaydetmekle birlikte, celbeden şahsın ismini belirtmemektedir, Bkz: İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 355.

¹²⁴¹ İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zehab*: X, 12; İbn Tulun, 1998, *Müfâkehetü'l-Hillân*: 9.

¹²⁴² İbn Tagrıbirdî, 1992, *en-Nücûmu'z-Zahire*: XVI, 355; İbn İyâs, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: III, 3; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zehab*: X, 12; Tekindağ, 1971.

kullanılmaktadır. Bahsi geçen Memlûk sultanı ez-Zâhir Kansu'nun bu nisbesi, onun, Emir Kansu el-Elfi tarafından satın alındığına işaret etmektedir¹²⁴³.

el-Eşrefî: Bu nisbe, ez-Zâhir Kansu'nun el-Eşref Kayıtbay'a intisabın işaret etmektedir¹²⁴⁴.

5.21. el-Melik el-Eşref Canbolat *min* Yeşbek el- Eşrefî en- Nâsirî

***min* Yeşbek:** Bu nisbe, el-Eşref Canbolat'ın Emir Yeşbek tarafından satın alındığına işaret etmektedir¹²⁴⁵.

el-Eşrefî: Bu nisbe, el-Eşref Canbolat'ın, el-Eşref Kayıtbay'a intisabına işaret etmektedir¹²⁴⁶.

en-Nâsirî: Bu nisbe, el-Eşref Canbolat'ın, en-Nâsir Muhammed b. Kayıtbay'a intisabına işaret etmektedir¹²⁴⁷.

5.22. el-Melik el-‘Âdil Tumanbay el- Eşrefî Kayıtbay

el-Eşrefî Kayıtbay: Bu nisbe, el-‘Âdil Tumanbay'ın, Şam naibi Kansu el-Yahyavî tarafından satın alındıktan sonra, el-Eşref Kayıtbay'a takdim edildiğine ve el-Eşref Kayıtbay'ın memlûklerinden birisi olarak yetiştirildiğine işaret etmektedir¹²⁴⁸.

5.23. el-Melik el-Eşref Kansu *min* Bayberdî el- Gûrî el- Eşrefî el- Çerkesî

***min* Bayberdî:** Bu nisbe, el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin¹²⁴⁹ Bayberdî isimli bir şahıs tarafından satın alındığına işaret etmektedir¹²⁵⁰.

el-Gûrî: Bu nisbe, el-Eşref Kansu'nun “*el-Gûr Tabakası*”ndan¹²⁵¹ olduğuna işaret edilmektedir¹²⁵².

¹²⁴³ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: III 404.

¹²⁴⁴ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: III 404. İbn İmâd, ez-Zâhir Kansu'nun lakabını “*el-Eşref*” olarak nisbesini de vermemekle birlikte, ez-Zâhir Kansu'nun el-Eşref Kayıtbay'ın memlûklerinden olduğunu kaydetmiştir, Bkz: İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: X, 34.

¹²⁴⁵ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: III 4; Koprman, K. Y. (1993). Canbolat el-Eşrefî. *İslâm Ansiklopedisi* (VII, 143-144). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. İbnü'l-İmâd, el-Eşref Canbolat'ı satın alarak el-Eşref Kayıtbay'a takdim eden kişinin adını “*Beşteke ya da Bişteke*” olarak kaydetmekte, nisbelerini vermemektedir, Bkz: İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: X, 41.

¹²⁴⁶ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: III 4; Koprman, 1993, Canbolat el-Eşrefî: VII, 143-144.

¹²⁴⁷ Tekindağ, 1971; Sobernheim, M. (1993). Canbulat. *İslâm Ansiklopedisi* (III, 23-24). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

¹²⁴⁸ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: III, 463.

¹²⁴⁹ İbnü'l-İmâd, İbn Tulun'un el-Eşref Kansu el-Gûrî'nin ismini “*جندب =Cendeb*” olarak kaydettiğini, “*Kansu*”nun ise, lakabı olduğunu belirtmektedir, Bkz: İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb*: X, 159.

¹²⁵⁰ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur*: IV, 2; Tekindağ, 1971; Sobernheim, M. (1988). Kansu. *İslâm Ansiklopedisi* (VI, 162-165). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi; es-Seyyid, S. M. (2001). Kansu Gavri. *İslâm Ansiklopedisi* (XXIV, 314-316). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

el-Eşrefî: Bu nisbe ile, Kansu el-Gûrî'nin el-Eşref Kayıtbay'ın memlûklerinden birisi olduğuna işaret edilmektedir¹²⁵³.

el-Çerkesî: Bu nisbe, Kansu el-Gûrî'nin milliyetine işaret etmektedir¹²⁵⁴.

5.24. el-Melik el-Eşref Tumanbay min Kansu en- Nâsırî el- Çerkesî

min Kansu: Bu nisbe, el-Eşref Tumanbay'ın¹²⁵⁵ Kansu el-Gûrî tarafından satın alındığına işaret etmektedir¹²⁵⁶.

en-Nâsırî: Bu nisbe, el-Eşref Tumanbay'ın en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a olan intisabına işaret etmektedir¹²⁵⁷.

el-Çerkesî: Bu nisbe, el-Eşref Tumanbay'ın milliyetine işaret etmektedir¹²⁵⁸.

¹²⁵¹ *Tabaka:* Kal'atü'l-Cebel'de, memlûklerin meskûn oldukları mahallere verilen isim olup, her bir tabakada bir ülkeden celbedilen memlûkler bulunduruluyordu, Bkz: el-Makrîzî, h.1270, *el-Hitât:* II, 213-214; el- Bâşâ, 1965, *el-Fünûnü'l- İslâmiyye:* II, 735-736.

¹²⁵² İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb:* X, 159; Aşur, S. A. (1992). *el-Müctema'ü'l-Mısri fî 'Asri Selâtini'l-Memâlik.* Kahire: Dâru'n- Nehsati'l- 'Arabiyye: 189. “*el-Gûrî*” lafzının Kal'atü'l-Cebeldeki *tabakasını* ifade eden bir nisbe olduğu görüşleri olduğu gibi, “*el-Gûrî*” lafzının, “*el-Gavri*” şeklinde okunması gerektiğine ve dolayısıyla el-Eşref Kansu'nun bu nisbesinin “*el-Gavri*” olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Bu görüşler için, Bkz: Sobernheim, 1988; es-Seyyid, 2001.

¹²⁵³ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur:* IV, 2.

¹²⁵⁴ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur:* IV, 2; İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb:* X, 159.

¹²⁵⁵ İbn Tulun, el-Melik el-Eşref Tomanbay'ın lakabını “*es-Sâlih*” olarak kaydetmektedir, Bkz: İbn Tulun, 1998, *Müfâkehetü'l-Hillân:* 343.

¹²⁵⁶ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur:* V, 102; Tekindağ, Ş. M. (1988). Tumanbay. *İslâm Ansiklopedisi* (XII/2, 54-57). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi; Kanat, C. (2012). Tomanbay. *İslâm Ansiklopedisi* (XLI, 236-237). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

¹²⁵⁷ İbn İyas, 1982-1984, *Bedai'u'z- Zuhur:* V, 102; Tekindağ, 1988; Kanat, 2012, Tomanbay: 236-237.

¹²⁵⁸ İbnü'l-İmâd, 1986-1993, *Şezerâtü'z-Zeheb:* X, 161.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Memlûk Devleti Sultanlarının Unvan, Lakab ve Nisbeleri adlı bu çalışmada, lakab kullanma anlayışı, lakab verme yetkisi, lakab çeşitleri, lakablar arasında oluşan kıymet farkları, metinlerde geçen lakab silsilelerindeki lakabların diziliş sırası, Memlûk Devleti sultanlarının kullandığını tesbit ettiğimiz lakabları, künyeleri ve nisbeleri ortaya çıkarılmış bulunmaktadır.

Lakab hususu, geçmiş dönemlerde insanlar arasındaki diyaloglarda hiçbir zaman önemini kaybetmemiştir. Bu durum, örneğin peygamberlerin muhtelif lakablar ile lakablanmalarıyla sabittir. Yine Arapların cahiliye döneminde muhtelif lakablar kullandıklarını görüyoruz. İslâm Tarihinin ilk dönemlerinde de Hz. Muhammed (sav) başta olmak üzere, sahabe efendilerimiz de lakablar ile anılıyordu. Bu dönemde, Müslümanların diğer her konuda olduğu gibi bireysel anlamda kullanacakları lakablar konusunda da dikkat etmesi gereken ölçüler ortaya konulmuştur. İslâm Tarihinde Hulefâ-i Râşidîn olarak isimlendirilmiş olan dönemde İslâm Devletini yöneten ilk dört sahabe efendimiz, *Allah'ın Resûlünün Halifesi* anlamına gelen “*Halifetü Rasûlillah*” ve *Mü'minlerin Emiri* anlamına gelen “*Emîrü'l- Mü'minîn*” gibi lakablar ile anıldılar. Bu dönemi takib eden Emevîler döneminde ise, bu lakabların üzerine bir ekleme yapılmamış, her iki dönemde de şahsî na'tlarda görülen zenginlik, onursal lakablara yansımamıştır.

Abbâsîlerden itibaren, gerek halifeler ve gerekse devlet vazifelileri muhtelif lakablar kullanmaya başladılar. Abbâsî Hilâfetinün güçlü olduğu dönemlerde, *talkîb* yani *lakab verme* hakkı ve yetkisi sadece halifeye ait idi. Lakab tevcihi ise *halifenin kuluna bağışladığı bir nimeti* olarak görülmekteydi. Halifenin tasdiki olmadığı müddetçe, *ziyadesiz ve noksansız bir şekilde hilafet divanı'nın verdiği lakabı* kullanmanın dışında, hiç kimse kendi iradesine ve arzusuna bırakılmış bir şekilde herhangi bir lakab ile lakablanamıyordu. Bunun en mühim sebebi, dönemin hükümdarlık anlayışına göre bir bölgede hakimiyet elde eden şahsın hakimiyetinin şer'î dayanağı olmalıydı ve bu da ancak halifenin vereceği bir taklîdnâme ile mümkün idi. İşte bu sebepten dolayı dönemin melikleri, mülûkiyyetlerini onaylatabilmek için halifeden taklîd isterlerdi. Halifenin gönderdiği taklîd'de de, ilgili melik'in mülûkiyyetinin tasdikinin yanı sıra, o melik'e hitaben bir takım ünvanlar bulunmaktaydı ve halifenin hitabının muhatabı olan melikler, sadece kendilerine yönelik olarak halifenin uygun gördüğü lakabları kullanabiliyorlardı. Bu durumun en mühim sonucu ise, Abbâsî halifelerinin tayin etme gücünden daima faydalanmaları ve otoritelerinin devamı olmuştur.

Abbâsîler üzerinde sulta kuran Büveyhoğulları döneminde Abbâsî halifelerinin otoritelerinin sarsılmasını müteakib, bir taraftan halifelerin lakab tevcihini önemsememeleri, diğer taraftan da bazı meliklerin, halifenin görüşü alınmaksızın kendi şahsi na'larını kendileri seçtikten başka, aile fertlerinin, valilerinin askerlerinin ve memurlarının şahsî na'larını da seçip vermeye başlamaları ile birlikte, halifeler talkîb sultalarını kaybettiler. Yine, yeni lakab kalıplarının ve düzenlerinin ortaya çıkması da, Büveyhoğullarının bu hakimiyetlerinin devlette Fars nüfûzunun artması ile birlikte, lakablar üzerindeki bir diğer sonucu olmuştur.

Abbâsî halifelerinin tayin ve bilhassa talkîb sultalarını tamamen kaybetmeleri ise, Moğol istilâsı ile gerçekleşmiştir. Moğol kaziyesi sonucunda Abbâsî halifeliğinin Bağdad'dan Kahire'ye intikalinin ardından, halifelerin konumu, sadece tahta çıkan Memlûk sultanlarına biat ve lakablarını ilan ile sınırlı kaldı. İşte bu yeni dönemde talkîb hakkındaki en önemli yenilik, devlet adamlarının lakablarının tesbit ve tanzimi ile devlet mersûmlarının düzenlenmesinde biricik söz sahibi konumuna yükselen İnşâ Divanına intikal etmesi olmuştur.

Memlûk Devleti sultanlarının lakablarının tasniflendirilmesinde, dönemin inşâ divanı kâtiblerinden el-Kalkaşandî'nin kaleme aldığı muhteşem eseri *Subhu'l-A'şâ fî Sinâ'ati'l-İnşâ*'da yaptığı tasnifi esas alınmıştır. Buna göre, “el-Makâm”, “el-Cânib”, “el-Cenâb”, “el-Makarr”, “el-Meclis”, “el-Hazret” gibi lakablar silsilesinin başında bulunan *el-Elkâbü'l-Usûl* ve “el-Sultân”, “el-Melik”, “el-Ecell”, “el-Kebîr”, “el-‘Âlim”, “el-‘Âmil”, “el-Evhad”, “el-Ekmele” gibi sıfat ifade eden ve lakab silsilesinde *el-Elkâbü'l-Usûl*'ün peşinden gelen *el-Elkâbü'l-Müfferre'a* şeklinde isimlendirdiği iki ana kısma ve lakabdaki kelime sayısına göre de lakabları *el-Elkâbü'l-Müfrede* ve *el-Elkâbü'l-Mürekkebe* olarak isimlendirilen alt kısımlara tasnif etmektedir.

Memlûk Devleti iç yazışmalarında, *el-Elkâbü'l-Usûl* arasındaki *tefavüt*'ün sebebinin, bu tür lakabların kullanılmasıyla başlanan yazışmalarda, hitab olunan şahsın devletteki vazifesine binaen, devletlerarası yazışmalarda ise yazışmanın yapıldığı devletin ehemmiyetine binaen bir *tefavüt*'ün meydana geldiğini görmekteyiz. *el-Elkâbü'l-Müfrede* arasındaki *tefavüt*, lakabın sıygasında meydana gelmekteydi. *el-Elkâbü'l-Mürekkebe* arasındaki *tefavüt*'ün en büyük sebebinin, *el-Elkâbü'l-Mürekkebe*'yi meydana getiren unsurlardan birisi olan muzâfun ileyh konumundaki kelimenin veya kelimelerin manasına atfedilen kıymet olduğunu görüyoruz.

Memlûk Devleti sultanlarının özellikle vesikalarda ve kitabelerde bulunan lakab silsilelerinde geçen lakabları, inşâ divanı kâtibleri tarafından belirlenmiş bir kalıba bağlı

olarak sıralanmaktadır. Bu sıralamada âdet olduğu üzere *el-Lakabu'l-Asl* ile başlayıp, peşinden *el-Elkâbü'l-Müfred*, *el-Elkâbü'l-Mürekkebe*, sonra *İsim*, bundan sonra da *Nisbeler* gelmekteydi.

Memlûk Devleti sultanlarının sikke, kitabe ve vesikalarda bulunan “*es-Sultân*”, “*el-Melik*”, “*Kasîmu Emîri'l-Mü'minîn*”, “*Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn*”, “*Hâdimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn*” gibi sultana has ve değişmez lakabları ile birlikte, künyeleri ve nisbeleri hariç, kullandıkları 42 müfred ve muzaf durumundaki 93 farklı lafız ile terkiib edilerek oluşturulmuş 309 mürekkebe lakab olmak üzere toplam 351 lakab tesbit edilmiştir.

Tesbit edilen bu lakablardan 339 tanesi Arapça, geri kalan 12 tanesinden 10 tanesi Farsça hükümdar ünvanları ve isimleri, 1 tanesi Antik Yunanca *aléksandros* isminin Arapçalaşmış hali ve 1 tanesi de Türkçe *Kağan* ünvanının Arapçalaşmış hali olan kelimelerdir.

Çalışmamızda tesbit edilen lakabları etimoloji bakımından kısaca bu şekilde gruplamanın yanı sıra, bir de, özellikle Memlûk Devleti sultanlarının uzun lakab silsilelerindeki mürekkebe lakabları bağlamında, ifade ettikleri mana bakımından ortak olarak yer alan

- İslâm ümmetine egemenliğini ve hamiliğini vurgulayan,
- İslam Dininin temel prensiplerine sahip çıktığını ve koruduğunu ifade eden,
- Cihanşümûl olma idealini izhar eden,
- Hakimiyet alameti sayılan bir takım objeleri taşıdığını vurgulayan,
- Halife ve hilafetin ortağı ve hamisi durumunu izhar eden ve bu vesile ile meşruiyetini ön plana çıkaran,
- Harameynin hizmetçisi olduğunu, Hicaz ve Kudüs'ün kendi egemenliğinde bulunduğunu vurgulayan,
- Devleti yönetme maharetine vurgu yapan,
- Devletin egemenliğinde bulunan coğrafi alanları ifade eden,
- Egemenliği altındaki Türk, Arap ve Acem milletlerini birleştirici şekilde belirten
- Halkına güven veren,
- Moğollar, Haçlılar, Ermeniler, İsmailîler ve asîler gibi düşman millet ve topluluklara karşı kazanılan askerî zaferlerini vurgulayarak hedefe koyan ve göz dağı veren,
- Fetihler yapan, tebliğ yapan ve Allah yolunda cihad eden, Muzaffer,

- Adil, Alim, ilime destek veren,
- Dindar, hayır-hasenat sahibi, iyilik ve şefkatli yönlerini belirten,

lakablar olmak üzere tasnif etmek mümkündür.

Lakablarda, yukarıda değindiğimiz üzere *düşman* olarak benimsenip hatta tek tek isimleri ile zikredilerek direkt veya dolaylı olarak tehdit edilen millet ve toplulukların genel özelliği, İslâm Ümmetine karşı saldırgan ve işgalci politikaları ile ümmetin ve Abbâsî Hilâfetinin derinden sarsılmasına ve hatta yıkılmasına sebep olan bazı gayr-i müslim milletler ile, ümmet arasında fitne-fesat çıkartan, müslüman olduğunu iddia ettiği halde, bilinçli bir şekilde İslâmın temel prensiplerine aykırı hareket ederek İslâm Dininin temel prensiplerini bozan, tahrif ederek ümmete onulmaz şekilde zarar vermeyi hedefleyen ve lakablarda kısaca *Zındıklar veya Münafıklar* olarak nitelendirilen, günümüzde kullandığımız modern bir kavram olan *terörist* kelimesi ile belirtebileceğimiz *Haşhaşiler* ve zaman zaman devlete karşı isyan eden asilerdir.

Bu bağlamda, lakablarda yer aldığını görmediğimiz bazı hususlar ise,

Tesbit edilen lakabların hiçbirinde, müslüman olduğu bilinen bir topluluğa veya millete yönelik düşmanca bir ifadeye veya hedefe oturtmaya dair bir emare tesbit edilmemiştir. Halbuki, Memlûk Devletinin zaman zaman sınırdaşı olduğu komşu müslüman devletler ile siyasi rekabete giriştiği, problemler yaşadığı, hatta, savaşa kadar varan gelişmelerin olduğu bilinmektedir. Buna rağmen bu durumun tesbit edilen lakablara yansımadağı görülmektedir.

İslâm Ümmetinin *mezhebsel* açıdan bir bütün olarak ele alındığı ve tesbit edilen hiçbir lakabda mezhebsel bir ayrılığı ifade eden niteleme ve isimlendirmelerin olmadığı görülmektedir.

Tesbit ettiğimiz lakablar arasında belli bir Memlûk Devleti sultanına mahsus lakablar da mevcuttur. Örneğin,

h. 648 yılında Kahire’de adına darbolunan altın sikkesinde bulunduğunu aktardığımız “*Meliketü’l-Müslimîn*”, “*Vâlidetü’l-Melik el-Mansûr Halil*” lakablarının yanı sıra, türbesinin h. 648 tarihli inşâ kitabesinde yar alan “*İsmetü’l-Dünyâ ve’l-Dîn*”, “*es-Setrü’r-Refi*”, “*el-Hicâbü’l-Münî*” lakabları, Memlûk Devleti’nin tek kadın hükümdarı olmasının da etkisi ile Şeceretü’l-Dürr’e mahsus olarak görülebilir.

Kahire’de yaptırdığı camii’nin h.665 tarihli inşâ kitabesindeki lakab silsilesinde bulunun “*el-Âmir bi bey’ati’l-halîfeteyn*”, Kerek’te yaptırdığı ez-Zâhir Burcu’nun h.675 tarihli inşâ kitabesindeki lakab silsilesinde bulunan “*Muhyî’l-Hilâfeti’l-Mu’azzama*”, Dımaşk Kalesinin burçlarından birisinin restorasyonu ile alakalı h.673 senesi Cemâziyelahir tarihli kitabe’deki lakab silsilesinde bulunan “*Zeynü’l-Hâcc ve’l-Harameyn*” gibi lakablar, el-Melik ez-Zâhir Baybars es-Sâlihî el-Bundukdârî’ye itlak olunmaktadır.

h.13 Muharrem 721 tarihli vakıfnamede bulunan silsilede geçen “*Vâlidü’l-Mülûki ve’s-Selâtîn*” lakabı, es-Sultân el-Melik el-Mansûr Kalavun el-Elfi’ye itlak olunmaktadır. Bilindiği üzere o, Memlûk Devletinin h. 678-784 / m.1279-1382 arası döneminde hüküm süren Kalavun Hanedanı’nın kurucusudur.

Halep Kalesi’ndeki h.691 tarihli kitabedeki silsilede geçen “*Hâdimü ‘Akkâ ve’l-Bilâdi’s-Sâhiliye*” lakabı, Suriye’deki son Haçlı kalıntıları h. 690 senesinde düzenlediği sefer ile başta Akka, Sur, Sayda, Aslis ve Antartus gibi Suriye’nin sahil bölgesini temizleyen es-Sultân el-Melik el-Eşref Halil b. Kalavun’a itlâk olunmaktadır.

Kubbetü’l-Fedâviyye’deki türbesinde bulunan nakışlarda geçen “*Kayyım Halîfetillah*” lakabı, es-Sultân el-Melik el-Eşref Kayıtbay’a itlak olunmaktadır. Lakab, Memlûk Devleti döneminde Abbasî halifelerinin durumu ve sultan – halife ilişkisinin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Bahsettiğimiz durumu daha da sarahatle ortaya koyan diğer bir lakab ise, Hz. Ömer (ra) döneminden itibaren yazışmalarda kullanılmaya başlanılan ve halifelere mahsus bir lakab olarak bilinen “*min ‘Abdillahi*” ibaresi ile, bu ibareye Fatımîler zamanında eklenen “*ve Veliyyihi*” ibaresinden müteşekkil “*min ‘Abdillahi ve Veliyyihi*” lakabının, h.10 Rebiulevvel 915 tarihinde Fransız elçisi Bernardo Baruzzi’nin talebi üzerine verilen yeni ticari imtiyazları havi mersûmda bulunan lakab silsilesinde, es-Sultân el-Melik el-Eşref Kansu el-Gûrî tarafından kullanıldığını görmekteyiz.

Memlûk sultanlarının, muhtelif künyeler kullandıkları görülmektedir. Sultanların künyelerini seçerlerken, geleneksel künyelenmeden farklı bir şekilde evladlarına künyelenmeyi tercih etmekten çok, manası bakımından *iyimserlik* içeren ve kendilerine “*uğur*” getireceğini düşündükleri kelime ve kavramlara künye yaptıkları anlaşılmaktadır. Bunun tek istisnasının “*Ümmü Halîl*” künyesini kullanarak oğluna künyelenen Şeceretü’l-Dürri olduğunu görülmüştür. Onun kullandığı bu künye hariç, toplam 13 farklı künyenin Memlûk Devleti sultanları tarafından kullanıldığı tesbit edilmiştir.

Memlûkler döneminde, bir memlûkün kaynak ve kökeninin bilinmesi anlamına gelen ve ölümüne kadar diğer lakablarıyla ve ismiyle birlikte zikredilen nisbe'nin, onu satan veya satın alan tüccara, gözetiminde yetiştiği mevlâsının lakabına veya ismine, kendisini satın alan yahut hizmetinde belli bir noktaya ulaştığı sultana, doğduğu beldeye, satın alındığı fiyata, yaptığı vazifeye, milletine gibi çeşitli şekillerde yapıldığı bilinmektedir. Özellikle kitabelerde ve hatta adlarına darbolunan sikkelerinde de lakab silsilelerinin bir cüz'ü olarak geçtiği tesbit ve takdim edilen ve Memlûk sultanlarının hayatlarının sultan olmalarından önceki dönemlerindeki kölelik durumlarını izhar eden nisbelerini, sultan olduktan sonra da kullanmakta bir mahzur ya da ayıp görmediklerinin bir göstergesidir.

KAYNAKLAR

- Abdülbâkî, M. F. (1945). *el-Mu'cemü'l- Müfehres li Elfâzi'l- Kur'âni'l- Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâ et-Türâsi'l-'Arabî.
- Abdülvehhab, H. (1946). *Târîhu'l- Mesâcidi'l- Eseriye* (1 bs.). Kahire: Mektebetü'd-Dâri'l-'Arabiyye li'l-Kitâb.
- Aktan, A. (1990). Memlûklerde Saltanat Değişikliği Usulü. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(9), 270-279.
- Ali, A. İ. (1956). *Dirâsât Târîhiye ve'l- Eseriye Kahire fî Vesâiki min 'Asri'l- Gûrî*. Risâletü Duktura Gayri Menşûre, Câmi'atü'l- Kâhire, Kahire.
- Ali, A. İ. (1957, 5). el-Tevsîkâtü's- Şer'iyye ve'l- İshâdât fi zahri Vesikati'l- Gurî. *Mecelletü Külliyyeti'l- Âdâb Cami'atü'l- Kahire* , 19 (1), 293 - 420.
- Ali, A. İ. (1957). Vesîkatü Bey'. *Câmi'atü'l- Kahire Mecelletü Külliyyeti'l- Âdâb* , 19 (2), 135-215.
- Ali, A. İ. (1969, 2). Vesîkatü'l- Hibbe. *Mecelletü Cami'ati Ümm Derman el- İslâmî* , 186-265.
- Alptekin, C. (1988). Büyük Selçuklular. H. D. Yıldız (Dü.). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (VII, 95-229). İstanbul: Çağ Yayınları.
- Amanoğlu, E. K. (2001). Uygur Devletinin İlk Kağanlarının (744-840) Ad ve Ünvanları Üzerine. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Atatürk Üniversitesi* (16), 151-155.
- Apa, G. (2008). Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Minberleri. *İstem* (11), 249-277.
- Arslan, İ. (Bahar-2012). İlk Türk-İslâm Devletlerinde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri. *EKEV Akademi Dergisi*, 16(51), 73-92.
- Aşur, F. H. (1976). *el-'Alâkâtü's- Siyâsiye beyne'l- Memâlik ve'l- Mogol fî'd- Devleti'l- Memlûkiyyeti'l- Ūlâ*. Kahire: Dârü'l-Ma'ârif.
- Aşur, S. A. (1992). *el- Müctema'ü'l- Mısrî fî 'Asri Selâtîni'l- Memâlik*. Kahire: Dâru'n-Nehsati'l- 'Arabiyye.
- Aşur, S. A. (1994). *el-'Asru'l- Memâlikî fî Mısr ve's-Şâm*. Kahire: Mektebetül-Ancelo el-Mısrıye.
- Ayalon, D. (1975). Names, Titles and "Nisbas" of the Mamlûks. *İsrael Oriental Studies* (vol. V), 189 - 232.
- Aydın, A. (2002). Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Bir Kiliseye ait Mimari Parçalar. *Belleten* , LXVI (245), 49-59.
- Babayar, G., & Kubatin, A. (tarih yok). *Karahanlı Sikkelerinde Görülen Bazı Eski Türk Ünvanları ve Onların Menşei Üzerine*. Eylül 6, 2018 tarihinde International Turkic Academy: http://twesco.org/tr/about/publications/karahanli_sikkelerinde_g_r_len_baz_eski_t_rk_e_unvanlar_ve_onlar_n_men_ei_zerine/ adresinden alındı
- Babayarov, G. (2016, Ocak 27). *Batı Köktürk Kağanlığı Sikkelerinde Görülen "Türk-Kağan" Tabiri Üzerine*. Eylül 6, 2018 tarihinde International Turkic Academy: http://twesco.org/tr/about/publications/bati_k_kt_rk_ka_anli_i_s_kkeler_nde_g_r_len_t_rk_ka_an_tab_r_zer_ne_/ adresinden alındı

- Baktır, M. (1998). Hutbe. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XVIII, 425-428). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Balog, P. (1964). *The Coinage of the Mamlūk sultans of Egypt and Syria*. New York: American Numismatic Society.
- Barthold, V. V. (1990). *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*. (H. D. Yıldız, Dü.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Baybars el-Mansûrî, R. e.-D. (1998). *Zübdetü'l- Fikre fî Târîhi'l- Hicre*. (D. S. Richards, Dü.) Beyrut: el-Ma'hed el-almânî lil Ebhâs el-Şarkıyye.
- Bayram, S., & Karabacak, A. H. (1981). Sahib Ata Fahrü'd-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri. *Vakıflar Dergisi* (XIII), 31-71.
- Behrens-Abouseif, D. (1998). *Islamic Architecture in Cairo an Introduction* (3. bs.). Cairo: The American University in Cairo Press.
- Belâzûrî, A. Y. (1987). *Fütûhu'l- Büldân*. (M. Fayda, Çev.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Bilmen, Ö. N. (1969). *Hukuki İslâmiye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Birge, J. K., Huri, S., Riggs, C. T., & Tietze, A. (1971). *Redhouse English-Turkish Dictionary* (8. bs.). İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Bozkurt, N. (2002). Künye. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XXVI, 558-559). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bozkurt, N. (2005). Minber. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XXX, 101-103). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Caferoğlu, A. (1931). Tukyü ve Uygurlarda Han Ünvanları. *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, I, 105-119.
- Combe, E., Sauvaget, J., Wiet, G., Elisseeff, N., Rice, D. S., & Kalus, L. (1931 - 1991). *Repertoire Chronologique d'Epigraphie Arabe*. Le Caire: Institut Français d'Archeologie Orientale.
- Çağmar, M. E. (2003). Araplarda Ad Koyma. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, III (8), 91-105.
- Çetkin, M. (2015). Bedruddin El-'Aynî ve "Resâ'ilü'l-Fi'e ve Fî Şerhi'l-'Avamili'l-Mi'e" İsimli Eserinin Değerlendirilmesi. *BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IV(1), 127-156.
- Çiçekler, M. (2006). Na't. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XXXII, 435-436). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çubukçu, A. (1993). el-Melikü'z-Zâhir Çakmak. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (VIII, 192-193). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çubukçu, A. (1997). Halîl b. Şâhin. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XV, 328-329). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çubukçu, A. (1999). İbn Abdüzzâhir. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XIX, 289-291). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çuhadar, M., & Yiğit, İ. (1999). İbn Tağrıberdî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XX, 385-388). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dağlı, Y., & Üçer, C. (1997). *Tarih Çevirme Klavuzu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Diez, E. (1979). Minber. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (VIII, 335-337). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Donuk, A. (1983). Eski Türk Devlet Teşkilatında "Tanhu" Unvanı ve Tarihi Gelişmesi. *Türk Kültürü Araştırmaları*, XVII-XXII(1979-1983) (1-2), 205-209.
- Dozy, R. (1881). *Supplément aux Dictionnaires Arabes* (1. bs.). Leyde: E.J. Brill.
- Eberhard, W. (1945). Birkaç Eski Türk Ünvanı Hakkında. *Belleten*, IX (35), 319-341.
- Ebû Şâme el-Makdisî, Ş. A. (2002). *er-Ravzateyn fî Ahbârid-Devleteyn en-Nûriye ve's-Salâhiye ve yelîhi ez-Zeyl 'alâ er-Ravzateyn Terâcimü Ricâli'l-Karneyn es-Sâdis ve's-Sâbi'* (1.b., C. V). (İ. Şemseddin, Dü.) Beyrut, Lübnan: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiye.
- el-'Abbâdî, A. M. (1981). *Târîhu'l-el-Bahriyyeti'l- İslâmiye fî Mısr ve's- Şâm*. Beyrut: Dâru'n-Nehzati'l-'Arabiyye.
- el-Advân, Ş. H. (2016). İbn İyâs'ın Bedâ'i'ü'z-zühûr Adlı Kitabında Memlûk-Osmanlı Çatışması Hakkındaki Kaynakları (922-923/1516-1517). *Usûl İslam Araştırmaları*, 25 (25), 311-330.
- el-Alevî, A. (1999). İbn Fazlullah el-Ömerî. *TDV İslam Ansiklopedisi* (XIX, 483-484). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- el-Arîni, e.-S. e.-B. (1967). *el- Memâlik*. Beyrut: Dâru'n-Nehzati'l-'Arabiyye.
- el-Aynî, B. M. (1962). *er- Ravzu'z- Zâhir fî Sîreti'l- Melik ez- Zâhir "Tatar"*. (H. Ernst, Dü.) Kahire: Dâru İhyâ Kütübî'l-'Arabî.
- el-Aynî, B. M. *er-Ravzu'z-Zâhir fî Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, No: 402.
- el-Aynî, B. M. (1966 - 1967). *es-Seyfü'l-Mühenned fî Sîreti'l-Melik el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî*. (F. M. Şeltut, & M. M. Ziyade, Dü) Kahire: Dârü'l-Kâtibi'l-'Arabî.
- el-Aynî, B. M. (1987 - 1992). *Ikdu'l- Cumân fî Târîhi Ehli'z- Zamân*. (M. M. Emin, Dü.) Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb - Merkez Tahkîk el-Turâs.
- el-Bâşâ, H. (1978). *el-Elkâbü'l- İslâmiyye fî't- Tarih ve'l- Vesâik ve'l- Âsâr*. Kahire: Dârü'n-Nehzati'l-'Arabiyye.
- el-Bâşâ, H. (1965-1966). *el- Fünûnü'l- İslâmiye ve'l- Vezâif 'alâ el-'Asri'l- 'Arabiyye*. Kahire: Dârü'n-Nehzati'l-'Arabiyye.
- Cezâirî, E. C. (1984). *'Akîdetü'l-Mü'min* (1. bs.). (B. A. Bilgiç, Çev.) İstanbul: Ser Yayın.
- el-Havlî, C. İ. (1974). *Dirâsâtü Mukâreneti li Vesâiki'l- İstibdâl fî Mısr fî'l-'Asreyn el-Memluki ve'l-'Osmânî fî'l-Karni'l-'Âşir el-Hicrî*. Risâletü Macester Gayri Menşûre, Câmî'atü'l- Kâhire, Kahire.
- el-Havlî, C. (1994). *İsbâtü'l-Mülkiyet fî'l-Vesâiki'l-'Arabiyye*. Kahire: ed-Dârü'l-Mısriyye el-Lübnâniyye.
- el-Kalkaşandî, Ş. E.-A. *Me'âsiru'l-İnâfe fî Me'âlimi'l-Hilâfe*. Süleymaniye Kütüphanesi, Molla Çelebi, No: 115.
- el-Kalkaşandî, Ş. E.-A. (1987). *Subhu'l- A'sâ fî Sinâ'ati'l- İnşâ*. (M. H. Şemseddin, N. H. el-Hatib, & Y. A. Tavil, Dü) Beyrut - Kahire: Dâru'l-Fikr.
- el-Kurtubî, M. A. (1965-1967). *el- Câmî'u li Ahkâmi'l- Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsî'l-'Arabî.

- el-Makrîzî, T. A. (1956). *İğâsetü'l- Ümme bi Keşfi'l- Gumme*. (B. es-Sebba'î, Dü.) Humus: Dâru İbnü'l-Velîd.
- el-Makrîzî, T. E.-A. (h.1270: Tıpkıbasım). *Kitâbü'l- Mevâ'iz ve'l- İ'tibâr bi Zikri'l- Hitati ve'l- Âsâr*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- el-Makrîzî, T. E.-A. (1956-1973). *Kitabü's-Sülûk li- Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*. (M. M. Ziyade, & S. A. Aşur, Dü) Kahire: Matba'atü Dârü'l-Kütüb.
- el-Ömerî, Ş. A. (1988). *el-Tarif bi'l- Mustalahi's- Şerif* (1 bs.). (M. H. Şemseddin, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye.
- Eldem, H. E. (1935). *Mısır'ın Son Memlûk Sultanı Melik Tumanbay II adına Çorlu'da Bulunan bir Kitabe*. İstanbul: Maarif Vekâleti.
- Elisseeff, N., Rice, D. S., & Wiet, G. (1964). *Repertoire Chronologique d'Epigraphie Arabe* (XVI). Le Caire: Institut Français d'Archeologie Orientale.
- Emin, M. M. (1980). *el-Evkâf ve'l- Hayâtü'l- İctimâ'ie fî Mısır*. Kahire: Dârü'n-Nehzati'l-'Arabiyye.
- Emin, M. M. (1981). *Fihristü Vesâiki'l- Kahire hattâ Nihâyeti 'Asri Selâtini'l- Memâlik*. Kahire: el-Ma'hed el-İlmî el-Fransî li'l-Âsârî's-Şarkıyye bi'l-Kahire.
- Emin, M. M. (1982). *Vesâiku Vakfî's-Sultan en-Nâsır Muhammed b. Kalavun*. Kahire: el-Hey'etü'l-Âmme el-Mısrıyye li'l-Kitâb.
- Emin, M. M. (1977). *Vesâiku Vakfî's-Sultan Kalavun 'alâ Bîmâristân el- Mansûrî*. Kahire: Merkezü't-Tahkîk el-Turâs.
- Emin, M. M. (1975). *Vesîkatü Vakf el-Sultan Kayıtbay 'alâ el-Medreseti'l-Eşrefiyyeti ve Kâ'ati's-Silâh bi-Dimyât. el-Mecelletü'-Târihiyye el-Mısrıyye*, XXII, 343-390.
- en-Necîdî, M. H. (1993). *en-Nizâmü'n- Nakdî el- Memlûkî*. Riyad: Müessesetü's-Sikâfe el-Câmi'iyye.
- en-Nevevî, M. E. (1971). *el-Ezkârü'l- Müntehabe min Kelâmi Seyyidi'l- Ebrâr*. (A. el-Arnâvût, Dü.) Dimaşk: Matba'atü'l-Mellâh.
- en-Neyrâvî, R. M. (1981). *Meskûkâtü'l- Memâlik el- Çerâkise fî Mısır Nuzumuhâ ve Kıyemühâ en- Nakdiye*. Risâletü Duktura Gayri Menşûre, Câmi'atü'l- Kâhire, Kahire.
- en-Nüveyrî, Ş. A. (1990-1991). *Nihâyetü'l- Ereb fî Fünûni'l- Edeb*. (M. A. Şu'ayra, S. e.-B. el-'Arîmî, & A. Ehvânî, Dü) Kahire: el-Hey'etü'l-Âmme li'l-Kitâb.
- Ergin, M. (2012). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erkan, A. (2012). *el-Beyan Arapça-Türkçe Büyük Sözlük* (2. bs.). İstanbul: Yasin Yayınevi.
- Ernts, H. (1960). *Die mamlukischen Sultansurkunden des Sinai-Klosters*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- es-Sehâvî, M. b. (1896). *Kitâbü't- Tiberi'l- Mesbûk fî Zeyli's- Sülûk*. Bulak: el-Matba'atü'l-Emîriyye.
- es-Sehâvî, Ş. M. (1353-1355). *ed-Dav'u'l-Lâmi' li Ehi'l-Karni't-Tâsi'*. (H. el-Kudsî, Dü.) Kahire: Mektebetü'l-Kudsî.
- es-Suyûtî, C. (h.1321). *Kitâbü Hüsnü'l- Muhâdara fî Ahbâri Mısır ve'l- Kâhire*. Kahire: Dâru'l-Mevsû'ât.

- es-Seyyid, S. M. (2001). Kansu Gavri. *İslâm Ansiklopedisi* (XXIV, 314-316). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- ez-Zâhirî, G. H. (1893). *Kitâbü Zübdeti Keşfi'l- Memâlik ve Beyânî't- Turuki ve'l- Mesâlik*. (P. Ravaisse, Dü.) Paris: el-Matba'atü'l-Cumhûriyye.
- ez-Zebîdî, A. A. (1984). *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*. (A. N. Babanzade, & K. Miras, Çev.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Fehim, M. N. (1983). *el-Fennü'l- Harbî li'l- Ceyş el- Mısrî fî'l- 'Asri'l- Memlûkî el-Bahrî*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l-Âmme li'l-Kitab.
- Fehmi, N. Z. (1973). *Turuku't- Ticareti'd- Düveliyeye ve Mahattatühâ Beyne's- Şark ve'l- Garb (Evâhir el-'Usûr el-Vustâ)*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb.
- Feridun Bey, A. (h.1274-1275). *Mecmû'a-i Münşeâtî's-Selâtin Ferîdûn Beğ*. İstanbul: Takvimhâne-i Âmire.
- Genç, R. (1981). *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gömeç, S. (1996). Kagan ve Katun. *Tarih Araştırmaları Dergisi-Ankara Üniversitesi* , 18 (29), 81-90.
- Gürbüz, O. (2004). Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin Yapım Tarihi ve Bânîsi Hakkında Yeni Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* , 11 (25), 145-160.
- Hammâde, M. M. (1983). *el-Vesâiku's- Siyâsiye ve'l- İdâriye li'l- 'Asri'l- Memlûkî* (2. bs.). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Hell, J. (1986). Bâb. *İslâm Ansiklopedisi* (II, 163-165). İstanbul: Mill Eğitim Basımevi.
- İbn Abduzzâhir, M. (1902). *el-Eltâfü'l-Hafıyye mine's-Sîreti's-Şerîfeti's-Sultâniyyeti'l-Melikiyyeti'l-Eşrefiyye*. (A. Moberg, Dü.) Lund: Hjalmar Möller.
- İbn Abduzzâhir, M. (1976). *er-Ravzu'z- Zâhir fî Sîreti'l-Melik ez-Zâhir*. (A. a. Huvaytır, Dü.) Riyad: Daru Hamid.
- İbn Abduzzâhir, M. (1961). *Teşrîfü'l- Eyyâm ve'l- Usûr fî Sîreti'l- Meliki'l- Mansûr*. (M. Kamil, Dü.) Kahire: Vezâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâd el-Kavmî - el-İdâretü'l-Âmme li's-Sekâfe.
- İbn Aybek ed-Devâdârî, S. E. (1971). *ed-Dürretü'z-Zekiyye fî Ahbâri Devleti't-Türkiyye*. (U. Haarman, Dü.) Kahire: Mesâdır Târîhi Mısr el-İslâmî - el-Ma'hed el-Almanî li'l-Âsâr.
- İbn Aybek ed-Devâdârî, S. E. (1960). *ed-Dürri'l-Fâhir fî Sîreti'l-Meliki'n-Nâsır*. (H. R. Roemer, Dü.) Kahire: Mesâdır Târîhi Mısr el-İslâmî - el-Ma'hed el-Almanî li'l-Âsâr.
- İbn Habib, E. M. (1976-1986). *Tezkiretü'n- Nebîh fî Eyyâmi'l- Mansûr ve Benîh*. (M. M. Emin, & S. A. Aşur, Dü.) Kahire: Matba'atü Dâr el-Kütüb.
- İbn Hacer el-'Askalânî, A. A. (H.1348-1350). *ed-Dürerü'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mieti's-Sâmine* (1. bs.). (F. Krenkow, Dü.) Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniye.
- İbn Hacer el-'Askalânî, A. A. (1986). *İnbâü'l-Gumr bi Ebnâi'l- 'Umr fî't-Târîh* (2 bs.). (M. A. Han, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Hacer el-'Askalânî, A. A. (1969-1998). *İnbâü'l-Gumr bi Ebnâi'l-'Umr*. (H. Habeşî, Dü.) Kahire: Meclisü'l-A'lâ li Şüûni'l-İslâmiyye li Cünneti İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî.
- İbn Hacer el-'Askalânî, A. A. (1991). *Kitâbü Nüzheti'l- Elbâb fî'l- Elkâb* (1 bs.). (Z. M. Azeb, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Cîl.

- İbn Hacer el-'Askalânî, A. A. (1992). *Zeylü'd-Düreri'l-Kâmine*. (A. Derviş, Dü.) Kahire: Ma'hedü'l-Mahtûtâtî'l-'Arabiyye.
- İbn Haldûn, A. e.-M. (1978). *Mukaddemetü'l- Allâmeti İbni Haldûn*. Beyrut: Dârü'l- Kütübi'l- 'İlmiyye.
- İbn Hicce, E. B.-H. *Kahvetü'l-İnşâ*. Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, No: 4308.
- İbn İyas, M. A. (1982 - 1984). *Bedai'u'z- Zuhur fi Vakai'i'd- Duhur* (2. bs.). (M. Mustafa, Dü.) Kahire: el-Heyetü'l- Mısriyye el-'Amme li'l- Kitab.
- İbn İyas, M. A. (1995). *Nüzhetü'l- Ümem fi'l- 'Acâibi ve'l- Hikem* (1 bs.). (M. Z. Azeb, Dü.) Kahire: Mektebetü'l-Medbûlî.
- İbn Kesir, E. F. (1994 - 1996). *el-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Tarih*. (M. Keskin, Çev.) İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Nazıru'l-Ceyş, T. A. (1987). *Kitabü Teskîf el-Ta'rîf bi'l- Mustalahi's- Şerîf*. (R. Vesely, Dü.) Kahire: Publications de l'Institut Français d'Archéologie Orientale.
- İbn Şîs, A. b. (1988). *Kitâbü Me'âlim el- Kitâbe ve Megânim el- İsâbe* (1 bs.). (M. H. Şemseddin, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- İbn Tagrıbirdî, E. M. (1984-2009). *el- Menhelü's- Sâfi ve'l- Müstevfi ba'de'l- Vâfi* (1 bs.). (M. M. Emin, Dü.) Kahire: Merkezü Tahkîk el-Turâs.
- İbn Tagrıbirdî, E. M. (1992). *en- Nücûmu'z- Zâhire fi Mülûki Mısr ve'l- Kâhire* (1. bs.). (M. H. Şemseddin, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- İbn Tulun, Ş. M. (1998). *Müfâkehetü'l- Hillân fi Havâdisi'z- Zamân* (1. bs.). (H. el-Mansûrî, Dü.) Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye.
- İbnü'l-Cey'ân, M. Y. (1984). *el-Kavlü'l-Mustazraf fi Seferi Mevlânâ el-Melik el-Eşref*. (Ö. A. Tedmürî, Dü.) Beyrut: Menşûrâti Cerrûs-Bress.
- İbnü'l-Esîr, İ. A. (1991). *el- Kâmil fi't- Tarih Tercümesi*. (A. Ağırakça, & A. Özeydin, Çev.) İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbnü'l-Esîr, Z. N. (1956). *el-Câmi'u'l- Kebîr fi Sinâ'ati'l- Manzûm mine'l-Kelâmi ve'l- Mensûr* (1 b.). (M. Cevad, & C. Said, Dü.) Bağdad: Matba'atu'l-Mecma'a el-'İlmî el-'Irâkî.
- İbnü'l-Esîr, Z. (1959). *Resâilü İbni'l-Esîr*. (E. el- Makdisî, Dü.) Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l- Mollayîn.
- İbnü'l- Farzî, A. M. (1992). *Kitabü'l-Elkâb* (1 b.). (Z. M. Azeb, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Cîl.
- İbnü'l-Furât, N. M. (1967). *Tarihu İbni'l- Furât* (Cilt I/4). (H. M. el-Şemmâ', Dü.) Basra: Dârü't-Tıbbâ'ati'l-Hadîse.
- İbnü'l-Furât, N. M. (1936-1942). *Târihu İbni'l-Furât* (Cilt I/7-9). (K. Zurayk, Dü.) Beyrut: el- Matba'atü'l-Amerikaniyye.
- İbnü'l-İmâd, Ş. A.-H.-D. (1986-1993). *Şezerâtü'z- Zeheb fi Ahbâri men Zeheb* (Birinci Baskı b.). (A. el-Arnâvut, & M. el-Arnâvut, Dü.) Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- İbnü's-Sayrafî, A. M. (1990). *el-Kânûn fi Dîvânî'r-Resâil ve el-İşâret ilâ men Nâle'l- Vezâret*. (E. F. Seyyid, Dü.) Kahire: el-Dâru'l-Mısriyye el-Lübnâniyye.
- İmam-ı Gazâlî, Z.-D. (1974-1975). *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn* (3. bs.). (A. Serdaroğlu, Çev.) İstanbul: Bedir Yayınevi.

- İsmail, L. A. (1993). Atabekü'l- Asâkir fi'l- Kahire fi 'Asri Devleti'l- Memâlîki'l- Bahriyye. *el-Müverrihu'l- Mısri* (10), 51.
- İzgi, C. (2000). İbnü'd-Devâdârî. *TDV İslam Ansiklopedisi* (XXI, 11 - 13). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kafesoğlu, İ. (1993). Selçuklular. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (X, 410). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Kalus, L. (1982 - 1991). *Répertoire Chronologique d'Epigraphie Arabe* (XVII - XVIII). (N. Elisseef, D. Sourdel, & J. Sordel-Thomine, Dü) Le Caire: Institut Français d'Arceologie Orientale.
- Kanat, C. (2012). Tomanbay. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XLI, 236-237). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karaaslan, N. Ü. (1999). İbn Hicce. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XX, 65-66). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kasım, A. K. (1994). *'Asru Selâtîni'l- Memâlîk*. Kahire: Dâru's-Şurûk.
- Kavak, F. (2013). Arap Kültüründe Künyeleme Geleneği ve Çöl Faunası Üzerindeki Yansımaları. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXII (2), 111-149.
- Kâşif, S. İ. (1970). *Mısır fi 'Asri'l- İhşîdiyyîn* (1 bs.). Kahire: Dâru'n-Nehzati'l-'Arabiyye.
- Kervan, M., Ory, S., & Schneider, M. (1975). *Index Geographique du "Repertoire Chronologique d'Epigraphie Arabe" tomes I-XVI*. Le Caire: Institut Français d'Archéologie Orientale.
- King, J. W. (2003). *Mu'cemü Târihi Mısır* (1. bs.). (A. A. el-Şehâvî, Çev.) Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe.
- Koçkuzu, A. O. (1991). Aynî, Bedreddin. *TDV İslam Ansiklopedisi* (IV, 271-272). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koprman, K. Y. (1992). Barsbay. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (V, 84-85). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koprman, K. Y. (1992). Baybars I. *TDV İslam Ansiklopedisi* (V, 221-223). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koprman, K. Y. (1992). Baybars II. *TDV İslam Ansiklopedisi* (V, 224). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koprman, K. Y. (1992). Burciyye. *TDV İslam Ansiklopedisi* (VI, 419-420). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koprman, K. Y. (1993). Canbolat el-Eşrefi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (VII, 143-144). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koprman, K. Y. (1987). İhşîdiler Devleti. H. D. Yıldız (Dü.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (V, 194-197). İstanbul: Çağ Yayınları.
- Koprman, K. Y. (1988). Memlûkler Döneminde Mısır'da Sosyal Hayat. H. D. Yıldız (Dü.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (VII, 17-49). İstanbul: Çağ Yayınları.
- Koprman, K. Y. (1987). Mısır Memlûkleri (1205-1517). H. D. Yıldız (Dü.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (VI, 433-543). İstanbul: Çağ Yayınları.
- Koprman, K. Y. (1989). *Mısır Memlûkleri Tarihi Sultan al- Melik al- Muayyad Şeyh al- Mahmudi Devri(1412-1421)* (1. bs.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Kortantamer, S. (2015). Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış. *Tarih İncelemeleri Dergisi* , 1 (1), 31 - 35.
- Köprülü, F. (1993). Hârizmşâhlar. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (V/1, 265-296). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Köprülü, M. F. (1993). Ata. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (I, 715). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Köprülü, M. F. (1986). Baybars I. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (II, 357-363). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Köymen, M. A. (1983). *Alp Arslan ve Zamanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları.
- Köymen, M. A. (1989). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Köymen, M. A. (1989). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kramers, J. H. (1993). Sultan. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (XI, 24-28). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Lane-Poole, S. (1875-1890). *Catalogue of Oriental Coins in The British Museum*. (R. S. Poole, Dü.) London: Trustees of the British Museum.
- Lane-Poole, S. (1897). *Catalogue of the Collection of Arabic Coins Preserved in the Khedivial Library at Cairo*. London: Gilbert and Revington Ltd.
- Lane-Poole, S. (1889). *Catalogue of Oriental coins in the British Museum Additions to the Oriental Collection 1876-1888 Part I.: Additions to Vols.I-IV*. (Cilt IX). (R. S. Poole, Dü.) London: Order of The Trustees.
- Laszlo, F. (1944). Kağan ve Ailesi. (Ş. Baştav, Dü.) *Türk Hukuk Tarihi Dergisi* , I, 37-49.
- Lavoix, H. (1896). *Catalogue des Monnaies Musulmanes de la Bibliothèque Nationale: Égypte et Syrie*. Paris: Imprimerie Nationale.
- Lugal, N., & Erzi, A. (1956). *Fatih Devrine Ait Münşeât Mecmuası*. İstanbul: Fetih Derneği Neşriyatı.
- Macid, A. (1979). *Nuzumu Devleti Selâtîn el- Memâlik ve Rüsûmuhum fî Mısır* (2 bs.). Kahire: Mektebetü el-Ancelo el-Mısriyye.
- Mahmud, H. A. (1972). *el-İslâm fî Asya el- Vustâ (beyne'l- fetheyni'l- Arabî ve't-Türkî)*. Kahire: el-Heyetü'l-Mısriyye el-'Amme li'l-Kitab.
- Marçais. (1986). Aynî. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (70-72). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Merçil, E. (1987). Gazneliler. H. D. Yıldız (Dü.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (VI, 223-229). İstanbul: Çağ Yayınları.
- Merçil, E. (1980). *Kirman Selçukluları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mes'ûd, C. (1967). *er-Râid Mu'cemün Lügaviyyün 'Asriyyün* (2. bs.). Beyrut: Dâru'l-'İlm Li'l-Melâyîn.
- Mostafa, M. (1979). *The Museum of Islamic Art a Short Guide*. Cairo: The General Egyptian Book Organization.
- Muhammed, S. M. (1971-1980). *Mesâcidü Mısır ve Evliyâühâ es- Sâlihûn*. Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li Şuûni'l-İslâmiyye.

- Müstakimzâde, S. S. *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Neseb ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*. Süleymaniye Kütübhanesi, Hâlet Efendi, No: 628.
- Nuvaysır, H. M. (1975). *Münşeâtü's- Sultan Kayıtbay el-Dîniye bi Medîneti'l- Kahire*. Risâletü Duktura Gayri Menşûre, Câmi'atü'l- Kâhire, Kahire.
- Osman, M. A. (1977). *el- Âsârü'l- Mîmâriyye li's- Sultan el-Eşref Barsbay bi Medîneti'l- Kahire*. Risâletü Macester Gayri Menşûre, Câmi'atü'l- Kâhire, Kahire.
- Öz, M. (1997). Haşîşiyye. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XVI, 418-419). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Öz, M. (2007). Nüveyri, Ahmed b. Abdülvehhab. *TDV İslam Ansiklopedisi* (XXXIII, 304 - 306). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özaydın, A. (2012). Unvan. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XXXXII, 166). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özbek, S. (1994). el-Melikü'z Zahir Rûkn'üd-din Baybars Zamanı Memlûk Devletinin Dinî Siyaseti. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 9(1), 289-307.
- Özbek, S. (2009). Zübdetü Keşfü'l-Memâlik'de Türk Devlet Telâkkîsinin Yansımaları. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(Özel Sayı-1), 82-94.
- Özbek, S. (2013). Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar "Sultanı Öldüren Sultan Olur". *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(53), 155-172.
- Özkan, H. (2010). Süyûfî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XXXVIII, 202-204). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Pakalın, M. Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Petersen, A. (1996). *Dictionary of Islamic Architecture* (1. bs.). London: Routledge.
- Pedersen, J. (1979). Mescid. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (VIII, 1-71). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pekak, M. S. (2009). Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler. *METU Journal of the Faculty of Architecture* , XXVI (2), 249-277.
- Pekak, M. S. (2014). Kappadokia Bölgesindeki (Özellikle Kayseri ve Çevresindeki) Osmanlı Dönemi Hristiyan Dini Mimarisi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* , IX (10), 885-928.
- Pritsak, O. (1993). Kara-hanlılar. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (VI, 251-273). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Quatremère, É. M. (1837-1845). *Histoire des Sultans Mamlouks de l'Égypte Écrite en Arabe Par Takı-Eddin-Ahmed-Makrizi Traduite en Français, et Accompagnée de Notes Philologiques, Historiques, Géographiques*. Paris: Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland.
- Ramazan, F. A. (1975). *Câmi'u'l-Müeyyed Şeyh*. Risâletü Macester Gayri Menşûre, Câmi'atü'l- Kâhire, Kahire.
- Ramazan, F. A. (1988). *el-İmarâtü'l- İslâmiye bi Mısr fi 'Asri's- Sultani'l- Müeyyed Şeyh*. Risâletü Duktura Gayri Menşûre, Câmi'atü'l- Kâhire, Kahire.
- Razûk, M. (1999). İbn İyâs. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XX, 97-98). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Reynolds, G. S. (2013). Muhammed'i Düşünmek. (M. S. Yılmaz, Dü.) *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi* , 11 (2), 299-316.
- Rızık, A. M. (2000). *Mu'cemu Mustalahâti'l-İmâre ve'l-Fünûni'l-İslâmiyye* (1. b.). Kahire: Mektebetü Medbûlî.
- Rızık, A. M. (2003). *Atlasü'l-İmâreti'l-İslâmiyye ve'l-Kıptiyye bi'l-Kâhire* (1. b.). Kahire: Mektebetü Medbûlî.
- Sobernheim, M. (1986). Berkuk. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (II, 555-556). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sobernheim, M. (1993). Canbulat. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (III, 23-24). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sobernheim, M. (1988). Kansu. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (VI, 162-165). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Şeker, M. (2018, Ağustos). Memlûk Kumandanı Emîr Yeşbek ile Dulkadir Bey'i Şehsuvar Arasındaki Mücadele ve Şehsuvar'ın İdamı. *Tarih Okulu Dergisi*(XXXV), 526-553. Doi Number :<http://dx.doi.org/10.14225/Joh1369>.
- Şemseddin, M. H. (1988). *Fehârisü Subhu'l- A'şâ fi Sinâ'ati'l- İnşâ*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Şeşen, R. (1985). *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Şeşen, R. (1987). *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*. İstanbul: Çağ yayınları.
- Taneri, A. (1977). *Celalu'd Din Harimşah ve Zamanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Taneri, A. (1997). Han. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (XV, 517-518). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tekin, T. (1988). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekindağ, Ş. M. (1992). Berkuk. *TDV İslam Ansiklopedisi* (V, 511-512). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı .
- Tekindağ, Ş. M. (1969). Fatihle Çağdaş Bir Memlûklü Sultanı Aynal el-Ecrûd (1453-1460). *Tarih Dergisi* (23), 35-36.
- Tekindağ, Ş. M. (1971). Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış. *Tarih Dergisi* (25), 30.
- Tekindağ, Ş. M. (1988). Tumanbay. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (XII/2, 54-57). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tuna, S. (2006). *Türkiye'de Sinagog Mimarisi ve Edirne Büyük Sinagogu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Turan, O. (1978). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (2. bs.). İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- User, H. Ş. (2007). "Byzantinoturcica'da Kayıtlı İslam Öncesi Türkçe Ünvanlar Hakkında". Y. Akpınar (Dü.) içinde, *Tunca Kortantamer İçin* (551-574.). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- User, H. Ş. (2012). Eski Türk Yazıtlarında Politik ve Askeri Terimlerden Örnekler. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* (60), 257-272.

- User, H. Ş. (2006). Eski Türkçede Bazı Unvanların Yapısı Üzerine. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* (39), 219-238.
- Van Berchem, M. (1894-1903). *Matériaux pour un Corpus inscriptionum arabicarum. Première partie, Egypte. Tome Ier*. Le Caire: l'Institut Français d'Archéologie Orientale.
- Van Berchem, M., & Wiet, G. (1922-1949). *Matériaux pour un Corpus inscriptionum arabicarum. Deuxième partie, Syrie du Sud. Tome deuxième-Tome troisième, Jérusalem (Cilt III)*. Le Caire: l'Institut français d'archéologie orientale.
- Van Berchem, M., Sobernheim, M., Herzfeld, E., & Wiet, G. (1909-1954). *Matériaux pour un Corpus inscriptionum Arabicarum. Deuxième partie, Syrie du Nord. [Sections 1 et 2]*. Le Caire: Institut français d'archéologie orientale.
- Van Berchem, M., & Edhem, H. (1917). *Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum (Troisième Partie) Asie Mineure (Tome Premier) Siwas, Divriği*. Le Caire: L'Institut Français D'Archéologie Orientalé.
- Walker, J. (1941). *A Catalogue Of The Muhammadan Coins In The British Museum*. London: Trustees of the British Museum.
- Wehr, H. (1976). *A Dictionary of Modern Written Arabic* (3. bs.). New York: Spoken Language Services.
- Wensinck, A. J., & Mensing, J. P. (1986). *Concordance et Indices de la Tradition Musulmane*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Wiet, G. (1930). *Matériaux pour un Corpus inscriptionum arabicarum. Première partie, Egypte. Tome deuxième, Egypte*. Le Caire: Institut Français d'Archéologie Orientale.
- Williams, C. (2002). *Islamic Monuments in Cairo* (5. bs.). Cairo: The American University in Cairo Press.
- Yazır, H. (1971). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Yüksel, M. (1990). *Çukurova'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeler*. İstanbul: Adana Valiliği Yayınları.
- Zağlûl, A. H. (1977). *Medresetü es-Sultan Hasan. Risâletü Macester Gayri Menşûre, Câmi'atü'l- Kâhire, Kahire*.
- Zeki, A. (1950). *Kal'atü Mısr mine's-Sultan Salâhaddîn ilâ el-Melik Fârûk el-Evvel*. Kahire: el-Matba'atü'l-Emîriyye.
- Zeki, A. (1969). *Mevsû'atü Medîneti'l-Kâhire fî Elfi 'Âmm*. Kahire: Mektebetü el-Ancelo el-Mısrıyye.
- Zeydan, C. (1329-1330). *Medeniyeti İslâmiye Tarihi*. (Z. Megâmiz, Çev.) Der Saadet: İkdâm-Kanaat Matbaası.
- Ziyade, M. M. (2012). Ebu Mehâsin ve Çağdaşları. *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* (34), 67-78.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : BİLGİÇ, CAHİD
Uyruğu : TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Doğum tarihi ve yeri : 15/08/1972 - Kayseri
Medeni hali : Evli
Telefon : 0532.246.58.42
Faks : 0532.246.58.42
e-mail : chd.blgc@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ortaçağ Tarihi ABD
Lisans	Gazi Ü.FEF. Tarih	1994
Lise	Bakırköy İmam Hatip L.	1990

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1995-1996	Adana-Kozan 50. Yıl L.	Tarih Öğrt.
1998-2011	İstanbul-Sultanahmet	İşyeri Ortağı
2011-2014	İstanbul-Mahmutbey Lisesi	Tarih Öğrt.
2014- ?	İstanbul-Marmara Kız A.İ.H.L.	Tarih Öğrt.

Yabancı Dil

Arapça (iyi) – İngilizce (orta)

Yayımlar

.....

Hobiler

Çeşitli Sosyal ve Kültürel Faaliyetler, Ailemle vakit geçirmek

